fondată în 1895
bpt
serie nouă

daniel defoe

jurnal din anul ciumei



biblioteca bpt pentru toți

Ilustrația copertei : *Done Stan*

daniel defoe

jurnal din anul ciumei

TRADUCERE, PREFAȚĂ, TABEL CRONOLOGIC ȘI NOTE DE
ANTOANETA RALIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1980
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Pentru cititorul neavizat, *Jurnalul* lui Defoe din anul de pomină în care flagelul ciumei a decimat populația Londrei și a întregii Anglii, apare drept un „document de viață" : trăirile unui londonez care a supraviețuit calamității și care a notat conștiincios, cronologic, cu o stîngăcie și o lipsă de literaturizare și de romanțare care nu fac decît să confere un plus de autenticitate consemnărilor, întreaga desfășurare a tragediei la care a fost martor și participant nemijlocit.

Ei bine, *Jurnalul* lui Defoe este totuși o operă de ficțiune, care îmbină, firește, adevărul istoric, documentul, cu adevărul artistic, rod al imaginației creatoare. Este embrionul viitoarelor romane istorice, și poate de aceea tocmai Walter Scott l-a prețuit într-atît încît să afirme că : „Defoe, chiar dacă n-ar fi fost autorul lui Robinson Crusoe, ar fi rămas nemuritor pentru geniul vădit în *Jurnal din Anul Ciumei*".

Daniel Defoe, născut în 1660, avea numai cinci ani cînd ciuma a năpăstuit Londra, astfel încît amintirile personale trebuie excluse dintre sursele documentare ale *Jurnalului*. Dealtfel Defoe, uzînd de procedeul caracteristic tuturor operelor sale de ficțiune, ba chiar și unora dintre scrierile sale politice și gazetărești, nu-și arogă paternitatea consemnărilor, atribuindu-le lui H.F., un negustor se-

lar, locuitor în acea vreme al parohiei Aldgate. Mai mult, la prima ediție a *Jurnalului*, apărută în primăvara anului 1722, numele lui Defoe nici nu figura pe copertă.

Părinte sau precursor al realismului englez, ca să ne ferim de ierarhizarea valoric-cronologică „primul mare romancier realist englez", Defoe, mare și fervent jurnalist înainte de a fi mare și fervent romancier, a fost obsedat în întregul său proces de creație de scrupulul, de cultul autenticității, verosimilitudinii, plauzibilității, de necesitatea de a face ca adevărul să sune și mai adevărat. Și tocmai această forță de convingere infuzată adevărului brut, plauzibilitatea cu care înarmează veridicul, ține de meșteșugul artistic, de prelucrarea creatoare pe care Defoe, aparent, a încercat să o nege operelor sale. Defoe se autoeclipsează, se dă în lături de la actul de creație, el nu face decît să ne capteze încrederea reproducînd memorii, jurnale, însemnări aparținînd altora și doar găsite de el : *Viața și ciudatele aventuri ale lui Robinson Crusoe, marinar din York*, sînt „scrise de el însuși", *Întîmplările fericite și nefericite ale vestitei Moll Flanders* sînt reproduse după „propriile ei memorii", *Memoriile unui cavaler* reprezintă jurnalul unui participant la Războiul de treizeci de ani, jurnal „găsit" de Defoe, *Roxana* este o „autobiografie", *Căpitanul Singleton* și *Colonelul Jack* își povestesc singuri fantasticele aventuri picarești, iar H. F. ne oferă, generos, observațiile și însemnările sale asupra faptelor atît publice cît și particulare, care s-au petrecut în Anul Marii Ciume, fapte văzute cu ochii săi sau auzite cu urechile sale.

Ceea ce nu înseamnă însă că acest truc al naratorului direct implicat, menit să creeze iluzia absolut-autenticului, nu-și trage seva din fapte, persoane și întîmplări cu existență concretă, cu adevăr istoric. Ciudatele aventuri ale lui Robinson Crusoe își au originea în nu mai puțin ciudatele întîmplări ale lui Alexander Selkirk, un marinar scoțian care, în urma unui conflict cu căpitanul vasului pe care naviga, a fost coborît, la cererea sa, pe insula pustie Juan Fernandez, unde a locuit în totală singurătate cinci ani, din 1704 pînă în 1709, cînd a fost salvat de căpitanul Woodes Rogers, comandantul unei corăbii de corsari, iar mai tîrziu aprig și victorios luptător împotriva piraților. Povestea lui Selkirk a fost

publicată în periodicul lui Steele, *The Englishman*. Faimoasa Moll Flanders își are, pare-se, modelul într-o renumită hoață, Mary Frith, după cum colonelul Jack și căpitanul Singleton își au, fără îndoială, prototipurile în hoții și criminalii cărora Defoe le lua interviuri, la închisoarea Newgate, pe cînd lucra la publicația *Weekly Journal*, condusă de John Applebee. Iar H. F., naratorul ciumei, este, după toate probabilitățile, Henry Foe, unchi al lui Daniel, un șelar care a locuit în parohia Aldgate și a fost într-adevăr îngropat, alături de sora sa, la cimitirul Moorfields (amănunt subliniat de Defoe în unica notă cu care-și îngăduie să întrerupă *Jurnalul* lui H. F.)

La moartea lui Henry Foe, tînărul Daniel avea paisprezece ani. Așa încît este posibil ca unele dintre povestirile unchiului să se fi imprimat în memoria sensibilă a copilului. Dar fertilitatea solului din care a răsărit *Jurnal din Anul Ciumei*, a fost asigurată de lucrările de referință. Biblioteca lui Defoe, scoasă în vînzare după moartea sa, conținea toate tainele realei lui autenticități : nenumărate lucrări de călătorii, de istorie naturală, de negoț, precum și tratatele medicale ale vremii, *Loimologiile* și *Loimografiile* ce susțineau punctele de vedere atît de deosebite și controversate ale medicilor și clericilor cu privire la originile, căile de propagare și mijloacele de tratare a ciumei. Și, alături de acestea, figurau colecțiile de documente și de ordonanțe ale autorităților din timpul repetatelor epidemii ce bîntuiseră Anglia, precum și colecțiile de *Buletine mortuare săptămînale*, celebrele *Bills of Mortality*, publicate de Compania slujbașilor parohiali, pe care Defoe le citează copios și le reproduce atît de frecvent, și care i-au furnizat repere în ce privește evoluția molimei în timp și spațiu.

Astfel încît, *mutatis mutandis*, Defoe, ca și Jules Verne, și-a compus la masa de lucru, încărcată de tomuri și tratate, atît de „trăitele" romane de aventuri exotice, și de jurnale ale ciumei.

Și totuși, într-un anumit fel și într-o anume măsură, el este încarnat în fiecare dintre eroii romanelor sale, iar existența sa, plină de peripeții, de suișuri și coborîșuri, ca și personalitatea sa, extrem de labilă, de versatilă, dar însuflețită de acel vitalism robust care știe să țină piept vitregiei și să ia totul de la capăt, par a fi zămislite de imaginația lui Daniel Defoe.

A trăit într-o Anglie în plină mutație socială, în dialectica formării unei clase noi. S-a născut la cîțiva ani după revoluția burghezo-puritană și în anul restaurării monarhiei absolute a Stuarților. Răscoala ducelui de Monmouth, în 1685, încearcă, fără succes, detronarea lui Iacob al VI-lea Stuart. În 1688, Glorioasa Revoluție, lovitură de stat înfăptuită de înalta burghezie, răstoarnă dinastia Stuarților, aducîndu-l la tron pe Wilhelm al III-lea de Orania. Anglia devine monarhie constituțională, capitalismul britanic cunoaște o extraordinară ascensiune. Se ridică o nouă clasă, nelegată de tradițiile monarhice, de tradițiile Bisericii anglicane, de tradițiile unei societăți agrare, o clasă de mijloc cu noi aspirații, noi gusturi, cu o nouă concepție de viață, cu o nouă viziune asupra lumii. Este epoca progresului realizat de Newton în mecanică, de Leibniz în matematică, de Locke în teoria cunoașterii ; este prima perioadă a iluminismului englez. Sub imperiul rațiunii omnipotente, societatea, religia, ordinea de stat, concepția despre natură sînt supuse unor critici corozive ; sînt împroșcate de jetul satiric-moralizator al condeielor lui Steele și Addison, de ironia penetrantă, de sarcasmul cu tăiș adînc implîntat al lui Jonathan Swift. Epoca luminilor, epoca rațiunii, dar, în același timp, epoca profiturilor, a simțului practic, o epocă mercantilă, a valorilor materiale. Pe această țesătură de noi interese și noi realități, au loc crîncene încleștări și coliziuni între partidele *whig* și *tory*, între Biserica oficială, anglicană și dizidenții nonconformiști.

Și existența lui Defoe urmărește aceeași traiectorie frîntă, zigzagată, și bifurcată a epocii.

Destinat carierei clericale de către un tată luminărar și măcelar de tradiție puritană, își schimbă vocația religioasă pe negustoria de ciorapi și tricotaje ; călătorește, cu interese comerciale, în Spania, Germania, Franța și Italia, este capturat de pirați (amănunt perfect autentic și nu desprins dintr-unul din romanele sale), ia parte la răscoala ratată a ducelui de Monmouth, intră în armatele victorioase ale lui Wilhelm al III-lea de Orania, redevine negustor, dă faliment, deschide un atelier de cărămizi, intră în gazetăria politică și scrie nenumărate pamflete virulente, de gălăgios ecou, de la care i se trage întemnițarea timp de optsprezece luni la închisoarea

Newgate, sub domnia reginei Anne ; este legat în trei zile succesive la stîlpul infamiei, unde e încununat cu lauri de către admiratorii săi ; eliberat din închisoare, editează o revistă cu caracter politic, se apropie de guvern, trece fără scrupule de la *whigi* la *tory* și invers, după cum îi dictează interesele, păstrîndu-și doar nonconformismul ca numitor comun, devine agent secret al partidului la putere și își păstrează această calitate pe parcursul alternării la conducere a celor două partide, pregătește unirea Scoției cu Anglia, este arestat pentru neplata datoriilor, apoi amnistiat și, în preajma vîrstei de șaizeci de ani, cînd logic și fiziologic forțele și elanurile ar trebui să i se frîngă sub povara atîtor vicisitudini, își începe cariera de scriitor. În mai puțin de doisprezece ani, îmbogățește literatura universală cu un mare număr de romane nemuritoare, și pune temeliile prozei realiste engleze.

Și-a caracterizat singur viața într-un celebru distih :

> Nu-i om să fi avut destin mai schimbător,
> Și-am fost de zeci de ori cînd prinț cînd cerșetor. [1]

Ei bine, personajele romanelor sale, făurite după șase decenii de „destin schimbător", se zbat într-o existență la fel de contorsionată ca și aceea a creatorului lor ; amenințate de spectrul foamei, de sărăcie, recurg la cele mai felurite expediente, frizînd amoralitatea, se luptă cu absurdul împrejurărilor, înfruntă implacabilități sociale și naturale, opunîndu-le o tenacitate, o capacitate de efort și o vitalitate de esență defoe-iană, biruind, lăsîndu-se biruite, supraviețuind, luînd mereu viața de la început.

Dar în primul rînd, cine sînt aceste personaje ? După regii, prinții, nobilii și curtenii ale căror drame populaseră literatura engleză în perioada Renașterii și pînă la începutul secolului al XVIII-lea, după personajele sublime ale alegoriilor religioase ale lui Milton și John Bunyan, iată-l pe burghezul, pe negustorul, pe ziaristul Defoe invitînd la rampa literaturii lumea subterană, interlopă, aventurierii, hoții de buzunare, prostituatele, pungașii pe

[1] Citat reprodus din eseul *Defoe* de Virginia Woolf, în trad. lui Petru Creția, Ed. Univers, 1972.

care l-a cunoscut îndeaproape — cu limbajul, cu apucăturile, cu trucurile lor profesionale — în timpul detenției sale la Newgate, sau pe calea interviurilor gazetărești. Iată-l pe iluministul Defoe, care crede în egalitatea oamenilor, pledînd cauza sărăcimii, exaltîndu-i virtuțile, scuzîndu-i, justificîndu-i viciile. Încă înainte de a se fi deșteptat romancierul din el, în perioada pamfletelor acidulate, Defoe protestează împotriva legilor discriminatorii, îndreptate împotriva săracilor :

„Aceste legi sînt păienjenișuri în care se prind doar muștele mici, căci cele mari reușesc să le destrame. Din porunca domnului primar au fost izgoniți cîțiva cerșetori nevolnici, cîteva tîrfe au fost trimise la casa de corecție, cîțiva berari și vinari au fost supuși la amendă pentru că au vîndut băutură în ziua sabatului. Dar toate acestea cad numai pe spinarea noastră, a gloatei, a sărmanilor *Plebei*, de parcă toate viciile ar sălășlui numai printre noi. Căci n-am văzut să fie adus în fața domnului primar bogatul bețivan sau negustorul desfrînat. Omul cu inele de aur și veșminte luxoase poate să rostească sudalme în fața justiției sau la adresa justiției, poate să se împleticească beat în plină stradă și nimeni n-o să-l ia în seamă ; dar dacă un sărac se îmbată sau trage o înjurătură, pe dată-i dus la zdup." (*The Poor Man's Plea* — 1698.)

Din viermuiala sărăcimii își recoltează Defoe eroii. Dar eroii lui, progenituri, ca și el, ale unei epoci utilitare, se zbat, tot ca și el, să facă avere, să se cațăre, să se căpătuiască să dobîndească putere, respectabilitate ; se încîlcesc însă mereu în sinuozitățile drumului, se poticnesc în urcuș și sînt mereu reduși din nou la mizerie, la luptă neîncetată. Moll Flanders, născută în închisoarea Newgate, dintr-o mamă hoață, este abandonată de mic copil. După o perioadă de prosperitate în casa familiei care o crește, și după cîteva legături și căsnicii ratate, cade în cea mai neagră mizerie și îmbrățișează o strălucită și lungă carieră de hoție. Deportată în Virginia, reușește, după un răstimp de muncă grea, să redobîndească avere, sfîrșind în prosperitate și căință. Colonelul Jack, abandonat și el de părinți în copilărie, ajunge ucenicul unui hoț de buzunare. După nenumărate și complicate peripeții și mizerii, dintre care nu lipsește răpirea lui și vinderea ca sclav unui plantator din Virginia,

izbuteşte să facă avere, pe care o pierde în aventurile matrimoniale nefericite trăite la întoarcerea în patrie, pentru ca, pînă la urmă, să sfîrşească şi el în prosperitate şi căinţă. Căpitanul Singleton, cel răpit în copilărie şi vîndut unor ţigani, e trimis pe mare, îşi achiziţionează averea prin ticăloşii, o pierde la întoarcerea în patrie, o recîştigă prin piraterii şi sfîrşeşte în prosperitate şi căinţă. Iar Roxana, măritată la cincisprezece ani şi abandonată de soţ, cu cinci copii, într-o situaţie jalnică, face avere prin prostituţie, reuşeşte să contracteze o căsătorie onorabilă, dar e din nou abandonată şi sfîrşeşte în închisoare, de astă dată în căinţă fără de prosperitate.

Căinţa era, firesc, tributul plătit de Defoe veacului moralizator în care trăia sau, mai bine-zis, mîna dusă pudic la ochi dar cu degetele răsfirate, paravanul străveziu îndărătul căruia se desfăşoară tot felul de blestemăţii.

Firesc că nu această cursă cu obstacole pe toboganul averii constituie mobilul sau singurul mobil al romanelor lui Defoe. Poveştile şi personajele lui trec dincolo de graniţele unor simple aventuri picareşti. Pentru că eroii lui sînt oameni singuri, neajutoraţi, rătăciţi într-o junglă feroce, oameni care îşi apără cu orice chip dreptul la viaţă, la existenţă. Şi în această încleştare înverşunată cu o forţă ostilă care trebuie dominată, în angajarea în acest uriaş care pe care, Moll Flanders, Singleton, Jack, devin fraţii buni ai lui Robinson singuraticul. Eroii lui Defoe sînt, încă din copilărie, respinşi de societate, lăsaţi să se descurce singuri, să se apere de foame şi de moarte, să-şi cucerească un loc sub soare prin singurul mijloc care îl putea dobîndi : averea. În lumea în care trebuie ei să trăiască, numai din clipa cînd ai dobîndit averea îţi poţi îngădui luxul de a fi virtuos sau de a te căi. Hoţia şi prostituţia personajelor lui sînt arme de apărare dictate de legea primordială a naturii: instinctul de conservare. Amy, servitoarea şi confidenta Roxanei, îi spune acesteia : „...cît despre cinste, cine se mai gîndeşte la ea, cînd îi este foame ?" Defoe iluministul, Defoe părintele şi străbunul lui Fielding şi al lui Dickens, a perceput, lucid, rădăcinile sociale, materiale, morale care generează viciul. În periodicul *The Review* din 15 septembrie 1711, scria :

„Omul nu e bogat pentru că e cinstit, ci e cinstit pentru că e bogat... Ce să mai spunem ?... «Nu-mi dați sărăcia, căci altminteri fur», zice înțeleptul. Vă asigur, domnilor, dac-ați fi săraci, cei mai buni dintre dumneavoastră v-ați fura vecinii... Bărbații fură pentru pîine, femeile se prostituează pentru pîine. Nevoia este mama crimei." [1]

În această virilă angajare de rezistență — prin recurgerea la orice fel de resurse — în fața indiferenței, dacă nu chiar a ostilității și violenței, Defoe vede un soi de bravură. Bravura cu care calicimea Londrei a rezistat, a supraviețuit molimei. H.F. se minunează, nu o dată, în fața curajului cu care săracii, puși în fața alternativei de a muri de foame sau a risca molipsirea, acceptă tot felul de îndeletniciri primejdioase : cărăuși de cadavre, gropari, paznici ai caselor infectate, îngrijitoare de ciumați.

Dar eposul splendidei rezistențe îl constituie gigantul Robinson Crusoe.

Pentru mulți cititori, Robinson Crusoe, ca și contemporanul său Gulliver, semnifică eroi ai cărților copilăriei, ale căror peripeții sînt menite să încînte și să stimuleze fantezia vîrstei fragede. Numai recitirea lor cu ochelarii maturității e capabilă să le descifreze sensurile de adîncă rezonanță alegorică. Robinson face parte din acele creații pe care George Călinescu, vorbind despre *Don Quijote*, le numește „paricide", întrucît își elimină creatorii din istorie, creații care trăiesc în sine „mai vii decît viața însăși" [2], iar Virginia Woolf, vorbind chiar despre *Robinson*, o consideră „...mai curînd producția anonimă a unui popor decît strădania unei singure minți" [3]. Este cartea pe care André Malraux o citează împreună cu *Don Quijote* și cu *Idiotul* lui Dostoievski, ca fiind singurele opere ce „rezistă în fața neliniștii" [4], definindu-le drept trei lecții diferite de rezistență la singurătate.

---

[1] Citat reprodus după Samuel Holt Monk — prefață la *Colonel Jack* de Daniel Defoe — Oxford University Press, London 1965.

[2] G. Călinescu, *Studii și conferințe* — Editura de Stat pentru Literatură și Artă, p. 148.

[3] Virginia Woolf — op. cit., p. 1.

[4] R. M. Alberès — *Istoria romanului modern* — Editura pentru Literatură Universală, 1968, p. 250.

De ce această preluare contemporană, tradusă și printr-o pletoră de „robinsonade" ? Pentru că Robinson, contemporanul nostru, izbutește să învingă vicisitudini și animozități menite să anihileze însăși identitatea umană, însăși demnitatea umană. Este triumful rațiunii asupra absurdului, asupra singurătății și neputinței, asupra imposibilului. Robinson este „Homo Faber", care, singur pe o insulă, reface, cu mîinile sale, întregul ciclu al civilizației omenirii, parcurgînd, microcosmic, fazele de dezvoltare a istoriei umanității : Pornind de la condițiile „stării naturale", adică de la stadiul individual primar în care iluminiștii vedeau începuturile istoriei, trăiește inițial din vînat și pescuit, apoi trece, treptat, la creșterea vitelor și la agricultură, refăcînd astfel evoluția triburilor primitive. Odată cu apariția lui Vineri, ia naștere celula de viață socială, între el și sălbatic stabilindu-se raporturi patriarhale, de la stăpîn la sclavul devotat. Sosirea pe insulă a europenilor naufragiați duce la formarea coloniei și, odată cu împărțirea pămîntului de către Robinson, apare proprietatea privată. Conflictele dintre coloniști duc la necesitatea instaurării ordinei, pe baza unui „contract social", adică pe baza stabilirii raționale a drepturilor și îndatoririlor.

În fața imensei singurătăți și a necunoscutului, Robinson nu se salvează prin meditații abstracte, metafizice, ci prin acțiune și rațiune, prin spirit întreprinzător, prin intuiția burgheză a ceea ce e profitabil, prin ingeniozitate și prin obstinația efortului.

Viața lui Robinson pe insulă a reprezentat pentru Rousseau „cel mai extraordinar tratat de educație naturală".

Robinson se luptă înverșunat cu natura, și-i smulge, palmă cu palmă și îmbucătură cu îmbucătură, o viață nouă ; Moll, Singleton, Jack, se luptă înverșunat cu societatea la fel de opacă, de nereceptivă ca și insula pustie, și smulg dreptul la existență, la reînceperea unei vieți noi. Daniel Defoe se luptă înverșunat cu șaizeci de ani de croziuni sufletești, de succese și înfrîngeri, închisoare și stîlpul infamiei și, printr-un salt elastic, amețitor, își reîncepe viața și creația, înfigînd chiar stindardul unei noi orientări în literatură. H.F., semnatarul *Jurnalului din Anul Ciumei*, la fel de izolat în Londra devastată de ciumă ca și Crusoe pe insula lui — se luptă

înverșunat cu cel mai cumplit flagel, cu o forță dezumanizantă, abrutizantă, căreia îi supraviețuiește. Tot atîtea ipostaze de Robinsoni, puși să înfrunte situații-limită, să subjuge medii violente, să trăiască un reviriment.

Dramatismul unei situații-limită de proporțiile unei epidemii de ciumă a captat interesul și a fascinat imaginația multor poeți, istorici, scriitori de înainte și de după era noastră, de la Tucidide și Procopiu din Caesarea, de la Lucrețiu și Ovidiu, pînă la Camus și Eugen Barbu. În *Metamorfozele* lui Ovidiu, Eac povestește cum i-au fost nimiciți supușii de molimă :

Pe-al meu popor se-abătu din mînia Iunonei, cumplita Ciumă...
...Atîta timp cît omenesc păru rău
Și nu știam de unde vine urgia vătămătoare,
Ne-mpotrivirăm prin leacuri știute. Dar nenorocirea
Orice-ajutor întrecea, biruindu-l.[1]

Și Boccaccio vede în ciuma care a pustiit în 1348 Florența — descrisă atît de realist în *Decameron* — o pedeapsă divină pentru păcatele muritorilor, ca și Manzoni în ciuma străbătută de *Logodnicii* săi în Lombardia secolului al XVII-lea. În ciuda transfigurărilor și a patosului romantic, calamitatea zugrăvită de Manzoni se apropie poate cel mai mult, ca vigoare descriptivă și reverberație umană, de substanța *Jurnalului* lui Defoe. Dar nu putem trece cu vederea pregnantele similitudini, atît de conținut cît și de tonalitate, dintre însemnările naratorului lui Defoe și cele ale lui Ion Ghica, cu privire la ciuma lui Caragea. Atmosfera și cadrul sînt atît de similare, încît nu ne putem reține de la un citat mai substanțial :

„A fost în multe rînduri ciumă în țară, dar analele României nu pomenesc de o boală mai grozavă decît ciuma lui Caragea ! Niciodată acest flagel n-a făcut atîtea victime ! Au murit pînă la 300 de oameni pe zi și se crede că numărul morților în toată țara a fost mai mare de 90 000. Contagiunea era așa de primejdioasă, încît cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea într-o

[1] Ovidiu — *Metamorfoze*, vv. 523—527 — traducere de Ion Florescu revizuită de Petru Creția — ed. Academiei R.P.R., 1959.

familie întreagă, și violența era așa de mare, încît un om lovit de ciumă era un om mort... Deasupra orașului se ridica un fum galben și acru, fumul băligarului care ardea în curțile boierești, și orașul răsuna de urletul jalnic al cîinilor rămași fără stăpîn.

La fiecare poartă era cîte o șandramă, un fel de gheretă, în care se adăpostea cîte un servitor pus acolo pazarghidan (comisionar pentru tîrguielile de pîine, de carne și de zarzavaturi). Nimic nu intra în curte decît după ce se purifica la fum și trecea prin hîrdăul cu apă sau prin strachina cu oțet."[1]

Iată cîte elemente familiare celui care a citit *Jurnalul* lui H.F. Regăsim, sub altă formă, pînă și incidentul umoristic al vagabondului care era cît pe-aci să fie îngropat de viu. Într-un raport al vătășeilor ce însoțeau groparii, se menționează: „Azi am adunat 15 morți, dar n-am putut îngropa decît 14, fiindcă unul a fugit și nu l-am putut prinde".

Jurnalul lui Defoe nu-i străbătut nici de suflul moral-religios al lui Manzoni, nici de alegorismul subtil al lui Camus. Ce l-a îndemnat să-l scrie în acel prolific an 1722, cînd a mai publicat, pe lîngă alte lucrări social-politice, și romanele *Moll Flanders* și *Colanelul Jack*? Defoe a rămas toată viața un gazetar pasionat, gazetar pînă în ultima fibră, care își alegea subiectele pentru actualitatea lor. Ori ciuma, aparent stinsă după 1666, răbufnise iar în 1720, în Marsilia, devenind o amenințare pentru toate țările care făceau negoț pe mare. Interesul ziaristic, avid de împrejurări senzaționale, al lui Defoe, fusese însă mai de mult stîrnit, ba chiar obsedat de tragedia din 1665. Cu un deceniu înainte de recrudescența ciumei în Franța, Defoe publica în periodicul *Review* numeroase articole, dînd glas aprehensiunilor sale cu privire la posibilitatea revenirii epidemiei în Anglia. La un moment dat, convertește ciuma în argument menit să-i susțină vederile sale politice, pacifiste. Protestînd, într-o serie de articole, împotriva angajării Angliei în războaiele „nordice", adică în luptele dintre Suedia și puterile celei de-a doua coaliții, după bătălia de la Poltava, Defoe demonstrează că urmă-

[1] Ion Ghica — *Opere* (Scrisori către V. Alecsandri), pp. 131—132 — Editura de Stat pentru Literatură și Artă 1956.

rile imediate ale unui război ar fi foametea și ciuma. Și își ilustrează articolele cu relatări asupra ororilor epidemiilor din trecut.

Trei ani mai tîrziu, în 1712, *Review* adăpostește un nou serial de articole asupra primejdiei ciumei, semnate tot de Daniel Defoe, pentru ca în 1720, cînd sumbrele-i premoniții încep să se materializeze, obsesia lui Defoe să ia forme paroxistice. Pornește să scrie în diverse periodice articole despre ravagiile făcute de ciumă în Franța, iar în 1722, publică o broșură intitulată *Măsuri ce se cuvin a fi luate în caz de ciumă, atît pentru suflet cît și pentru trup (Due Preparations for the Plague, as well for Soul as Body.)*, broșură ce premerge doar cu o lună apariția *Jurnalului*. Proximitatea datelor de publicare sugerează că Defoe a scris ambele lucrări în același timp, prima dintre ele intenționînd să fie un soi de instructaj, un ghid practic, iar cea de a doua, cu caracterul ei pseudo-memorialistic, urmărind percuția coardelor emoționale.

Lucrările lui Defoe nu au fost un fenomen izolat, ci s-au integrat — sau mai bine-zis s-au desprins dintr-un întreg cor de scrieri pe aceeași temă, publicate de îndată ce s-a răspîndit zvonul revenirii ciumei, sau de retipăriri ale lucrărilor scrise după 1665. Tratatele și cărțile semnate de clerici, și chiar și cele semnate de medici, reiterau punctul de vedere teologic al secolului al XVII-lea, identic cu cel al lui Ovidiu sau al lui Procopiu care descria ciuma lui Iustinian : molima pedeapsă a mîniei divine ; unicul remediu : pocăința. Unul dintre cele mai cunoscute opuri, *Loimografia Sacra*, scrisă de reverendul William Hendley[1], în 1721, purta următorul subtitlu, de la sine grăitor : *„O prelegere care demonstrează că ciuma nu provine niciodată din cauze naturale ci este nemijlocit trimisă de Dumnezeu, și aceasta ca o pedeapsă pentru păcatele poporului"*. Același punct de vedere este îmbrățișat și de tratatele unor medici ca Sir Richard Blackmore sau Richard Boulton. O viziune mai luminată vădește un predecesor al acestora în secolul al XVII-lea, anume doctorul Nathaniel Hodges, cel citat în repe-

[1] Referirile la literatura de specialitate a epocii își au sursa în prefața semnată de Louis Landa la ediția în limba engleză a *Jurnalului*, publicată de Oxford University Press, 1969.

tate rînduri în *Jurnal*, ba înfățișat chiar ca prieten al lui H.F. și care, în *Loimologia* sa, după ce aduce un formal omagiu punctului de vedere teologic, descrie ciuma ca pe o boală generată de cauze naturale, propagată prin contaminare și remediabilă pe cale medicală.

Firește că spiritul raționalist al iluminiștilor, în veacul al XVIII-lea, nu putea accepta motivația mîniei cerești și neputința omului de a o înfrunta. H.F. nu este însă un gînditor iluminist, ci un negustor londonez, din 1665. După cum mărturisește singur, avea și el mintea îmbuiată de crezurile vremii. Și totuși, cît de surprinzător de moderne concepții defoe-ene scapă din pana șelarului H.F. ! Cu cîtă compasiune amestecată cu dispreț vorbește el despre bieții nenorociți cărora li se năzăreau fel de fel de semne sau năluciri, cît de încredințat e, în ce privește cometele, că acestea se datoresc unor cauze naturale și, întrucît mișcările lor pot fi calculate științific, ele nu pot fi prevestitoare și, cu atît mai puțin, aducătoare de calamități. Ce vehementă acuzare adusă astrologilor, vracilor, profeților, împrumutată parcă din pagini moderne de vestejire a obscurantismului ! Cît scepticism față de clericii care propovăduiau doctrina bolii pogorîte din ceruri, și față de adepții fatalismului și predestinării. Cîtă încredere, amplu demonstrată și redemonstrată, în teoria contaminării, în posibilitățile de prevenire a bolii, de tratare a ei. O simplă frază : „Nimeni în țara asta nu s-a îmbolnăvit decît prin molipsire", dărîmă toate eșafodajele teologice : o simplă povață pentru urmași : „Cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi din calea ei", anulează toate chemările clericale la căință și pocăință.

Dealtfel, H.F. se face interpretul vederilor lui Defoe nu numai în ce privește legătura dintre molimă și divinitate, ci și cea dintre molimă și societate. Șelarul ne ține o adevărată prelegere de sociologie atunci cînd ne enumeră categoriile cel mai crunt lovite de urmările molimei — și anume toți cei ce trăiau din truda brațelor. Cît de lucid sînt urmărite înlănțuirile de cauză și efect care au determinat ca majoritatea victimelor bolii să fie secerate din rîndurile sărăcimii, iar molima să capete denumirea de „ciuma săracilor").

E drept că H.F., negustor de vază, om cu mare respect pentru autorități (dar nu și pentru monarhie, atacurile la adresa lui Carol al II-lea Stuart fiind directe și lipsite de echivoc), ne gratifică destul de des cu pasaje moralizatoare, fastidioase și la fel de artificioase ca și penitențele lui Moll sau ale căpitanului Singleton. Pentru că, asemenea celorlalți eroi ai lui Defoe, H.F. își dezminte singur învățămintele morale pe care mi le pasează. E drept că el a hotărît, temerar, să nu plece din Londra devastată de ciumă. Dar rămîne în oraș nu din scrupule de conștiință sau din rațiuni umanitare, ca Rambert sau Rieux ai lui Camus, ci ca să-și apere averea și negustoria. Oricît și-ar căuta acoperiri în psalmii biblici, realitatea rămîne aceeași. Ba chiar, în momentul cînd capătă o misiune obștească, nu știe cum să se descotorosească de ea și să-și plătească omul în loc.

In toate romanele și scrierile lui Defoe, poate fi permanent detectată prezența negustorului și cea a gazetarului din el. Lumea personajelor lui e o lume de bunuri materiale, convertibile în valori pecuniare, o lume cu optică practică, negustorească. Într-una din paginile jurnalului lui Robinson Crusoe, acesta ține o amuzantă dublă contabilitate, în care înregistrează toate cîștigurile și pierderile marcate pe parcursul insolitei și insularei sale existențe. Dealtfel Robinson, tentat o clipă să arunce în mare monedele inutile rămase pe vasul naufragiat, își schimbă repede decizia și le păstrează. Personajele lui Defoe sînt achizitive și acumulatoare, permanent conștiente de preț și de calitate. Cînd Moll Flanders sau Jack înșiră articolele de îmbrăcăminte sau de argintărie „subtilizate" din prăvălii, sau cînd Moll și Roxana își trec în revistă bunurile lumești, avem de-a face cu un cult al valorilor și al obiectelor ce pot fi vîndute și cumpărate, așa cum nu vom mai întîlni decît două sute de ani mai tîrziu, la Arnold Bennett. Iar H.F., cel care pune salvarea averii înaintea salvării vieții și care se simte cutremurat sufletește atunci cînd cîteva femei fură cîteva pălării din depozitul fratelui său, reprezintă chintesența spiritului negustoresc. Să nu uităm, dealtfel, ampla analiză a comerțului intern și extern pe care ne-o oferă H.F.

Şi, aşa cum am arătat, în personalitatea creatoare a lui Defoe, negustorul este dublat de gazetar. Pe lîngă setea de senzaţional, de fenomenul inedit şi singular, spiritul gazetăresc se traduce la Defoe tot printr-o acumulare, dar de astă dată o acumulare de fapte. Structura realismului său se constituie dintr-o succesiune, cu meşteşug dozată, de fapte cotidiene. O zugrăvire a vieţii prin mijloace de investigaţie jurnalistică, cu o deosebită preocupare pentru detaliul material. Comentatorul său, E. Baker, îl numeşte „colecţionar de fapte", iar realismul său este numit „realism flegmatic". Într-adevăr, cumulînd calm detaliu după detaliu şi fapt după fapt — unele banale sau, aparent, neesenţiale, altele dramatice, ori stranii — Defoe creează o impresie aproape fotografică a vieţii, convingîndu-l pe cititor că i se înfăţişează o transcriere literală a realităţii.

Măreţia şi patosul lui Robinson se constituie din fapte mărunte, din descrierea exactă a vieţii de zi cu zi. Metoda este însă cel mai pregnant ilustrată de *Jurnalul din Anul Ciumei*. Aci, inventarul cuprinde statistici uscate, copiate din *Buletinele mortuare*, care alternează cu relatări ale întîmplărilor cotidiene, crîmpeie de conversaţii, anecdote şi istorioare, instantanee impresionante, comentarii obiective, dări de seamă, scene cutremurătoare etc. Pentru ca toate acestea să devină şi mai verosimile, H.F. aruncă asupra unora dintre ele umbra dubiului, prezentîndu-ni-le „sub beneficiu de inventar" — fapte pe care le ştie din auzite, dar pentru adevărul cărora nu pune mîna în foc. Pe unele nici nu le crede, ca de pildă spusele legate de tendinţa bolnavilor de a-i molipsi deliberat şi pe alţii, sau de purtările inumane ale infirmierelor, incredulitate menită să redimensioneze adevărul faptelor date ca exacte. Repetările voite şi caracterul fastidios, irelevant, al unora dintre descrieri contribuie la întărirea efectului de real, cititorul avînd senzaţia că unica raţiune pentru care acestea au fost înregistrate constă în faptul că sînt adevărate.

Din înşirarea faptelor se alcătuieşte şi psihologia personajelor. Defoe nu are forţa de generalizare şi vîna de psiholog a lui Fielding, sau aura de duioşie a lui Dickens. Şi mizerabilii săi nu au reverberaţia psihică a mizerabililor lui Hugo. El nu cercetează universul

lăuntric al personajelor sale, nu face disecție sufletească. Acumularea detaliilor circumstanțiale este atît de vertiginoasă și de copleșitoare, acțiuniie se derulează atît de alert, încît autorul nu zăbovește asupra motivațiilor psihice, nu se emoționează, nu sondează, ci merge înainte, robust, vital și indiferent, asemenea vieții. Adevărul său psihologic e limitat și simplificat, redus la comportamentul personajelor, ceea ce a făcut pe unii dintre comentatorii lui Defoe să vadă în el un precursor al behavioriștilor.

Și totuși, chiar fără penetrații pe verticală și fără dibuiri în zone obscure, cît de percutant, de flagrant, se materializează în fața noastră Moll sau Robinson sau H.F. !

Virginia Woolf, subtila scormonitoare de adîncuri și ardentă admiratoare a lui Defoe (căruia, în debordanta sa vitalitate, în aviditatea sa de concret și de material, probabil că... nu i-ar fi fost teamă de Virginia Woolf) îl acuză că „lasă la o parte întreaga natură vegetală și mult din natura umană".

Într-adevăr, romanele lui Defoe nu sînt numai văduvite de analiza psihologică, dar și golite de peisaj. Toate abundă în geografie și topografie, în schimb decorul e absent. Acest roman *„démeublé"* este caracteristic începutului secolului al XVIII-lea. Și totuși, paradoxal, Defoe, prin romanele sale marinărești este și precursorul exotismului, strămoșul luxuriantei peisagistice a lui Joseph Conrad.

Dar dacă în *Jurnal* nu vom descoperi recuzită de peisaj, în schimb vom cunoaște o vibrantă Londră. Defoe este poetul Londrei secolului al XVIII-lea în aceeași măsură în care Dickens a fost poetul Londrei victoriene. În romanele sale apare spectacolul unei Londre dinamice, tumultuoase, pline de freamăt, de culoare și de primejdii. O Londră care, în *Jurnal*, e spectaculos amuțită și împietrită. Și aci, fără a fi descrisă, Londra se recompune în fața ochilor noștri din menționarea repetată a străzilor, aleilor, hanurilor, berăriilor, bisericilor, cimitirelor, parohiilor, suburbiilor, podurilor, piețelor, o Londră sinistră, devastată de ciumă, dar pulsînd, suferind ca o ființă vie, zbătîndu-se să supraviețuiască și triumfînd. Cetățenii ei, necaracterizați, foarte puțin diferențiați, alcătuiesc un organism colectiv, care este adevăratul erou al *Jurnalului*. H.F. făcînd doar pe naratorul.

În insula pustie a Londrei mîncată de ciumă, londonezii, acest citadin Robinson colectiv, luptă cu obstinație pentru ca viața să meargă mai departe, luptă pentru ca uitarea, care-l irită pe H.F. întrucît i se pare a fi legată de ingratitudine față de forța divină, uitarea, armă a autoprezervării, să se aștearnă peste cumplita tragedie, chiar dacă după aceea oamenii vor redeveni la fel de mizerabili și de păcătoși ca și înainte.

Și triumful final se traduce prin extraordinara explozie de comunicare a indivizilor atîta vreme izolați și supuși stresului singurătății, printr-o efuziune generală, printr-o necesitate de comuniune care sfidează limitele prudenței.

Stilul *Jurnalului*, și în general stilul lui Defoe, este acordat cu voitul prozaism, cu deliberata platitudine și banalitate a faptelor de viață narate. Spre deosebire de limbajul ales, polisat, afectat, al scriitorilor Restaurației, sau chiar al contemporanilor săi Addison și Steele, stilul lui Defoe este colocvial, de o căutată lipsă de căutare, limbajul omului de pe stradă. Un stil neconvențional, repetitiv, nedisciplinat ; tot atîtea elemente care concură la crearea impresiei de spontan, de nemijlocit, de istorie care se scrie singură.

Și totuși, romancierul Defoe știe să stăpînească și să dirijeze fluxul istoriei, să ajusteze torentul adevărului și să-l amendeze imperceptibil, conform necesităților romanești. De pildă, potrivit cu documentele vremii, și chiar cu *Jurnalul* lui Pepys, se pare că epidemia de ciumă nu a încetat brusc la sfîrșitul anului 1665, ci a mai continuat și în 1666, cînd s-au mai înregistrat la Londra peste două mii de morți. Dar pentru planul artistic al lui Defoe a fost necesar ca molima să fie curmată miraculos, cu oamenii plîngînd de bucurie pe străzi și strîngîndu-și mîinile, chiar fără să se cunoască. Și tot conform *Jurnalului* lui Pepys se pare că străzile Londrei, chiar în toiul epidemiei, nu au fost niciodată atît de pustii, de moarte, de năpădite de bălării, pe cît îi place lui Defoe să le prezinte, pentru a sublinia dramatismul atmosferei.

Și aci, ne întoarcem din nou la relația ficțiune-document, la întrebarea ridicată de *Jurnalul* lui Defoe. Adevăr istoric sau adevăr artistic ? De fapt, un adevăr bilateral. În esența sa, *Jurnalul* este o operă de imaginație, ce ordonează, prelucrează, dramatizează un

voluminos corp de documente, subordonîndu-le observației și discernămîntului unui singur individ care, chiar dacă are un prototip istoric, rămîne totuși un personaj fictiv, un portcuvînt al gîndirii, raționilor, motivațiilor și interpretărilor autorului.

Și totuși, deși acceptat ca o ficțiune, *Jurnalul* lui Defoe are valoare de document istoric, constituind cea mai cuprinzătoare și mai convingătoare relatare asupra Marii Ciume din Anglia.

Iar ca document artistic, *Jurnalul*, împreună cu *Robinson Crusoe*, constituie prototipuri ale operelor care arată încleștarea omului — ca entitate individuală sau colectivă — cu forțele tiranice, cu despotismul absurdului, cu primejdia și spaima de necunoscut. Încleștarea și biruința.

ANTOANETA RALIAN

TABEL CRONOLOGIC

1660 La Londra, în parohia Cripplegate, se naşte Daniel, fiul lui James Foe, lumînărar, mai tîrziu membru al breslei măcelarilor. (Daniel îşi va schimba singur numele în Defoe.)

Restaurarea monarhiei, după moartea lui Cromwell. Rechemarea lui Carol al II-lea Stuart din exil şi restaurarea, odată cu dinastia Stuarţilor, a absolutismului în Anglia. Sub domnia lui Carol al II-lea iau naştere partidele *whig*, al micii nobilimi moderate, al negustorilor şi păturilor de mijloc, şi *tory* al marilor proprietari şi clerului anglican.

1662 Familia Foe părăseşte biserica anglicană şi aderă la presbiterianism, situîndu-se în rîndul dizidenţilor.

1665 Marea ciumă care a pustiit Londra, seceră aproape 100 000 de suflete.

1666 Marele incendiu care a mistuit Londra, distruge City şi toate cartierele pe atunci centrale.

1667 John Milton publică *Paradisul pierdut.*

1671 Daniel este trimis la şcoala reverendului James Fisher din Dorking, Surrey, întrucît tatăl său intenţionează să-l determine să îmbrăţişeze cariera clericală.

1674—1679 Urmează Academia clericilor dizidenţi, condusă de Reverendul Charles Morton la Newington Green.

1683 Renunţă la cariera ecleziastică şi se stabileşte ca negustor în City, pe lîngă Bursă. Începe cu negoţul de tricotaje şi galanterie. Tot în această perioadă, în una din călătoriile de afaceri, este capturat de nişte piraţi algerieni, dar foarte curînd eliberat.

1684 Se căsătoreşte cu Mary Tuffley, cu care va avea şase copii.

1685 Ia parte la insurecţia lui Monmouth, o răscoală a dizidenţilor puritani împotriva persecuţiei la care erau supuşi de către Curte şi Parlamentul *tory*. Răscoala, menită să-l răstoarne pe Iacob al II-lea Stuart, a fost înăbuşită în sînge şi Monmouth executat.

1685—1692 Comerţul cu mărunţişuri înfloreşte şi i se adaugă cel cu vinuri, tutun şi alte mărfuri de import. Defoe devine partener în întreprinderi de navigaţie şi linii maritime. Călătoreşte, pentru afaceri, pe tot cuprinsul Angliei şi în Europa.

1687 Isaac Newton publică lucrarea *Philosophiae Naturalis Principia*. Mişcarea ştiinţifică cunoaşte prin Newton şi prin Academia de ştiinţe a Angliei, fondată în 1662, o mare strălucire care, evident, a înrîurit concepţia lui Defoe, aşa cum apare ea în *Jurnal din Anul Ciumei*.

1688 Lovitură de stat *(Revoluția glorioasă)* prin care dinastia Stuarților este din nou răsturnată și stathuderul Olandei, Wilhelm al III-lea de Orania, devine rege al Angliei. Defoe se alătură susținătorilor lui Wilhelm de Orania prin publicarea unui pamflet politic și se înrolează chiar în armatele acestuia care înaintau spre Londra.

1690 John Loke publică celebrul său *Eseu cu privire la înțelegerea umană.*

1690—1691 Defoe colaborează la publicația *Athenian Mercury*, editată de John Dunton.

1692 Mari încurcături financiare. Defoe dă faliment, rămînînd cu o datorie de 17.000 lire sterline.

1697 Publică : *An Essay upon Projects (Eseu asupra proiectelor),* în care pledează pentru reforme în diferite domenii ale vieții sociale : finanțe, învățămînt, comerț.

1697 Deschide un atelier de țigle și cărămizi lîngă Tilbury, și reușește în scurt timp să-și achite toți creditorii.

1698 Intră în viața politică și își folosește pana în virulente proteste și pamflete împotriva injustițiilor sociale. Publică unul dintre cele mai puternice pamflete ale sale : *The Poor Man's Plea (În apărarea săracilor),* protestînd împotriva legilor care-i părtineau pe bogați. Aci răsună adevărata voce a lui Defoe, care avea să exaspereze păturile dominante în următorii 30 de ani.

1700 Leibniz publică *Noi eseuri asupra intelectului uman.*

1701 Defoe se găseşte în graţiile regelui Wilhelm al III-lea, care apare în ochii săi ca un erou. Cînd John Tutchin atacă favoriţii olandezi ai regelui într-un poem intitulat *Străinii,* Defoe răspunde prin faimosul şi popularul său poem satiric *The True-Born Englishman (Englezul autentic),* în care se ridică împotriva genealogiilor aristocratice, arătînd că adevărata noblețe constă în a fi util societăţii.

1702—1703 Moartea neaşteptată a regelui Wilhelm frînează avîntul carierei lui Defoe. Sub domnia reginei Anne şi supremaţia partidului *tory* reîncepe prigoana acerbă a dizidenţilor. Defoe publică pamfletul *The Shortest Way with the Dissenters (Drumul cel mai scurt pentru lichidarea dizidenţilor),* un atac satiric la adresa intoleranţei bisericii anglicane. Este întemniţat la 9 iulie 1703, la închisoarea Newgate, şi osîndit să fie legat cîte o oră la stîlpul infamiei, în trei zile succesive. Admiratorii îi aruncă flori şi-i pun o cunună pe frunte. Camera Comunelor ordonă arderea pamfletului său. Scrie, în închisoare, *Hymn to the Pillory (Imn către stîlpul infamiei),* în care acuză pe prigonitorii libertăţii.

1703 Este eliberat din închisoare la intervenţia lui Robert Harley, viitor ministru de finanţe şi subsecretar de stat.

1703—1714 Atelierul de cărămizi a dat faliment din pricina lungii detenţii a proprietarului. Defoe devine agentul lui Robert Harley, apoi al *whig*-ului Godolphin care îi urmează la putere, şi apoi din nou al lui Harley care îl va înlocui iar pe Godolphin. În această calitate călătoreşte mult prin Anglia şi Scoţia, cu scopul de a influenţa opinia publică în favoarea unirii Scoţiei cu Anglia.

1703 Moare Samuel Pepys, lăsînd celebrul său *Jurnal* ce evocă viaţa Londrei între 1600—1669.

1704—1713 Defoe editează şi publică periodicul *Review*, care susţine politica lui Harley. Periodicul se ocupă cu probleme de politică, comerţ, religie. Apar şi numeroase articole care manifestă interesul lui Defoe în chestiunile legate de epidemia de ciumă.
În tot acest timp, continuă să publice separat şi lucrări politice : *The Consolidator (Consolidatorul)*, o alegorie politică, *Jure Divino*, un ambiţios poem politic în douăsprezece cărţi, *History of the Union (Istoria Unirii)*, lucrare ce numără peste şapte sute de pagini.

1704 Marele satiric Jonathan Swift publică sarcasticul său pamflet *Povestea unui poloboc.*

1707 Are loc unirea definitivă a Angliei cu Scoţia, în Regatul Unit al Marii Britanii.

1709—1711 Richard Steele publică revista satirică *The Tatler (Flecarul).*
1711—1712 Steele şi Addison întreprind editarea revistei *The Spectator (Spectatorul)*

1713—1714 Arestat de trei ori pentru neplata datoriilor şi pentru publicarea unor pamflete politice. Amnistiat de coroană.

1714 Scena politică se schimbă : moare regina Anne. La tronul Angliei vine dinastia de Hanovra ; partidul *whig* preia puterea. Defoe este oarecum compromis politiceşte din cauza colaborării sale cu *tory*-istul Harley (acum închis în Turnul Londrei).

1715 Publică o lucrare autobiografică. *An Appeal to Honour and Justice (Apel la onoare şi dreptate),* în care face o profesiune de credinţă a conduitei sale politice. Intră în slujba partidului de guvernămînt *whig* şi începe să lucreze, ca translator al ştirilor din străinătate, la ziarul *Weekly Journal,* pe care încetul cu încetul ajunge să-l dirijeze şi unde va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii.

1719 Începe adevărata carieră scriitoricească a lui Defoe, prin publicarea, la 25 aprilie, a romanului *Robinson Crusoe,* partea I şi II.

1720 Apar : *Memoriile unui cavaler ; Căpitanul Singleton ; Cugetările serioase din timpul vieţii şi surprinzătoarele aventuri ale lui Robinson Crusoe.*

1722 Este socotit aşa-numitul *annus mirabilis* din cariera lui Defoe. Publică : *Moll Flanders ; Jurnal din Anul Ciumei ; Colonelul Jack.*

1724 Apar : *Roxana ;* prima parte din *Istoria generală a piraţilor ; O raită prin întreaga insulă a Marii Britanii.*

1725 Defoe renunţă la literatura de ficţiune şi se reîntoarce la lucrări documentare, de interes etic, social, geografie : Publică *Comerciantul englez desăvîrşit* (în două volume, volumul II publicat în 1727).

1727 *Eseu asupra istoriei şi realităţii vedeniilor.*

1729 *Madagascar* sau *Jurnalul lui Robert Drury.* Scrie : *Gentlemanul englez desăvîrşit* (publicată postum, în 1890).

1731 Moare „în urma unui leşin", în Ropemaker's Alley, Londra, şi este înmormîntat la cimitirul Bunhill Fields. Necrologul său, publicat la 1 mai 1731 de ziarul *Universal Spectator* consemnează doar atît : *„Acum cîteva zile a încetat din viaţă Daniel Defoe, o persoană bine-cunoscută prin numeroasele sale scrieri."*

A. R.

NOTA TRADUCĂTOAREI

Lucrarea de față a fost tradusă după versiunea engleză a *Jurnalului*, editată de Oxford University Press în 1969, cu o prefață de Louis Landa.

Versiunea mai sus citată reproduce originalul publicat pentru prima oară în 1722 — unica ediție apărută în timpul vieții lui Defoe — și aflat la Huntington Library.

Notele de subsol care însoțesc traducerea în limba română au fost prelucrate după amplul aparat critic aferent ediției engleze.

JURNAL DIN ANUL CIUMEI

OBSERVAȚII SAU ADUCERI AMINTE DESPRE CELE MAI ÎNSEMNATE FAPTE, ATÎT PUBLICE CÎT ȘI PARTICULARE, CARE S-AU PETRECUT LA LONDRA ÎN TIMPUL MARII MOLIME DIN 1665

Să fi fost pe la începutul lunii septembrie 1664 cînd eu, ca dealtfel şi vecinii mei, am aflat din zvon public că ciuma ar fi izbucnit din nou în Olanda [1]; în anul 1663 molima se dezlănţuise cu mare furie pe acele meleaguri, cu osebire la Amsterdam şi Roterdam, unde, spuneau unii, s-ar fi răspîndit venind din Italia, în timp ce alţii gîndeau că ar fi venit din Levant odată cu avuţiile aduse acasă de flota turcă; alţii îşi dădeau cu părerea că ar fi venit din Candia [2], şi iarăşi alţii ziceau că din Cipru. Dar nu de unde a venit are însemnătate; toată lumea era însă de acord că în Olanda se stîrnise din nou.

Pe vremea aceea nu aveam ziare tipărite, care să răspîndească zvonuri sau dări de seamă despre ceea ce se întîmplă; şi care să umfle faptele prin născocirile oamenilor, aşa cum aveam să văd mai tîrziu că se petrec lucrurile. Dar asemenea veşti soseau pînă la noi prin scriso-

[1] Cunoscutul scriitor englez *Samuel Pepys* (1633—1703) notează în celebrul său *Jurnal*, la 4 mai 1664, că ciuma ar fi reapărut în Olanda. Amsterdamul, fiind un port internaţional, care făcea negoţ cu ţări contaminate de ciumă din Asia, era privit cu mare îngrijorare de către englezi.

[2] *Candia* — denumirea insulei Creta.

rile negustătorilor sau ale altora care purtau corespondență cu țări străine, iar de la aceștia se lățeau mai departe prin viu grai ; așa încît noutățile nu erau aflate pe dată în toate colțurile țării, cum se întîmplă acum. Dar se pare că cei din Guvernămînt primiseră o dare de seamă asupra adevăratei stări a lucrurilor și că ținuseră felurite sfaturi în legătură cu măsurile de stăvilire a molimei ; toate acestea erau păstrate însă în mare taină. Așa se face că zvonurile s-au stins și oamenii au început să le dea uitării, ca pe niște fapte care nu ne priveau direct și care, nădăjduiam noi, nu cuprindeau adevăr. Pînă la sfîrșitul lunii noiembrie sau începutul lui decembrie 1664, cînd doi bărbați, despre care se spunea că ar fi fost franțuji, au murit de ciumă la Long Acre, sau mai bine zis la capătul de sus din Drury Lane. Familiile la care locuiau cei doi și-au dat osteneala să țină cît mai ascunsă întîmplarea ; totuși știrea a răzbit în vecini și a ajuns pînă la autorități. Acestea au simțit că-i de datoria lor să facă cercetări, pentru a constata ce-i adevărat și ce nu, astfel încît au fost trimiși la fața locului, în inspecție, doi medici și un felcer. Specialiștii au venit și, constatînd pe ambele cadavre semnele vădite ale bolii, și-au exprimat în mod public părerea că cei doi au murit de ciumă. A fost înștiințat dascălul parohiei, care la rîndul lui a anunțat Centrul parohial ; iar în *Buletinul Mortuar* săptămînal [1] știrea a fost publicată în felul obișnuit, după cum urmează :

Ciumă 2. Parohii contaminate 1.

Oamenii s-au arătat foarte îngrijorați la aflarea acestei vești, și întregul oraș începu să dea semne de alarmare,

[1] *Buletinele mortuare* săptămînale i-au pus la îndemîna lui Defoe datele statistice cuprinse în acest *Jurnal*. Aceste buletine apăreau sporadic încă din secolul al XVI-lea ; din 1636 au început să apară regulat sub forma cunoscută de Defoe. Întocmite și publicate de Compania parohială, buletinele raportau numărul deceselor și cauzele care le-au pricinuit în fiecare dintre parohiile londoneze.

cu atît mai mult cu cît în ultima săptămînă a lunii decembrie 1664, încă o moarte avu loc în aceeaşi casă şi ca urmare a aceleiaşi boli. După aceea spaimele se potoliră din nou vreme de vreo şase săptămîni, răgaz în care se spunea că nimeni dintre cei ce muriseră între timp nu avusese semnele molimei pe trup, aşadar răul se domolise. Dar ceva mai tîrziu, pe la 12 februarie cred, s-a înregistrat o nouă moarte, în acelaşi chip, într-o altă casă, ţinînd însă de aceeaşi parohie.

Fapt care-i făcu pe oameni să-şi întoarcă privirile spre partea aceea din oraş ; şi cum *Buletinele săptămînale* arătau o neobişnuită creştere a numărului de înmormîntări în parohia St. Giles, lumea începu să bănuie că în această parte a oraşului se răspîndise ciuma, şi că mulţi muriseră de mîna ei, cu toate că familiile se feriseră pe cît cu putinţă ca asemenea zvon să ajungă la urechea publică. Astfel de gînduri frămîntau mintea oamenilor şi nimeni nu se aventura prin Drury Lane ori pe alte străzi bănuite a fi contaminate, decît dacă-l mîna vreo nevoie arzătoare.

Creşterea numărului de decese înregistrate de *Buletinele mortuare* arăta după cum urmează : în mod obişnuit, în parohiile St. Giles in the Fields şi St. Andrew's Holborn numărul îngropăciunilor se ridica, mai mult sau mai puţin, la vreo douăsprezece, pînă la şaptesprezece sau nouăsprezece pe săptămînă. Dar chiar din primele zile cînd ciuma îşi arătase colţii, în parohia St. Giles, s-a observat o sporire considerabilă a numărului de înmormîntări. De pildă :

Din 27 dec. la 3 ian.	St. Giles	16
	St. Andrews	17
3 ian. la 10 „	St. Giles	12
	St. Andrews	25
10 „ „ 17 „	St. Giles	18
	St. Andrews	18

17 ian. la 24 ian.	St. Giles	23
	St. Andrews	16
24 „ „ 31 „	St. Giles	24
	St. Andrews	15
30 „ „ 7 febr.	St. Giles	21
	St. Andrews	23
7 febr. „ 14 „	St. Giles	24

Dintre care un deces datorat ciumei.

O creştere asemănătoare a numărului de înmormîntări a fost observată şi în parohiile St. Brides, care se învecina într-o parte cu parohia Holborn, precum şi în parohia St. James Clarkenwell care se învecina cu Holborn de cealaltă parte. În aceste două parohii, de unde cota obişnuită a înmormîntărilor săptămînale atingea cifra de patru, ori de şase ori de opt, de astă dată arăta după cum urmează :

Din 20 dec. la 27 dec.	St. Brides	0
	St. James	8
27 „ „ 3 ian.	St. Brides	6
	St. James	9
3 ian. la 10 ian.	St. Brides	11
	St. James	7
10 „ „ 17 „	St. Brides	12
	St. James	9
17 „ „ 24 „	St. Brides	9
	St. James	15
24 „ „ 31 „	St. Brides	8
	St. James	12
31 „ „ 7 febr.	St. Brides	13
	St. James	5
7 febr. „ 14 „	St. James	12
	St. Brides	6

Lumea luă aminte la această creştere a morţilor în *Buletinele săptămînale* cu o atît mai mare nelinişte cu cît

era vorba de un anotimp în care buletinele sînt de obicei moderate.

Numărul obişnuit de înmormîntări pe întregul oraş, înregistrat de *Buletinele mortuare*, varia între 240 şi 300 pe săptămînă. Ultima cifră era socotită de obicei ca foarte ridicată ; dar după izbucnirea molimei s-a constatat o creştere succesivă a cifrei din *Buletine*, după cum urmează :

De la 20 dec. la 27 dec.	291	—
„ „ 27 „ „ 3 ian.	349	58
„ „ 3 ian. „ 10 „	394	45
„ „ 10 „ „ 17 „	415	21
„ „ 17 „ „ 24 „	474	59

Acest din urmă Buletin a fost cu adevărat înfricoşător, întrucît înregistra cel mai mare număr de decese săptămînale cunoscut de la molima din 1656 încoace.

Oricum, lucrurile se domoliră din nou, şi cum vremea se dovedise foarte friguroasă, iar gerul care începuse în decembrie şi continuase la fel de aspru pînă spre sfîrşitul lui februarie adusese cu sine un vînt şfichiuitor, deşi nu prea puternic, *Buletinele* marcară o nouă decreştere a deceselor, sănătatea începu iar să domnească în oraş şi toată lumea gîndi că primejdia trecuse. Numai că în parohia St. Giles înmormîntările tot se ţineau lanţ : mai cu seamă de pe la începutul lui aprilie nu scădeau sub douăzeci şi cinci săptămînal, iar în săptămîna dintre 18 şi 25 aprilie se înregistrară treizeci de decese, dintre care două datorate ciumei şi opt tifosului exantematic, socotit a fi cam tot acelaşi lucru. A crescut de asemeni şi numărul total al celor morţi de tifos exantematic, de la opt în săptămîna anterioară, la doisprezece în săptămîna de care vorbim.

Veştile ne alarmară din nou, şi o cumplită îngrijorare cuprinse populaţia, mai cu seamă că acum vremea se schimbase, îndulcindu-se, iar vara bătea la uşă. Oricum, în săptămîna următoare speranţele reînfloriră iar, pentru că *Bu-*

letinele descrescuseră și numărul total al morților scăzuse la 388, dintre care nici un deces datorat ciumei, și numai patru pricinuite de tifosul exantematic.

Pentru ca în săptămîna ce urmă să se constate o nouă creștere, și molima să se facă iar simțită în două-trei parohii : St. Andrew's Holborn, St. Clement's-Danes și, spre marea jale a orașului, se înregistră un deces chiar în centru, în parohia St. Mary-Wool-Church, adică în strada Bearbinder-lane, lîngă Bursă. În total, în acea săptămînă muriseră nouă persoane de ciumă și șase de tifos exantematic. În urma cercetărilor se constatase totuși că franțuzul care murise în Bearbinder-lane locuise pînă de curînd în Long-Acre, în preajma caselor contaminate, și se mutase de acolo de frica bolii, fără să știe că se și molipsise.

Acestea se întîmplau la începutul lunii mai, și totuși vremea era încă moderată, schimbăcioasă și destul de rece așa încît lumea mai nutrea unele speranțe. Ceea ce încuraja aceste speranțe era faptul că centrul orașului fusese cruțat de boală ; în toate cele 97 de parohii nu se declaraseră decît 54 de cazuri de ciumă, așadar am început să ne spunem că boala a cunoscut, se vede, răspîndire numai printre locuitorii unei anumite părți a orașului și că s-ar putea să nu se întindă mai departe. Cu atît mai mult cu cît în săptămîna următoare, adică de la 9 la 16 mai, nu s-au înregistrat decît trei noi cazuri de ciumă, și nici unul dintre ele în City [1] sau în Liberties [2], iar parohia St. Andrew nu a numărat decît cincisprezece înmormîntări, ceea ce însemna o cifră foarte scăzută. E drept că parohia St. Giles îngropase treizeci și două de persoane, dar cum numai una dintre acestea murise de ciumă, oamenii începură să răsufle ușurați. Buletinul săptămînal pe întregul oraș scăzuse de la 347 decese, în săptămîna precedentă, la 343.

[1] *City* — pe acea vreme partea centrală a Londrei cuprinsă între vechile ziduri ale orașului.

[2] *Liberties* — cele unsprezece districte ce înconjurau City și numărau, în 1661, 179 000 locuitori.

Preț de cîteva zile ne păstrarăm speranțele, dar aceste zile au fost puține. Căci lumea nu se mai lăsa amăgită. Casele începură să fie cercetate și se descoperi că molima se întinsese în toate părțile și că zilnic mureau oameni de ciumă. Așa încît nădejdile noastre se clătinară. Acum nimic nu mai putea fi tăinuit și curînd ieși la iveală că molima se răspîndise dincolo de orice nădejde sau amăgire. În parohia St. Giles pusese stăpînire pe cîteva străzi, și familii întregi zăceau laolaltă doborîte de boală. Starea de lucruri începu să devină limpede și din *Buletinele* săptămînii următoare ; ce-i drept, numai paisprezece dintre decesuri erau atribuite flagelului, dar acest lucru nu însemna decît înșelătorie și tăinuire, pentru că în parohia St. Giles fuseseră îngropate patruzeci de persoane și se dovedi că cea mai mare parte dintre acestea muriseră de ciumă, deși, oficial, moartea lor fusese pusă pe seama altor boli : și, cu toate că numărul total al decesurilor nu depășise cifra de 385, iar creșterea față de săptămîna precedentă nu era mai mare de 32, totuși s-a comunicat că dintre cei decedați paisprezece muriseră de tifos exantematic și paisprezece de ciumă ; dar noi ne încredințasem că în acea săptămînă ciuma secerase în tot orașul cincizeci de vieți.

Următorul *Buletin*, acoperind perioada dintre 23 și 30 mai, raporta 17 cazuri de ciumă, dar înmormîntările din St. Giles atinseseră numărul de cincizeci și trei, o cifră înspăimîntătoare ! Și dintre acestea numai nouă fuseseră atribuite ciumei. Dar la o examinare mai atentă efectuată de judecătorul de pace, și în urma cercetării făcute de primar, s-a constatat că în parohie se înregistraseră încă alte douăzeci de decese datorate ciumei și puse pe seama tifosului exantematic sau altor boli, asta în afară de cazurile trecute sub tăcere.

Toate acestea însă erau nimicuri față de ceea ce urma să vină în curînd, pentru că acum vremea se încălzise de-a binelea și, încă din prima săptămînă a lunii iunie, molima s-a întins cumplit. *Buletinele* au început să arate mari creș-

ten și morțile datorate frigurilor, tifosului exantematic și bolii de dinți [1] au sporit mult. Căci toți cei ce puteau să-și ascundă adevărata boală o făceau, pentru ca vecinii să nu-i ocolească și să nu refuze a avea legături cu ei și, pe de altă parte, pentru a împiedica autoritățile să le închidă casele, lucru care, deși nu fusese încă înfăptuit, plutea sub chip de amenințare ; iar oamenii se temeau tare numai la asemenea gînd.

În cea de-a doua săptămînă a lunii iunie, greutatea molimei continua să cadă tot pe parohia St. Giles, care îngropase 120 de morți ; dintre aceștia, potrivit *Buletinelor*, 68 fuseseră bolnavi de ciumă ; toată lumea vorbea încă că cel puțin o sută dintre ei fuseseră ciumați, dacă ar fi fost să socotim după numărul obișnuit de morți din această parohie, așa cum a fost arătat el mai sus.

Pînă în această săptămînă, în cele 97 de parohii din City nu avusese loc nici un deces, cu excepția franțuzului aceluia de care am vorbit. De astă dată însă, se înregistrară patru decese și în City : unul în Wood Street, unul în Fenchurch Street și două în Crooked-lane, Southwark rămăsese însă neatins ; de această parte a fluviului nu avusese loc încă nici o moarte.

Eu locuiam în parohia Aldgate, la jumătatea drumului dintre biserica Aldgate și White-Chappel-Bars, în stînga, sau mai bine zis în capătul de nord al străzii ; și cum flagelul nu se întinsese pînă în această parte a orașului, cei din vecinătatea mea își duceau mai departe viața în tihnă. Dar în celălalt capăt al străzii se înstăpînise o mare înfrigurare ; iar oamenii mai avuți, mai cu seamă nobilimea mare și mică de prin partea de vest, se porni în chip cu totul neobișnuit să părăsească orașul într-un adevărat puhoi, cu întreaga familie și servitorime. Lucrul acesta putea fi ob-

[1] Conform unor consemnări ale doctorului John Arbuthnot, prieten și colaborator al lui Swift și Pope, pe acea vreme zece la sută dintre sugari mureau din pricina maladiilor de dentiție, care ajungeau pînă la gangrena maxilarelor.

servat cu deosebire în White-Chapel, adică pe strada unde locuiam eu. Într-adevăr, pe aici nu vedeai alta decît furgoane şi căruţe încărcate cu calabalîcuri, femei, slugi, copii etc. Sau cupeuri pline cu familii de neam mare, cu vizitii care-i slujeau, toţi grăbindu-se să iasă din oraş ; după care îşi făceau apariţia alte furgoane şi căruţe goale, cai de rezervă însoţiţi de servitori, care, neîndoielnic, fie că se întorceau, fie că erau trimişi de la ţară ca să aducă noi evacuaţi. Pe lîngă aceştia, puteau fi văzuţi numeroşi oameni călare, unii singuri alţii întovărăşiţi de slugi şi, îndeobşte, toţi încărcaţi de bagaje şi pregătiţi pentru un drum lung, după cum îi arăta înfăţişarea.

Toate astea alcătuiau o privelişte tristă şi înfricoşătoare, mai ales că o aveam zi şi noapte în faţa ochilor ; într-adevăr, pe nimic altceva nu-ţi puteau poposi privirile. Şi priveliştea stîrnea în mine gînduri posomorîte, legate de nenorocirea care avea să se abată asupra oraşului şi de soarta vitregă a celor ce aveau să rămînă în el.

Timp de cîteva săptămîni, exodul acesta a fost atît de năvalnic, încît nu era chip să te apropii de uşa primarului decît cu mare greutate ; în asemenea hal se înghesuia şi se îmbulzea acolo mulţimea pentru a obţine certificatele de sănătate de care aveau nevoie cei ce porneau la drum ; căci fără de acestea nu era cu putinţă să treci prin alte oraşe, sau să tragi la vreun han. Şi cum în tot acest timp nu murise nimeni între zidurile ce împrejmuiau City, primarul elibera fără să pregete certificate de sănătate tuturor locuitorilor celor 97 de parohii şi, un timp, chiar şi celor din Liberties. Exodul, ziceam, a ţinut cîteva săptămîni, mai bine zis pe întreg parcursul lunilor mai şi iunie, şi a fost cu atît mai însufleţit cu cît se stîrnise zvonul că urmează să iasă un ordin de la cîrmuire ca să se aşeze tot felul de piedici şi bariere pe drum, pentru a împiedica lumea să mai plece, şi că oraşele din cale nu vor mai îngădui cetăţenilor din Londra să treacă prin ele, ca nu cumva să răspîndească molima. Dar nici unul din aceste zvonuri n-a

avut alt temei decît născocirea minţii omului ; cel puţin la început.

La această vreme am început să dezbat cu seriozitate în sinea mea cazul propriei mele persoane, şi anume ce-mi rămînea de făcut ; cu alte cuvinte, dacă să iau hotărîrea de a sta la Londra, ori să-mi zăvorăsc casa şi să fug, aşa cum făcuseră cei mai mulţi dintre vecinii mei. Înfăţişez această situaţie cu lux de amănunte pentru că s-ar putea să le fie de folos urmaşilor mei, dacă se vor afla vreodată în asemenea necaz şi în asemenea cumpănă, urmînd să aleagă o cale ; şi de aceea voi ca astă povestire să treacă în ochii lor mai curînd drept o îndrumare decît o istorie a faptelor mele, ţinînd seama că pe ei nu-i va interesa nici cît negru sub unghie ce s-a întîmplat cu persoana mea.

Aveam două căi de ales : una era aceea de a-mi vedea mai departe de afacerile şi de negoţul meu, care erau importante şi în care îmi investisem întregul avut ; cealaltă era salvarea vieţii dintr-o atît de cumplită calamitate, pe care o vedeam abătîndu-se asupra întregului oraş ; şi care, oricît ar fi fost ea de gravă, privită prin spaimele mele, ca şi ale semenilor mei, căpăta dimensiuni şi mai mari.

Prima dintre cele două căi era de mare însemnătate pentru mine ; îndeletnicirea mea era aceea de şelar [1] şi cum afacerile pe care le conduceam nu ţineau doar de o simplă prăvălie sau dugheană, ci se desfăşurau printre neguţătorii care aveau legături cu coloniile englezeşti din America, mărfurile mele se aflau în bună parte în mîinile acestora.

Ce-i drept, nu eram căsătorit, dar aveam o familie întreagă de slujitori care mă ajutau la treburi, aveam o casă, o prăvălie, şi un depozit de mărfuri arhiplin. Şi, ca să fiu scurt, a părăsi toate acestea aşa cum trebuie părăsite în atari împrejurări, adică fără a le lăsa în seama unui su-

[1] Pe vremea povestitorului, şelarii vindeau, în afara şeilor, tot felul de articole de pielărie necesare călăreţilor şi călătorilor.

praveghetor sau a vreunei persoane de încredere, ar fi însemnat să risc nu numai ruina negoţului, dar şi a mărfurilor, într-un cuvînt a întregii mele avuţii.

Aveam un frate mai vîrstnic care se găsea pe atunci la Londra, unde se statornicise de cîţiva ani, după ce se întorsese din Portugalia şi, cerîndu-i sfatul, răspunsul lui a constat din cele trei cuvinte care au fost cîndva rostite într-o împrejurare cu totul diferită : *„Omule, salvează-ţi viaţa"*.

Aşadar, fratele meu era de părere să mă evacuez la ţară, după cum dealtfel se hotărîse să procedeze şi el cu familia lui. Mi-a spus că aflase el, pare-se pe alte meleaguri, că cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi din calea ei. Argumentele mele că ar însemna să-mi năruiesc negoţul, avutul, îndatoririle, au fost respinse cu desăvîrşire. Mi-a răspuns cu argumentul folosit de mine în favoarea rămînerii pe loc : A pretinde că-mi încredinţez viaţa şi sănătatea în mîinile Domnului, însemna cea mai puternică dezmînţire a temerilor mele de a-mi pierde negoţul şi avutul. Căci, spunea fratele meu, n-ar fi mai înţelept să-i încredinţezi Domnului şansa sau riscul de a-ţi pierde negoţul, în loc să înfrunţi o primejdie de neînlăturat şi să-i încredinţezi lui viaţa ?

Nu-i puteam răspunde că n-am unde să mă duc, deoarece aveam prieteni şi neamuri în Northamptonshire, de unde se trăgea familia noastră ; şi, mai cu seamă, unica noastră soră care locuia în Lincolnshire se arătase foarte doritoare să mă primească şi să mă găzduiască.

Fratele meu, care-şi şi trimisese soţia cu cei doi copii în Bedfordshire şi luase hotărîrea să-i urmeze, mă îndemna foarte serios să părăsesc Londra ; la un moment dat am hotărît să-i urmez povaţa, dar la vremea aceea n-am putut găsi un cal ; căci deşi nu s-ar putea spune că toată lumea plecase din Londra, caii, în schimb, părăsiseră cu toţii oraşul. Timp de cîteva săptămîni în întregul oraş nu a fost chip să cumperi sau să închiriezi un cal. Atunci am luat

hotărîrea să o pornesc pe jos, însoţit de un slujitor, aşa cum făceau mulţi alţii şi să nu tragem la nici un han, ci să luăm cu noi un cort ostăşesc şi să dormim în cîmp, întrucît vremea era foarte călduroasă şi deci nu ne pîndea primejdia de a răci. Am spus „aşa cum făceau mulţi alţii", pentru că erau numeroşi cei care procedau astfel, mai cu seamă printre cei care fuseseră pe front în ultimul război, de la care nu trecuse multă vreme. Şi, vorbind despre cauzele secundare ale molimei, trebuie să spun că dacă cea mai mare parte din lume ar fi călătorit în acest chip, boala nu s-ar fi întins în atîtea alte oraşe şi case, după cum s-a întîmplat, spre marea pagubă şi distrugere a bunăstării poporului.

Dar tocmai atunci, slujitorul pe care plănuisem să-l iau cu mine mi-a tras chiulul : înspăimîntat de năvala molimei, şi nefiind sigur cînd aveam eu de gînd să plec, şi-a luat singur măsuri de apărare şi m-a părăsit ; aşa că, planurile mele au fost zădărnicite ; şi, nu ştiu cum, mereu descopeream că, într-un fel sau altul, ceva se punea în calea hotărîrilor mele de a pleca. Acest lucru mi-a adus în minte nişte gînduri care ar putea fi socotite drept o digresiune fără rost ; anume, mi-a intrat în cap că toate obstacolele îşi aveau obîrşia în voinţa cerească.

Pomenesc de această meditaţie a mea întrucît e cea mai bună metodă pe care ar putea-o folosi cineva într-o împrejurare asemănătoare, mai cu seamă dacă-i vorba de cineva care face din datorie o problemă de conştiinţă ; e bine să chibzuieşti la toate micile întîmplări care au loc în acea perioadă şi să le priveşti în complexitatea lor ; adică în felul cum se înlănţuie între ele şi în felul cum toate laolaltă se leagă de chestiunea asupra căreia urmează să hotărăşti tu, şi atunci, cred, poţi considera că ceea ce-ţi dictează ţie conştiinţa este un semn al proniei cereşti. În cazul meu, era vorba de a hotărî dacă să fug sau să rămîn la datorie într-un loc năpăstuit de molimă.

Uite așa, într-o dimineață, s-a înfiripat cu ardoare în mintea mea gîndul că, întrucît tot ce ni se întîmplă în viață pornește din porunca sau îngăduința cerească, toate aceste piedici de care mă loveam trebuie să fi purtat în ele un semn deosebit ; și că ar fi trebuit să chibzuiesc dacă nu cumva îmi dădeau de știre că voința cerească se împotrivește plecării mele. Gîndul următor a fost că dacă piedicile mi-erau într-adevăr date de sus, ca semn că trebuie să rămîn locului, atunci Dumnezeu va fi în stare să-mi și cruțe viața în mijlocul primejdiei și morții care mă împresurau ; și că de-aș încerca să mă apăr părăsindu-mi lăcașul și acționînd împotriva semnelor pe care țineam să le consider cerești, ar fi însemnat să fug de Dumnezeu, îndreptățindu-l să mă ajungă din urmă cu mînia lui, cînd ar fi socotit că-i potrivit.

Toate aceste gînduri mă făcură să-mi schimb iar hotărîrea și, cînd m-am aflat din nou față-n față cu fratele meu, i-am spus că înclin să rămîn în locul în care m-a așezat Domnul și să înfrunt soarta ce mi-a fost hărăzită. Și că, pornind de la cele ce-am arătat mai sus, aceasta pare să fie datoria mea.

Cu toate că fratele meu era un om cucernic, și-a bătut joc de mine cînd i-am vorbit de semnele cerești și mi-a povestit cîteva istorioare despre niște oameni suciți ca mine, cum îi numea el ; mi-a mai spus că numai dacă m-ar fi betegit vreo boală, împiedicîndu-mă să plec, atunci ar fi trebuit s-o iau drept mîna Domnului, care are putința să facă din mine ce-i place. Și numai în asemenea caz aș fi putut desluși semnul providenței. Dar a transforma în semne cerești faptul că n-am putut închiria un cal, ori că slujitorul meu și-a luat tălpășița, era un lucru de rîs atîta timp cît aveam două picioare tefere și o liotă de alți servitori, putînd deci cu ușurință să merg pe jos o zi sau două ; și-apoi, din moment ce-aș fi avut un certificat de bună sănătate, aș fi putut oricînd închiria un cal pe drum, sau lua poștalionul dacă socoteam nimerit.

Şi-apoi a pornit să-mi povestească despre negrele urmări de care au avut parte, în urma înfumurării lor, turcii şi mahomedanii din Asia şi de prin alte locuri pe unde călătorise el (căci fratele meu, fiind neguţător, se întorsese abia de cîţiva ani de prin străinătăţi, aşa cum am mai arătat, Lisabona fiind ultimul loc pe unde peregrinase). Punînd temei pe crezul lor că toate în viaţă sînt predestinate şi că soarta fiecărui om a fost pecetluită printr-o lege de neclintit încă înainte de a fi venit el pe pămînt, turcii se duceau fără să se sinchisească prin tot felul de locuri infectate de molimă, şi aveau de-a face cu oameni atinşi de boală, drept care au fost seceraţi în proporţie de zece pînă la cincisprezece mii pe săptămînă, în timp ce europenii, care se ţineau mai la depărtare, au scăpat nemolipsiţi.

Cu aceste argumente, fratele meu a reuşit să mă facă din nou să-mi schimb hotărîrea, şi am început să mă gîndesc iar la plecare, ba chiar să şi fac pregătiri ; căci molima creştea în jurul meu ; *Buletinele* înregistrau cîte 700 de morţi pe săptămînă, iar fratele meu mă înştiinţă că el unul nu-şi mai ia riscul de a rămîne. L-am rugat să mă mai lase să cumpănesc pînă a doua zi, cînd aveam să iau hotărîrea definitivă ; şi cum, de bine de rău, îmi făcusem toate pregătirile în ce privea negoţul şi persoana căreia să-i încredinţez treburile, nu-mi mai rămăsese decît să iau hotărîrea.

În seara aceea m-am dus acasă cu o mare povară de nehotărîre în suflet, neştiind ce să fac ; îmi rezervasem acea seară numai pentru chibzuinţă, aşa încît eram singur. Căci încă de pe atunci, oamenii îşi luaseră, printr-un consimţămînt tacit, deprinderea de a nu ieşi în stradă după asfinţitul soarelui, din motive pe care voi avea prilejul să le arăt mai tîrziu.

În singurătatea acelei seri, mă străduiam să hotărăsc ce anume e de datoria mea să fac. Am pus pe un talger al balanţei argumentele cu care fratele meu mă îmboldea să

plec la țară, iar pe celălalt simțămintele cu care îmi dădea inima ghes să rămîn locului. Neîndoielnic, chemarea de a rămîne pornea de la negoțul meu și de la grija de a-mi păstra mărfurile care erau, pot spune, toată avuția mea ; de asemeni am cîntărit și semnele pe care țineam să le consider a fi cerești și care pentru mine constituiau un soi de îndrumare. Și mi-a dat iar prin gînd că dacă primisem îndrumarea de a rămîne locului, aceasta trebuia să conțină în ea și făgăduința de a mi se cruța viața, cu condiția de a mă supune.

Gîndul ăsta mi-era foarte aproape de inimă și am început să mă simt mai încurajat ca oricînd să nu plec, ba chiar susținut de tainica satisfacție că voi fi cruțat. Adăugați la aceasta faptul că, răsfoind *Biblia* care se afla în fața mea, în timp ce gîndurile îmi stăruiau cu multă seriozitate asupra marii întrebări, am strigat : „Ei bine, Doamne, nu știu ce cale să apuc, îndrumă-mă !" Și s-a întîmplat ca în acest impas să răsfoiesc filele pînă am ajuns la Psalmul 91 ; și aruncîndu-mi ochii asupra celui de-al doilea vers, am citit pînă la versul al șaptelea, după care am sărit la al zecelea ; și astfel mi s-au încropit următoarele :

„Nu trebuie să te temi de spaimele nopții nici de săgeata care străpunge văzduhul zilei. Nici de putreziciunea ce se tîrăște-n întuneric ; nici de surparea ce pustiește la ceasul prînzului. O mie de oameni se vor prăbuși în stînga ta și zece mii în dreapta ta ; dar tu vei fi cruțat. Cu ochii tăi tu singur vei vedea răsplata celor mîrșavi. Pentru că tu ți-ai făcut sălaș din credință. Nici un rău nu se va abate asupră-ți, nici o molimă nu se va atinge de lăcașul tău, etc."

Nu cred că cititorul mai are nevoie să-i spun că din acea clipă hotărîrea mea a fost luată : Voi rămîne în oraș, încredințîndu-mă cu totul milosteniei și ocrotirii celui Atotputernic, și nu voi căuta adăpost aiurea. Și cum zilele mele sînt în mîna sa, Domnul mă va ajuta să supraviețuiesc și în vremi de molimă ca și în vremi de sănătate.

Şi dacă Domnul nu va socoti cu cale să mă dăruiască morţii, va face cu mine cum va socoti că-i mai bine.

Odată luată această hotărîre, m-am dus la culcare. A doua zi, hotărîrea mea a fost o dată mai mult întărită, căci femeia căreia avusesem de gînd să-i încredinţez casa şi avutul meu a căzut doborîtă de boală. Ba s-a mai ivit încă ceva menit să încline balanţa de aceeaşi parte : eu însumi m-am simţit foarte rău a doua zi. Aşa încît oricum n-aş fi fost în stare să plec. Am zăcut preţ de trei sau patru zile, ceea ce m-a hotărît cu desăvîrşire să nu mă mişc din loc. Aşadar mi-am luat rămas-bun de la fratele meu, care a plecat întîi la Dorking în Surry şi după aceea a făcut un ocol spre Buckinghamshire sau Bedfordshire, spre un loc de adăpost pe care-l găsise pentru familia lui.

Nu era momentul potrivit în acele zile să cazi bolnav, pentru că de îndată ce te plîngeai de ceva erai bănuit a te fi molipsit de ciumă. Şi cu toate că eu nu dădeam semne de asemenea boală, simţindu-mă însă foarte rău şi avînd atît dureri de cap cît şi de stomac, n-am fost scutit de îngrijorarea că poate într-adevăr mă molipsisem. Dar după vreo trei zile am început să mă simt mai bine, în cea de-a treia noapte am izbutit să dorm şi am şi asudat un pic, aşa încît dimineaţa m-am trezit mai înviorat. Îngrijorarea că m-aş fi molipsit de ciumă s-a spulberat odată cu boala mea, şi m-am întors ca de obicei la treburi.

Toate acestea la un loc mi-au scos din minte gîndul de a mă refugia la ţară. Şi cum fratele meu plecase, nu am mai avut nici un soi de controversă pe această temă nici cu el şi nici cu mine însumi.

Ne aflam acum în mijlocul lunii iulie, şi molima care, aşa cum am mai spus, bîntuise mai cu furie în celălalt capăt al oraşului, adică în parohiile St. Giles şi St. Andrews Holborn, ca şi spre Westminster, începuse acum să se îndrepte spre răsărit, deci către partea unde locuiam eu. Se putea observa că nu venea de-a dreptul spre noi. Căci City, partea de oraş cuprinsă între ziduri, se bucura încă de o stare

de bună sănătate. Nici dincolo de apă, spre Southwark, nu se întinsese încă prea tare. Deşi în acea săptămînă se înregistraseră în total 1 268 de decese datorate tuturor bolilor, dintre care peste 900 fuseseră cazuri de ciumă, totuşi în City, între ziduri, nu se raportaseră mai mult de 28 cazuri de ciumă, iar în Southwark, care includea şi parohia Lambeth, doar 19. În timp ce numai în parohiile St. Giles şi St. Martin in the Fields muriseră 421 de oameni.

Era de observat că molima bîntuia mai cu seamă în parohiile mărginaşe, suprapopulate şi locuite de oameni săraci, astfel încît boala îşi secera mai uşor victimele pe acolo decît în City. Totuşi, aşa cum am spus, am început să observăm că molima îşi croieşte drum spre noi, prin parohiile ClarkenWell, Cripplegate, Shoreditch şi Bishopsgate ; ultimele două învecinîndu-se cu Aldgate, White-Chapel şi Stepney, flagelul începea în sfîrşit să-şi reverse furia şi prin aceste părţi, unde a continuat să secere chiar cînd s-a domolit în parohiile din vest, de unde pornise.

E ciudat că în acea anume săptămînă, adică de la 4 la 11 iulie, cînd, aşa cum am arătat, numai în parohiile St. Martin's şi St. Giles in the Fields muriseră de ciumă peste 400 de persoane, în parohia Aldgate se înregistraseră doar patru morţi, în White-Chapel trei, iar în Stepney numai una.

Tot astfel şi în săptămîna următoare, de la 11 la 18 iulie, cînd *Buletinul* marcase 1 761 decese, în întregul Southwark, dincolo de fluviu, nu se înregistraseră mai mult de şaisprezece morţi datorate ciumei.

Dar această situaţie avea să-şi schimbe foarte curînd faţa. Numărul deceselor începu să se îndesească mai ales în Cripplegate şi în Clarkenwell, astfel încît în cea de-a doua săptămînă din august, singură parohia Cripplegate îngropă opt sute optzeci şi şase de morţi, iar Clarkenwell o sută cincizeci şi cinci. În cea dintîi opt sute cincizeci fuseseră cazuri de ciumă, iar în a doua, o sută patruzeci şi cinci.

În timpul lunii iulie cînd, după cum am arătat, partea noastră de oraș părea să fi fost cruțată de flagel în comparație cu partea vestică, circulam mult pe străzi, așa cum îmi cerea îndeletnicirea mea, și mă duceam regulat o dată sau de două ori pe zi în City, la locuința fratelui meu, a cărei cheie mi-o încredințase, ca să văd dacă totul e în regulă.

Obișnuiam să intru în casă, să mă plimb prin încăperi, ca să văd dacă ordinea n-a fost tulburată. Căci, deși ar fi minunat să pot spune că în toiul unei asemenea calamități nimeni nu mai avea inimă să prade și să jefuiască, totuși în oraș aveau loc tot felul de ticăloșii, ba chiar orgii și dezmățuri, la fel de fățiș ca și înainte. Poate că nu tot atît de des ca înainte, pentru că numărul cetățenilor se împuținase, pe felurite căi.

Dar molima începu să se abată acum și între zidurile ce împrejmuiau City ; cetățenii de prin aceste părți se răriseră însă foarte mult, pentru că o sumedenie dintre ei se evacuaseră la țară. Pînă și în luna iulie continuaseră să plece, deși nu în asemenea mulțimi compacte ca în lunile precedente. În luna august însă, se porniră să plece atît de mulți, încît îmi spuneam că nu vor mai rămîne în City decît magistrații și servitorii.

În legătură cu faptul că City se golea, trebuie să menționez că familia regală și întreaga curte se refugiaseră încă din luna iunie [1], la Oxford, unde Domnul a găsit cu cale să le cruțe viețile. Și, după cîte am auzit, molima nu s-a atins de nici unul dintre ei ; fapt pentru care n-aș putea spune c-au dat dovadă de prea mare recunoștință sau de vreun semn de căință și de schimbare a moravuri-

[1] După cum menționează și Samuel Pepys în *Jurnalul* său, Curtea regală se refugiase întîi la Salisbury și apoi la Oxford. Pepys menționează la 26 iunie: „La Curtea regală erau o grămadă de trăsuri și cu toții se pregătiseră să părăsească orașul".

lor[1]; şi nu le era deloc pe plac cînd li se spunea că viciile lor îngrozitoare aduseseră, fără milă şi cruţare, această cumplită năpastă pe capul întregii naţiuni[2].

Faţa Londrei era acum cu totul alta, atît a întregii îngrămădeli de clădiri care constituie City, cît şi în Liberties, în suburbii, în Westminster şi Southwark. Deşi, aşa cum am arătat, partea cuprinsă între ziduri, denumită City, nu fusese încă puternic contaminată, totuşi faţa lucrurilor era alta. Mîhnirea şi amărăciunea pogorîseră pe toate chipurile oamenilor ; şi, cu toate că unele părţi din oraş nu fuseseră copleşite încă de flagel, totuşi îngrijorarea se înstăpînise pretutindeni. Vedeam cu toţii molima apropiindu-se, aşa încît fiecare se socotea pe sine şi familia sa în mare primejdie. Dacă ar exista putinţa să zugrăvesc cu exactitate acele vremuri, pentru cei care nu le-au trăit, dacă aş izbuti să-i redau cititorului o idee adevărată despre grozăviile care se iveau pretutindeni, atunci acesta ar fi adînc impresionat şi cutremurat. S-ar putea spune că întreaga Londră era înlăcrimată. Nu vedeai îndoliaţi pe stradă, pentru că nimeni nu se îmbrăca în negru sau în veşminte de doliu pentru a-i jeli pe cei apropiaţi, dar glasul durerii umplea oraşul ; ţipetele femeilor şi ale copiilor răzbeau prin ferestrele şi uşile caselor în care cei dragi lor erau pe patul de moarte, sau poate că muriseră, şi aceste strigăte de jale puteau fi atît de des auzite cînd străbăteai străzile, încît ecoul lor ar fi muiat şi inima cea mai împietrită de pe lume. Lacrimile şi vaierele potopiseră aproape fiecare casă, mai cu seamă în primele timpuri ale molimei ; căci, spre sfîrşit, inimile se mai căliseră, şi oamenii se de-

[1] În legătură cu comportamentul regelui şi al curtenilor săi la Oxford, în timpul Marii Ciume, Anthony Wood notează în *Jurnalul* său : „Cea mai mare parte dintre curteni erau trufaşi, disprefuitori, insolenţi... Brutali, grosolani, afemeiaţi, vanitoşi, găunoşi, nesăbuiţi."

[2] Partidele potrivnice regelui şi monarhiei lansaseră teoria că flagelul constituia o pedeapsă a divinităţii, aplicată întregii naţiuni, pentru viaţa de dezmăţ şi viciu dusă de rege şi de curtenii săi.

prinseseră într-atîta cu privelişte morţii, încît nu mai jeleau pierderea celor dragi ci luptau cu teama că s-ar putea ca ei înşişi să fie următoarele victime.

Treburile mă mînau uneori spre celălalt capăt al oraşului, chiar în zilele cînd boala tăia şi spînzura prin acele părţi. Şi cum asemenea stări de lucruri erau cu totul neaşteptate pentru mine, ca şi pentru oricare altul, nu-mi puteam reveni din uimirea de a vedea acele străzi, de obicei foarte populate, acum pustii, străbătute de atît de puţini oameni, încît dac-aş fi fost străin de loc şi aş fi rătăcit drumul, aş fi putut merge de-a lungul unei întregi străzi laterale fără a întîlni pe cineva care să-mi poată da o îndrumare, cu excepţia paznicilor de strajă la uşile caselor ce fuseseră închise. Despre acestea vă voi povesti îndată.

Într-o zi, aflîndu-mă prin acele părţi ale oraşului cu nişte treburi speciale, curiozitatea m-a îmboldit să observ lucrurile cu mai mare luare aminte decît altădată ; într-adevăr, am ocolit mult, prin locuri pe unde n-aveam nimic de făcut. Am urcat în Holborn, şi acolo am văzut că strada forfotea de oameni. Numai că aceştia mergeau pe mijlocul străzii, adică nici pe trotoarul din dreapta şi nici pe cel din stînga. Mi-am spus că aceasta se datora, se vede, faptului că nu voiau să se amestece cu nimeni care ieşea de prin vreo casă, şi că nu voiau să respire mirosurile şi izurile locuinţelor care s-ar fi putut să fie infectate.

Curţile de judecată fuseseră cu toatele închise ; nu mai puteai vedea nici prea mulţi avocaţi în Temple, la Lincolns-Inn sau la Greyes-Inn. Nimănui nu-i mai ardea de gîlcevi, aşa că nu prea existau cazuri pentru avocaţi. Pe de altă parte, fiind şi perioada de vacanţă, foarte multă lume plecase la ţară. Aşadar, prin unele locuri, şiruri întregi de case fuseseră zăvorîte. Locatarii îşi luaseră zborul şi fusese lăsat doar cîte un om de pază.

Cînd vorbesc de şiruri întregi de case zăvorîte nu mă refer la cele închise de judecători, ci la faptul că un mare număr de oameni, care prin slujbele sau interesele lor ţineau

de Curtea regală, îi urmaseră pe curteni în refugiu, iar alţii, înspăimîntaţi de molimă, se evacuaseră, aşa încît străzi întregi arătau pustii. Dar, cum am mai spus, în City groaza nu luase încă prea mari proporţii. Aceasta datorită şi faptului că, la început, molima cunoscuse dese fluctuaţii : ba creştea, ba scădea. Astfel încît oamenii ba se alarmau, ba se potoleau, pînă cînd începură să se deprindă cu spaima. Şi chiar cînd boala porni să se întindă cu violenţă, faptul că City şi părţile de est şi de sud fuseseră oarecum cruţate, le dădu curaj oamenilor şi-i făcu să fie mai căliţi.

E drept că o mare parte din populaţie părăsise oraşul, dar, după cum am mai menţionat, cei mai mulţi dintre aceştia erau de prin părţile de vest, şi din ceea ce numim „Inima Oraşului", adică din păturile de bogătaşi. Oameni neîmpovăraţi de treburi sau chestiuni de negoţ. Dintre ceilalţi însă, cea mai mare parte rămăseseră pe loc, gata să înfrunte ce era mai rău. Aşadar în Liberties, în suburbii, în Southwark şi în părţile estice ca : Wapping, Ratcliff, Stepney, Rotherhitt, lumea rămăsese locului, cu excepţia cîtorva familii avute care nu trăiau din munca lor.

Nu trebuie uitat că, la acea vreme, City şi suburbiile erau extraordinar de aglomerate [1]. Vreau să spun că aşa stăteau lucrurile înainte ca molima să se fi dezlănţuit. Căci, cu toate că eu am apucat să văd mai tîrziu o şi mai mare creştere a populaţiei, şi un şi mai mare puhoi de oameni statornicindu-se la Londra, la vremea de care vorbim, după socoteala noastră, numărul de cetăţeni de prin alte părţi care, după terminarea războaielor şi după demobilizare, şi restaurarea monarhiei năvăliseră în Capitală ca să ne apuce de afaceri sau să se vîre pe la Curte în aşteptarea

[1] Nu există statistici exacte în ce priveşte populaţia Londrei la vremea Marii Ciume. John Graunt, ale cărui *Observaţii naturale şi politice asupra Buletinelor de mortalitate* sînt mult citate în *Jurnalul* lui Defoe, estimează că populaţia Londrei, la începuturile domniei lui Carol al II-lea Stuart, atingea cam 640 000 de locuitori.

răsplăților pentru serviciile aduse sau a onorurilor, era atît de mare, încît orașul cuprindea acum cu o sută de mii de locuitori mai mult decît înainte. Ba unii ziceau chiar că cuprindea de două ori mai mult, pentru că la Londra se îmbulziseră și toate familiile dezmembrate din partidul regelui. Foștii ostași se apucaseră de negoț ; numeroasele lor familii veniseră să se statornicească aici. Iar Curtea regală adusese cu ea belșug de trufie și deprinderi noi. Lumea se învățase cu destrăbălarea și risipa ; veselia Restaurației atrăsese la Londra un mare număr de familii.

Adeseori mi-am spus că așa cum Ierusalimul a fost asediat de romani în timp ce evreii erau adunați laolaltă pentru sărbătorirea Paștelui, și au fost surprinși în oraș un uriaș număr de cetățeni, care altminteri ar fi fost împrăștiați pe meleagurile lor, tot astfel și ciuma a asediat Londra cînd se produsese aici o întîmplătoare dar de necrezut creștere a populației, datorită împrejurărilor pe care le-am pomenit mai sus. Cum acest belșug de obște, atrasă de o Curte plină de veselie și de tinerețe, sporise mult negoțul practicat în oraș, îndeosebi cel legat de modă și găteli, a crescut, drept urmare, și numărul lucrătorilor, meseriașilor și a altora asemenea. Aceștia erau oameni săraci, care trăiau din munca lor. Îmi aduc aminte că într-o dare de seamă înfățișată primarului, cu privire la condițiile de viață ale sărăcimii, s-a arătat că în oraș și în suburbii locuiau peste o sută de mii de țesători de mătase ; cea mai mare parte dintre aceștia viețuiau în parohiile Shoreditch, Stepney, White-Chappel și Bishopsgate, adică în districtul Spittle-fields, care pe atunci era de cinci ori mai mic decît e astăzi.

După aceste indicii poate fi judecat numărul total al locuitorilor ; și, într-adevăr, de multe ori am gîndit cu mirare că și după ce plecase din oraș atîta amar de omenire, încă mai rămăsese o mulțime uriașă.

Dar mai bine să mă întorc la începuturile acelor vremi de bejenie, la momentele cînd temerile oamenilor, abia

încolțite, erau în mod ciudat îmboldite de o serie de întîmplări care, luate laolaltă, te fac să te minunezi cum de mulțimea nu s-a nidicat toată ca un singur om, părăsindu-și locuințele și lăsînd orașul pustiu, ca pe un petic de pămînt hărăzit unei Akeldama[1], un ogor blestemat să fie ras de pe fața pămîntului, blestemat să piară odată cu toată suflarea de pe el. N-am să vorbesc decît despre cîteva din aceste întîmplări ; dar erau atît de multe, și răsăriseră ca din pămînt, atîția vraci și șarlatani care le răspîndeau peste tot, încît adeseori m-am minunat că a mai rămas locului sămînță de om (mai ales de femeie).

În primul rînd, cu cîteva luni înainte de izbucnirea ciumei a apărut o stea de foc sau o cometă [2], după cum s-a mai ivit o alta și un an mai tîrziu, puțin înainte de marele foc care a mistuit Londra. Bătrînele și reprezentantele ipohondrice ale sexului slab, pe care le-aș numi tot babe, ziceau că au observat (observații cărora le-au dat glas numai după ce ambele năpaste au luat sfîrșit) că cele două comete au trecut de-a dreptul peste City, ba chiar foarte aproape de case, ceea ce de bună seamă însemna că se va întîmpla ceva cu totul neobișnuit, dar numai în City ; mai ziceau să steaua cu coadă ivită înainte de molimă avusese o culoare lividă, mohorîtă, bolnăvicioasă și că se mișcase greoi, grav și încet. În timp ce cometa ivită înainte de foc fusese luminoasă și scăpărătoare, sau, după cum afirmau alții, ca o vîlvătaie, și se mișcase iute și cu furie. Drept care, prima dintre comete prevestea o năpastă grea, înceată dar neîndurătoare, cumplită și înfricoșătoare, cum a fost ciuma. În timp ce a doua prevestea o lovitură fulgerătoare, bruscă și sălbatică, așa cum a fost incendiul. Ba

[1] — Cîmpia sîngelui, numele dat de iudei pămîntului cumpărat de Iuda cu arginții primiți pentru trădarea lui Christos.

[2] Cometele apărute deasupra Londrei la jumătatea lui decembrie 1664 și la începutul lui aprilie 1665, au fost legate, de către mulțimea superstițioasă, de izbucnirea ciumei.

chiar unii mergeau pînă într-acolo încît să spună că la cometa dinaintea focului nu numai că-i văzuseră cu ochiul liber mişcările iuţi şi îndîrjite, dar le şi auziseră ; ziceau că făcuse un zgomot ca un fîşîit puternic, aspru şi înspăimîntător ; şi, cu toate că venea de la mare depărtare, putuse fi deslușit de ureche.

Eu unul am văzut amîndouă cometele şi, trebuie să recunosc, că, avînd capul împuiat de toate crezurile legate de asemenea semne, eram la rîndul meu pregătit să le privesc drept prevestiri şi avertismente ale unor osînde divine. Mai ales, văzînd că după prima cometă a urmat molima, la a doua n-am putut decît să-mi spun : „Se vede că Dumnezeu n-a năpăstuit încă îndeajuns acest oraş".

Dar, în acelaşi timp, nu puteam să atribui acestor fapte înţelesul dat de ceilalţi, pentru că ştiam prea bine că astronomii le explică prin cauze naturale ; şi mai ştiam că mişcările şi chiar rotaţiile lor pot fi calculate, sau, cel puţin, se presupune a putea fi calculate. Aşadar, cometele nu pot fi premergătoarele sau prevestitoarele şi, cu atît mai puţin, aducătoarele unor nenorociri ca molime, războaie, incendii, ori altele de acelaşi fel.

Dar indiferent care erau gîndurile mele şi gîndirea cărturarilor, acele întîmplări au avut o înrîurire cu totul ieşită din comun asupra spiritelor oamenilor de rînd, care au fost cuprinşi de trista presimţire că o înfiorătoare nenorocire şi osîndă avea să se abată asupra oraşului. Această spaimă şi-a avut deci rădăcina în apariţia cometei şi în zvonul iscat în luna decembrie că doi oameni muriseră de ciumă în parohia St. Giles.

Temerile oamenilor au fost mult înteţite de rătăcirile caracteristice acelor vremuri, anume, pe atunci, nu înţeleg de ce, lumea era mai înclinată decît oricînd înainte sau după aceea să plece urechea la tot felul de profeţii şi izvodiri astrologice. N-aş putea spune dacă această nefericită înclinaţie fusese stîrnită de anumiţi indivizi care scoteau

bani de pe urma ei. Mă gîndesc la cei ce tipăreau preziceri şi proorociri. Nu ştiu dacă de la ei a pornit ; ce ştiu e că lumea era înspăimîntată de asemenea cărţi precum : *Almanahul Lilly* [1], *Prezicerile astrologice ale lui Gadbury* [2], *Almanahul Bietului Robin* [3] şi altele la fel. De asemeni, se mai publicau şi unele cărţi aşa-zis religioase : una era intitulată *„Dezbară-te de ea, popor al meu, altminteri îi vei împărtăşi boliştea“ ;* alta se numea : *Dreaptă prevestire ;* o alta : *Carte menită să-i aducă aminte Britaniei,* şi multe altele. Toate acestea, sau cele mai multe dintre ele prevesteau făţiş sau pe ocolite pieirea oraşului. Mai mult, unii aveau smintitul curaj de a cutreiera străzile făcînd proorociri prin viu grai şi pretinzînd că fuseseră trimişi să propovăduiască oraşului. Era mai cu seamă unul care, asemenea lui Iona în Niniva, striga în plină stradă : „Încă patruzeci de zile, şi Londra va fi făcută fărîme“. Nu ţin minte exact dacă spunea : „Încă patruzeci de zile“ sau numai : „Cîteva zile“. Un altul alerga despuiat pînă la brîu [4], răcnind zi şi noapte, asemenea omului despre care vorbeşte Flavius Josephus şi care striga „Vai şi amar de Ierusalim !“ puţin înainte de distrugerea oraşului. Această sărmană făptură

[1] *William Lilly* (1602—1681), vraci şi astrolog, şi-a publicat primul almanah în 1644, şi a continuat să-l publice apoi în fiecare an pînă la moartea sa. A fost de asemeni autorul unei serii de broşuri aşa-zis profetice, care i-au pricinuit greutăţi cu autorităţile.

[2] *John Gadbury* (1627—1704), autor al unor lucrări de astrologie, dintre care cele mai cunoscute sînt *De comentis* (1665) şi *Izbăvirea Londrei de Ciumă* (1665).

[3] *Bietul Robin* se presupune a fi pseudonimul lui William Winstanley (1628?—1698), un bărbier devenit scriitor şi astrolog.

[4] Pepys, în *Jurnalul* său, pomeneşte de un incident similar la 29 iulie 1667. Probabil că Defoe avea în minte faimosul caz al lui Solomon Eagles (sau Eccles), un quaker care la Bîlciul Bartholomew din Smithfield a alergat gol, cu o tingire cu cărbuni încinşi pe creştet, strigînd : „Căiţi-vă ! Amintiţi-vă de Sodoma !“ Dar aceasta s-a întîmplat în 1662. Dealtfel, pe parcursul *Jurnalului,* Defoe îl pomeneşte pe Solomon Eagles pe nume.

despuiată ţipa doar : „O ! Dumnezeule mare şi cumplit !" Atît şi nimic mai mult, dar repeta aceste vorbe fără contenire, cu un glas şi un chip năpădite de groază. Alerga în mare grabă şi nimeni nu-l văzuse vreodată oprindu-se sau hodinindu-se sau punînd ceva hrană în gură ; eu, cel puţin, n-am auzit pe nimeni să spună că l-ar fi văzut. Am întîlnit de mai multe ori pe stradă această sărmană creatură şi am dat să-i vorbesc, dar el pentru nimic în lume n-ar fi intrat în vorbă cu mine sau cu oricare altul ; îşi vedea întruna de răcnetele lui.

Toate aceste lucruri erau menite să înspăimînte poporul în ultimul hal ; mai cu seamă cînd, aşa cum am arătat, Buletinele mortuare menţionară unul sau două cazuri de deces în St. Giles, datorate ciumei.

În afară de aceste fapte publice, mai erau şi visurile babelor. Sau, mai curînd, felul în care babele tălmăceau visurile altora. Şi astea scoteau din minţi o sumedenie de oameni. Unele auzeau glasuri care le îndemnau să plece, pentru că la Londra va izbucni o asemenea molimă, încît cei vii nu vor prididi să-i îngroape pe cei morţi. Altele desluşeau vedenii în văzduh. Dar eu trebuie să mărturisesc, fără să mă fac vinovat de lipsă de îndurare, că toate auzeau glasuri care nu glăsuiau şi vedeau apariţii care nu apăreau. Dar închipuirea oamenilor era răsucită şi posedată de diavol. Şi nu-i de mirare că celor care se zgîiau întruna la nori li se năzărea că văd tot felul de forme şi figuri, înfăţişări şi apariţii, care nu erau altceva decît aer şi vapori. Iată, ne spuneau ei, o sabie de foc, ţinută de o mînă care ieşea dintr-un nor, iar vîrful săbiei era îndreptat direct spre City. Li se năluceau în văzduh năsălii şi coşciuge purtate spre a fi îngropate. Şi mai vedeau mormane de stîrvuri care zăceau neînmormîntate, şi altele de acelaşi fel. Pur şi simplu, închipuirea le oferea tot felul de vedenii pe care le tălmăceau.

Bolnavei fantezii i se năzare
Că vede oşti şi nave, şi bătălii în zare.
Pînă ce ochiul rupe vaporii-amăgitori
Şi toate se preschimbă-n nori.[1]

Aş putea umple acest Jurnal numai cu bizarele descrieri zilnice ale nălucirilor oamenilor. Şi fiecare dintre ei era atît de sigur că văzuse ceea ce pretindea să fi văzut încît nu era chip să-i contrazici fără să-ţi atragi vrăjmăşia lor, sau fără să-i auzi că te învinuiesc de grosolănie şi proastă creştere pe de o parte, şi de nepricepere şi lipsă de simţire pe de alta. O dată, înainte de răspîndirea ciumei, să fi fost prin martie, am văzut mare îmbulzeală în stradă şi m-am apropiat şi eu, ca să-mi satisfac curiozitatea. I-am găsit pe toţi scrutînd văzduhul ca să vadă ceea ce pretindea o femeie că-i apăruse cu mare limpezime, şi anume un înger înveşmîntat în alb, cu o sabie de foc în mînă, pe care o legăna sau o vîntura deasupra capului. Femeia descria cu precizie fiecare părticică din chipul îngerului ; arăta mulţimii mişcările şi contururile apariţiei şi bieţii oameni acceptau totul cu mare grabă, fără să pregete. „Da, zicea unul, îl văd limpede ca lumina zilei. Uite colo sabia, nici că se poate mai clară." Altul zicea că vede îngerul. Al treilea îi deslușea pînă şi chipul şi ţipa cît îl ţinea gura că era o făptură minunată. Unii vedeau una, alţii alta. M-am uitat şi eu, cu tot atîta bună credinţă ca şi ceilalţi, dar poate că nu cu tot atîta bunăvoinţă de a mi se impune ce să văd ; şi am spus sus şi tare că *nu pot vedea nimic* decît un nor alb, iluminat la o margine de soarele care strălucea de cealaltă parte. Femeia s-a străduit din răsputeri să-mi arate îngerul, dar n-a izbutit să mă facă să mărturisesc că-l văd. Şi, într-adevăr, dac-aş fi mărturisit una ca asta ar fi însemnat să mint. Atunci femeia,

[1] Versurile, uşor modificate, sînt citate din poemul lui Defoe *A New Discovery of an Old Intreague (O descoperire nouă a unei urzeli vechi)*, scris în 1691.

întorcîndu-se spre mine, m-a privit drept în faţă şi i s-a părut că mă vede rîzînd. Ceea ce era o nouă înşelăciune a închipuirii ei, pentru că nu rîdeam cîtuşi de puţin, ci chibzuiam foarte serios la felul cum se lăsau bieţii oameni înspăimîntaţi de puterea propriei lor fantezii. Oricum, femeia s-a îndepărtat de mine, şi a strigat că sînt un necredincios şi un hulitor ; mi-a spus că a sosit vremea revărsării mîniei Domnului, şi cumplite osînde ne aşteaptă. Iar cei ce hulesc, asemenea mie, vor rătăci şi vor pieri.

Lumea din jur părea la fel de scîrbită de mine ca şi ea. Şi n-a fost chip să-i lămuresc pe oameni că nu-mi rîdeam de ei. Mai curînd m-ar fi călcat cu toţii în picioare decît să-mi îngăduie să le deschid ochii. Aşa încît i-am lăsat în plata Domnului şi acea vedenie a fost socotită la fel de reală ca şi steaua cu coadă.

Am mai avut şi o altă întîlnire în plină zi, şi anume într-un gang îngust care făcea trecerea de la Petty-France spre cimitirul Bishopsgate, ducînd pe lîngă un şir întreg de aziluri de săraci. În parohia Bishopsgate există două cimitire. Unul e cel pe lîngă care treci cînd ieşi pe uşa bisericii şi mergi din Petty-France în strada Bishopsgate, iar celălalt se întinde într-o parte a gangului îngust, care-i mărginit pe stînga de azilurile de săraci şi pe dreapta de un zid jos cu o palisadă pe el. Mai încolo, tot pe partea dreaptă, se întinde zidul oraşului.

Şi în acest gang îngust, iată un bărbat care priveşte printre împletiturile de nuiele ale palisadei în interiorul cimitirului. Şi în jurul lui, o gloată de oameni, atît cît le îngăduie strîmtimea gangului să se oprească fără a stînjeni trecerea altora. Şi omul le vorbea de zor, arătînd cu degetul ba spre un loc, ba spre altul şi susţinînd morţiş că vede în cimitir un strigoi păşind peste o lespede de mormînt. Descria cu mare exactitate forma, ţinuta, mişcările strigoiului şi se minuna cum de nu-l văd şi toţi ceilalţi la fel de deslușit ca şi el. Din cînd în cînd striga brusc : „Uite-l ! Se îndreaptă încoace !" Şi apoi : „Acum s-a în-

tors !" Şi asta de atîtea ori, pînă cînd i-a convins pe oameni şi i-a făcut ba pe unul ba pe altul să spună că vede strigoiul. Şi omul acela a pornit să vină în fiecare zi acolo, stîrnind zarvă mare, mai ales dacă ţinem seama de strîmtimea gangului, şi stătea locului pînă cînd ceasornicul din Bishopsgate bătea ceasurile unsprezece. Aceasta era ora la care, pare-se, se înfăţişa strigoiul. Şi de-l strigai cumva pe strigoi, pe dată se făcea nevăzut.

M-am uitat şi eu cu multă seriozitate în toate părţile, chiar în clipa cînd omul acela ne atrăgea atenţia, dar n-am putut vedea ţipenie de strigoi. Însă bietul om era atît de sigur pe ce vede, încît făcea ca celorlalţi să li se ridice părul măciucă, şi să plece pe la casele lor dîrdîind de spaimă. Pînă cînd puţini dintrei cei ce ştiau, au mai cutezat să treacă prin gang, iar noaptea nu prindeai pe acolo picior de om.

Şi strigoiul ăsta, zicea cel care-l descoperise, făcea semne arătînd spre case şi spre ţărînă şi spre oameni, dînd limpede a înţelege — sau, mă rog, aşa tălmăceau cei de faţă — că o mare mulţime avea să fie îngropată în cimitirul acela. Ceea ce s-a şi întîmplat. Cu toate astea, trebuie să mărturisesc că niciodată n-am crezut că omul vede aievea un strigoi. Şi eu unul n-am izbutit să văd ceva, oricît mi-am încordat privirile.

Toate lucrurile astea arată în ce măsură se lăsau oamenii covîrşiţi de închipuiri. Şi cum lumea aflase că se apropie o molimă, se făceau tot felul de preziceri despre o cumplită calamitate care avea să doboare întregul oraş, ba chiar să pustiască ţara, ucigînd întreaga suflare, oameni şi vite.

La toate acestea astrologii adăugau poveşti despre conjuncţiile planetelor într-un chip fatal, plin de înrîuriri nefaste. Una dintre aceste conjuncţii urma să aibă loc — şi a avut — în luna octombrie, şi alta în noiembrie, iar capetele oamenilor au fost împuiate cu prevestiri purtate chipurile de aceste semne cereşti, care preziceau secetă, foa-

mete și bolișteCel puțin în ce privește primele două, prevestirile au fost cu totul dezmințite. Căci n-am avut un an secetos, ci un ger năprasnic, care a ținut din decembrie pînă aproape de martie, și după aceea o vreme potrivită, mai curînd călduță decît fierbinte, cu vînturi înviorătoare, pe scurt, o vreme foarte plăcută, udată de cîteva ploi bune.

S-au făcut unele încercări de a se opri tipărirea cărților care înspăimîntau mulțimea, și de a-i amenința pe cei ce le răspîndeau — unii dintre aceștia au fost închiși — dar, din cîte știu eu, nu s-a izbutit mare lucru, căci guvernămîntul se ferea să-i ațîțe pe oameni, care și așa își ieșiseră din minți.

Nu pot să-i trec cu vederea nici pe acei preoți care, cu predicile lor, îi făceau pe credincioși mai curînd să se prăbușească decît să-și înalțe sufletele. Fără îndoială, mulți dintre ei o făceau pentru a întări voința oamenilor și pentru a le grăbi pocăința. Dar asemenea predici nu le slujeau năzuințele și făceau mai mult rău decît bine.

Aveam cîțiva preoți, care, cu toată convingerea, își transformau predicile într-o teroare și le împănau cu tot felul de preziceri cumplite. Îi adunau pe credincioși umplîndu-i de groază, și apoi îi trimiteau acasă plini de jale, după ce le proorociseră numai rele ; îi înspăimîntau pe oameni amenințîndu-i că vor fi cu totul nimiciți, în loc să-i îndemne să-și înalțe gîndurile spre ceruri [1].

Într-adevăr, erau timpuri de mari dizidențe în chestiuni de religie : nenumărate secte și diviziuni și părere izolate își făceau drum printre oameni. Biserica anglicană fusese restaurată odată cu restaurarea monarhiei, cu vreo patru ani în urmă. Dar predicatorii și slujitorii presbiterieni și independenți și de toate credințele se constituiseră în

[1] Acuzațiile lui Defoe împotriva celor ce stîrnesc panică în timpul unei molime reflectă opiniile medicale ale vremii. Tratatele publicate de medicii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea arată că spaima, disperarea și deprimarea se numără printre cauzele care contribuie ca organismele să fie mai receptive la molipsire.

grupări separate şi ridicau altar contra altar. Toate aceste grupări aveau întrunirile lor religioase, dar nu chiar atît de numeroase ca astăzi, întrucît pe atunci nu erau încă organizate, cum aveau să devină mai tîrziu, iar congregaţiile, deşi se adunau laolaltă, nu erau chiar foarte multe. Dar atîtea cîte erau, fuseseră declarate ilegale de către cîrmuire, care se străduia să le suprime şi să le desfiinţeze adunările.

Molima însă i-a împăcat pe toţi, cel puţin pentru o vreme, şi numeroşi dintre cei mai buni şi vrednici slujitori şi clerici ai sectelor dizidente au căpătat îngăduinţa de a predica în bisericile ai căror preoţi îşi luaseră zborul, nefiind în stare să înfrunte năpasta. Iar lumea se îngrămădea să-i asculte fără să facă vreo deosebire şi fără să se întrebe prea mult ce credinţă anume slujeau. Dar după ce molima s-a stins, s-a spulberat şi acest spirit caritabil ; fiecare biserică şi-a recăpătat vechii slujitori, sau pe alţii noi acolo unde cei vechi se săvîrşiseră din viaţă, şi lucrurile au reintrat pe făgaşul obişnuit.

O greşeală cheamă pe alta. Toate aceste spaime şi îngrijorări i-au îmboldit pe oameni spre o mie de alte lucruri nevolnice, nebuneşti şi păcătoase, pentru încurajarea cărora nu-i însă nevoie de prea multă ticăloşie. Şi anume, oamenii au fost împinşi spre ghicitori şi şarlatani şi astrologi, pentru a-şi afla ursita sau, cum se spune în popor „să li se ghicească viitorul", să li se calculeze datele naşterii şi altele asemenea. Această sminteală a făcut ca oraşele să roiască de o liotă de pretinşi magicieni, specialişti în magia neagră, după cum o numeau ei, şi mai ştiu eu ce bazaconii. Ba chiar se pretindeau specialişti în de o mie de ori mai multe drăcovenii decît erau în realitate. Şi acest negoţ deveni atît de făţiş şi atît de general, încît şarlatanii îşi puseseră însemne şi inscripţii pe poartă : „Aici locuieşte un ghicitor" ; „Aici locuieşte un astrolog" ; „Aici se poate tălmăci zodia în care v-aţi născut" — şi aşa mai

departe. Capul de bronz al călugărului Bacon [1], care era simbolul acestor îndeletniciri, putea fi văzut aproape în fiecare stradă, alături de semnul Maicii Shipton [2], de capul lui Merlin [3] şi altele la fel.

Cu ce palavre oarbe, lipsite de noimă şi caraghioase izbuteau aceste oracole ale diavolului să-i atragă şi să-i mulţumească pe oameni, eu unul nu pot să-mi închipui. Ceea ce-i sigur e că numeroşi muşterii se îmbulzeau zi de zi la uşile lor. Şi de se arăta numai pe stradă un individ solemn cu o vestă de catifea, un guler înalt şi o mantie neagră, aşa cum erau de regulă înveşmîntaţi aceşti scamatori, numai ce vedeai lumea urmărindu-i în convoi şi punîndu-le întrebări din mers.

Nu e nevoie să vă mai spun cîtă îngrozitoare înşelătorie zăcea în toate spusele lor şi care le era scopul. Dar n-a existat leac împotriva lor pînă cînd însăşi ciuma nu le-a pus capăt, descotorosind oraşul chiar de aceşti magicieni. Marea blestemăţie era că atunci cînd bieţii oameni îi întrebau pe aceşti aşa-zişi astrologi dacă va fi o molimă sau nu, ei toţi răspundeau că va fi, pentru că această afirmaţie le întreţinea lor negoţul. Dacă oamenii n-ar fi fost menţinuţi într-o continuă stare de spaimă în legătură cu acest lucru, toţi vracii şi-ar fi pierdut rostul, şi puterea lor ar fi luat sfîrşit. Dar ei vorbeau întruna despre cutare şi cutare înrîurire a stelelor, despre conjuncţia cutăror şi

[1] Faima lui Roger Bacon în ce priveşte magia şi alchimia ajunsese legendară în secolul al XVII-lea. Circula povestea că Bacon ar fi construit un cap de bronz numai prin puterea cuvintelor, legendă care poate fi întîlnită în multe opere literare de seamă ca de pildă *Fiecare om cu umoarea lui* de Ben Jonson, sau *Hudibras* de Samuel Butler.

[2] *Maica Shipton*, o faimoasă femeie-profet, probabil un personaj mitic, ale cărei proorociri fuseseră publicate încă din 1641 şi căreia i se atribuie prezicerea marelui incendiu al Londrei.

[3] *Merlin Ambrosius*, figură legendară de vrăjitor şi bard, pomenit prima oară în *Historia Britonum* atribuită lui Nennius (796) şi întîlnită des în *Legendele Regelui Arthur*.

cutăror planete, care neapărat vor aduce boală și tulburări, prin urmare ciumă. Iar unii aveau cutezanța de a spune că ciuma s-a și dezlănțuit, ceea ce era perfect adevărat, deși ei n-aveau de unde s-o știe.

Ca să fim drepți, clericii și predicatorii de toate felurile, care erau însă serioși și aveau înțelegerea lucrurilor, tunau și fulgerau împotriva vracilor și a altor practici primejdioase, și dezvăluiau nebunia și ticăloșia tuturor acestora. Iar oamenii chibzuiți și cu capul pe umeri îi priveau cu dispreț și cu scîrbă. Dar era cu neputință să-i convingi de adevăr pe cei din straturile mijlocii sau pe cei săraci, care-și agoniseau traiul prin trudă. Spaimele acestora erau mai puternice decît orice alt simțămînt. Și-și zvîrleau banii, cu nesocotință, pe asemenea aiureli. Mai cu seamă slujnicele și feciorii din casele avute alcătuiau grosul mușteriilor acestor vraci. Și, după prima nelipsită întrebare : „O să fie ciumă ?“ urmau, de obicei, asemenea întrebări :

— O, Doamne, ce-o să se întîmple cu mine ? Stăpîna mea o să mă mai țină în slujbă sau o să mă dea afară ? Ea o să rămînă aici sau o să plece la țară ? Și dacă pleacă la țară, o să mă ia și pe mine, sau o să mă lase aici pradă foametei și bolii ?

Și la fel întrebau și feciorii.

Adevărul este că soarta bietelor slujnice a fost foarte jalnică, așa cum voi avea prilejul să arăt, pentru că au fost date afară din slujbă în număr foarte mare și au murit cu duiumul. Mai cu seamă dintre cele pe care falsii profeți le umpluseră de speranțe că vor fi păstrate în serviciu și că vor pleca la țară împreună cu stăpînii și stăpînele lor. Și dacă ocrotirea publică nu s-ar fi îngrijit de aceste biete făpturi, extrem de numeroase, ele ar fi avut parte de condiții mai mizere decît toți ceilalți cetățeni ai orașului.

Toate aceste fapte au tulburat mințile oamenilor de rînd multe luni de zile, cînd abia se arătaseră primele semne de îngrijorare, înainte ca molima să se fi dezlănțuit de-adevăratelea. Dar, nu trebuie să uit să adaug, că o mare

parte dintre cetățeni s-au comportat altminteri. Cîrmuirea încuraja pioșenia și organiza rugăciuni publice, zile de post și de umilință, în care oamenii se destăinuiau în public și implorau mila divină pentru a abate cumplita pedeapsă de pe capetele lor. Nu pot să vă descriu graba cu care oamenii de toate credințele au îmbrățișat acest prilej ; se îmbulzeau în biserici și la întruniri și atîta se înghesuiau, încît uneori nu te puteai apropia nici de ușa unei biserici. Zilnic se oficiau slujbe de dimineață și de seară la numeroase biserici, și la altele existau zile speciale de rugăciune. La care oamenii luau parte cu o neobișnuită cucernicie. Unele familii, de o credință sau alta, țineau posturi familiale, la care erau admise numai rudele apropiate.

Încă o dată lumea dădea dovadă că știe să-și poarte partea ei de povară. Pînă și Curtea regală, pînă atunci veselă și risipitoare, și-a îmbrăcat o mască de îngrijorare față de nefericirea publică. A fost interzisă jucarea tuturor pieselor de teatru și a interludiilor, puse în scenă după moda Curții franceze, și care începuseră să se răspîndească și la noi. Au fost închise casele de jocuri de noroc, sălile de dans, sălile de muzică ce se înmulțiseră și începuseră să vatăme moravurile poporului. Și toți măscăricii, teatrele de păpuși, dansatorii pe sîrmă și alți saltimbanci, care fermecaseră pînă atunci pe oamenii sărmani, s-au lăsat de meserie. Pentru că mințile oamenilor erau împovărate de alte gînduri. Iar tristețea și groaza acestor gînduri se așternuse pe toate chipurile, chiar și ale celor mai de jos. Moartea își fîlfîia aripa în fața ochilor lor, și fiecare om se gîndea la groapă, nu la veselie și la distracție.

Dar chiar aceste meditații care, bine îndrumate, i-ar fi făcut pe oameni să cadă în genunchi și să-și mărturisească cu smerenie păcatele, implorînd mila divină în asemenea vremuri de restriște, chiar aceste meditații, zic, stîrneau la unii oameni reacții întru totul opuse : cei neștiutori și

nătîngi în gîndirea lor, după cum înainte fuseseră nechibzuiți și animalici, acum, sub imboldul fricii, cădeau în extremele nebuniei. Și așa cum am arătat, alergau la scamatori și vrăjitori, la tot felul de șarlatani, ca să afle care le va fi ursita. Iar aceia le hrăneau temerile și-i țineau în necontenită alarmă și stare de trezie, cu scopul de a-i înșela și a le goli buzunarele. Și oamenii erau destul de nebuni încît să alerge la vrăjitori și vraci și doftoroaie în căutare de doctorii și leacuri ; înghițeau la hapuri și la fierturi și la licori de apărare cît încăpea în ei. Și nu numai că și-au risipit banii, dar și-au otrăvit singuri organismul, de teamă să nu li-l otrăvească boala, și astfel și-au pregătit trupurile pentru ciumă, în loc să le ferească de ea. Pe de altă parte, e de necrezut și cu greu se poate închipui în ce măsură stîlpii caselor și colțurile de stradă erau pline de înștiințări ale doftorilor și de afișe ale altor ignoranți care tămăduiau cu leacuri bătrînești și măsluiau medicina și-i pofteau pe oameni să vină la ei să-i vindece. Aceste anunțuri erau scrise de obicei cu fel de fel de înfloriturî de acest gen :

„Hapuri preventive, FĂRĂ GREȘ, împotriva ciumei." „Rețete MIRACULOASE împotriva molipsirii." „Întăritoare SUVERANE împotriva otrăvirii aerului." „Instrucțiuni PRECISE de comportament în cazul contaminării." „Pilule anti-ciumă." „INCOMPARABILE licori împotriva ciumei, nemaicunoscute pînă acum." „Leac UNIVERSAL împotriva ciumei." „UNICA apă de ciumă AUTENTICĂ." „ANTIDOTUL REGAL în cazul oricărei boli molipsitoare.", și multe altele pe care nu mi le mai pot aminti. Dac-aș putea, aș umple o carte întreagă numai cu ele.

Alții lipeau anunțuri prin care pofteau oamenii la locuințele lor, pentru a le oferi îndrumări și instrucțiuni în caz de molipsire. Și aceștia aveau titluri uriașe care sunau cam așa :

„Eminent medic olandez, de curînd sosit din Olanda unde a locuit în tot timpul Marii Ciume care a bîntuit anul trecut la Amsterdam, şi a tămăduit o sumedenie de oameni molipsiţi de ciumă."

„Doamnă italiancă, de curînd sosită de la Neapole, deţinînd un leac secret de preîntîmpinare a molipsirii, leac descoperit datorită marii sale experienţe, şi cu care a tămăduit miraculos bolnavii de ciumă de pe acele meleaguri, unde mureau 20 000 de oameni pe zi."

„Bătrînă doamnă care a practicat medicina, cu mari succese, în timpul ultimei mari ciume care a năpăstuit acest oraş, Anno 1636, *îşi oferă sfaturile numai doamnelor. Poate fi consultată* etc."

„Medic de mare experienţă, care a studiat îndelung doctrina antidoturilor împotriva oricăror otrăvuri şi infecţii, a ajuns, după 40 de ani de practică, la o asemenea măiestrie, încît poate, cu binecuvîntarea Domnului, îndruma pe oricine cum să se ferească de orice boală contagioasă. Îndrumări gratuite pentru săraci."

Am spicuit cele de mai sus în chip de exemple. V-aş mai putea oferi două-trei duzini de acelaşi fel, şi încă să mai rămînă o sumedenie nepomenite.

Dar e deajuns pentru oricine ca să-şi facă o părere despre starea de lucruri din acea vreme ; şi despre faptul că o bandă de hoţi de buzunare şi de tîlhari, nu numai că înşelau buna credinţă şi furau banii bieţilor oameni din popor, dar le otrăveau şi trupurile cu amestecuri îngrozitoare şi dăunătoare. Unele dintre doctorii erau amestecate cu mercur, altele cu diferite substanţe la fel de primejdioase, fără nici o legătură cu scopul pe care pretindeau să-l urmărească, şi mai curînd vătămătoare decît lecuitoare pentru organism, în caz de infecţie.

Nu pot să trec sub tăcere un vicleşug al unuia dintre aceşti falsi medici, cu care îi ademenea pe săraci să se înghesuie la uşa lui, fără să facă însă nimic pentru ei fără bani. La anunţurile lui, pe care le împărţea pe stradă, adăugase următoarea informaţie scrisă cu litere mari :

„Celor săraci, sfaturi gratuite".

Drept care, o, puzderie de oameni săraci au năvălit la el, şi doctorul le-a ţinut nişte cuvîntări foarte frumoase, le-a examinat starea sănătăţii, constituţia trupească, şi le-a oferit o serie de sfaturi bune, cu totul lipsite de importanţă. Dar încheierea tuturor acestora era că le oferea un preparat al lui din care, dacă luau o anumită doză în fiecare dimineaţă, n-aveau să se îmbolnăvească niciodată de ciumă — punea chezăşie viaţa lui. Nu s-ar fi îmbolnăvit chiar de-ar fi locuit în aceeaşi casă cu bolnavi contaminaţi. Desigur că toţi oamenii ar fi dorit să obţină leacul. Preţul acestuia însă era uriaş, cred că se ridica la o jumătate de coroană.

— Dar, domnule doctor, i-a spus o femeie, eu sînt o biată nevoiaşă, trăiesc din pomana parohiei, şi anunţul dumneavoastră zicea că pe săraci îi ajutaţi fără bani.

— Da, buna mea femeie, răspunse doftorul, chiar aşa fac, cum scrie acolo. Celor săraci le dau sfaturi fără bani ; dar nu şi doctoria mea.

— Vai, domnule, urmă femeia, asta-i capcană întinsă celor săraci. Căci dumneavoastră le daţi sfaturi pe nimic, dar ce sfaturi ? Îi sfătuiţi gratis să cumpere doctoria dumneavoastră pe bani. Asta face orice neguţător cu marfa lui.

Femeia începu să-l blesteme şi stătu întreaga zi la uşa lui, povestindu-şi păţania la toţi cei care veneau, pînă cînd doctorul, descoperind că-i alunga muşteriii, a fost nevoit s-o cheme din nou sus şi să-i dea pe nimic doctoria lui, care se poate să-i fi servit femeii tot la nimic.

Dar să ne întoarcem la oamenii a căror nepricepere îi prefăcea în pradă lesnicioasă pentru tot felul de şarlatani şi vraci. Nu încape nici o îndoială că aceşti falsi medici storceau cîştiguri mari de pe urma bieţilor oameni ; căci zilnic constatam că mulţimile ce se ţineau după ei erau tot mai mari, iar la uşa lor se îngrămădea mai multă lume decît la doctorii Brooks, Upton, Hodges şi Berwick [1], sau la alte figuri vestite ale timpului. Şi, după cum mi s-a spus, unii dintre aceşti şarlatani scoteau din vînzarea doctoriilor pînă la cinci lire pe zi.

Dar mai exista şi o altă nebunie, în afara celor de mai sus, lucru care v-ar putea sugera o idee asupra stării de spirit a bieţilor oameni din acele zile. Anume, lumea se încredea în nişte înşelători şi mai primejdioşi decît cei de care am vorbit. Pentru că pungaşii mărunţi nu urmăreau decît să golească buzunarele ; aşa încît, întreaga păcătoşenie era de partea lor, a înşelătorilor, şi nu de cea a înşelaţilor. Dar în nebunia de care vă voi vorbi acum, păcatul era de partea înşelaţilor, sau de partea amîndurora, în egală măsură. Aceasta consta în atîrnarea la gît a talismanelor, săculeţelor cu ierburi, exorcismelor, amuletelor, şi mai ştiu eu a căror trăsnăi menite chipurile să întărească organismul împotriva ciumei. Ca şi cum ciuma ar fi însemnat înstăpînirea unui duh rău asupra trupului. Toate acestea erau însoţite de semne magice, semne din zodiac, fîşii de hîrtie înnodate într-un anume număr de noduri, şi anumite cuvinte speciale şi cifre scrise pe ele. În deosebi cuvîntul *Abracadabra,* aşezat în triunghiuri, sau piramidă, în felul următor :

[1] Patru importante figuri medicale ale vremii. Dintre cei menţionaţi, cel mai faimos a fost doctorul Nathaniel Hodges (1627—1688), al cărui tratat asupra ciumei, scris în latină şi intitulat *(Loimologia* (tradus în limba engleză în 1720) a servit ca material documentar acestui *Jurnal,* care dealtfel se referă în repetate rînduri la el.

ABRACADABRA
ABRACADABR
ABRACADAB
ABRACADA
ABRACAD
ABRACA
ABRAC
ABRA
ABR
AB
A

Altele purtau semnul iezuiţilor scris în cruce :

I H[1]
S

Sau alte semne cabalistice.

Aş putea să-mi pierd o grămadă de timp protestînd împotriva acestor nebunii şi a mîrşăviei unor asemenea practici într-un moment de mare primejdie, dar acest Memorandum al meu înregistrează numai faptele, şi acestea aşa s-au întîmplat. Cum şi-au dat seama pînă la urmă bieţii oameni de găunoşenia unor asemenea lucruri, şi cîţi dintre ei au fost după aceea transportaţi în căruţele cu cadavre şi zvîrliţi în gropile comune ale fiecărei parohii, continuînd să poarte atîrnate de gît farmecele şi talismanele, voi arăta mai tîrziu.

Acestea au fost urmările zăpăcelii care a pus stăpînire pe obşte de îndată ce s-au stîrnit primele zvonuri despre ciumă ; ceea ce s-a întîmplat cam pe ziua de Sf. Mihai, în 1664, sau mai curînd la începutul lui decembrie, după cele două morţi din parohia St. Giles. Şi mai apoi, după o nouă alarmă, în februarie.

Dar cînd molima s-a răspîndit cu adevărat, oamenii au început să-şi dea seama de neghiobia de a se fi încrezut în asemenea fiinţe păcătoase, care n-au făcut decît să-i stoarcă de bani, şi spaimele lor au început să-i împingă pe alte

[1] I H S — Iesus Hominum Salvator (lat.).

căi, spre nedumerire şi neputinţă. Bieţii oameni nu mai ştiau ce drum să apuce şi ce să facă, fie pentru a se feri fie pentru a-şi alina suferinţele. Alergau de la un vraci la altul, de la o uşă la alta, strigînd în plină stradă : „Dumnezeu să ne aibă în pază ; ce să ne facem ? "

Într-adevăr, sărmanii erau de plîns, mai cu seamă într-o privinţă, în care nimic nu le-ar fi putut aduce alinare şi de care aş dori să vorbesc cu deosebită gravitate şi adîncime, chiar de-ar fi să nu prea fie pe placul cititorului. Anume că acum moartea începuse nu numai să plutească deasupra capetelor, cum se spune, ci să se vîre în casele şi în încăperile oamenilor şi să-i privească în ochi. Poate că bieţii de ei dădeau încă dovadă de prostie şi de judecată neroadă, da, în mare măsură. Totuşi, în aceeaşi măsură existau pricini de îngrijorare reală, săditâ în cele mai adînci unghere ale sufletului. Numeroase conştiinţe se deşteptaseră ; numeroase inimi împietrite în năravi se topiseră în lacrimi, numeroase destăinuiri ale unor păcate îndelung tăinuite ieşiseră la suprafaţă. Sufletul oricărui om s-ar fi cutremurat în el dacă i-ar fi fost dat să audă gemetele de moarte ale unor făpturi deznădăjduite, de care nimeni nu cuteza să se apropie pentru a le aduce un strop de mîngîiere. Multe tîlhării, multe omoruri au fost pe atunci mărturisite cu glas tare, dar nimeni n-a supravieţuit pentru a le lua în seamă. Uneori chiar în plină stradă puteai auzi oamenii implorînd mila Domnului şi strigînd: „Am fost hoţ !", „Mi-am înşelat nevasta !", „Am fost ucigaş !". — şi tot aşa altele. Şi nimănui nu-i da ghes inima să se oprească şi să facă cea mai mică cercetare asupra acestor adevăruri, sau să aducă oricît de puţină mîngîiere făpturilor care, în deznădejdea sufletului şi a trupului, dezvăluiau asemenea grozăvii. La început, cîţiva dintre preoţi îi vizitară pe bolnavi ; dar curînd aceste vizite încetară pentru că a intra în casele contaminate însemna a-ţi iscăli cu mîna ta osînda de moarte. Pînă şi groparii, care erau făpturile cu inimile cele mai călite din oraş, se dădeau

uneori bătuţi şi, la un moment dat, se speriară atît de rău, încît nu se mai încumetară să intre în locuinţele în care familii întregi fuseseră doborîte de boală şi unde împrejurările erau mai cumplite decît în altele. Dar toate astea se petreceau la începutul molimei.

Timpul i-a deprins cu toate grozăviile şi, mai tîrziu, n-au pregetat să intre oriunde, aşa cum voi avea prilejul să arăt pe larg mai încolo.

Acum că ciuma se întinsese, autorităţile judecătoreşti purceseră să ia în seamă, cu seriozitate, condiţiile în care se aflau oamenii. Voi arăta la locul potrivit ce reguli au dat pentru populaţie şi pentru familiile contaminate. Aici vreau să spun numai că, în ce priveşte sănătatea publică, văzînd nebunia oamenilor care se înghesuiau la şarlatani, magicieni, vrăjitori şi ghicitori, primarul oraşului, un om foarte cumpătat şi cucernic, a numit cîţiva medici şi felceri care să dea ajutor celor lipsiţi de mijloace, adică bolnavilor săraci [1]. Pe de altă parte, a dat dispoziţii Colegiului medicilor să publice instrucţiuni cu privire la leacurile şi îngrijirile ieftine, ce puteau fi la îndemîna celor săraci în caz de molipsire. Acesta a fost cu adevărat unul dintre lucrurile cele mai chibzuite şi mai caritabile din tot ce se putea face atunci, căci îi îndepărta pe oameni de la uşile oricărui împărţitor de anunţuri, şi-i împiedica să înghită orbeşte otravă în loc de doctorie şi moarte în loc de viaţă.

Aceste instrucţiuni ale medicilor au fost alcătuite după ce întregul Colegiu a ţinut sfat, şi cum erau menite să fie de folos în special săracilor, cărora le ofereau leacuri ieftine, au fost afişate pretutindeni, aşa încît oricine să le poată vedea. Cópii ale acestor instrucţiuni erau împărţite *gratuit*, oricui le voia. Aşadar, cum erau publice şi puteau

[1] Primarul oraşului, Sir John Lawrence, şi Consiliul Orăşenesc i-au numit pe doctorii Nathaniel Hodges şi Thomas Witterley să ofere asistenţă gratuită săracilor din *City* şi *Liberties*. Acestora li s-au adăugat numeroşi alţi medici din diverse parohii.

fi văzute oriunde, nu-l mai plictisesc pe cititor cu conținutul lor.

Nimeni nu mă va bănui că urmăresc să micșorez autoritatea sau destoinicia medicilor cînd voi spune că violența molimei, atunci cînd și-a atins culmile, poate fi asemuită doar cu focul care avea să pîrjolească orașul în anul următor. Focul care a mistuit tot ceea ce ciuma n-a putut atinge, și-a rîs de orice remediu. Tulumbele pompierilor s-au stricat, gălețile cu apă au trebuit să fie zvîrlite ; puterea omului a fost zădărnicită și batjocorită. Tot așa și ciuma a fost mai tare decît orice leac. Pînă și medicii au fost doborîți de ea, cu propriile lor leacuri în gură. Oamenii dădeau povețe altora și-i îndrumau ce să facă, pînă cînd boala îi lovea și pe ei și se prăbușeau la pămînt morți, biruiți de vrăjmașul împotriva căruia îi învățaseră pe alții cum să lupte. Acesta a fost cazul cu mai mulți medici, dintre care unii erau de mare vază, și cu cîțiva chirurgi de înaltă dibăcie. Au murit de asemeni o sumedenie dintre vracii și șarlatanii care au fost îndeajuns de nerozi încît să se încreadă în propriile lor doftorii, despre care trebuie să fi știut în sinea lor că nu erau bune la nimic și care, asemenea altor tîlhari conștienți de vina lor, ar fi trebuit mai curînd să fugă din fața unei justiții care nu putea decît să-i pedepsească după merit.

Cînd spun că doctorii au căzut pradă calamității comune nu am nici o clipă intenția să nesocotesc truda sau iscusința lor ; dimpotrivă, le aduc prinos de laudă că s-au jertfit pînă-ntr-atîta încît să-și piardă și viața în slujba omenirii. S-au străduit să facă bine și să salveze viețiile altora.

Fără îndoială că medicii, prin dibăcia, prudența și îngrijirile lor i-au ajutat pe mulți să supraviețuiască și să-și refacă sănătatea. Dar nu le înjosim cu nimic meritul și măiestria arătînd că nu i-au putut vindeca pe cei care se mo-

lipseau grav înainte de a-i fi chemat pe medici, așa cum a fost cazul cu mulți.

Acum ne rămîne de arătat ce măsuri publice au fost luate de judecători pentru siguranța populației și pentru stăvilirea întinderii molimei. Voi mai avea numeroase prilejuri să vorbesc despre chibzuința autorităților judecătorești, despre însușirile lor caritabile, atenția față de săraci și grija de a menține ordinea. Autoritățile au adus provizii și altele asemănătoare cînd urgia era în toi. Acum însă voi arăta doar instrucțiunile pentru menținerea bunei rînduieli, pe care le-au publicat, spre îndrumarea familiilor în care se iviseră cazuri de boală.

Am pomenit mai sus de închiderea caselor ; nu are rost să stărui în mod special asupra faptului, pentru că acest capitol al istoriei ciumei e deosebit de trist. Totuși și părțile cele mai dureroase se cer a fi înfățișate.

După cum am mai arătat, primarul Londrei și Consiliul Orășenesc, începură să se preocupe mai îndeaproape de ordinea orașului cam prin luna iunie.

Judecătorii de pace pentru Middlesex, din dispoziția primarului, începuseră să închidă mai multe case din parohiile St. Giles in the Fields, St. Martins, St. Clement Dane etc., ceea ce a dus la bune rezultate. Căci pe unele străzi molima a putut fi stăvilită numai prin paza strictă a locuințelor contaminate și prin grija de a-i îngropa de îndată pe cei morți de ciumă. Tot astfel, prin măsuri luate din timp, numărul cazurilor de ciumă a descrescut mult mai repede în aceste parohii, puternic lovite la început, decît în celelalte.

Măsura închiderii caselor a fost aplicată pentru prima dată, după cîte înțeleg, în timpul ciumei din 1603, cînd s-a urcat la tron regele Iacob I, iar dispoziția de a sechestra oamenii în propriile lor locuințe a fost legiferată printr-un act al Parlamentului, intitulat : *„Lege pentru milostiva ajutorare și buna rînduială a persoanelor molipsite de ciumă"*.

Pe această lege dată de Parlament şi-au întemeiat primarul Londrei şi Consiliul Orăşenesc dispoziţiile pe care le-au emis la acea vreme şi care au intrat în vigoare la întîi iulie 1665, cînd în City nu se iviseră decît puţine cazuri de ciumă, iar ultimul Buletin semnala doar patru morţi datorate ciumei în toate cele nouăzeci şi şapte de parohii.

Dat fiind că în City s-au închis cîteva case, iar un număr de bolnavi au fost mutaţi la spitalul de ciumaţi din Bunhill Fields, în drum spre Islington, s-a ajuns ca atunci cînd în general murea de ciumă cam o mie de oameni pe săptămînă, în City să se înregistreze doar douăzeci şi opt de morţi. În timpul molimei, City s-a păstrat relativ mai puţin contaminată.

Aceste dispoziţii publicate de primarul Londrei la sfîrşitul lunii iunie, după cum am mai arătat, şi intrate în vigoare la începutul lui iulie, sunau astfel :

Ordonanţă *alcătuită şi publicată de Lordul Primar şi de Consiliul Orăşenesc al oraşului Londra, cu privire la molima de ciumă. 1665* [1]

Ţinînd seama că sub domnia răposatului nostru suveran, regele Iacob, fie-i binecuvîntată amintirea, s-a alcătuit o ordonanţă cu privire la milostiva ajutorare şi buna rînduială a persoanelor molipsite de ciumă, prin care se dădea putere judecătorilor de pace, primarilor, consilierilor şi altor slujbaşi de frunte să numească, în cadrul unor anumite limite, examinatori, căutătoare, paznici, infirmiere şi gropari pentru persoanele şi locurile infectate, şi să-i supună pe aceştia la jurămînt de credinţă pentru buna îndeplinire a misiunilor lor ; şi cum aceeaşi ordonanţă îngăduia şi luarea altor măsuri în legătură cu aceştia, după cum ar cere-o nevoile prezente ; se socoteşte acum foarte

[1] Ordonanţele primarului şi Consiliului Orăşenesc au fost retipărite în 1721 în volumul denumit : *Culegere de articole foarte preţioase şi rare*, culegere folosită de Defoe.

nimerit pentru preîntîmpinarea şi înlăturarea molimei (cu voia Celui de Sus) să fie numiţi următorii slujitori care să păzească cu sfinţenie regulile ce urmează :

Să fie numiţi examinatori în fiecare parohie

În primul rînd, se socoteşte necesar şi se dispune ca în fiecare parohie să fie alese şi numite de către reprezentantul districtual şi Consiliul Epitropiei una, două sau mai multe persoane cu merite şi bun renume, care să se numească examinatori şi să îndeplinească această misiune pe răstimpul a cel puţin două luni de zile. Şi dacă persoanele socotite a fi potrivite, cărora li se încredinţează asemenea misiune, refuză să-şi facă datoria, să fie osîndite la temniţă pînă cînd se vor purta aşa cum se cuvine.

Misiunea examinatorilor

Numiţii examinatori vor depune în faţa reprezentantului Consiliului Orăşenesc jurămîntul că vor cerceta din cînd în cînd şi vor afla care anume casă din fiecare parohie adăposteşte molima, care anume oameni sînt bolnavi şi de ce anume boli. Vor căuta să se informeze cît mai amănunţit cu putinţă. În cazurile îndoielnice vor recomanda abţinerea de a se vizita acele case, pînă ce nu se dovedeşte natura bolii. Şi dacă descoperă persoane bolnave de ciumă, urmează să dea ordin poliţaiului să închidă casa ; şi dacă poliţaiul refuză sau neglijează să-şi facă datoria, urmează să fie numaidecît încunoştinţat reprezentantul districtual.

Paznicii

La fiecare casă atinsă de molimă vor fi numiţi doi paznici, unul de zi, şi unul de noapte. Aceşti paznici vor purta de grijă ca nici o persoană să nu intre sau să nu iasă dintr-o asemenea casă atîta timp cît se află sub supravegherea lor, şi aceasta sub ameninţarea unei aspre pedepse. Numiţii paznici vor înfăptui toate serviciile de care au ne-

voie sau pe care i le vor cere cei din casa infectată. Atunci cînd paznicul este trimis cu vreo treabă, urmează să încuie uşa casei şi să ia cheia cu el. Paznicul de zi urmează să vegheze pînă la ceasurile zece din noapte ; iar cel de noapte pînă la şase dimineaţa.

Căutătoarele

Cu deosebită grijă vor fi alese căutătoarele din fiecare parohie, printre femeile cinstite şi de cel mai bun renume. Acestea vor jura să caute cum se cuvine şi să raporteze întregul adevăr, atîta cît intră în cunoaşterea lor, dacă persoanele ale căror cadavre le vor cerceta ele au murit de ciumă sau de cè alte boli. Medicii care vor fi numiţi pentru îngrijirea şi preîntîmpinarea molimei vor trebui să le cheme pe sus-zisele căutătoare, care vor funcţiona în diferitele parohii sub îndrumarea lor ; aceşti medici vor trebui să hotărască pînă la urmă dacă respectivele căutătoare sînt potrivite pentru sarcina lor şi să le amendeze din cînd în cînd, numai pe dreaptă pricină, dacă nu-şi fac cum trebuie datoria.

Pe timpul cît ţine molima nici uneia dintre aceste căutătoare să nu i se îngăduie să îndeplinească vreo muncă sau să-şi ia vreo slujbă publică, să ţină vreo prăvălie sau dugheană, să fie folosită ca spălătoreasă sau la orice altă îndeletnicire.

Felcerii

Dat fiind că pînă acum au avut loc mari încălcări în ce priveşte înştiinţarea cazurilor de boală, ceea ce a dus la răspîndirea molimei, căutătoarele trebuie sprijinite. Drept care se hotărăşte numirea unor felceri iscuşiţi şi cinstiţi, pe lîngă cei care funcţionează la spitalele de ciumaţi.

City şi toate Liberties vor fi împărţite în zone şi fiecare dintre aceşti felceri va răspunde de o zonă. În zonele care le revin, se vor alătura căutătoarelor la cercetarea

cadavrelor, pentru ca raportul făcut asupra cauzei morții să fie cît mai aproape de adevăr.

Mai departe, numiții felceri vor vizita și consulta pe acele persoane care îi cheamă, sau despre care îi înștiințează examinatorii din fiecare parohie. Ei se vor informa despre natura bolii numitelor persoane.

În tot acest timp, numiții felceri nu se vor ocupa de nici o altă boală, ci vor da îngrijiri numai în cazurile de ciumă. Se hotărăște că numiții felceri vor primi cîte douăsprezece pence de fiecare bolnav cercetat de ei, bani plătiți fie de familia celui consultat, dacă are mijloace, fie de parohie, în caz că nu are.

Infirmierele

Dacă vreo infirmieră se mută dintr-o casă infectată înainte de trecerea a douăzeci și opt de zile de la moartea oricărei persoane bolnave de ciumă, casa nouă în care a intrat numita infirmieră va fi închisă pînă la expirarea celor douăzeci și opt de zile.

Instrucțiuni privitoare la casele infectate și la persoanele bolnave de ciumă. Boala trebuie declarată

Stăpînul oricărei case, de îndată ce vreun membru al familiei sale se plînge de gîlme, pete roșii, umflături în orice parte a corpului, sau cade rău bolnav fără vreo pricină anumită, va trebui să-l înștiințeze pe examinator într-un răstimp de două ore de la apariția numitelor semne.

Sechestrarea bolnavilor

De îndată ce o persoană va fi constatată de examinator, de felcer sau de căutătoare că poartă semnele bolii, va fi încă în aceeași noapte sechestrată în aceeași casă, iar casa în care bolește, chiar dacă persoana nu moare, va fi închisă pentru o lună de zile, după ce ceilalți membri ai familiei și-au luat măsurile de apărare.

Aerisirea obiectelor

Bunurile şi obiectele celor bolnavi, aşternutul lor, veşmintele şi mobilele vor fi dezinfectate prin afumare şi prin aromele folosite în casele atinse de molimă. Numai după aceea vor putea fi din nou folosite. Aceasta se va face cu ştirea examinatorului.

Închiderea caselor

Dacă vreo persoană a vizitat pe o alta despre care se ştie că e bolnavă de ciumă, sau dacă a intrat de bună voie într-o casă infectată deşi nu a avut îngăduinţa s-o facă ; locuinţa acelei persoane va fi închisă pe un număr de zile de către conducerea examinatorilor.

Nici o persoană bolnavă nu poate fi mutată din casele infectate

Se atrage atenţia că nici o persoană care a căzut bolnavă nu poate fi mutată în vreo altă locuinţă din oraş (decît doar dacă e dusă la Spitalul de ciumaţi, în vreun cort sau într-o altă casă aparţinînd aceluiaşi proprietar şi locuită de propriii săi slujitori) pentru siguranţa parohiei unde e făcută mutarea. Bolnavul astfel mutat va primi îngrijirea necesară în schimbul onorariilor plătite ; parohiei în care s-a mutat bolnavul nu-i revine datoria de a face vreo cheltuială. Orice mutare trebuie făcută numai în timpul nopţii. Persoanelor care au două case le este îngăduit să-şi mute în cea de-a doua casă, la alegere, fie membrii sănătoşi ai familiei, fie bolnavii. Dar dacă-i mută pe cei sănătoşi nu este îngăduit a-i trimite după aceea pe bolnavi, şi nici pe cei sănătoşi dacă i-a mutat mai întîi pe bolnavi. Iar cei astfel mutaţi trebuie să stea închişi cel puţin o săptămînă, departe de orice tovărăşie, de teama de a nu fi purtători de boală, fără ca acest lucru să se vadă.

Îngroparea morţilor

Îngroparea celor morţi de ciumă trebuie să aibă loc la anumite ore, fie înainte de răsăritul soarelui, fie după as-

finții. La înmormîntare nu vor lua parte decît slujbașii bisericii și polițaiul. Nu este îngăduit ca vecinii sau prietenii să însoțească mortul la biserică și nici să intre în locuința acestuia. Cel ce va încălca această prevedere va fi pedepsit fie prin închiderea casei fie prin temniță.

Nici un mort prin ciumă nu poate fi îngropat sau depus în biserică în timpul rugăciunilor publice, a slujbelor sau a predicilor. În timpul îngropăciunilor nu este îngăduit ca vreun copil să se apropie de mort în biserică, de cimitir, de groapă sau de cosciug. Toate gropile trebuie să aibă o adîncime de cel puțin patru coți.

În tot timpul cît va ține această molimă nu este îngăduită nici o adunare publică, chiar la îngropăciunile pricinuite de alte boli.

Să nu fie răspîndite obiecte infectate

Nu se îngăduie scoaterea dintr-o casă infectată a veșmintelor, obiectelor, așternutului sau altor echipamente. Cumpărarea, vînzarea, sau amanetarea de haine și lucruri vechi sînt interzise cu desăvîrșire. Nu se îngăduie neguțătorilor de vechituri să expună în dughene, pe rafturi, să atîrne în ferestrele care dau în stradă, alee, gang sau drum public nici un fel de așternut sau îmbrăcăminte veche spre vînzare. Aceasta sub pedeapsa întemnițării. Dacă vreun telal sau orice altă persoană va cumpăra așternut, îmbrăcăminte sau orice alt obiect dintr-o casă infectată, într-un răstimp de două luni după ce s-a declarat acolo infecția, va fi pedepsit prin închiderea propriei sale case pe cel puțin douăzeci de zile.

Nici o persoană nu poate fi transportată dintr-o casă infectată

Dacă vreun bolnav, datorită unei supravegheri neatente sau din orice altă pricină pleacă sau este transportat dintr-un loc infectat în orice alt loc, parohia din care a plecat, odată înștiințată, va trebui, pe propria ei cheltuială,

să-l readucă, în timpul nopții, pe cel fugit. Familia celui fugit va fi pedepsită de către reprezentantul districtual al Consiliului Orășenesc. Iar casa în care s-a refugiat bolnavul va fi închisă pentru douăzeci de zile.

Fiecare casă atinsă de molimă trebuie să poarte semn

Fiece casă atinsă de molimă trebuie să fie însemnată cu o cruce roșie, lungă de cel puțin jumătate de cot, vopsită pe mijlocul ușii, astfel încît să poată fi văzută de toți, și deasupra căreia să fie înscrise obișnuitele cuvinte „Domnul să ne aibă în pază". Acest semn va rămîne pe ușă pînă ce casa va fi redeschisă legal.

Fiecare casă atinsă de molimă trebuie să fie supravegheată

Poliții trebuie să se îngrijească de închiderea caselor infectate și de supravegherea lor prin paznici, a căror misiune e să vegheze ca nimeni să nu părăsească locuința, și să le cumpere celor închiși cele necesare pentru trai, din banii lor (dacă oamenii au mijloace) sau ai parohiei dacă sînt lipsiți de mijloace. Casele trebuie să rămînă închise timp de patru săptămîni de la terminarea bolii.

Se atrage atenția în mod special că examinatorii, felcerii, infirmierele și groparii nu au voie să circule pe străzi fără a purta în mînă o vargă sau un toiag roșu, lung de doi coți, putînd fi văzut de oricine.

Tuturor celor mai sus pomeniți nu li se îngăduie să intre în nici o altă casă în afară de a lor și de casele unde sînt trimiși sau chemați. E nevoie să se abțină de la orice tovărășie, mai ales după ce au fost folosiți pentru o cercetare sau îngrijire.

Locatarii caselor

Cînd într-o casă ce adăpostește un bolnav locuiesc mai multe persoane, nici una dintre acestea nu va putea să se mute în altă parte fără un certificat de sănătate eliberat de

examinatorii parohiei respective. În caz contrar, casa în care se mută persoana sau persoanele va fi închisă asemenea caselor infectate.

Trăsurile

Se atrage atenţia că birjarii şi căruţaşii care au transportat bolnavi la Spitalul de ciumaţi sau în alte locuri, nu pot fi folosiţi (după cum s-a întîmplat în multe cazuri) decît după ce trăsurile au fost bine aerisite şi au rămas nefolosite timp de cinci sau şase zile după ultimul transport.

Ordonanţă pentru curăţenia şi păstrarea străzilor curate. Străzile trebuie ţinute curate

Se socoteşte necesar şi se ordonă ca, în primul rînd, fiecare gospodar să cureţe zilnic porţiunea de stradă din faţa casei lui şi s-o păstreze astfel curată întreaga săptămînă.

Gunoierii să scoată gunoiul din case

Resturile şi gunoiul din case vor fi scoase zilnic de către gunoieri care-şi vor vesti sosirea, ca şi pînă acum, suflînd dintr-un corn.

Mormanele de gunoi trebuie stivuite afară din oraş

Mormanele de gunoi urmează a fi stivuite cît mai departe de oraş şi de locurile publice. Nu se îngăduie nici unui paznic de noapte să golească vreo ladă de gunoi în vreo grădină din apropierea oraşului.

Atenţie la carnea sau peştele neproaspete şi la făina mucegăită

Nu se îngăduie vînzarea în oraş, sau în oricare altă parte, a peştelui stricat, cărnii neproaspete, făinei mucegăite sau a oricăror fructe putrede.

Berăriile şi cîrciumile trebuie cercetate pentru ca nu cumva să folosească butoaie mucegăite sau putrede.

Nu se îngăduie în nici o parte din oraş ţinerea porcilor, pisicilor, porumbeilor domesticiţi sau iepurilor de casă. Porcii găsiţi pe străzi vor fi popriţi de către pedel sau de orice alt slujbaş de stat, iar proprietarul lor va fi pedepsit potrivit instrucţiunilor Consiliului Orăşenesc. Cîinii vagabonzi vor fi omorîţi de hingherii special folosiţi pentru acest scop.

Ordonanţă cu privire la persoane fără căpătîi sau întruniri întîmplătoare şi fără scop

Cerşetorii

S-au primit extrem de numeroase plîngeri că mulţimea de vagabonzi şi cerşetori hoinari, care roiesc pretutindeni în oraş, constituie una dintre pricinile întinderii molimei, şi că aceştia nu pot fi împiedicaţi, în pofida tuturor ordonanţelor ce s-au dat pînă acum. Drept care se ordonă din nou ca poliţaii şi toţi ceilalţi pe care-i priveşte această chestiune să supravegheze ca nici un cerşetor vagabond să nu mai fie văzut pe străzile acestui oraş, sub nici un chip. Pentru orice încălcare a acestui ordin se va aplica pedeapsa prevăzută de lege.

Piese de teatru

Se hotărăşte ca toate piesele de teatru, ursarii, jocurile de noroc, cîntăreţii de balade, întrecerile în luptă şi altele asemenea care prilejuiesc adunări de oameni să fie cu desăvîrşire interzise, iar cei ce încalcă prevederea să fie pedepsiţi cu asprime de către reprezentantul districtual.

Interzicerea petrecerilor

Se interzice orice petrecere publică, mai cu seamă pentru grupările din acest oraş. Deasemeni se interzic pînă la noi ordine ospeţele la localuri, circiumi şi berării precum şi în alte locuri de distracţie. Se recomandă ca banii astfel economisiţi să fie păstraţi şi folosiţi întru binele şi uşurarea bolnavilor de ciumă lipsiţi de mijloace.

Se hotărăşte supravegherea severă a chefurilor şi beţiilor în cîrciumi, berării, cafenele, crame, unul dintre năravurile cel mai des întîlnite în timpurile noastre şi, totodată, cel mai bun prilej de răspîndire a molimei. Nu se îngăduie nici unui grup şi nici unei persoane să intre sau să rămînă să bea într-o cîrciumă, berărie sau cafenea după ceasurile nouă seara, potrivit cu vechile legi şi deprinderi din acest oraş. Celor se încalcă prevederea li se vor aplica pedepsele cuvenite.

Pentru buna ducere la îndeplinire a acestor instrucţiuni şi a altor reguli şi îndrumări care vor fi socotite necesare, se hotărăşte ca membrii Consiliului Orăşenesc, reprezentanţii, şi membrii Consiliilor Districtuale să se întîlnească în fiecare săptămînă o dată, de două ori, de trei ori sau mai des (după cum vor cere împrejurările) într-un loc comun (şi unde molima nu a pătruns), pentru a cerceta dacă suspomenitele hotărîri sînt duse la îndeplinire după cum se cuvine ; nici unul dintre membrii care locuieşte într-unul din locurile infectate sau în preajma lui nu va lua parte la aceste întruniri, atîta timp cît pluteşte îndoiala asupră-i.

Numiţii consilieri orăşeneşti, reprezentanţi, consilieri districtuali au libertatea de a aplica în districtele lor orice alte măsuri găsite necesare la întrunirile de care s-a vorbit mai sus, în vederea ocrotirii de molimă a supuşilor majestăţii sale.

Sir John Lawrence *Sir George Waterman* ajutori de primar
Primar *Sir Charles Doe*

Nu trebuie să mai spun că toate aceste instrucţiuni se aplicau numai în părţile care intrau sub jurisdicţia primarului. Aşadar e cazul să arăt că judecătorii de pace din parohiile şi locurile numite *Hamlets*, din afara Londrei, au preluat aceleaşi metode. Din cîte îmi amintesc, înspre

părțile noastre măsura cu închiderea caselor s-a aplicat mai tîrziu, căci, așa cum am mai arătat, molima nu s-a întins în partea răsăriteană a orașului sau, mai bine zis, nu a devenit violentă pe aici decît la începutul lunii august. De pildă, între 11 și 18 iulie, *Buletinul mortuar* înregistra 1761 de decese, dar în toate aceste parohii așa numite *Tower-Hamlets,* numai 71 de persoane muriseră de ciumă, după cum urmează :

Aldgate	14	în următoarea	34	și la începu-	65
Stepney	33	săptămînă	58	tul lui August	76
White Chappel	21		48		79
St. Kath. Tower	2		4		4
Trin. Minories	1		1		4
	71		145		228

Într-adevăr urgia se întețea. Pentru că, iată care era în aceeași perioadă numărul înmormîntărilor din alte parohii.

Shorditch	64	pentru ca în ur-	84	și la începutul lui	110
Bishopsgate	65	mătoarea săptă-	105	august	116
St. Giles	213	mînă să crească	421		554
	342	vertiginos	610		780

Închiderea caselor a fost considerată la început o măsură foarte crudă și necaritabilă, iar bieții oameni astfel zălogiți ridicau plîngeri amare. Primarul primea zilnic jalbe în legătură cu asprimea acestei măsuri sau cu cazuri în care casele fuseseră închise pe nedrept (unele dintre ele din răutate). Eu nu pot să-mi dau o părere, atîta știu că, la cercetare, mulți dintre cei care s-au plîns mai cu înverșunare au fost găsiți că trebuie să rămînă în continuare închiși, iar în alte cazuri în care boala ridica semne de întrebare, dacă bolnavul a acceptat să fie transportat la Spitalul de ciumați, ceilalți au fost sloboziți.

E drept că părea foarte crud și dur să zăvorăști ușile caselor oamenilor și să le pui zi și noapte cîte un paznic menit să-i împiedice a se mișca și să oprească pe oricine ar fi vrut să vină la ei. Și poate că membrii sănătoși ai familiei, dacă ar fi fost îndepărtați de cei bolnavi, și-ar fi salvat viața. Mulți oameni au pierit în aceste cumplite întemnițări, oameni care, nimic nu ne împiedică să credem, nu s-ar fi molipsit dacă ar fi avut libertate de mișcare, deși boala se cuibărise în casele lor. Drept care, la început, cetățenii s-au împotrivit gălăgios, sau au săvîrșit acte de samavolnicie, iar paznicii care vegheau ca ușile să rămînă închise au fost atacați. În multe locuri, oamenii au spart ușile cu forța, cum voi avea prilejul să mai arăt. Totuși, în general, și în ciuda neplăcerilor personale, măsura a urmărit binele public. Și jalbele adresate judecătorilor și guvernămîntului nu aveau nici un rezultat, cel puțin din cîte știu eu. Toți rămîneau neînduplecați. Aceasta i-a făcut pe oameni să recurgă la fel de fel de șiretlicuri ca să scape din casă și aș putea scrie un mic volum dacă aș reda viclenițile folosite pentru a închide ochii paznicilor, pentru a-i trage pe sfoară și pentru a evada. Drept care au avut loc multe încăierări și fapte rele.

Într-o dimineață, pe la opt, în timp ce mergeam pe strada Houndsditch, am auzit zarvă mare. E adevărat că nu era multă lume pentru că oamenii nu aveau voie să se adune laolaltă sau să stea mai mult locului cînd se aflau în număr mai mare. Așadar nici eu n-am rămas prea mult pe loc. Dar larma era destul de vie ca să-mi stîrnească curiozitatea, așa încît m-am adresat unui om care privea de la fereastră și l-am întrebat ce se întîmplă.

Se pare că la o casă contaminată fusese pus de strajă la ușă un paznic. Stătuse acolo două nopți la rînd, iar schimbul lui veghease o singură zi. Venise acum să-l înlocuiască. În tot acest timp nu se auzise nici un zgomot în casă, nu se aprinsese nici o lumină ; oamenii dinăuntru nu-i ceruseră nimic, nu-l trimiseseră după nici o cumpă-

rătură, căci aceasta era îndatorirea de căpetenie a paznicilor. Nu l-au tulburat în nici un fel, povestea paznicul, de luni după-amiază încoace, cînd auzise în casă plînsete şi vaiete, pricinuite, după cum bănuise el, de moartea cuiva din familie. Cu o noapte înainte, pare-se, chemaseră acolo căruţa cu morţi, cum i se spunea, şi scoseseră pe uşă o slujnică moartă înfăşurată doar într-o scoarţă verde, iar groparii o zvîrliseră în căruţă.

Cînd auzise plînsetele şi strigătele de care am vorbit mai sus, paznicul bătuse la uşă şi multă vreme n-a primit nici un răspuns. În cele din urmă însă cineva a apărut la o fereastră şi a răspuns pe un ton răstit dar cu plîns în glas :

— Ce vrei de tot baţi la uşă ?

Omul a zis :

— Sînt paznicul. Cum vă simţiţi ? Ce s-a întîmplat ?

Şi persoana a răspuns :

— Ce te priveşte ? Opreşte căruţa cu morţi !

Asta s-a petrecut pare-se pe la unu noaptea. Curînd după aceea, după cum povestea omul, a oprit căruţa cu morţi şi a bătut din nou în uşă, dar nimeni nu a dat vreun semn de viaţă. A bătut întruna, iar căruţaşul şi-a sunat clopotul şi a strigat de cîteva ori : „Scoateţi mortul afară !“ Dar nici un răspuns, şi cum căruţaşul era chemat şi pe la alte case, n-a vrut să mai aştepte şi a plecat.

Paznicul de noapte n-a ştiut ce să mai creadă şi i-a lăsat pe cei din casă în plata Domnului, pînă cînd a venit paznicul de zi să-l schimbe. După ce i-a povestit toată tărăşenia, au bătut amîndoi o mulţime la uşă, dar nimeni nu le-a răspuns. Şi atunci au observat că fereastra de la catul al doilea, de unde răspunsese prima oară omul din casă, rămăsese deschisă.

Văzînd aceasta, cei doi oameni au vrut să-şi potolească curiozitatea şi au luat o scară lungă, iar unul din ei s-a căţărat pînă la fereastră şi s-a uitat înăuntru. A văzut o femeie zăcînd moartă pe podea, în chip jalnic, pentru

că era despuiată de îmbrăcăminte și învelită numai cu un cearșaf. Dar cu toate că omul a strigat și, vîrîndu-și toiagul lung pe fereastră a ciocănit puternic în podea, totuși din casă nu s-a auzit nici o mișcare și nici un răspuns.

A coborît și l-a încunoștiințat de toate acestea pe celălalt paznic, care a urcat și el. Înfățișîndu-i-se aceeași priveliște, au hotărît împreună să-l înștiințeze fie pe primar, fie vreun judecător. Pe temeiul spuselor celor doi, judecătorul a încuviințat spargerea ușii, numind un polițai și alte persoane care să fie de față, pentru ca să nu se producă vreun jaf. Ușa a fost spartă și în casă n-au găsit țipenie de om, decît femeia moartă. Văzînd-o că-i bolnavă fără sorți de însănătoșire, ceilalți din familie au lăsat-o să moară singură și au șters-o cu toții, după ce-au găsit un mijloc de a-l trage pe sfoară pe paznic, ieșind pe o ușă dosnică sau cățărîndu-se pe acoperișurile caselor, astfel încît omul să nu simtă nimic. Țipetele și plînsetele pe care le auzise paznicul au fost, se vede, manifestările de jale ale familiei pentru dureroasa despărțire de femeia care trăgea să moară. Aceasta era sora stăpînei casei. Iar stăpînul, soția sa, cîțiva copii și servitorii își luaseră tălpășița. Dacă erau sănătoși sau bolnavi n-am reușit niciodată să aflu. Dealtfel nici n-am cercetat acest lucru.

Au avut loc multe evadări de acest fel din casele infectate, mai cu seamă cînd paznicii erau trimiși după vreo cumpărătură. Căci paznicul avea datoria să se ducă oriunde îl trimitea familia pentru cele necesare, adică să cumpere de-ale gurii ori doctorii, sau să cheme un doctor, dacă acesta avea să vină, sau un felcer, ori o infirmieră, ori căruța cu morți. Dar ori de cîte ori pleca, trebuia să încuie ușa din față și să ia cheia cu el. Pentru a-l putea înșela pe paznic, în vederea evadării, oamenii își făceau două-trei chei la ușă, sau găseau mijloace de a forța broaștele care se aflau pe dinăuntru. Îl trimiteau pe paznic la piață, la brutărie sau după cine știe ce fleac, și în lipsa lui deschideau ușa și ieșeau după pofta inimii. Dar odată descoperit

acest ţiretlic, autorităţile au hotărît sigilarea uşilor pe dinafară şi zăvorîrea lor.

Din cîte am aflat, la o altă casă de pe o stradă vecină cu Aldgate, o întreagă familie a fost încuiată şi zăvorîtă din cauza unei slujnice care căzuse bolnavă. Stăpînul casei a făcut, prin prietenii săi, plîngere către reprezentantul districtual şi către primar, arătînd că e de acord ca fata să fie transportată la Spitalul de ciumaţi. Dar jalba i-a fost respinsă şi uşa lui a fost însemnată cu o cruce roşie, a fost zăvorîtă pe dinafară şi, potrivit cu ordonanţele, un paznic a fost postat în faţa casei lui.

Aşadar stăpînul casei a ajuns la încheierea că nu există altă posibilitate decît ca el, soţia şi copilaşii să rămînă blocaţi în casă, împreună cu slujnica bolnavă. Într-o zi l-a strigat pe paznic şi i-a cerut să se ducă să cheme o infirmieră care să aibă grijă de sărmana fată, căci pentru ei ar însemna moarte sigură să se apropie de ea, şi dacă n-o să vină infirmiera, bolnava o să moară fie de ciumă, fie de foame. Fata zăcea în pod, cu patru caturi mai sus, de unde nici nu putea fi auzită dacă striga sau cerea ajutor.

Paznicul s-a învoit, s-a duş şi s-a întors în aceeaşi seară cu o infirmieră. În tot acest timp, stăpînul a folosit prilejul pentru a face o spărtură mare în zidul care despărţea prăvălia lui de taraba unui cîrpaci. Acest chiriaş al lui murise sau plecase, speriat de urgie, şi-i lăsase lui cheia în pază. Făcîndu-şi drum prin zid în dugheană, ceea ce n-ar fi izbutit dacă paznicul ar fi rămas la uşă, întrucît zgomotul mare ar fi atras atenţia acestuia, omul a mai rămas locului pînă ce a sosit infirmiera, şi chiar şi a doua zi. Dar în noaptea următoare, după ce-l expedie din nou pe paznic după nu ştiu ce fleac, vreo prişniţă pentru fată, care trebuia luată de la spiţerie, sau altă cumpărătură care avea să-i ia oarecare timp, el şi întreaga familie părăsiră casa, lăsînd-o pe infirmieră şi pe paznic s-o îngroape pe biata ciumată ; adică s-o zvîrle în căruţa cu morţi şi să aibă grijă de casă.

Aş putea să vă istorisesc o sumedenie de întîmplări de acest fel, unele destul de distractive, din cele văzute cu ochii mei în acel an de groază, sau din cele auzite, dar care sînt cu siguranţă adevărate sau foarte aproape de adevăr ; vreau să spun că sînt adevărate în linii mari, pentru că nimeni nu era în stare pe atunci să afle amănuntele.

Într-o mulţime de locuri se raportaseră acte de violenţă săvîrşite împotriva paznicilor. Şi, după cîte gîndesc eu, de la începutul molimei şi pînă la sfîrşit, să fi fost vreo optsprezece sau douăzeci de paznici omoriţi, sau răniţi de moarte. Toate aceste atacuri se presupune a fi fost săvîrşite de oamenii închişi în casele contaminate, care încercau să iasă de acolo cu orice chip şi se loveau de împotrivirea paznicilor.

La ce alta să te aştepţi, cînd toate aceste case ferecate erau tot atîtea temniţe. Numai că oamenii întemniţaţi în ele nu se făcuseră vinovaţi de nici o crimă, şi faptul că erau închişi doar din pricina unei năpaste care se abătuse asupră-le îi făcea să fie şi mai răzvrătiţi.

Mai era încă o deosebire : toate aceste temniţe, cum le-am putea numi, nu aveau decît un singur temnicer. Acesta trebuia să supravegheze întreaga casă ; ori multe dintre case erau astfel situate încît aveau mai multe căi de ieşire, unele din ele dînd chiar în diferite străzi. Ori era cu neputinţă ca un singur om să străjuiască toate aceste ieşiri, ca să poată preîntîmpina evadarea locatarilor înnebuniţi de grozăvia împrejurărilor în care se găseau, de indignarea faţă de felul cum erau trataţi, sau chiar de urmările bolii în sine. Aşa că unii dintre ei îl ţineau de vorbă pe paznic într-un colţ al casei, în timp ce familia fugea pe partea cealaltă.

De pildă, în strada Coleman sînt o puzderie de alei, după cum se poate vedea încă şi azi. În Whites-Alley a fost închisă o casă care avea o fereastră dosnică ce dădea într-o curte cu ieşire în Bell-Alley. Poliţaiul din district

numise un paznic la ușa acestei case, și paznicul, împreună cu schimbul său, vegheaseră zi și noapte, vreme de două săptămîni, în care răstimp întreaga familie o ștersese pe fereastra ce dădea în curte, lăsîndu-i pe bieții oameni mofluzi în post.

Nu departe de acel loc, o altă familie folosise praf de pușcă, aruncîndu-l pe paznic în aer. Bietul om, ars peste tot, striga cît îl ținea gura, dar nimeni n-a cutezat să se apropie să-i dea vreun ajutor. Iar familia din acea casă a sărit pe fereastra de la primul cat, lăsînd în urmă doi bolnavi de ciumă, care urlau de durere. Parohia a angajat infirmiere care să-i îngrijească, dar celor fugiți nu li s-a mai putut da de urmă, pînă cînd molima nu a fost stîrpită și s-au întors singuri acasă. Dar cum nu mai existau nici un fel de dovezi împotriva lor, nu li s-a putut face nimic.

Cum aceste temnițe nu aveau gratii și drugi de fier, spre deosebire de închisorile obișnuite, oamenii săreau adeseori pe fereastră, chiar sub nasul paznicului, și-l amenințau pe acesta cu săbii și pistoale, împiedicîndu-l să facă vreo mișcare sau să strige după ajutor.

În alte cazuri, casele erau despărțite de cele ale vecinilor prin grădini, ziduri sau pari, ori curți sau acareturi. Iar vecinii, din prietenie, sau lăsîndu-se înduplecați de rugăminți, le îngăduiau celor închiși să sară peste zidurile sau gardurile despărțitoare și să iasă prin casele lor. Alții mituiau servitorii vecinilor, care le dădeau drumul peste noapte.

Așadar, pe scurt, închiderea caselor nu a fost o măsură pe care să te fi putut bizui. Și nu și-a atins țelul urmărit, ci n-a făcut decît să-i scoată pe oameni din minți, împingîndu-i la acte disperate și la nesăbuințe.

Dar, ceea ce era mai rău, toți aceștia care fugeau, răspîndeau molima, căci, în condițiile lor deznădăjduite, colindau pretutindeni cu boala în ei, lucru pe care altminteri nu l-ar fi făcut. E o situație pe care trebuie să o recunoască oricine stă să se gîndească la amănuntele acelor împre-

jurări. Fără îndoială, stricteţea întemniţării i-a făcut pe oameni să-şi piardă firea şi să fugă la întîmplare din casele lor, cu semnele bolii pe trup, fără să ştie încotro să apuce şi ce să facă, sau, mai rău, fără să-şi dea seama de ceea ce fac. Şi mulţi dintre aceştia au căzut pradă celor mai cumplite nenorociri, şi s-au prăbuşit în plină stradă, sau pe cîmp, lihniţi de foame şi de lipsuri, ori s-au sfîrşit din pricina bolii care-i mistuia. Alţii au rătăcit pe la ţară, apucînd-o pe unde vedeau cu ochii, mînaţi de deznădejde, neştiind încotro să se îndrepte, pînă cînd îi dobora slăbiciunea şi istoveala, fără ca nimeni să le întindă o mînă de ajutor. Satele şi casele întîlnite în drum refuzau să le ofere adăpost, fie că erau bolnavi sau nu. Mureau la marginea drumului, sau se strecurau prin şoproane şi şuri şi-şi dădeau duhul acolo, fără ca cineva să cuteze să se apropie de ei şi să le aducă un dram de mîngîiere, chiar dacă nu erau bolnavi, pentru că nimeni nu le dădea crezare.

Pe de altă parte, cînd molima se cuibărea în vreo casă, cu alte cuvinte, cînd vreun membru al familiei, ieşind pe afară, se molipsea fără să ştie şi aducea boala acasă, de bună seamă că familia era prima care afla, înainte de a anunţa slujbaşii publici, care, potrivit ordonanţelor, aveau datoria să cerceteze numai după ce erau înştiinţaţi de vreun caz de boală.

În acest răstimp dintre îmbolnăvire şi sosirea examinatorilor, stăpînul casei avea tot răgazul şi libertatea de a se muta, laolaltă cu întreaga familie, dacă avea unde să se ducă. Şi numeroşi oameni aşa au făcut. Nenorocirea era însă că mulţi au procedat astfel după ce se molipsiseră la rîndul lor, şi în acest chip au dus boala în casele celor care avuseseră bunăvoinţa să le ofere găzduire. Purtare care, trebuie să spunem, era foarte crudă şi lipsită de recunoştinţă.

În parte, aceasta a fost pricina acelei păreri sau idei generale care încolţise, sau mai curînd a acelui scandal legat de felul de a fi al celor bolnavi. Anume, se spunea

că ciumaţii nu-şi dau cea mai mică osteneală şi n-au cea mai mică grijă de a nu-i molipsi şi pe alţii. Eu nu pot să mă pronunţ, s-ar putea să fie oarecare adevăr în toate acestea, dar nu în măsura în care se vorbea. Ce explicaţie ar putea avea o asemenea ticăloşie, tocmai în momente cînd cei bolnavi se pregăteau să se înfăţişeze justiţiei divine ? Mă mulţumesc doar să constat că dacă asemenea faptă nu poate fi legată de ideea de generozitate şi umanitate, în schimb nici cu religia şi doctrina nu are nimic a face. Dar asupra acestora voi mai reveni.

Acum discut doar despre oamenii înnebuniţi de groaza de a se găsi întemniţaţi şi încercările lor de evadare prin vicleşug sau prin forţă, fie înainte fie după ce au fost închişi, oameni a căror nefericire nu scădea în momentul cînd izbuteau să scape ei, dimpotrivă, sporea. Pe de altă parte însă, mulţi dintre cei ce evadau aveau locuri de refugiu, sau alte case în care s-au încuiat şi au stat ascunşi pînă cînd molima s-a ostoit. Multe familii, prevăzînd apropierea năpastei, şi-au făcut mormane de provizii, deajuns pentru nevoile tuturor din casă, şi s-au baricadat atît de straşnic, încît nimeni nu i-a mai văzut sau n-a mai auzit de ei pînă cînd a conteni ciuma şi au reapărut teferi şi sănătoşi. S-ar putea să-mi aduc aminte de unele din aceste cazuri şi să vă dau amănunte asupra felului în care s-au descurcat. Căci, fără îndoială, este măsura cea mai înţeleaptă care poate fi luată în atari împrejurări, pentru cei care nu au putinţa să se mute şi care nu au locuri de refugiu aiurea. Căci fiind astfel baricadaţi, era ca şi cum s-ar fi aflat la mile depărtare. Nu-mi amintesc ca vreuna din aceste familii să fi tras vreun ponos. Printre aceştia se numărau cîţiva neguţători olandezi, care şi-au prefăcut casele în mici fortăreţe asediate, în care şi din care nimeni nu intra şi ieşea şi de care nimeni nu se apropia. Îmi amintesc mai cu seamă de unul care locuia pe strada Throckmorton şi a cărui casă răspundea în Drapers Garden.

Dar să mă întorc la cazurile celor atinși de molimă, ale căror case fuseseră închise de judecători. Jalea acestor familii era de neînchipuit și, de obicei, din aceste case răzbăteau strigătele cele mai deznădăjduite și vaierele bieților oameni înspăimîntați, înfiorați de priveliștea morții, de chinurile celor dragi, de groaza de a se vedea întemnițați.

Îmi aduc aminte și, în timp ce scriu aceste rînduri parcă îmi răsună încă în urechi acele țipete, de o doamnă care avea o unică fiică, o fată de nouăsprezece ani, și o mare avuție. Erau doar chiriașe în casa în care locuiau. Tînăra, mama ei și o slujnică fuseseră plecate în străinătate, nu mai știu pentru ce interes, căci casa lor nu fusese închisă ; dar la două ceasuri după întoarcerea acasă, tînăra fată se plînse că nu se simte bine ; un sfert de oră mai tîrziu se porni pe vărsături și se văită de o puternică durere de cap. „Doamne ajută, strigă mama îngrozită, ca fiica mea să nu se fi molipsit !“ Durerea de cap întețindu-se, mama porunci să i se încălzească patul, o culcă și se pregăti să-i dea leacuri de asudat, doctoria ce trebuia luată la ivirea primelor semne de ciumă.

De îndată ce o dezbrăcă și o culcă în pat, cercetîndu-i trupul la lumina unei lumînări, mama descoperi semnele fatale înăuntrul coapselor. Nefiind în stare să se stăpînească, mama scăpă lumînarea din mînă, și se porni să țipe atît de înfiorător, încît ar fi umplut de groază și cea mai înghețată inimă din lume ; nu doar un strigăt sau un țipăt, ci, cînd spaima a pus gheara pe ea, biata femeie întîi a leșinat, apoi și-a revenit în simțiri și a pornit a alerga prin toată casa, urcînd și coborînd întruna scările, ca ieșită din minți — și într-adevăr își ieșise din minți — continuînd să răcnească și să urle ceasuri întregi, văduvită de judecată, sau cel puțin de controlul asupra faptelor ei. Și, din cîte mi s-a spus, nici nu și-a mai dobîndit judecata întreagă. Cît despre tînăra fată, din acea clipă a fost ca și pierdută, căci gangrena care-i pricinuise petele roșii i-a cuprins tot trupul și, în mai puțin de două ceasuri, și-a dat

sufletul. Dar nefericita mamă a continuat să strige ceasuri întregi după ce fata murise, fără să mai ştie nimic de soarta copilei ei. A trecut multă vreme de atunci, şi nu mai sînt sigur cum s-au petrecut lucrurile, dar cred că biata mămă a murit şi ea două-trei săptămîni mai tîrziu, fără să-şi fi recăpătat minţile.

Acesta a fost un caz mai deosebit şi l-am înfăţişat în mare amănunţime pentru că l-am cunoscut mai îndeaproape. Dar au fost nenumărate cazuri asemănătoare. Şi se întîmpla rar să nu găseşti în *Buletinele mortuare* măcar două-trei decesuri datorate *spaimei,* ceea ce s-ar putea numi „morţi de frică". Dar în afară de acei care erau atît de speriaţi încît cădeau morţi pe loc, la foarte mulţi spaima îmbrăca alte forme: unii îşi pierdeau minţile de teamă, alţii îşi pierdeau aducerea aminte, iar alţii putinţa de a înţelege.

Dar să mă întorc la închiderea caselor.

Dacă, aşa cum am arătat, unii dintre cei închişi scăpau din case prin vicleşug, alţii izbuteau să mituiască paznicii, dîndu-le bani ca să-i lase să iasă noaptea pe ascuns. Trebuie să mărturisesc că la acea vreme mi s-a părut a fi forma cea mai inofensivă de corupere sau mituire de care s-ar putea face cineva vinovat. De aceea, cînd am văzut trei dintre aceşti paznici biciuiţi în piaţa publică, pentru că lăsaseră oamenii să iasă din case, mi s-a făcut milă de bieţii nefericiţi şi am socotit pedeapsa mult prea aspră.

Dar în ciuda asprimii, banii au tras mai greu în cumpănă la aceşti sărmani calici, şi multe familii au reuşit pe calea asta să scape şi să iasă din întemniţare. În general, însă, aceştia făceau parte dintre cei ce aveau locuri de refugiu şi, cu toate că după întîi august nu era lesne să străbaţi străzile, totuşi au existat multe locuri de adăpost. Unii dintre ei aveau corturi pe care le-au înălţat în cîmp, cărînd acolo paturi sau culcuşuri de pai şi merinde. Şi au vieţuit în aceste corturi precum pustnicii în chilii. Pentru că nimeni nu s-ar fi apropiat de ei. Şi circulau multe po-

veşti în legătură cu aceştia — unele hazlii, altele tragice. Unii dintre ei trăiau ca nomazii în deşert, surghiunindu-se singuri într-un chip greu de crezut şi, totuşi, bucurîndu-se de mai multă libertate decît ar fi avut altminteri.

Cunosc istoria a doi fraţi şi a unei rude a lor, toţi trei holtei care rămăseseră în oraş prea îndelung ca să mai poată pleca şi, neavînd unde să se retragă, şi nici mijloace să plece prea departe, au ales o cale de supravieţuire care, deşi poate să pară disperată la început, a fost totuşi atît de firească încît e de mirare că nu şi-au însuşit-o mai mulţi. Erau oameni cu mijloace modeste, totuşi nu atît de săraci încît să nu-şi poată procura cele necesare ca să-şi ţină laolaltă trupul şi sufletul ; şi, văzînd că molima se înteţeşte, hotărîră s-o ia din loc şi să scape, pe cît le va sta în putinţă.

Unul dintre ei fusese ostaş în ultimele războaie şi, înainte de aceasta, luptase în Ţările de Jos, şi nu avea altă îndeletnicire în afară de cea a armelor ; şi cum mai fusese şi rănit, deci nu era în stare să muncească din greu, se aflase în ultima vreme în slujba unui brutar care făcea pesmeţi marinăreşti, în Wapping.

Fratele acestuia era marinar dar, într-un fel sau altul, avea şi el un picior vătămat, aşa că nu mai putuse pleca pe mare ci îşi cîştigase pîinea muncind la un meşteşugar care făcea pînze pentru corăbii, în Wapping, sau undeva pe acolo. Acesta fiind bun gospodar, pusese ceva bani deoparte şi era cel mai chivernisit dintre toţi trei.

Cel de-al treilea era dulgher de meserie, un om îndemînatic. Şi n-avea altă avuţie decît lădiţa sau coşul lui cu unelte, cu ajutorul cărora ar fi putut cîştiga o pîine oricînd în afară de aceste vremuri. Omul locuia lîngă Shadwel.

Cu toţii se aflau deci în parohia Stepney care, după cum am mai arătat, a fost printre ultimele lovite de nă-

[1] E vorba de războaiele împotriva Olandei din 1652, şi împotriva Spaniei din 1655.

pastă, cel puțin în chip năprasnic. Așa încît cei trei rămaseseră pe loc pînă cînd au văzut urgia apropiindu-se dinspre părțile de vest ale orașului către cele unde se aflau ei.

Voi reda cît mai limpede cu putință povestea acestor trei bărbați, dacă cititorul îmi va îngădui să vorbesc despre ei fără să-mi poarte pică pentru că voi trece peste amănunte, și fără să mă tragă la răspundere dacă greșesc pe undeva. Socot că această poveste va fi o pildă bună de urmat pentru orice om sărman, cînd se va mai afla vreodată în asemenea triste împrejurări. Și dacă Dumnezeu, în mărinimia lui, ne va cruța de asemenea osîndă, povestea tot poate fi de folos pe multe căi, astfel încît, nădăjduiesc, nu se va putea spune vreodată că istorisirea ei a fost lipsită de rost.

Fac toată această introducere în întîmpinarea poveștii, pentru că deocamdată mai am multe de spus despre mine, înainte de a lăsa la o parte cele privitoare la persoana mea.

În această primă perioadă, am cutreierat liber străzile fără să mă avînt însă în plină primejdie, decît atunci cînd s-a săpat groapa cea mare în cimitirul din parohia Aldgate. Cumplită groapă a mai fost și nu mi-am putut înfrîna curiozitatea de a mă duce să o văd. După cît îmi pot da eu cu părerea, avea cam treizeci de coți în lungime, vreo zece-doisprezece lățime și, la vremea cînd am văzut-o eu, vreo șase coți adîncime ; dar mi s-a spus că după aceea au mai săpat pînă la o adîncime de paisprezece coți. Mai adînc n-au putut săpa pentru că au dat de apă. Se pare însă că înainte de asta se mai săpaseră cîteva gropi mari, pentru că deși molima a avut nevoie de timp pînă să ajungă la parohia noastră, totuși, cînd a pus piciorul în ea, a biciuit-o cu mai multă furie decît pe orice altă parohie din Londra sau din afara ei. Cele mai urgisite parohii au fost pînă la urmă Aldgate și White Chappel.

Așadar, cînd molima a început să se întindă și în parohia noastră, au fost săpate cîteva gropi într-un alt loc.

Asta s-a întîmplat prin luna august, cînd au început să se arate şi pe la noi căruţele cu morţi. În acele gropi îngropaseră cîte 50—60 de cadavre de fiecare. După aceea au început să taie gropi mai adînci, unde îngropau recolta săptămînală adusă de căruţe, care, pe la sfîrşitul lui august, începuse să se ridice la 200—400 morţi pe săptămînă. Nu se puteau săpa gropi mai mari, din cauza prevederilor judecătoreşti de a nu se îngropa cadavrele la mai puţin de patru coţi adîncime. Şi cum la mai mare adîncime au dat peste pînza de apă, nu puteau pune prea mulţi morţi în aceeaşi groapă. Dar acum, la începutul lui septembrie, ciuma începînd să bîntuie cu furie pe aici şi numărul înmormîntărilor crescînd în parohia noastră mai mult decît în oricare altă parohie din Londra, s-au dat dispoziţii să se sape acest hău înfiorător. Căci era mai curînd un hău decît o groapă.

Cînd l-au săpat, şi-au zis că o să le ajungă pentru o lună şi mai bine, ba unii îi învinuiau chiar pe slujbaşii bisericeşti că îngăduiseră asemenea grozăvie, spunîndu-le că se pregătiseră să îngroape întreaga parohie, şi altele asemenea. Dar timpul le-a dat dreptate slujbaşilor bisericii. Căci groapa fiind isprăvită la patru septembrie, îngropăciunile au început pe ziua de şase, iar la douăzeci septembrie, adică taman la două săptămîni, îngropaseră în acel hău 1114 cadavre ; întrucît se atinsese nivelul de patru coţi de la suprafaţă, au fost nevoiţi să astupe groapa. Mă îndoiesc că mai există unii bătrîni în parohie care ar putea întări spusele mele, sau care ar fi în stare să cunoască mai bine decît mine locul din cimitir unde a fost săpată acea groapă.

Era cam la zece septembrie cînd mi-a dat ghes sau mai curînd m-a mînat curiozitatea să mă duc să văd din nou groapa, în care, pînă atunci, fuseseră înmormîntaţi vreo 400 de oameni. De astă dată nu m-am mai mulţumit să mă duc s-o văd în timpul zilei, ca prima oară. Căci peste zi nu mai era nimic de văzut decît pămînt afînat, deoarece, de îndată ce cadavrele erau zvîrlite înăuntru, groparii le

şi acopereau cu ţărînă. Dar eu am luat hotărîrea să mă duc noaptea, ca să văd cum se întîmplă lucrurile.

Exista o ordonanţă severă, care interzicea cetăţenilor să se apropie de aceste gropi, ca o măsură de preîntîmpinare a molipsirii. Cu timpul, măsura s-a dovedit mai mult decît întemeiată, pentru că o serie de bolnavi, ajunşi la capătul puterilor şi pradă delirului, alergau la aceste gropi, înfăşuraţi doar în cearşafuri sau în scoarţe, şi se aruncau singuri în ele, îngropîndu-se de vii. N-aş putea spune că autorităţile îngăduiau aceste îngropăciuni de bună voie, dar am auzit că în parohia Crippleton, în Finsbury, exista o groapă mare, lăsată deschisă. Nefiind îngrădită, nefericiţii veneau şi se aruncau în ea şi mureau acolo înainte de a se fi presărat ţărîna asupra lor. Şi cînd soseau groparii ca să-i înmormînteze pe alţii, îi găseau acolo morţi dar încă neraciţi.

Poate că toate acestea îi vor putea da cititorului o idee despre împrejurările tragice din acele zile, deşi cine nu le-a trăit nu şi le va putea vreodată închipui oricît i le-aş descrie eu. Era într-adevăr *foarte, foarte, foarte* dureros, mai dureros decît ar putea cuprinde graiul.

Întrucît îl cunoşteam pe paracliser, am căpătat îngăduinţa de a intra în cimitir. Cu toate că nu s-a împotrivit, totuşi m-a povăţuit cu multă seriozitate să nu mă duc. Era un om cucernic şi cu judecată şi mi-a arătat că el şi ceilalţi de aceeaşi îndeletnicire aveau datoria de a risca şi de a înfrunta toate primejdiile ; şi că tocmai de aceea nădăjduia ca molima să-l cruţe ; dar eu care eram împins doar de curiozitate, n-aş putea pretinde că aveam destulă pricină pentru a înfrunta riscurile.

I-am răspuns că am simţit în sufletul meu îndemnul de a veni şi că poate va fi pentru mine o priveliştе plină de învăţăminte, nu lipsită de folos.

— Aşa-i, mi-a răspuns bunul om, dacă vei intra cu numele Domnului pe buze. Pentru că va fi pentru tine ca o predică, şi încă cea mai lămuritoare din cîte ai ascultat

vreodată. E o privelişte care vorbeşte de la sine, şi glasul ei, un glas răsunător, ne cheamă pe toţi la căinţă.

Cu aceste cuvinte mi-a deschis poarta, zicîndu-mi :

— Du-te, dacă doreşti.

Cuvintele lui mi-au clătinat o clipă hotărîrea, şi un timp am şovăit. Dar cum în chiar acest răstimp am văzut două torţe apropiindu-se dinspre Minories şi am auzit sunetul clopotului ce vestea căruţa cu morţi, după care s-a ivit pe stradă însăşi căruţa, nu m-am mai putut împotrivi dorinţei mele şi am intrat în cimitir. La început n-am putut desluşi pe nimeni înăuntru sau intrînd, decît groparii şi căruţaşul ce mîna caii, dar cînd s-au apropiat de groapă, s-a ivit un bărbat care se tot ducea şi venea. Era înfăşurat într-o mantie de culoare închisă şi făcea mişcări agitate cu braţele pe sub mantie, de parcă ar fi fost pradă unui chin covîrşitor. Groparii s-au strîns pe dată în jurul lui, luîndu-l drept unul din acei bieţi deznădăjduiţi, în frigurile delirului, care pretindeau că vor să se îngroape singuri. Omul nu scotea o vorbă, dar de vreo două-trei ori cîte un geamăt adînc şi răscolitor şi cîte un oftat sfredelitor i-au scăpat de pe buze, de parcă i se sfîşia inima în piept.

Cînd groparii l-au înconjurat, şi-au dat seama că omul nu era nici bolnav, nici ieşit din minţi, ci o persoană cu sufletul strivit de povara unei mari suferinţe, întrucît şi soţia lui şi cîţiva dintre copilaşi se aflau în căruţa cu morţi care intrase odată cu el, iar omul o urmase potopit de jale. Era lesne de văzut că suferea din adîncul inimii, dar cu o demnitate bărbătească, care nu se slobozea prin lacrimi. Cu mare stăpînire de sine le ceru groparilor să-l lase singur, pentru că nu dorea decît să vadă trupurile celor dragi îngropate, după care avea să plece. Aşa că-l lăsară în pace. Dar de îndată ce căruţa se îndepărtă, după ce cadavrele fură azvîrlite în groapă claie peste grămadă — ceea ce a fost o lovitură pentru el deoarece se aşteptase ca măcar să fie înmormîntate cum se cuvine, deşi după aceea a fost

lămurit că așa ceva era cu neputință — așadar, de cum a văzut asemenea privelişte, a început să jelească în gura mare, neputînd să se mai stăpînească ; nu l-am putut auzi ce spunea, dar pe urmă s-a dat cîțiva pași îndărăt și s-a prăbușit în nesimțire. Groparii au alergat la dînsul și l-au ridicat ; după puțină vreme și-a revenit în simțiri și a fost dus la cîrciuma numită Pye-Tavern, la capătul străzii, unde se pare că proprietarii îl cunoșteau și i-au dat îngrijirile cuvenite. Cînd a plecat din cimitir s-a mai uitat o dată la groapă, dar groparii acoperiseră cadavrele cu bulgări de țărînă, așa încît nu se mai putea vedea nimic, deși lumină ar fi fost destulă pentru că groapa era străjuită de făclii și lumînări înfipte în movilițe de pămînt și arzînd întreaga noapte.

Aceasta a fost o scenă dureroasă, care m-a mișcat la fel de adînc ca și tot restul ; pentru că ce a urmat a fost înfiorător, un lucru de groază : în căruță mai erau alți șaisprezece sau șaptesprezece morți, unii înfășurați în cearșafuri de pînză, alții în scoarțe, iar alții aproape despuiați sau cu niște zdrențe atîrnînde, care, în hurducăturile căruței, se desprinseseră de pe ei, lăsîndu-i goi printre ceilalți. Dar pentru ei lucrul ăsta nu mai avea însemnătate, și nici pe alții nu-i izbea prin necuviință, dat fiind că erau trupuri neînsuflețite ce urmau a fi aruncate de-a valma în groapa comună a umanității, cum am putea-o numi ; pentru că acolo nu mai exista nici o deosebire între bogați și săraci.

Alt chip de înmormîntare nu era și nici n-ar fi putut să fie, pentru că nu s-ar fi putut făuri cosciuge pentru atîta puzderie de morți cîți cădeau secerați de grozăvia ce dase peste noi.

Se vorbea, ca o clevetire la adresa groparilor, că atunci cînd li se dădea pe mînă un mort cuviincios înfășurat într-un cearșaf din pînză bună, legat peste cap și în jurul picioarelor, așa cum se cădea, groparii săvîrșeau mîrșăvia de a-l despuia în căruță și a-l zvîrli gol-goluț în groapă.

Dar cum eu nu pot da crezare unui lucru atît de neomenos, mai ales într-o vreme atît de bîntuită de groază, nu fac decît să consemnez lăsînd chestiunea fără răspuns.

Circulau multe poveşti şi în legătură cu purtarea şi apucăturile lipsite de inimă ale infirmierelor care îngrijeau de bolnavi, şi despre felul în care acestea grăbeau sfîrşitul suferinzilor. Dar şi despre aceasta voi vorbi la locul potrivit.

Am fost foarte zguduit de priveliştea din cimitir, care pot spune că m-a covîrşit, şi am plecat de acolo cu inima sfîşiată şi cu capul roind de gînduri atît de negre, încît nici n-am cuvinte ca să le descriu.

Tocmai cînd ieşeam din biserică şi dădeam colţul spre casa mea, am văzut o altă căruţă cu torţe şi un clopotar care o vestea, venind dinspre Harrow-Alley, de cealaltă parte a drumului. Din cît îmi dădeam seama, era încărcată cu cadavre şi se îndrepta spre biserică. Am şovăit un timp, dar n-am mai avut inima să mă întorc să văd din nou aceeaşi scenă sinistră, aşa încît m-am dus de-a dreptul acasă, unde n-am putut decît să-mi înalţ gîndurile cu recunoştinţă pentru că scăpasem din asemenea primejdie, nădăjduind că nici acum n-am păţit nimic rău. Şi într-adevăr aşa a fost.

Şi apoi mi-a venit în minte deznădăjdea acelui nefericit domn, gînd care mi-a adus lacrimi în ochi, poate chiar mai multe decît vărsase el. Iar jalea lui atîta îmi hăituia mintea, încît n-am avut astîmpăr pînă n-am ieşit din nou în stradă şi nu m-am dus la Pye-Tavern, ca să văd ce s-a mai întîmplat cu dînsul.

Se făcuse ora unu din noapte, dar bietul om era încă acolo. Adevărul e că, stăpînii localului cunoscîndu-l, l-au ţinut la ei întreaga noapte, fără să se sinchisească de primejdia de a se molipsi, existentă deşi omul părea perfect sănătos.

Cu părere de rău trebuie să pomenesc de această cîrciumă. Stăpînii erau cumsecade, la locul lor şi îndeajuns

de îndatoritori ; continuaseră să ţină localul deschis şi în plină urgie, şi-şi vedeau înainte de negoţ, dar mai potolit decît altădată. În localul lor însă obişnuiau să vină un grup de derbedei sfruntaţi, care se întîlneau acolo seară de seară în toiul întregii calamităţi, ţinîndu-se de tot felul de năzbîtii gălăgioase şi dezmăţate, ca pe vremurile cînd toate erau cum trebuie, şi într-atîta încălcau buna-cuviinţă încît stăpînul şi stăpîna casei întîi s-au ruşinat şi apoi de-a dreptul s-au înspăimîntat de ei.

De obicei chefuiau într-o încăpere de lîngă stradă, şi cum zaiafetul ţinea pînă noaptea tîrziu, ori de cîte ori căruţa cu morţi trecea pe acolo, în drum spre cimitirul care era aşezat în faţa cîrciumii, netrebnicii deschideau ferestrele, de îndată ce auzeau clopotul, şi se uitau ca la teatru. Şi cum adeseori, cînd căruţa trecea pe sub ferestrele cîrciumii, se auzeau din stradă plînsetele oamenilor, porneau să-şi bată joc de ei şi să-i îngîne cu neruşinare, mai cu seamă cînd îi auzeau pe nefericiţi implorînd mila Domnului.

Indivizii aceştia, simţindu-se oarecum stînjeniţi de aducerea domnului celui îndoliat în local, aşa cum s-a arătat mai sus, întîi s-au supărat şi s-au răţoit la stăpînul casei că de ce îngăduie să fie cărat în localul lui un om scos din groapă. Şi cînd li s-a răspuns că domnul e un vecin şi că e pe deplin sănătos, dar copleşit de nenorocirea de a-şi fi pierdut familia, şi-au întors mînia spre bietul om, batjocorindu-l pe el şi rîzîndu-şi de doliul lui după soţie şi copii. L-au zeflemisit spunîndu-i că-i laş dacă nu se aruncă şi el în groapă, ca să se urce la ceruri odată cu ai lui, cum se exprimau ei în derîdere, şi au mai adăugat cîteva vorbe de hulă şi ocară.

Cînd eu m-am întors la local, derbedeii tocmai se întreceau în zeflemele, iar domnul îndoliat, din cît am putut vedea, sta mut, încremenit şi deznădăjduit, căci, deşi neruşinarea lor nu-l putea abate de la durerea lui, totuşi se simţea mîhnit şi insultat de asemenea vorbe. Auzind aces-

tea, eu i-am mustrat cu blîndeţe, pentru că le cunoşteam felul de a fi, ba pe vreo doi dintre ei îi ştiam mai bine. Deîndată s-au năpustit şi asupra mea cu vorbe urîte şi sudălmi. M-au întrebat ce naiba caut afară din groapă, acum cînd mulţi oameni mai cinstiţi decît mine erau duşi la cimitir ? Şi de ce nu stăteam acasă să-mi rostesc rugile ca nu cumva să mă viziteze şi pe mine căruţa cu morţi ? Şi altele de acelaşi fel.

Am rămas pe drept cuvînt înmărmurit de atîta sfruntare, deşi insultele lor nu mă descumpăniseră defel. Oricum, mi-am stăpînit firea. Le-am răspuns că, deşi îi desfid pe ei şi pe oricare altul să dovedească vreo faptă necinstită săvîrşită de mine, totuşi sînt şi eu de acord că această cumplită osîndă divină nimicise şi dusese la groapă mulţi oameni mai buni decît mine. Dar, ca să le răspund direct la întrebare, cred că bunul Dumnezeu, al cărui nume ei îl luaseră în deşert înjurînd şi blestemînd, mi-a păstrat mie viaţa, printre altele, şi ca să-i pot pune la punct pe ei, pentru obrăznicia şi pentru nesimţirea lor în asemenea vremuri de bejenie şi, mai cu seamă, pentru batjocorirea şi înjosirea unui domn respectabil, şi încă vecin, pe care l-am văzut surpat de durere din pricina grelelor pierderi suferite.

Nu-mi mai pot aduce aminte drăceasca bătaie de joc cu care au răspuns cuvintelor mele, aţîţaţi, pare-se, de faptul că nu mă temeam să-i înfrunt. Chiar de mi-aş aduce aminte, tot n-aş umple această povestire cu vorbele urîte, ocările, sudălmile şi expresiile dezgustătoare pe care, în acele zile, nici cei mai ordinari dintre oameni nu le-ar fi folosit. (Căci, în vremea aceea, cu excepţia acestor grosolane făpturi, chiar şi cei mai păcătoşi dintre păcătoşi purtau în inimă puţină teamă de acea putere nevăzută care, într-o clipită, putea să-i facă una cu pămîntul.)

Le-am dat un răspuns cum am crezut eu că-i mai potrivit, dar care a fost departe de a le pune frîu la gură, ba dimpotrivă, le-a aţîţat şi mai mult zeflemelile, aşa încît

mărturisesc că m-am simţit cuprins de scîrbă şi de un soi de turbare şi le-am urat ca mîna osîndei care s-a lăsat asupra întregului oraş să-şi încununeze răzbunarea ajungîndu-i şi pe ei şi pe toţi cei ce le sînt în preajmă.

Au primit dojenile mele cu un suprem dispreţ, şi şi-au rîs de mine cît le-a stat în putinţă, dîndu-mi poreclele cele mai neruşinate care le treceau prin minte, pentru că „le ţineam predici", după cum se exprimau ei. Ceea ce mai curînd m-a îndurerat decît m-a înfuriat. Am plecat acasă mulţumindu-i Domnului că nici eu nu-i cruţasem.

Au continuat în felul ăsta blestemat trei sau patru zile, bătîndu-şi joc şi rîzîndu-şi de tot ce părea pioşenie sau solemnitate, şi am aflat că-i împroşcau cu aceleaşi batjocuri şi pe bieţii oameni care, în ciuda molimei, se întruneau la biserică, posteau şi se rugau.

Am spus că au continuat tot aşa trei sau patru zile. Nu cred să fi fost mai mult, cînd unul dintre ei, şi anume cel care-l întrebase pe nefericitul îndoliat ce caută afară din groapă, a fost lovit de ciumă şi a murit în chinuri jalnice. Pe scurt, fiecare dintre aceşti blasfematori a fost cărat pe rînd la marea groapă de care am mai vorbit, înainte ca aceasta să se fi umplut, ceea ce n-a durat nici două săptămîni.

Nelegiuiţii aceia s-au făcut vinovaţi de multe răutăciri, la gîndul cărora orice om de omenie n-ar fi putut decît să se cutremure, în asemenea zile de grea încercare ca acelea pe care le trăiam noi ; şi mai cu seamă zeflemisirea şi nărăvita luare în derîdere a tot ce le cădea sub ochi, a tot ce însemna pioşenie ; şi cîrciuma aceea unde îşi ţineau sindrofiile aflîndu-se chiar peste drum de uşa bisericii, aveau cel mai bun prilej să-şi desfăşoare veselia lor profanatoare.

Dar aceste apucături ale lor începuseră să se mai domolească un pic înainte de întîmplarea pe care v-am istorisit-o. Pentru că molima se întinsese atît de tare şi în această parte a oraşului, încît lumea se temea să mai vină la biserică ; cei care-i mai călcau pragul erau în număr mic.

Dealtfel mulţi dintre clerici muriseră, iar alţii se refugiaseră la ţară. Ar fi însemnat un înalt curaj şi o credinţă de neclintit din partea unui prelat nu numai să riste a rămîne în oraş pe asemenea urgie, dar să şi vină la biserică şi să oficieze slujba zi de zi, sau de două ori pe zi, pentru o congregaţie din care o mare parte se şi molipsise de ciumă. E adevărat că mulţi cetăţeni fuseseră cuprinşi de un neobişnuit zel religios, şi cum porţile bisericilor erau întruna deschise, oamenii intrau răzleţi, fie că preotul oficia sau nu, şi, retrăgîndu-se în cîte o strană separată, se rugau Domnului cu ardoare.

Toţi aceştia alcătuiau obiectul de haz al acelor zănatici, mai ales la începutul dezlănţuirii molimei.

Se pare că mai mulţi oameni de bună credinţă încercaseră să-i oprească. Aceasta, împreună cu răspîndirea violentă a molimei, le mai potolise răutatea în ultima vreme. Dar spiritul lor de împotrivire fusese din nou stîrnit de zarva în jurul nefericitului domn care fusese adus la cîrciumă şi de mustrările mele. La început, stăpînirea, calmul şi politeţea mea i-au aţîţat şi mai mult, şi i-au făcut să mă insulte mai cu foc, gîndind că m-am speriat de vrăjmăşia lor, cu toate că pînă la urmă s-au convins de contrariu.

Am plecat acasă şi mi-am frămîntat mintea din pricina groaznicei ticăloşii a acestor oameni, fără să am cea mai mică îndoială că ei aveau să slujească drept pilde ale mîniei divine. Mi se părea firesc să cred că Dumnezeu nu va putea arăta îndurare unor asemenea duşmani făţişi. Astfel de gînduri mi se perindau prin minte. Eram îndurerat şi covîrşit de blestemăţiile acestor bandiţi, de gîndul că pot exista sub soare fiinţe atît de josnice, de crude, de mîrşave, care, în asemenea timpuri să-i insulte pe Dumnezeu şi pe oameni.

La început eram furios, nu atît pentru insultele aduse mie, ci din cauza scîrbei pe care mi-o stîrniseră blasfemiile lor. De fapt mă cam îndoiam dacă ura pe care o resimţeam nu se datora întru totul purtării lor faţă de mine, pentru

că mă împroşcaseră cu înjurături. Dar după un timp, m-am dus la culcare, cu mintea împovărată de amărăciune, şi cum în acea noapte somnul nu mi s-a lipit de pleoape, i-am adus mulţămită Domnului pentru că m-a păzit de primejdia în care mă vîrîsem singur şi, cu cea mai mare umilinţă, am început să mă rog şi pentru acei disperaţi păcătoşi, ca Dumnezeu să-i ierte, să le deschidă ochii şi să-i înveţe ce înseamnă smerenia.

Prin aceasta nu-mi făceam doar datoria, rugîndu-mă pentru cei ce mă insultaseră cu înciudare, dar îmi puneam propria mea inimă la încercare. Voiam să mă conving că nu le port pică celor ce mă răniseră. Şi recomand această cale tuturor acelora care vor să înveţe a deosebi între zelul religios şi propriile lor sentimente şi resentimente.

Dar trebuie să mă întorc la întîmplările pe care mi le aduc aminte din timpul molimei, mai cu seamă din timpul închiderii caselor, în prima parte a calamităţii. Căci înainte ca boala să-şi fi atins culmile, oamenii au avut mai mult răgaz să observe decît după aceea. Pentru că atunci cînd molima era în toi, aproape că nu mai comunica om cu om.

Aşa cum am arătat, paznicii au fost victimele unor acte de samavolnicie.

În oraş nu mai întîlneai picior de soldat ; puţinele gărzi pe care le mai avea pe atunci regele, şi care nu însemnau nimic faţă de numărul de ostaşi întreţinuţi odinioară, se risipiseră fie la Oxford, urmînd Curtea, fie prin unghere mai îndepărtate ale ţării, cu excepţia micilor detaşamente de strajă de la Turnul Londrei şi de la Whitehall, dar şi acestea foarte sărace la număr. De fapt, ştiu sigur că nu existau gărzi la Turn, ci doar gardieni, din cei postaţi la poartă, cu pieptare şi tichii, în afară de puşcaşii obişnuiţi, 24 la număr, şi de ofiţerii meniţi să păzească magazia de arme, adică aşa-numiţii armurieri. Cît despre trupe, n-ai fi putut găsi urmă ; chiar dacă comandantul din Londra sau din Middlesex ar fi pus tamburii să ves-

tească mobilizarea, nu s-ar fi înfățișat un om, indiferent de riscul pe care l-ar fi înfruntat. Din această pricină, paznicii nu erau la rîndul lor păziți, și poate că așa se explică violența folosită împotrivă-le.

Subliniez acest fapt ca să explic încă odată că numirea paznicilor pentru a împiedica oamenii să iasă din case a dus la următoarele : 1 — zădărnicirea rezultatelor urmărite, pentru că oamenii părăseau casele, prin forță sau prin vicleșug, ori de cîte ori aveau chef s-o facă ; și 2 — cei ce evadau astfel din case erau în general oameni bolnavi, care, în neajutorarea lor alergau de la un loc la altul, fără să țină seama de răul care-l fac altora, ceea ce a dat naștere părerii despre care am mai vorbit, anume că era firesc pentru cei molipsiți să dorească a-i molipsi la rîndul lor și pe alții. Părere care era neîntemeiată.

Eu unul am cunoscut multe cazuri și aș putea da nenumărate exemple de oameni inimoși, cucernici, pătrunși de credință care, simțindu-se stăpîniți de boală, nu numai că s-au ferit să-i molipsească pe alții, dar n-au îngăduit propriei lor familii să se apropie de ei, în speranța că astfel viețile le vor fi cruțate ; ba chiar au murit fără să-și vadă neamurile cele mai apropiate, ca să nu le transmită boala și să nu le puie viețile în primejdie.

Dar au fost și cazuri în care oameni măcinați de boală s-au arătat nepăsători față de răul pe care-l făceau altora ; mai ales bolnavii care fugiseră din casele închise, scoși din răbdări de puținătatea proviziilor sau a distracțiilor. Reușind să-și ascundă condiția reală, ei au fost, fără voie, unealta de molipsire a unor oameni neștiutori și nepregătiți.

Aceasta e una dintre pricinile pentru care am socotit atunci și încă mai socotesc că închiderea caselor prin forță și constrîngere, cu alte cuvinte, întemnițarea oamenilor în propriile lor locuințe, după cum am arătat mai sus, a folosit prea puțin sau chiar deloc. Ba dimpotrivă, cred că mai mult a dăunat pentru că a împins oamenii ajunși la

disperare să rătăcească de ici colo, purtînd boala în ei, oameni care altminteri ar fi murit liniştiţi în paturile lor.

Îmi aduc aminte de un cetăţean din Aldersgate Street, sau de prin împrejurimi, care, reuşind să fugă dintr-o casă închisă a pornit-o pe drumul spre Islington şi a încercat să tragă întîi la „Angel Inn" apoi la „White-Horse", două hanuri cunoscute şi azi sub aceeaşi denumire. A fost refuzat în ambele locuri. După care s-a dus la „Pyed Bull", alt han care păstrează şi azi aceeaşi firmă. A cerut acolo adăpost pentru o singură noapte, pretinzînd că se găseşte în drum spre Lincolnshire şi dîndu-le toate încredinţările că e cu desăvîrşire sănătos, deloc atins de molima care în acele zile nu-şi făcuse încă drum pînă la ei.

I s-a răspuns că nu au nici o odaie liberă, ci doar un singur pat, în pod, şi chiar şi acel pat nu poate fi închiriat decît pentru o singură noapte, pentru că a doua zi erau aşteptaţi nişte neguţători de vite. Neavînd încotro, a acceptat acel adăpost. O slujnică i-a arătat cămăruţa, aducîndu-i o lumînare. Străinul era foarte bine îmbrăcat şi nu părea o persoană deprinsă să doarmă prin poduri. Cînd a intrat în cămăruţă a scos un oftat adînc şi i-a spus slujnicei că nu i s-a întîmplat des să înnopteze într-un asemenea adăpost. Dar slujnica l-a încredinţat din nou că nu au la îndemînă nimic mai bun.

— Mă rog, a răspuns omul, sînt nevoit să mă mut din Londra. Sînt vremuri îngrozitoare. Noroc că-i numai pentru o noapte.

Aşa încît s-a aşezat pe marginea patului şi a rugat fata să-i aducă o halbă de bere fierbinte. Dar fata s-a luat cu treburile casei şi a uitat să-i aducă berea. Şi nici c-a mai urcat la el. A doua zi, văzînd cei din han că domnul nu se arată, au întrebat-o pe slujnică ce-i cu muşteriul care a dormit în pod. Fata a tresărit :

— Vai de mine, a zis ea, mi-a ieşit cu totul din minte. Mi-a cerut să-i aduc nişte bere fierbinte şi am uitat.

La care, nu fata ci alt om al casei a fost trimis sus să vadă ce s-a întîmplat. Şi cînd a intrat în pod, l-a găsit pe străinul acela mort ţeapăn, întins de-a curmezişul patului, şi aproape rece. Îşi smulsese straiele de pe el, falca îi căzuse, ochii îi erau înfiorător holbaţi, iar în mîini încleştase pătura de pe pat. Era limpede că murise curînd după ce slujnica ieşise din încăpere şi, dacă s-ar fi întors îndărăt cu berea, l-ar fi găsit mort.

E lesne de închipuit ce îngrijorare a cuprins întreaga casă, căci pînă la această nenorocire nu ajunsese ciuma la ei. Şi acum că străinul adusese molima cu el, s-a răspîndit pe dată şi la casele din jur. Nu-mi mai aduc aminte cîţi anume au murit în casa aceea, dar cred că fata care l-a condus pe musteriu în pod s-a îmbolnăvit de spaimă şi după ea şi alţii. Căci de unde în săptămîna dinainte muriseră de ciumă la Islington doar doi oameni, în săptămîna următoare s-au înregistrat şaptesprezece decesuri, dintre care paisprezece datorate ciumei. Acestea s-au petrecut între 11 şi 18 iulie.

Multe familii şi-au schimbat locuinţele cînd molima a pătruns în casele lor. Lucrurile s-au întîmplat astfel : Cei care au plecat la ţară de îndată ce s-au ivit primele semne de primejdie, avînd putinţa să se retragă pe la diverşi prieteni, şi-au lăsat propriile lor locuinţe în grija cîte unui vecin sau a unei cunoştinţe, ca să le păzească avutul. Cîteva dintre case fuseseră într-adevăr zăvorîte şi ferecate, cu lacăte la uşi şi cu scînduri şi bîrne ţintuite la ferestre şi la intrări. Vegherea acestora fusese încredinţată paznicilor oficiali şi autorităţilor. Dar asemenea cazuri nu erau numeroase. S-a socotit că nu mai puţin de 10.000 de case fuseseră părăsite de locatarii lor în Londra şi în suburbii. Asta, neţinînd cont de numărul chiriaşilor, sau de persoanele care fugiseră din locuinţele unor familii străine. Una peste alta, se considera că plecaseră din oraş cam 20.000 de cetăţeni. Dar şi despre aceştia voi vorbi mai tîrziu. I-am pomenit însă şi aici pentru că, potrivit cu ordonanţele

autorităţilor, cei care deţineau două case în grija sau întreţinerea lor, aveau posibilitatea ca, îndată ce se îmbolnăvea cineva de-al lor, să-şi trimită restul familiei, copii şi slujitori, în locuinţa cealaltă pe care o aveau în grijă, şi apoi să-l înştiinţeze pe examinator. După care angajau o infirmieră sau mai multe. Şi era nevoie să mai sechestreze în casă încă o persoană, în afară de infirmieră şi de bolnav, pentru ca cineva să aibă grijă de avut în caz că suferindul avea să moară. Se găseau mulţi care acceptau asemenea misiune de dragul banilor.

În multe cazuri, mutarea a însemnat salvarea unor familii întregi, care dacă ar fi rămas închise în casă laolaltă cu persoana ciumată, ar fi pierit fără doar şi poate. Dar, pe de altă parte, acest aspect a constituit încă unul din neajunsurile închiderii caselor. Căci spaima şi groaza de a rămîne singuri şi întemniţaţi, i-a făcut pe mulţi bolnavi să fugă odată cu restul familiei, mai ales cînd, deşi aveau boala în ei, semnele obişnuite nu se arătaseră încă. Şi aceşti bolnavi, lăsaţi în libertate dar nevoiţi să ascundă adevăratele împrejurări, sau poate aflîndu-se chiar în necunoştinţă de cauză, au transmis boala şi altora, şi au răspîndit-o în chip cumplit, aşa cum voi arăta mai departe.

Aci este, cred, locul să vă înfăţişez două sau trei observaţii ale mele, care s-ar putea să fie de folos celor în mîinile cărora vor cădea, dacă le va fi dat cumva să mai apuce asemenea calamitate.

1. Molima intra, în general, în case, adusă de slugi, care erau nevoite să bată toată ziua străzile pentru a cumpăra cele trebuincioase traiului, adică hrană, medicamente, şi să intre în brutării, berării, prăvălii etc. Şi astfel, fiind tot timpul pe străzi şi prin pieţe, era cu neputinţă să nu se întîlnească, într-un fel sau altul, cu oameni bolnavi care le atingeau cu răsuflarea lor fatală, şi pe care o aduceau apoi în familiile în care lucrau.

2. A fost o mare greşeală că un oraş atît de mare ca Londra nu a avut decît un singur spital de ciumaţi. Dacă

în loc de un singur spital dincolo de Bunhil Fields, care putea primi cel mult 200—300 de bolnavi, ar fi existat mai multe spitale, fiecare dintre ele putînd adăposti cîte 1000 de bolnavi, fără să trebuiască să-i culce cîte doi într-un pat sau să pună cîte două paturi în aceeaşi cameră; şi dacă fiecare stăpîn, de îndată ce i s-a îmbolnăvit un slujitor ar fi fost obligat să-l trimită la spitalul cel mai apropiat, aşa cum mulţi ar fi dorit-o, iar dacă examinatorii ar fi procedat aşijderea cu populaţia săracă, ori de cîte ori unul dintre aceştia cădea răpus de boală, deci dacă bolnavii s-ar fi dus de bunăvoie la spital şi n-ar fi fost întemniţaţi în case, sînt încredinţat — şi tot timpul am fost — că n-ar fi fost seceraţi cu miile. Căci e lucru îndeobşte ştiut, şi v-aş putea da exemple luate chiar din rîndul cunoştinţelor mele, că ori de cîte ori un slujitor s-a îmbolnăvit, iar cei din familie fie că l-au trimis pe el din casă, fie că s-au evacuat ei, au izbutit să scape cu viaţă. Pe cînd în cazurile cînd o persoană sau mai multe dintr-o familie au căzut bolnavi, iar casa a fost închisă, toţi cei popriţi înăuntru au murit, iar groparii au fost nevoiţi să intre singuri să scoată morţii din casă, pentru că nu mai avea cine să-i aducă la uşă.

3. Aceste observaţii au făcut ca pentru mine să nu mai încapă nici o îndoială că ciuma se răspîndea prin molipsire, adică prin anumiţi aburi sau fumegări pe care medicii le numesc *effluvia,* adică prin răsuflare, prin sudoare sau prin miasmele rănilor celor vătămaţi, sau poate că pe alte căi pe care nici medicii nu le cunosc. Şi aceste *effluvia* îi vatămă pe cei sănătoşi care vin la o anumită apropiere de cei bolnavi, şi pe dată pătrund în trupurile lor, atacîndu-le organele vitale, făcînd să le clocotească sîngele şi tulburîndu-le mintea în asemenea hal, încît cu toţii nu mai au astîmpăr. Şi aceste persoane proaspăt molipsite transmit la rîndul lor altora boala.

Voi da cîteva exemple care nu pot decît să-i încredinţeze de adevărul acestor lucruri pe cei ce-şi vor da oste-

neala să chibzuiască un pic. Acum cînd molima s-a risipit cu totul, nu pot decît să mă minunez cînd mai întîlnesc oameni care pretind că ciuma a pogorît de-a dreptul ca o lovitură cerească, fără a se fi transmis prin mijlocirea unor purtători de boală, ci a fost dintru început hărăzită să doboare pe cutare şi cutare persoană : pe ăsta da şi pe celălalt nu. Eu unul privesc cu dispreţ asemenea păreri, socotindu-le drept o dovadă de ignoranţă şi uşurătate. Ca şi părerile altora care afirmă că boala a venit pe calea aerului, purtată de numeroasele insecte şi creaturi nevăzute care pătrund în trup odată cu respiraţia, sau chiar prin pori împreună cu aerul şi, odată pătrunse în organism, dau naştere la otrăvuri puternice sau la *ovae* ori ouă otrăvite, care se amestecă cu sîngele şi infectează organismul [1]. O teorie de o savantă simplitate, şi dezminţită de experienţa universală. Dar despre acestea voi vorbi pe îndelete mai tîrziu.

Trebuie însă să observ mai departe că nimic n-a fost mai fatal pentru cetăţenii acestui oraş decît suprema nepăsare a oamenilor înşişi, care, deşi au fost puşi în gardă cu multă vreme înainte de apropierea molimei, nu şi-au făcut nici un fel de pregătire, nu şi-au făcut stocuri de provizii sau de alte lucruri trebuincioase ; de-ar fi avut această grijă, ar fi putut vieţui retraşi în propriile lor locuinţe, aşa cum au făcut alţii, cărora această prevedere le-a salvat în bună măsură vieţile. Şi, după ce inimile li s-au mai călit un pic, n-au pregetat să aibă legături unii cu alţii, deşi unii erau contaminaţi fără ca măcar să ştie.

Trebuie să recunosc că şi eu mă număram printre cei nechibzuiţi, şi proviziile mele erau atît de sărace, încît slujitorii mei erau nevoiţi să iasă zi de zi pentru cumpărarea fiecărui mărunţiş de un penny sau de jumătate de

[1] Defoe reflectă şi respinge aici teoria infecţiei emisă de doctorul Athanasius Kircher şi de discipolii săi, bazată pe principiul fermentaţiei microorganismelor, considerate ca vehicule de contaminare.

penny, întocmai ca şi înainte de molimă. Pînă cînd experienţa mi-a arătat cît de nesocotit eram, dar atît de tîrziu mi-a venit mintea la cap, încît abia de-am avut timp să-mi adun destule merinde ca să putem trăi cu toţii măcar o lună.

În casa mea locuiau, în afară de mine, doar o bătrînă, care vedea de gospodărie, o slujnică şi doi ucenici. Cum molima începea să ne împresoare din ce în ce, mintea mi-era bîntuită de gînduri amare în legătură cu ce aveam de făcut şi cu felul în care aş fi putut să le fac pe toate. Întîmplările sfîşietoare pe care le vedeam la tot pasul cînd ieşeam în oraş îmi umpluseră mintea de groază ; în primul rînd teama de boală, care era într-adevăr înfiorătoare, la unii luînd forme mai cumplite decît la alţii. Buboaiele apăreau de obicei pe gît sau pe vintre. Cînd se întăreau ca piatra şi nu se spărgeau, deveneau atît de dureroase încît puteau fi asemuite cu cea mai desăvîrşită tortură. Unii nu erau în stare să îndure chinul şi se aruncau pe fereastră sau se împuşcau sau îşi curmau viaţa în alt chip. Mi-a fost dat să văd multe grozăvii din astea. Alţii, neputînd să se înfrîneze, îşi mai slobozeau durerea prin urlete necontenite ; şi asemenea strigăte pătrunzătoare şi răscolitoare puteai auzi cînd străbăteai străzile, încît ţi se frîngea inima, mai cu seamă dacă te gîndeai că aceeaşi înspăimîntătoare soartă te poate lovi oricînd şi pe tine.

Cred că acum începusem să mă clatin în hotărîrea mea; curajul mă părăsise şi mă căiam din toată inima pentru pripeala de care mă făcusem vinovat. Ori de cîte ori ieşeam pe stradă şi dădeam cu ochii de grozăviile de care v-am vorbit, mă căiam pentru nesăbuinţa mea de a fi rămas în oraş. Adeseori eram cuprins de părere de rău că nu plecasem împreună cu fratele meu şi cu familia sa.

Înfiorat de toate acele privelişti cutremurătoare, uneori mă retrăgeam în locuinţa mea şi luam hotărîrea să nu mai ies din casă, hotărîre pe care o respectam preţ de trei-

patru zile, timp pe care mi-l petreceam mulțumind Domnului că ne păstrase în viață, pe mine și pe ai mei, și pierzîndu-mă în felurite meditații. În aceste răstimpuri citeam cărți și notam în jurnalul meu tot ce mi se întîmplase zi de zi. Din acest Memorandum am extras cea mai mare parte a acestei cărți, în ce privește observațiile mele asupra faptelor din afară. Cît despre meditațiile pe care le făceam, le păstrez pentru mine și cu nici un chip n-aș dori să devină publice.

Am mai scris și unele *Cugetări asupra unor Subiecte Divine* [1], așa cum îmi veneau mie în gînd la acea vreme, și care erau de mare folos pentru sufletul meu, dar nu și pentru un ochi străin, drept care nu voi mai vorbi despre ele.

Aveam un foarte bun prieten, un medic, pe nume Heath [2], pe care-l vizitam adeseori în acele zile negre și căruia îi sînt foarte îndatorat pentru sfaturile și îndrumările cum să mă feresc de infecție cînd ies în oraș, ceea ce descoperise el că se întîmpla foarte des. Venea și dînsul adeseori să mă vadă, și era un om inimos, în aceeași măsură ca și un medic foarte învățat, iar discuțiile plăcute pe care le purtam împreună mi-au fost de mare sprijin în momentele cele mai grele.

Ajunsesem acum la începutul lui august, iar molima bîntuia fără curțare prin părțile unde locuiam eu ; doctorul Heath, venind în vizită la mine și văzînd cît de des înfruntam pericolul străzilor, m-a povățuit cu multă seriozitate să mă încui în casă, împreună cu cei din gospodăria mea, și să nu îngădui ca vreunul dintre noi să iasă pe ușă. De asemeni, să ferec zdravăn toate ferestrele, să trag obloanele și perdelele și să nu le mai deschid nici-

[1] Daniel Defoe a scris în tinerețea sa niște cugetări asupra unor subiecte divine. Vezi *Meditațiile lui Daniel Defoe* (ed. George Harris Healey, 1946).

[2] Exegeții lui Defoe l-au identificat pe Heath cu doctorul Nathaniel Hodges, autorul tratatului *Loimologia*.

cum. Şi mai înainte de a deschide vreo uşă sau vreo fereastră, să afum bine încăperea cu răşină, smoală, sulf sau praf de puşcă, ori altele asemănătoare. Şi, un timp, aşa am şi făcut. Dar cum nu mă îngrijisem din timp de provizii pentru o asemenea retragere, nu era cu putinţă să rămînem tot timpul în casă. Cu toate că era prea tîrziu, am încercat şi eu să fac cît am putut în chestiunea aprovizionării. Cum aveam putinţa şi să coc şi să prepar băuturi în casă, m-am dus şi am cumpărat doi saci cu făină şi, timp de cîteva săptămîni, avînd cuptor în casă, ne-am copt singuri pîinea. Am cumpărat de asemeni malţ şi am preparat atîta bere cît să-mi umple toate butoaiele pe care le aveam şi să ne ajungă la toţi pe cinci-şase săptămîni. Am mai pus la camară o cantitate mare de unt sărat şi de brînză Cheshire. Dar nu aveam carne, iar ciuma dăduse iama în măcelarii şi abatoarele de pe strada noastră, aşa încît nu era de dorit nici măcar să treci drumul pînă la ei.

Şi aci trebuie să arăt din nou că această nevoie de a ieşi din casă pentru cumpărarea de merinde a dus în mare măsură la ruina întregii populaţii, pentru că în asemenea prilejuri oamenii luau boala unii de la alţii ; ba uneori chiar merindele erau infectate şi sînt foarte îndreptăţit să socotesc astfel. Nici n-aş putea afirma cu inima împăcată ceea ce repetau alţii cu mare siguranţă, anume că ţăranii care aduceau bucatele la oraş erau cu toţii perfect sănătoşi. Ce ştiu sigur e că măcelarii din White-Chappel, unde se tăiau cea mai mare parte din vite, fuseseră cotropiţi de ciumă în asemenea hal, încît numai cîteva din prăvăliile lor mai rămăseseră deschise, iar cei ce supravieţuiseră tăiau vitele tocmai la Midle-End şi apoi veneau călări cu carnea la piaţă.

Oricum, bieţii orăşeni nu puteau să-şi facă mari provizii, şi se ivea mereu nevoia de a merge la piaţă după cumpărături, fie singuri, fie trimiţîndu-şi servitorii sau copiii. Şi cum această nevoie se repeta zilnic, rezultatul era că la piaţă veneau o sumedenie de oameni atinşi de

boală, iar mulți dintre cei ce plecau de acasă sănătoși, se întorceau cu moartea în ei.

E drept, lumea își lua felurite măsuri de prevedere : cei ce cumpărau la piață o ciozvîrtă de carne, n-o luau din mîna măcelarului, ci o desprindeau singuri din cîrligul de care atîrna. Pe de altă parte, măcelarul nu punea mîna pe bani. Monezile se aruncau într-un borcan plin cu oțet, ținut acolo special în acest scop. Cumpărătorul avea întotdeauna la el și mărunțiș, ca să nu fie nevoit să ia rest. Toți țineau în mînă sticle cu săruri, sau parfumuri, și foloseau orice mijloc de apărare putea fi folosit. Cei săraci, însă, nu-și puteau îngădui asemenea lux, și înfruntau toate primejdiile la buna întîmplare.

Zi de zi circulau tot felul de povești înspăimîntătoare : uneori cîte un bărbat sau cîte o femeie cădeau morți chiar în mijlocul pieții, căci mulți dintre cei ce purtau boala în ei nu știau nimic de acest lucru pînă cînd gangrena lăuntrică nu le ataca organele vitale, caz în care mureau în cîteva clipe. Din care pricină erau numeroși cei ce se prăbușeau morți în plină stradă, fără să fi dat nici un semn de boală. Alții aveau timp să se tîrască pînă la prima dugheană, ori la prima bancă sau poartă, unde se așezau jos și-și dădeau sufletul.

Asemenea lucruri se întîmplau atît de des încît, atunci cînd ciuma era în toi, nu puteai ieși în stradă fără să te izbești la tot locul de cadavre; pe de altă parte, e vrednic de luat aminte că, la început, în asemenea prilejuri, trecătorii obișnuiau să-i strige pe vecini să iasă din case, pentru ca după aceea să treacă pe lîngă morți fără să-i ia măcar în seamă.

Cînd dădeau peste un cadavru în drum, treceau pe partea cealaltă. Ori dacă se izbeau de el în vreun gang sau o străduță îngustă, făceau cale întoarsă și ocoleau pe alt drum. În asemenea cazuri, cadavrul era lăsat locului pînă cînd erau înștiințate autoritățile să vină să-l ridice, sau pînă cădea noaptea, și groparii din căruța cu morți îl în-

cărcau şi-l cărau. Asta nu înainte de a-l scotoci prin buzunare, şi uneori a-l dezbrăca de haine, dacă mortul era mai bine îmbrăcat cum se întîmpla de multe ori, şi a-l fura de tot ce putea fi furat.

Dar să ne întoarcem la pieţe. Măcelarii aveau grijă ca ori de cîte ori pica cineva mort în piaţă, să-i înştiinţeze pe slujbaşii oficiali care încărcau mortul într-o roabă şi-l duceau la cimitirul cel mai apropiat. Şi aceşte cazuri erau atît de dese, încît nici nu mai erau înregistrate în *Buletinele săptămînale* — „găsit mort în stradă sau în cîmp" — ci intrau în evenimentele obişnuite ale marii ciume.

Dar cînd molima şi-a dat drumul rupînd orice zăgaz, pieţele începură să fie foarte sărace în merinde, iar numărul cumpărătorilor scăzu şi el fulgerător faţă de altă dată. Iar primarul hotărî ca ţăranii care aduceau de-ale gurii la oraş să fie opriţi la barieră şi să-şi desfacă acolo mărfurile, pe care le vindeau pe loc, şi apoi de îndată se întorceau la ei acasă. Ceea ce le cădea bine ţăranilor pentru că-şi vindeau marfa chiar la intrarea în oraş, ba uneori chiar în cîmp, mai ales pe maidanele de lîngă White-Chappel, în Spittle-Fields. Trebuie ţinut seama că străzile care poartă azi numele de Spittle Fields nu erau pe atunci decît cîmp deschis.

Acelaşi lucru şi în celelalte părţi ale oraşului, unde pînă şi primarul, consilierii orăşeneşti şi magistraţii îşi trimiteau dregătorii şi slujitorii să le tîrguiască cele trebuincioase pentru familii, întrucît domniile lor se ţineau cît mai mult cu putinţă între patru pereţi. La fel procedau şi mulţi alţii. După ce s-a luat această măsură, ţăranii veneau cu mare bucurie la oraş şi aduceau provizii de toate felurile ; şi foarte rar se molipseau. Fapt care a întărît legenda că ţăranii ar fi fost ocrotiţi în chip miraculos.

Cît despre cei din gospodăria mea, după ce mi-am umplut casa cu pîine, unt, brînză şi bere am hotărît să urmăm sfatul prietenului meu medic şi ne-am zăvorît cu toţii,

resemnîndu-ne să trăim cîteva luni fără de carne, decît să ne-o procurăm cu prețul vieții.

Dar cu toate că i-am ferecat pe toți ai casei, eu unul nu mi-am putut astîmpăra curiozitatea de a ieși în lume. Și oricît de înspăimîntat și îngrozit mă întorceam de fiecare dată acasă, totuși nu mă puteam înfrîna. Numai că ieșeam ceva mai rar decît înainte.

Dealtfel aveam și unele îndatoriri, de pildă de a mă duce pe la casa fratelui meu, care se afla în strada Coleman, casă pe care o lăsase în grija mea. La început, treceam zilnic pe acolo, mai apoi însă, doar o dată sau de două ori pe săptămînă.

În timpul acestor drumuri, eram martorul multor scene de groază, ca de pildă : oameni care picau morți în stradă, țipete și răcnete înfiorătoare ale unor femei care, în chinurile agoniei, deschideau larg ferestrele și urlau de-ți luau mințile. E cu neputință de zugrăvit felurile în care bieții oameni își împărtășeau suferințele.

Într-o zi, pe cînd treceam prin Token-House-Yard în Lothbury, dintr-o dată s-a deschis o fereastră chiar deasupra capului meu, și s-au auzit cîteva urlete crîncene scoase de o femeie, după care au urmat cuvintele : „Oh, moarte, moarte, moarte !" rostite cu un glas de neuitat, care mi-a înghețat sîngele în vine. În toată strada nu se vedea țipenie de om, și nici măcar nu s-a mai deschis vreo altă fereastră. Pentru că, în aceste zile, asemenea întîmplări nu mai stîrneau curiozitatea nimănui. Și cu toții știau că nu pot fi de nici un ajutor. Așa încît mi-am văzut de drum și am ajuns în Bell-Alley.

Dar aici, tocmai cînd mă găseam pe partea dreaptă a uliței, am auzit un strigăt și mai înfricoșător, care de astă dată nu venise pe o fereastră. Se părea că o întreagă familie se afla în mare forfotă, pentru că puteam auzi femei și copii alergînd și țipînd prin încăperi, de parcă își săriseră din țîțîni. La un moment dat s-a deschis o fereastră

de la mansarda unei case de pe cealaltă parte a aleii, și o voce a întrebat :

— Ce se întîmplă ?

La care întrebare, cineva a răspuns de la fereastra primului cat :

— O, Dumnezeule, domnul mare s-a spînzurat !

Celălalt a întrebat din nou :

— Și a murit ?

— A murit, a murit, e țeapăn și rece ! răspunse glasul de peste drum.

Persoana care se spînzurase era un negustător de vază, membru în Comitetul Orășenesc și om foarte bogat. Nu vreau să-i dau numele, deși îl cunosc, pentru a nu stînjeni familia care acum duce din nou o viață de propășire.

Dar acesta nu a fost decît unul din numeroase cazuri. E de necrezut cîte întîmplări cumplite se petreceau zi de zi în felurite familii. Oameni pradă delirului bolii, sau sfîșiați de durerea umflăturilor, durere într-adevăr de neîndurat, își pierdeau controlul asupra faptelor, aiurînd și smintindu-se și, uneori, își curmau singuri viața, aruncîndu-se pe fereastră, împușcîndu-se, și așa mai departe. Au fost mame care, în nebunia lor, și-au omorît propriii copii, altele au murit pur și simplu de inimă rea, altele de spaimă și uluială, fără să fi fost atinse de boală. Pe alții frica îi împingea pînă la idiotizare, la nesăbuință, iar pe alții la acte necugetate și la țicneală ; unii cădeau într-o nebunie melancolică.

Durerea pricinuită de buboaie era foarte crîncenă și, pentru unii, de neîndurat. Se zice că medicii și felcerii au torturat pe mulți dintre pacienți, împingîndu-i în ghearele morții. La unii, buboaiele se întăreau îngrozitor, și atunci doctorii foloseau plasturi și prișnițe ca să le facă să spargă. Dacă nu se spărgeau de la sine, le tăiau și le crestau în chip înfiorător. La unii bolnavi, gîlmele astea se întăreau fie din pricina furiei bolii, fie pentru că erau prea violent forțate. Ajungeau atît de cornoase încît nici

un cuțit nu mai izbutea să le taie. În asemenea cazuri erau arse cu substanțe caustice, iar mulți pacienți mureau turbați de durere. Unii chiar în timpul operației. Zbătîndu-se în asemenea chinuri, mulți care n-aveau pe nimeni să-i țină la pat sau sub pază, își luau singuri viața, ca în cazul de mai sus. Alții țîșneau în stradă, cîteodată în pielea goală, și alergau la rîu, aruncîndu-se în apă, atunci cînd nu erau opriți de paznic sau de alți oameni ai autorităților.

Adeseori mi se frîngea inima la auzul gemetelor și răcnetelor celor astfel torturați, dar dintre cele două forme pe care le îmbrăca boala, aceasta se părea că mai avea unele speranțe. Căci dacă buboaiele puteau fi făcute să coacă, să se spargă și să se scurgă, sau, cum spuneau doctorii, să dospească, atunci, în general, pacienții puteau fi salvați. Pe cînd în cazurile ca acela al fiicei doamnei bogate, în care bolnavii mureau subit, iar semnele apăreau uneori după moarte, se întîmpla adeseori ca oamenii să se plimbe nepăsători pînă cu puțin înainte de a-și da sufletul, sau unii chiar pînă se prăbușeau răpuși, ca la atacurile de apoplexie sau de epilepsie. Pe aceștia îi năpădea pe neașteptate un rău cumplit și alergau pînă la prima bancă sau ridicătură de pămînt sau pînă la orice alt loc le apărea în față, ori, dacă le era cu putință, se tîrau pînă la propriile lor case, și acolo se lăsau jos, cu puterile sleite, și-și dădeau duhul. Un fel de a muri asemănător cu al celor care se pierd de boli obișnuite, care mor în leșin sau în somn. Aceștia nu aveau habar că boala e cuibărită în ei, pînă cînd gangrena nu li se răspîndea în tot trupul. Nici medicii nu știau bine ce s-a întîmplat cu ei, pînă cînd nu le dezgoleau pieptul sau alte părți ale corpului și nu descopereau semnele.

Circulau la vremea aceea o sumedenie de povești urîte privitoare la infirmiere sau la cei ce îngrijeau muribunzii. Vorbesc despre îngrijitoarele cu plată, care se ocupau de bolnavi. Se spunea că se poartă cu ei în chip barbar, că-i

lasă să moară de foame, că-i sufocă sau le grăbesc sfîrşitul pe alte căi, pe scurt că-i omoară. Se povestea şi despre paznicii care vegheau asupra caselor închise, că atunci cînd nu mai rămînea în locuinţă decît o singură persoană, la pat, pătrundeau înăuntru, şi gîtuiau bolnavul pe care-l zvîrleau apoi, cald încă, în căruţa cu morţi.

Nu pot afirma cu siguranţă, dar în orice caz ştiu că s-au săvîrşit cîteva omoruri. Doi dintre ucigaşi au fost vîrîţi la închisoare, dar au murit înainte de a fi fost judecaţi. Am mai auzit şi de vreo alţi trei care, în decursul acestor luni, au fost învinuiţi de omor. Dar trebuie să arăt că mie nu-mi vine a crede ca aceste omoruri să fi fost atît de dese precum se spunea şi nici nu mi se pare raţional că oamenii să fi ajuns pînă acolo încît să nu se poată înfrîna a ucide nişte muribunzi, pentru că puţini dintre bolnavi mai scăpau cu viaţă. Deci nu văd de ce ar fi fost ispitiţi să săvîrşească un omor, cînd ştiau că victimele mai aveau atît de puţin de trăit.

N-am să neg că în acele timpuri de tristă amintire s-au săvîrşit numeroase jafuri şi fapte de ocară. La unii inşi lăcomia era atît de aprigă, încît nu se dădeau în lături de la nimic pentru ca să fure şi să prade, mai ales din casele în care întreaga familie murise şi fusese transportată. Nu se sinchiseau de primejdia molipsirii, şi jefuiau chiar şi îmbrăcămintea de pe morţi, sau aşternutul de sub cadavre.

Cred că asta s-a întîmplat în cazul unei familii din Houndsditch, în care un tată şi o fiică au fost găsiţi zăcînd morţi pe podea, goi puşcă, unul într-o cameră şi celălalt în alta, după ce toţi ceilalţi din familie fuseseră încărcaţi în căruţa cu morţi. Pînă şi aşternuturile de pe paturi dispăruseră.

E vrednic de luat aminte că în tot timpul urgiei, femeile au fost cele mai aprige, mai neînfricoşate şi mai înverşunate. Şi cum numeroase femei s-au angajat ca infirmiere pentru a-i îngriji pe bolnavi, au săvîrşit un

mare număr de prădăciuni în casele în care erau folosite. Unele dintre ele au fost biciuite în piețe publice pentru treaba asta, dar ar fi meritat mai curînd să fie spînzurate, ca să servească altora drept pildă. Nenumărate case au fost astfel jefuite, pînă cînd, în cele din urmă, slujbașilor parohiilor le-a revenit însărcinarea de a alege îngrijitoarele pentru cei bolnavi. Au fost foarte grijulii în alegerile lor, pentru ca să poată trage infirmierele la răspundere, dacă în casele în care slujeau avea loc vreun furt.

Dar aceste furtișaguri se mărgineau la îmbrăcăminte, rufărie, sau la inelele ori banii care se găseau la îndemînă cînd persoana aflată sub grija lor se prăpădea ; dar n-a fost vorba de jefuirea întregii case. Și aș putea să povestesc despre una dintre aceste îngrijitoare, care, mulți ani mai tîrziu, cînd s-a găsit pe patul de moarte, a mărturisit cu mare spaimă furturile săvîrșite la vremea ciumei, furturi prin care se îmbogățise de-a binelea. Dar c-ar fi avut loc și omoruri, nu cred să fi existat vreo dovadă.

Se vorbea despre o infirmieră care ar fi astupat cu o cîrpă udă gura unui muribund pe care-l îngrijea, provocîndu-i în felul acesta moartea. Iar despre o alta se spunea că ar fi sufocat o femeie tînără care leșinase, dar care ar fi putut să-și revină. Unele ar fi omorît chipurile bolnavii într-un fel, altele în altul, iar altele îi lăsau pur și simplu să moară de foame. Dar toate aceste povești aveau întotdeauna două trăsături îndoielnice, care mă făceau pe mine să nu le dau crezare și să le privesc ca simple născociri menite să sperie oamenii : 1. Faptul că oriunde le-ai fi auzit, aflai că scenele s-au petrecut taman în capătul opus al orașului, în locul cel mai îndepărtat de cel în care te găseai tu. Dacă le auzeai în White-Chappel, aflai că faptele s-au petrecut în St. Giles, sau în Westminster, la celălalt capăt al orașului. Dacă te găseai în St. Giles, aflai că s-au petrecut în White-Chappel, și așa mai departe. 2. În al doilea rînd, oriunde ai fi auzit poveștile, amănun-

tele erau aceleaşi, în special cel cu cîrpa udă pe gura muribundului şi cu sufocarea tinerei leşinate. Aşa că, după judecata mea, în aceste poveşti era mai multă închipuire decît adevăr.

Oricum însă, n-aş putea spune că oamenii nu le luau în serios, şi deveniseră mult mai grijulii în privinţa persoanelor pe care le aduceau în casă şi în mîinile cărora îşi încredinţau vieţile. Le angajau numai pe baza recomandărilor şi, în lipsa acestora, care nu erau prea multe, cereau ajutorul slujbaşilor parohiilor.

Dar şi în această privinţă, ponosul cădea asupra săracilor care, cînd erau răpuşi de boală, nu aveau nici hrană nici doctorii ; nici medic sau spiţer care să-i ajute, nici infirmieră care să-i îngrijească. Mulţi dintre aceştia mureau în faţa ferestrelor la care strigau după ajutor, sau chiar după hrană, în chip jalnic, sfîşietor. Trebuie însă arătat că, ori de cîte ori cazul unor asemenea persoane ajungea la urechile primarului, ajutoarele soseau de îndată.

E drept că în unele case, oameni nu prea săraci, dar care-şi trimiseseră la ţară soţia şi copiii şi care dăduseră drumul slugilor pentru a-şi micşora cheltuielile, e drept, zic, că se întîmpla ca asemenea oameni să moară singuri cuc, fără nici un fel de ajutor.

Un vecin şi cunoscut de-al meu, căruia un prăvăliaş din White-Cross-street îi datora nişte bani, şi-a trimis ucenicul, un băieţandru de vreo 18 ani, la datornic ca să-i ceară banii. Băiatul a ajuns la uşă şi, găsind-o încuiată, a ciocănit cu putere. I s-a părut lui că aude pe cineva răspunzînd înăuntru, dar cum nu era foarte sigur, a mai aşteptat ce a aşteptat şi a ciocănit a doua oară, şi apoi a treia oară. Atunci a auzit pe cineva coborînd scările.

În cele din urmă, stăpînul casei s-a ivit în uşă. Era îmbrăcat în pantaloni şi o vestă de flanelă galbenă, nişte papuci în picioare dar fără ciorapi, şi o scufie albă pe cap ;

iar pe față, povestea mai tîrziu tînărul, i se așternuse moartea.

Cînd a deschis ușa a întrebat :

— De ce-ai venit să mă tulburi ?

Băiatul, puțin mirat, îi răspunse :

— Am venit din partea lui cutare și cutare ; stăpînul meu m-a trimis după banii de care zicea că știți dumneavoastră.

— Foarte bine, copile, a răspuns strigoiul viu, cînd te întorci, treci pe la biserica Cripplegate și roagă-i să tragă clopotele pentru mine.

Cu aceste cuvinte, a închis ușa din nou, s-a întors sus și a murit în aceeași zi. Ba poate că în același ceas.

Toate acestea le-am aflat chiar de la tînărul în cauză și am toate temeiurile să-l cred. Lucrurile s-au întîmplat cînd ciuma nu era încă în toi, adică pe la sfîrșitul lui iunie, înainte de a se fi ivit căruțele cu morți, deci pe cînd se trăgeau încă clopotele pentru cei săvîrșiți din viață. Prin luna iulie, se renunțase la această ceremonie, cel puțin în parohia de care vorbim. Pentru că după 25 iunie, morții ajunseseră la 550 pe săptămînă, ba chiar mai mult, așa că, fie bogați, fie săraci, nu mai puteau fi înmormîntați după datină.

Am arătat mai sus că, în ciuda groaznicei năpaste care se abătuse peste noi, pretutindeni mișunau borfașii, oriunde găseau ceva de șterpelit. Și că mai cu seamă femeile se îndeletniceau cu furtișagul. Într-o luni de dimineață, pe la ceasurile unsprezece, m-am îndreptat spre locuința fratelui meu din strada Coleman, așa cum făceam mereu, ca să mă asigur că acolo toate sînt în ordine.

Casa fratelui meu avea o curte în față, împrejmuită de un zid de cărămidă cu o poartă. În această curte se găseau cîteva depozite ,în care-și ținea feluritele lui mărfuri. Într-unul din aceste depozite se găseau mai multe baloturi cu pălării de damă ; pălării cu calota înaltă, care

veniseră din străinătate şi urmau a fi exportate mai departe, nu ştiu exact unde.

Cînd m-am apropiat de uşa casei, mi-au ieşit în faţă vreo trei sau patru femei purtînd pe cap pălării cu calotă înaltă şi, după cum mi-am amintit mai tîrziu, unele dintre ele ţineau nişte pălării asemănătoare şi în mînă. Dar cum nu le-am văzut ieşind pe uşa casei fratelui meu, şi cum nici nu ştiam măcar că are asemenea mărfuri în depozit, nu le-am spus nici un cuvînt, ci am traversat strada, ca să nu le ies în cale, aşa cum se obişnuia pe vremea molimei. Dar cînd m-am apropiat mai mult de poartă, am văzut o altă femeie, cu cîteva pălării, ieşind din curte.

— Ce treabă ai dumneata aici, cucoană ? am întrebat-o eu.

La care mi-a răspuns că se află mai multă lume înăuntru, şi că ea n-a avut altă treabă decît toate celelalte femei dinăuntru. Mă grăbeam să intru pe poartă, aşa că nu i-am mai spus nimic, iar femeia şi-a văzut de drum. Dar chiar cînd dam să intru, am văzut alte cîteva cumetre străbătînd curtea cu pălării pe cap şi cu altele sub braţ. Atunci am trîntit în urma mea poarta, care avînd un lacăt cu arc s-a încuiat singură. Şi, întorcîndu-mă spre femei, le-am întrebat ce caută acolo ; după care le-am smuls pălăriile şi le-am luat îndărăt. Una dintre ele care, trebuie să mărturisesc, nu arăta deloc a hoaţă, mi-a răspuns că, într-adevăr, nu-i drept ce-au făcut. Dar li s-a spus că există acolo mărfuri fără de stăpîn. Aşa că m-a rugat să primesc pălăriile îndărăt şi mi-a spus că în depozit se găseau mai multe cliente de felul ei. Femeia s-a pornit să plîngă şi avea o înfăţişare jalnică. Aşa încît i-am luat pălăriile, am descuiat poarta şi le-am rugat şi pe celelalte care o însoţeau să plece, pentru că, într-adevăr, îmi stîrniseră mila. Dar cînd m-am uitat în depozit, aşa cum mă sfătuise femeia, am văzut acolo alte şase-şapte, încercînd pălării, liniştite şi nepăsătoare, de parcă s-ar fi aflat în prăvălia unui pălărier, cumpărînd pe bani.

Am fost luat prin surprindere, nu numai la vederea atîtor borfaşe, dar şi de împrejurarea în care mă pomenisem. Împresurat de multe persoane, eu care de săptămîni încoace trăisem atît de singuratic, încît dacă întîlneam pe cineva în drumul meu, treceam pe partea cealaltă.

Şi ele au fost la fel de surprinse, dar din altă pricină. Mi-au spus cu toatele că erau vecine şi că auziseră că pot lua mărfuri care nu aparţineau nimănui, şi aşa mai departe. La început le-am spus vorbe mari. M-am întors la uşă şi am scos cheia din broască, aşa că acum erau cu toatele prizonierele mele. Le-am ameninţat că le ţin încuiate în depozit pînă cînd mă duc să chem oamenii primarului.

Au început să se roage de mine din toată inima, pretinzînd că au găsit poarta curţii deschisă şi uşa magaziei forţată şi că, fără îndoială, o spărsese altcineva care se aşteptase să găsească mărfuri de mai mare valoare. Toate astea erau de crezut, pentru că într-adevăr broasca fusese spartă, iar lacătul care încuia uşa pe dinafară atîrna rupt. Pe de altă parte, nu fuseseră furate prea multe pălării.

Pînă la urmă, mi-am zis că nu era ăsta momentul să mă arăt crud şi neînduplecat. Şi apoi, dacă aş fi luat măsuri împotriva lor, ar fi însemnat să colind prin diverse locuri, să vină o serie de oameni la mine, să mă duc eu la alţii, despre a căror stare de sănătate nu ştiam nimic. Ori în acele zile molima era atît de aprigă, încît dobora cîte 4 000 de oameni pe săptămînă. Aşa încît, dacă aş fi vrut să mă răzbun, sau să apăr bunurile fratelui meu, aş fi putut să pierd propria-mi viaţă. Drept care m-am mulţumit să le înscriu numele şi adresele unde locuiau şi, într-adevăr, erau din vecinătate. Şi le-am ameninţat că fratele meu, de îndată ce o să se întoarcă, o să le tragă la răspundere.

După aceea am stat de vorbă cu ele pe alt ton. Le-am întrebat cum de se pot ţine de matrapazlîcuri de felul ăsta

într-o vreme cînd omenirea e atît de năpăstuită, iar ciuma bate la toate uşile ? Cînd s-ar putea să-şi facă drum chiar în casele lor. Nu-şi dădeau seama că s-ar putea ca peste cîteva ceasuri căruţa cu morţi să se oprească chiar în pragul lor, ca să le ducă la groapă ?

N-aş putea spune că vorbirea mea le-a făcut prea mare impresie. Dar s-a întîmplat ca, auzind larmă, şi cunoscîndu-l bine pe fratele meu pentru familia căruia lucraseră, să-mi vină în ajutor doi bărbaţi din vecini. Fiind deci de prin acele părţi, cunoşteau trei dintre femei, şi mi-au spus cine erau şi unde locuiau. Se pare că femeile nu minţiseră. Faptul că am vorbit despre aceşti doi bărbaţi, mi-a adus în gînd o altă amintire. Numele unuia dintre ei era John Hayward [1], care era pe acea vreme paracliser al parohiei St. Stephen de pe strada Coleman. Pe acea vreme, prin paracliser se înţelegea groparul şi omul care-i purta pe morţi. Omul ăsta îi cărase sau ajutase să fie căraţi la groapă toţi morţii din acea mare parohie, care fuseseră înmormîntaţi după datină. Şi după ce s-a renunţat la ceremoniile de îngropăciune, a mînat căruţa cu clopot, adunînd cadavrele de prin casele pe unde zăceau, şi pe mulţi morţi îi strîngea el singur de prin camere ori case. Întrucît această parohie a fost şi este încă vestită în Londra pentru numeroasele ei alei şi ulicioare lungi şi înguste, pe unde căruţa n-avea loc să treacă, groparii erau nevoiţi să care cadavrele o bună bucată de drum. Şi le cărau pe alei cu o roabă în care îndesau morţii pe care-i transportau la căruţă. Toată această treabă o făcea John Hayward, şi totuşi nu s-a molipsit niciodată de ciumă, a mai trăit douăzeci de ani după molimă, şi a murit ca paracliser al parohiei. În tot acest timp, nevasta lui a lucrat ca infirmieră pe lîngă bolnavi, şi a dat îngrijiri multora dintre cei care s-au stins în această parohie, fiind recomandată

[1] John Hayward este într-adevăr înregistrat ca paracliser în 1673 la biserica St. Stephen de pe str. Coleman. Moartea sa este consemnată în registrele aceleiaşi biserici la 5 octombrie 1684.

de autorităţi ca femeie cinstită. Şi nici ea nu s-a îmbolnăvit vreodată.

Dînsul n-a folosit niciciînd vreun mijloc de apărare împotriva molimei, atîta doar că mesteca usturoi şi virnanţ, şi fuma tutun. Astea toate le ştiu chiar din gura lui. Iar nevastă-sa se apăra spălîndu-şi părul cu oţet şi stropindu-şi basmalele de pe cap cu oţet, astfel încît să le păstreze întruna umede. Cînd o supărau duhorile celor pe care-i îngrijea, respira oţet pe nări, îşi stropea iar basmaua cu oţet, îşi ducea la gură o batistă îmbibată cu oţet.

Trebuie recunoscut că, deşi ciuma şi-a recoltat cele mai multe victime dintre săraci [1], totuşi săracii au fost cei mai bravi şi mai neînfricaţi dintre toţi, şi şi-au văzut de îndeletnicirile lor cu un soi de curaj aproape instinctiv. Trebuie să-l numesc astfel, întrucît nu se întemeia nici pe vreun crez religios, nici pe gîndire. Aproape că nici nu foloseau vreun mijloc de apărare, ci se avîntau în inima treburilor pentru care erau plătiţi, deşi unele se dovedeau a fi dintre cele mai primejdioase ca, de pildă, îngrijirea bolnavilor, paza caselor închise, transportul bolnavilor la Spitalul de ciumaţi, şi, cel mai rău, căratul morţilor la groapă.

Tot sub supravegherea acestui John Hayward şi în parohia lui s-a petrecut şi păţania cîntăreţului din fluier, de care poporul a făcut atîta haz. El m-a asigurat că e absolut adevărată[2].

Se zice că era pe acolo un orb care cînta din fluier ; dar din cîte mi-a povestit John, omul nu era orb deloc ci numai un nevolnic, sărac lipit pămîntului, care-şi făcea

[1] Doctorul Nathaniel Hodges notează : „...este incredibil ce ravagii a făcut ciuma printre oamenii săraci, încît la un moment dat a fost denumită *Ciuma săracilor* (Hodges, *Loimologia* p. 15).

[2] Povestea unui beţiv care era să fie îngropat de viu a circulat, într-o formă sau alta, încă din 1603, şi felurite versiuni ale ei pot fi regăsite în diferite volume ştiinţifice sau de memorii ale secolului al XVII-lea.

ocolul pe la ceasurile zece din noapte, cîntînd din uşă în uşă, iar oamenii se milostiveau de el şi-l duceau prin cîrciumi, unde ajunsese cunoscut şi i se dădea de băut şi de mîncat şi, uneori, cîţiva gologani. Iar el, în schimb, le cînta din fluier şi din gură, şi le vorbea pe graiul lui simplu, ceea ce-i veselea pe oameni. Şi-n felul ăsta îşi ducea traiul. Dar acum nu prea era vreme potrivită pentru veselire, şi bietul om ieşea el noaptea ca de obicei, dar aproape că murea de foame. Iar cînd vreunul îl întreba cum o mai duce, răspundea că încă nu l-a luat căruţa cu morţi, dar i-au făgăduit ca săptămîna următoare să treacă neapărat şi pe la el.

Într-o noapte, zicea John Hayward, s-a întîmplat ca cineva să-i dea bietului om mai multă băutură, sau poate că nu băutură ci mai multă mîncare ca de obicei, la o cîrciumă din strada Coleman. Şi cum nefericitul se dezvăţase să-şi simtă burta plină, s-a întins cît era de lung într-un intrînd de lîngă o casă, dintr-o stradă vecină cu zidul Londrei, spre Cripplegate, şi a adormit buştean. Nişte oameni dintr-o casă învecinată, auzind clopotul care vestea căruţa cu morţi, au aşezat în acelaşi intrînd, lîngă omul nostru, un mort adevărat, gîndind că şi celălalt fusese lăsat pentru căruţă de niscaiva vecini.

Tot astfel, cînd John Hayward şi groparii se apropiară cu clopotul şi cu căruţa lor, văzînd doi morţi întinşi pe jos, îi traseră cu cangea pe care o foloseau şi-i azvîrliră în căruţă. Şi în tot acest timp, cîntăreţul din fluier a dormit neîntors.

Şi tot aşa a dormit tot drumul, cît au cules alţi morţi pe care i-au aruncat peste el, aproape îngropîndu-l de viu în căruţă, după cum mi-a istorisit bunul John Hayward. În cele din urmă, ajunseră la locul unde zvîrleau morţii în groapă, care, după cîte îmi aduc aminte, era la Mountmill. Aici, în mod obişnuit, căruţa se oprea un timp, pînă se pregăteau groparii să descarce lugubra povară. De îndată ce căruţa se opri, bietul neisprăvit se deşteptă, şi se

zbătu să-şi scoată capul afară dintre morţi. Apoi se ridică în capul oaselor în căruţă şi strigă :

— Hei, unde mă aflu ?

Groparii se speriară îngrozitor, dar după un timp, John Hayward îşi recăpătă stăpînirea de sine şi zise :

— Doamne apără-ne ! În căruţă e unul care nu-i mort pe de-a-ntregul !

Un alt gropar strigă :

— Care eşti ăla ?

Iar omul răspunse :

— Sînt cîntăreţul din fluier. Unde mă aflu ?

— Unde te afli ? răspunse John Hayward. În căruţa cu morţi te afli şi tocmai ne pregătim să te îngropăm.

— Da n-am murit, nu-i aşa ? întrebă fluierarul.

La care ceilalţi rîseră, deşi la început le pierise graiul de spaimă, după cum mi-a povestit John. Şi l-au ajutat pe bietul om să coboare, iar el s-a dus la treburile lui.

Povestea spune că începuse să cînte din fluier în căruţă, şi aşa de tare i-a speriat pe gropari, încît aceştia au luat-o la sănătoasa. Dar John Hayward mi-a povestit mie întîmplarea precum v-am istorisit-o şi eu, şi n-a zis un cuvînt de fluier. Dar c-a existat un sărman cîntăreţ din fluier, care a fost cărat de viu în căruţa cu morţi e mai presus de orice îndoială.

Trebuie arătat aici că nu existau căruţe pentru fiecare parohie în parte, ci o singură căruţă servea mai multe parohii, potrivit cu numărul de morţi ; şi nici morţii nu erau înmormîntaţi în parohiile lor respective, ci unde se nimerea să fie loc.

Am mai vorbit de faptul că marea pacoste luase populaţia cu totul pe nepregătite. Îngăduiţi-mi să vă împărtăşesc cîteva dintre observaţiile mele în această privinţă.

Niciodată un oraş de asemenea întindere şi mărime nu a fost mai puţin pregătit pentru o atare calamitate. Mă refer la pregătirile cetăţeneşti şi la cele spirituale. Era ca şi cum n-ar fi existat nici un avertisment, nimeni nu s-ar

fi așteptat, nimeni n-ar fi fost muncit de vreo temere și, prin urmare, nimeni nu s-a îngrijit să ia cele mai elementare măsuri de prevedere pentru obște.

Primarul și ajutoarele sale, în calitate de oficialități, nu au prevăzut din timp nici un fel de măsuri și rînduieli care să fie urmate. Nu au luat nici o măsură pentru ajutorarea celor săraci.

Urbea nu avea la îndemînă magazii sau hambare cu rezerve de grîu sau făină pentru întreținerea nevoiașilor. Dacă ar fi existat astfel de provizii, așa cum se întîmplă aiurea, un mare număr de familii lipsite de mijloace, care au fost doborîte de mizerie, ar fi putut fi salvate.

Nu cunosc mare lucru despre vistieria orașului, dar se spune că fondurile bănești de care dispunea Londra erau extrem de bogate. Și e lesne de înțeles că așa stăteau lucrurile, dacă ne gîndim la sumele uriașe învestite după aceea în reconstrucția edificiilor publice distruse de marele incendiu al Londrei, și în ridicarea altora noi, ca, de pildă, din prima categorie, primăria, Blackwell-Hall, o parte din Leaden Hall, jumătate din Bursă, închisorile Ludgate, Newgate etc., numeroase cheiuri, trepte și debarcadere pe Tamisa, toate acestea fiind fie arse pînă-n temelie, fie avariate de marele foc care a izbucnit în anul următor ciumei. Iar dintre cele nou construite, Monumentul [1], Fleet-ditch cu podurile sale, spitalul Bethlem sau Bedlam [2] și altele. Dar poate că mînuitorii de pe atunci ai fondurilor orășenești au șovăit să stîrbească sumele hărăzite orfanilor [3], pentru a ajuta cetățenii sărmani, în mai

[1] Monumentul construit de celebrul arhitect *Sir Christopher Wren* (1632—1723) în City, pentru a comemora marele incendiu al Londrei.

[2] Mănăstirea Bedlam (Bethlehem) a fost transformată în ospiciul de alienați mintali al Londrei.

[3] Fondurile pentru ajutorarea orfanilor, adunate prin contribuțiile cetățenilor, erau controlate de primar și de corporații. Aceste fonduri au fost oferite ca împrumut regelui Carol al II-lea Stuart,

mare măsură decît mînuitorii din anul următor, care n-au pregetat să le folosească pentru înfrumusețarea orașului și refacerea clădirilor, cu toate că, în primul caz, cei păgubiți ar fi gîndit că banii lor au fost folosiți cu mai multă dreptate, iar opinia publică a orașului n-ar fi fost atît de scandalizată și de indignată.

Trebuie arătat însă că cetățenii plecați, adică cei refugiați la țară, continuau să-și arate interesul pentru cei lăsați în urmă, și nu uitau să contribuie la fondurile pentru ajutorarea săracilor. S-au strîns sume frumoase și datorită donațiilor orașelor comerciale din cele mai îndepărtate colțuri ale Angliei. Am mai auzit că nobilimea și mica nobilime de la țară, din toate părțile Angliei, au luat în seamă jalnica situație a Londrei și au trimis primarului și oficialităților sume de bani pentru a fi folosite în scopuri caritabile. Se spunea că și regele ar fi poruncit să se împartă săptămînal o mie de lire în patru părți, care să fie distribuite locuitorilor din diferitele cartiere și suburbii ale Londrei. Dar despre acest lucru am aflat doar din auzite [1].

Ce-i sigur e că o mare parte din populația lipsită de mijloace, care mai înainte își agonisise traiul din truda brațelor sau din negoțul cu mărunțișul, își ducea acum zilele din mila publică. Și dacă n-ar fi existat mari sume donate de suflete milostive și mărinimoase, în vederea ajutorării săracilor, orașul n-ar fi putut supraviețui. De-

ceea ce, în 1670, a provocat mișcări în Parlament și în rîndurile populației, pentru protejarea banilor copiilor orfani.

[1] Relatarea optimistă a lui Defoe în legătură cu substanțialele sume de bani care au fost trimise la Londra în timpul marii ciume, pentru ajutorarea populației, s-ar putea să fie lipsită de temei. E dificil să se poată face o evaluare exactă, întrucît distribuirea ajutoarelor se realiza pe diferite căi : societăți de ajutor, parohiile bisericești, municipalitatea, persoanele particulare. Cert este că Parlamentul nu a luat nici o inițiativă, iar povestea că regele Carol al II-lea Stuart „a dispus distribuirea a o mie de lire pe săptămînă" apare cu totul neîntemeiată. Dealtfel și naratorul afirmă că a aflat-o „doar din auzite".

sigur că autorităţile ţineau socoteala acestor donaţii şi a dreptei lor împărţiri. Dar cum mulţi dintre slujbaşii care mînuiau fondurile au pierit de molimă şi, după cum mi s-a spus, multe dintre catastifele lor au fost mistuite de focul din anul următor, care a prefăcut în cenuşă pînă şi biroul şambelanului, n-am putut ajunge niciodată la aceste socoteli, deşi mult aş fi vrut să le văd.

S-ar putea totuşi să servească de învăţătură, dacă se va mai ivi vreodată o asemenea molimă în acest oraş, de care pacoste i-aş dori să-l ferească Dumnezeu ; spun că s-ar putea totuşi să slujească de învăţătură faptul că prin grija primarului şi a Consiliului Orăşenesc de a distribui săptămînal mari sume de bani întru ajutorarea sărăcimii, au putut fi cruţate vieţile unei mari mulţimi de oameni care altminteri s-ar fi prăpădit. În legătură cu aceasta, îngăduiţi-mi să înfăţişez pe scurt starea populaţiei sărace la acea vreme şi temerile care se ridicau în legătură cu ea, pentru ca astfel lumea să ştie la ce se poate aştepta dacă o nouă asemenea nenorocire ar fi să se abată asupra oraşului.

La izbucnirea molimei, cînd orice speranţă se spulberase şi se ştia că boala va împînzi întregul oraş, iar toţi cei care aveau prieteni sau proprietăţi la ţară fugiseră din Londra împreună cu familiile, de s-ar fi zis la un moment dat că însuşi oraşul va năvăli afară din graniţele lui şi nu va mai rămîne nimic în urmă-i, desigur că orice fel de negoţ a îngheţat, în afară de cel legat de nevoile traiului imediat.

Acest fapt a însemnat o lovitură atît de cruntă şi a fost atît de legat de lipsurile grele în care s-a zbătut populaţia, încît, cred, oricîte amănunte aş da n-ar fi îndeajuns. De aceea am de gînd să enumăr diferitele categorii de oameni care au fost cel mai direct păgubite de urmările calamităţii. De pildă :

1. Toţi maiştrii manufacturieri : mai cu seamă cei ce lucrau podoabe, găteli de îmbrăcăminte sau ornamente

pentru mobile, ca de pildă țesătorii de panglici de mătase și alți țesători ; giuvaergiii, cei care lucrau filigran de aur și argint, cusătoresele, modistele, pantofarii, pălărierii, mănușarii. De asemeni tapițerii, dulgherii, meșterii care lucrau scrinuri sau oglinzi, și numeroși alții care se îndeletniceau cu asemenea lucruri. Maiștrii și-au închis atelierele și i-au lăsat fără lucru pe ucenici, lucrători, oameni de legătură și toți care țineau de ei.

2. Cum schimburile de mărfuri se opriseră, pentru că foarte puține nave cutezau să mai intre în port și nici una nu-l părăsea, rămăseseră fără de lucru toți slujbașii de la vamă, docherii, cărăușii, hamalii și toți cei a căror muncă ținea de negoțul pe apă.

3. Încetaseră să mai lucreze toți meseriașii folosiți la clădirea sau repararea caselor, pentru că nimănui nu-i mai ardea să-și ridice casă, cînd atîtea locuințe rămăseseră pustii. Așadar, acest fapt scosese din circulație toți zidarii, tîmplarii, dulgherii, tencuitorii, zugravii, geamgiii, fierarii, instalatorii. Și toți lucrătorii și ucenicii legați de aceștia.

4. Cum navigația se oprise, marinarii rămăseseră fără de lucru, și mulți dintre ei chiar în neagră mizerie și, odată cu oamenii apei, își curmaseră activitatea diverși negustători și lucrători care se ocupau cu repararea și întreținerea vaselor : dulgheri, călăfătuitori, frînghieri, dogari, țesători de vele, constructori de ancore, constructori de corăbii etc. Patronii acestora puteau desigur să trăiască din agoniselile lor ; dar lucrătorii fuseseră lăsați pe drumuri. Adăugați la aceasta faptul că pe rîu nu mai naviga nici o barcă, așa încît toți barcagiii, conducătorii de șlepuri, constructorii de bărci și de șlepuri îngroșau rîndurile celor fără de lucru.

5. Toate familiile își restrînseseră mijloacele de trai, cît mai mult cu putință, atît cei ce se refugiaseră, cît și cei rămași locului. Așa încît o puzderie de valeți, rîndași, feciori, vînzători, comisionari, socotitori de prăvălii și alții

asemenea, și, mai cu seamă, bietele slujnice, rămaseseră în vînt, fără rude, fără ajutor, fără slujbă, fără locuință. Și aceasta era într-adevăr sfîșietor.

Aș putea stărui mai în amănunt asupra acestor stări de lucruri. Dar e deajuns să arăt în linii mari că, toate soiurile de activitate fiind întrerupte, orice slujbă luase sfîrșit. Munca și, prin ea, pîinea săracilor, fusese curmată. La început, desigur, plînsetele populației nevoiașe îți rupeau inima ; deși, prin împărțirea ajutoarelor, mizeria lor era în oarecare măsură ușurată. Mulți dintre ei au plecat la țară. Dar mii și mii au rămas în Londra, pînă cînd urgia i-a mînat din loc. Moartea îi prindea pe drum ; și n-au putut sluji altă cauză mai bună decît aceea de a fi soli ai morții, purtînd boala pretutindeni cu ei și răspîndind-o pînă în cele mai îndepărtate coclauri.

Dintre aceștia s-au ales nefericitele victime ale disperării de care am mai vorbit, și mizeria i-a făcut să se împrăștie. Mulți dintre ei nu au fost răpuși de molimă, ci de urmările ei : foamete, deznădejde, lipsuri cumplite. Ființe fără locuință, fără bani, fără prieteni, fără putința de a cîștiga o pîine, și fără ca cineva să le întindă o coajă de pîine, pentru că mulți dintre ei nu erau statorniciți legal la Londra, astfel încît n-aveau dreptul să ceară ajutor de la parohii. Unicul sprijin pe care-l primeau venea de la oficialități, care cîntăreau și drămuiau cu mare grijă fondurile de ajutorare, după cum socoteau ei că-i mai bine. Și cei ce n-au părăsit orașul încă n-au simțit mizeria și disperarea în aceeași măsură ca acei care s-au împrăștiat.

Cine ar fi putut să asigure pîinea cea de toate zilele acestor mulțimi de oameni deprinși să trăiască din munca lor de meșteșugari sau de lucrători ? Încercați să vă închipuiți condițiile de viață ale unui oraș, într-un moment cînd, pe neașteptate, toată lumea își pierde slujbele, munca încetează, iar simbriile nu mai sînt plătite !

Asta-i ceea ce s-a întîmplat atunci la noi, şi dacă n-ar fi existat acele sume adunate din mila unor oameni binevoitori, de toate soiurile, atît din ţară cît şi de aiurea, primarul şi ajutoarele sale n-ar fi putut menţine buna rînduială. Şi aşa erau frămîntaţi de temerea că deznădejdea o să-i împingă pe oameni la răzmeriţe şi la jefuirea caselor de bogătaşi, ori la devastarea pieţelor. În care caz, ţăranii care aduceau merinde în oraş, s-ar fi înspăimîntat, n-ar mai fi venit, şi populaţia ar fi fost năpăstuită şi de foamete.

Dar chibzuinţa primarului şi a Consiliului Orăşenesc din incinta Londrei, precum şi a judecătorilor de pace din suburbii, a dus la o dreaptă împărţire a fondurilor de ajutorare, astfel încît nu s-a ajuns la răzmeriţe, iar nevoile sărăcimii au fost acoperite atît cît a fost cu putinţă.

Pe lîngă aceasta, două au fost împrejurările care au stăvilit mulţimile de la acte de violenţă. Prima consta în faptul că nici cei avuţi nu deţineau stocuri de provizii în casele lor — aşa cum într-adevăr ar fi trebuit să aibă dac-ar fi procedat mai înţelept. De-ar fi avut rezerve în casă — cum a fost cazul doar a cîtorva — s-ar fi baricadat între patru pereţi şi s-ar fi apărat mult mai uşor de boală. Dar cămările erau goale, şi gloata ştia că nu s-ar fi ales cu nimic dac-ar fi spart casele celor bogaţi, aşa cum uneori au fost ispitiţi să facă. Şi dac-ar fi făcut-o, s-ar fi ajuns la ruina întregului oraş, pentru că nu mai existau trupe care să-i fi oprit ; nici o companie n-ar fi putut fi adunată laolaltă ca să apere oraşul în caz de revoltă.

În al doilea rînd, aşa cum am mai arătat, măsurile cumpănite luate de primar şi de oficialităţi, atîţi cîţi au mai rămas pentru că ciuma a secerat şi printre consilierii orăşeneşti, au preîntîmpinat asemenea dezastre. Şi au făcut-o pe căile cele mai chibzuite pe care le-au putut găsi,

pe de o parte ajutîndu-i cu bani pe cei lipsiți, iar pe de alta găsindu-le ce slujbe se puteau găsi, și mai cu seamă punîndu-i să vegheze casele infectate și închise. Cum numărul acestora era foarte mare, pentru că la un moment dat se ridicase la zece mii, și cum fiecare casă avea nevoie de un paznic de zi și unul de noapte, s-a ivit deci prilejul folosirii a multora dintre cei rămași pe drumuri.

Femeile și slujnicele care-și pierduseră postul au fost folosite ca infirmiere pentru îngrijirea bolnavilor, ceea ce iarăși a însemnat o ocupație plătită pentru multe dintre ele.

Și, pe de altă parte, a mai existat și o altă rezolvare foarte amară, anume ciuma, care între jumătatea lui august și jumătatea lui octombrie a bîntuit cu o înverșunare năprasnică, împuținînd rîndurile sărăcimii cu vreo treizeci sau patruzeci de mii de suflete.

De n-ar fi existat toate aceste împrejurări de care am vorbit, populația nevoiașă ar fi fost silită, cu timpul, să recurgă la jafuri, fie în oraș, fie în împrejurimi, pentru a-și putea ține zilele. Ceea ce ar fi semănat groaza și dezordinea în sînul întregii națiuni.

Pacostea care dăduse peste oameni îi învățase să fie mai umili. În această perioadă, de-a lungul a vreo nouă săptămîni, mureau, una peste alta, cam cîte o mie pe zi, după cum anunțau Buletinele săptămînale care, am toate motivele să cred, nu erau deloc exacte și dădeau cifre mult mai mici, diferențele fiind de mii și mii. Acest lucru se datora faptului că domnea o completă zăpăceală, căruțele își adunau recolta noaptea și în multe locuri nici nu se ținea socoteala morților. Săptămîni la rînd, funcționarii parohiilor și groparii nu făceau numărătorile. Și totuși, iată cum arătau *Buletinele mortuare* în acele luni de culme :

	Număr total de morți	*Dintre care de ciumă*
8—15 aug.	5318	3880
15—22 aug.	5568	4237
22—29 aug.	7496	6102
29 aug.—5 sept.	8252	6988
5—12 sep.	7690	6544
12—19 sept.	8297	7165
19—26 sept.	6460	5533
26 sept.—3 oct.	5720	4929
3—10 oct.	5068	4227
	59869	49605

Așadar, numărul cel mai mare de morți s-a înregistrat în aceste două luni. Cît despre numărul total al victimelor molimei, acesta s-a ridicat la 68.590. Și dintre aceștia, numai în două luni au murit 50.000. Spun 50.000, căci dacă față de totalul de mai sus lipsesc 295, în schimb și la numărul de zile lipsesc cinci ca să fie două luni.

Am afirmat că slujbașii parohiei nu țineau o socoteală exactă și că nu te puteai bizui pe numărătoarea lor. Dar cum ar fi putut cineva să țină socoteli sigure în vremuri de asemenea grozăvii, cînd chiar din rîndurile slujbașilor cădeau mulți doborîți de boală și poate că mureau în timp ce făceau numărătorile ? Nu mai vorbesc de cei ce cărau morții. Pentru că acești nefericiți înfruntau toate primejdiile și nu erau nici ei feriți de năpastă. Numai parohia Stepney a folosit în decursul acelui an 160 de gropari, cărăuși, clopotari, căruțași pentru transportul morților.

Într-adevăr, oamenii nu aveau răgazul să facă socoteala exactă a morților, care erau zvîrliți pe întuneric, claie peste grămadă, într-o groapă. De care groapă sau șanț, nimeni nu avea voie să se apropie, din cauza marii primejdii. Am observat adeseori că în parohii ca Aldgate, Cripplegate, Stepney, *Buletinele* înregistrau cinci, șase, șapte sau opt sute de morți pe săptămînă, în timp ce părerea celor ce locuiau în City, ca și mine, era că în suszisele pa-

rohii se prăpădeau uneori cîte 2000 de oameni pe săptămînă. Şi am văzut într-o socoteală făcută de mîna cuiva care a urmărit cu mare stricteţe tot mersul lucrurilor, că cifra reală a morţilor de ciumă s-a ridicat în acel an la 100.000, în timp ce potrivit Buletinelor oficiale n-au murit decît 68.590.

Dacă mi-e îngăduit să-mi dau şi eu cu presupusul, din cîte am văzut cu ochii mei şi din cîte am auzit de la alţii care au fost martori, ajung şi eu la încheierea că au pierit de ciumă cel puţin 100.000 de oameni, în afară de victimele altor boli şi în afară de cei care s-au dus să moară pe cîmp sau pe şosele sau prin cine ştie ce coclauri ascunse, pe unde nu călca picior de om. Şi toţi aceştia n-au fost trecuţi în *Buletine*, deşi făceau parte din totalul populaţiei. Era lucru cunoscut că o sumedenie de făpturi ajunse la capătul răbdării, purtînd boala în trup, dar idiotizate sau înnebunite de suferinţă, rătăceau pe plaiuri sau prin păduri, prin locuri tainice şi neumblate şi se înfundau prin hăţişuri şi tufişuri ca să-şi aştepte moartea.

Locuitorii satelor din jur se milostiveau de ei şi le aduceau hrană, pe care o lăsau la depărtare, pentru ca nefericiţii să vină să şi-o ia, dacă mai erau în stare. Pentru că adeseori nu mai erau, şi data următoare cînd veneau sătenii, găseau hrana neatinsă, iar pe bietele creaturi, neînsufleţite. Numărul acestor oropsiţi era mare şi cunosc mulţi care şi-au dat duhul în asemenea chip ; ştiu atît de exact şi locurile, încît cred că m-aş putea duce chiar acolo şi le-aş găsi osemintele îngropate. Căci sătenii obişnuiau să sape cîte o groapă la mare depărtare, apoi trăgeau morţii în groapă cu ajutorul unor prăjini cu cîngi la capăt, după care aruncau pămînt peste ei, de la cît de mare depărtare le sta în putinţă. Luau întotdeauna seama dincotro bătea vîntul şi se aşezau, aşa cum spun marinarii, în direcţia vîntului, pentru ca nu cumva să le vină în nări miasmele morţilor. Şi astfel se stingeau un mare nu-

măr de oameni fără ca cineva să le țină socoteala, nici în *Buletinele mortuare*, nici altminteri.

Toate acestea le știu, într-adevăr, din ce mi-au povestit alții, pentru că eu arareori mă avîntam pe cîmp, decît doar spre Bednal-Green sau Hackney. Dar de cîte ori umblam prin aceste locuri, zăream de la depărtare numeroși bolnavi rătăcitori, deși prea multe nu știam despre ei. Pentru că oriunde vedeam pe cineva venind spre mine, fie pe stradă sau în cîmp, mă feream din drumul lui. Aceasta era metoda generală. Totuși cred că cele arătate mai sus sînt întru totul adevărate.

Și dacă tot am vorbit de drumurile mele pe străzi sau pe cîmp, nu mă pot opri să vă povestesc cît de pustie și posomorîtă arăta City la acea vreme. Pe strada cea largă unde locuiam eu, cunoscută a fi una dintre cele mai mari străzi din Londra și din suburbii, toată partea ocupată de măcelării arăta mai curînd ca un cîmp sălbatic decît ca un drum pavat, iar cetățenii circulau pe mijlocul străzii, călări sau în căruțe. E drept că la capătul ei mai îndepărtat, spre biserica White-Chappel, strada nu mai era pavată, dar chiar și acolo unde era, iarba năpădise peste tot.

Acest lucru nu trebuie să pară ciudat din moment ce toate marile străzi din City, ca Leaden-hall-street, sau Bishopgate-street, ba chiar și Bursa, fuseseră cotropite de iarbă. De dimineață și pînă seara nu vedeai vreo trăsură sau vreun cupeu, în afara căruțelor de la țară care aduceau la piață rădăcinoase și fasole ori mazăre, ovăz și fîn, dar și astea în cantități foarte mici în comparație cu ceea ce se aducea înainte. Cît despre trăsuri, erau foarte rar folosite, doar pentru transportul bolnavilor la Spitalul de ciumați, ori la alte spitale. Cîteva dintre ele îi duceau pe doctori acolo unde erau chemați. Pentru că trăsurile erau foarte primejdioase [1], iar oamenii nu aveau curaj să se

[1] Samuel Pepys notează în *Jurnalul* său că la 27 noiembrie s-a urcat într-o trăsură : „...prima în care am cutezat să intru de multă vreme încoace, și cu inima plină de temeri".

urce în ele deoarece nu știau pe cine transportaseră ultima oară. Căci se întîmpla uneori ca bolnavii duși la spital să moară pe drum, în trăsură.

Ce-i drept, cînd molima ajunsese la asemenea culme, erau foarte puțini medicii care se mai duceau pe la casele bolnavilor, și mulți dintre cei mai străluciți reprezentanți ai medicinii, ca și numeroși felceri, și-au pierdut viața. Căci acum dezastrul era în toi și, indiferent de ce arătau *Buletinele mortuare,* cred că, una peste alta, piereau în tot orașul 1.500—1.700 oameni pe zi.

Una din cele mai cumplite zile a fost, din cît îmi aduc aminte, pe la începutul lui septembrie, zi în care într-adevăr lumea ajunsese să creadă că pentru orașul nostru sunase sfîrșitul. Asta s-a întîmplat cînd ciuma potopise și parohiile răsăritene și cînd numai în Aldgate fuseseră îngropați peste o mie de oameni în două săptămîni, deși *Buletinele* înregistraseră mai puțini. Ne asediase cu atîta înverșunare, încît la fiecare douăzeci de case, una era contaminată.

În toate parohiile din jur, moartea se înstăpînise ca la ea acasă. Același lucru se poate spune și despre White Chappel, deși dezastrul nu era chiar atît de crunt ca în parohia unde locuiam eu. Totuși și aici, după cum arătau *Buletinele,* căpeau săptămînal cam 600 de morți, iar după părerea mea, de două ori pe atîta.

Familii întregi, și chiar străzi întregi erau pur și simplu rase, încît se întîmpla adeseori ca vecinii să cheme căruța cu clopot și s-o îndrume spre cutare și cutare case, în care nu mai rămăsese nici un supraviețuitor.

Ridicarea și transportarea cadavrelor cu căruța ajunsese acum o treabă atît de înfiorătoare și de primejdioasă, încît începuseră să se ridice plîngeri că groparii nu se mai sinchiseau să scoată morții din casele unde nu mai exista nici un suflet viu, și că, uneori, trupurile neînsuflețite zăceau zile întregi neîngropate, pînă ce vecinii erau izbiți de mirosuri și, ca atare, infectați. Asemenea neglijențe au

atras atenţia autorităţilor şi a poliţailor care au început să cerceteze lucrurile. Ba chiar şi judecătorii din suburbii au fost nevoiţi să-şi primejduiască vieţile venind la faţa locului ca să-i îmboldească şi să-i grăbească pe gropari. Pentru că mulţi dintre aceştia din urmă pieriseră răpuşi de ciumă şi dacă lipsurile şi foamea nu i-ar fi împins pe nevoiaşi să se apuce de o astfel de treabă, autorităţile n-ar fi găsit niciodată oameni care s-o îndeplinească de bună voie. Şi atunci peste tot ar fi zăcut morţii neîngropaţi.

Dar, spre lauda lor, autorităţile aveau grijă ca, de îndată ce cărăuşii sau groparii se îmbolnăveau ori mureau, să fie înlocuiţi de alţii. Ceea ce nu era deloc greu, ţinînd seama de mulţimea celor rămaşi fără pîine. Asta a făcut ca, indiferent de creşterea numărului de morţi, treaba cu îngropăciunea să meargă totuşi mai departe, noapte de noapte. Aşa încît niciodată nu s-a putut spune că la Londra cei vii n-au prididit să-i îngroape pe cei morţi.

Pe măsură ce creştea nenorocirea, în acele vremuri crîncene, sporea şi năuceala oamenilor. Şi pe unii spaima îi mîna spre tot atîtea fapte nesăbuite, ca şi chinurile bolii pe alţii. Ceea ce era nespus de trist. Oameni în toată firea băteau străzile urlînd şi plîngînd şi frîngîndu-şi mîinile. Alţii nu conteneau să se roage în plină stradă, înălţîndu-şi braţele spre cer şi implorînd mila Domnului. Ceea ce, chiar dacă dovedea o tulburare mintală, era oricum mai uşor de îndurat decît ţipetele disperate şi răcnetele înfricoşătoare care se auzeau zi de zi, şi mai cu seamă serile, în unele străzi. Cred că v-am povestit la început despre Solomon Eagle, Fanaticul. Acesta, deşi era nevătămat şi bolnav doar la minte, străbătea străzile vestind osînda cerească ce avea să cadă asupra oraşului. Umbla aproape despuiat, cu o tingire cu cărbuni aprinşi pe creştetul capului. Ce spunea, sau voia să spună, n-am izbutit să aflu.

Nu pot înfăţişa cu prea mare exactitate toate aceste lucruri, pentru că eu nu le-am văzut decît pe geamul camerei mele (pentru că arareori deschideam fereastra) în zi-

lele cele mai crunte ale molimei, timp în care m-am sihăstrit în casă. În acele zile, așa cum v-am mai arătat, mulți gîndeau, ba chiar o și spuneau cu glas tare, că nimeni nu avea să mai scape cu viață. Într-adevăr, începusem și eu să gîndesc la fel. Drept care, timp de două săptămîni m-am încuiat în casă și nu m-am urnit dinăuntru. Dar mai mult n-am putut răbda. Dealtfel erau oameni care, în ciuda primejdiei, se duceau la biserică, pînă și în zilele cele mai cumplite.

Unul dintre lucrurile cele mai sfîșietoare era să-i auzi pe bieții muribunzi chemînd preoții care să le aducă puțină mîngîiere, să se roage alături de ei, să-i povățuiască și să-i îndrume în ceasul de pe urmă ; implorau mila și iertarea Domnului și-și mărturiseau în gura mare păcatele din trecut.

Aș dori să pot reda însuși sunetul gemetelor și vaierelor care se desprindeau de pe buzele sărmanilor muribunzi, aflați în vîlvoarea chinurilor și îndurerării. Aș dori să-l fac pe cititor să le poată auzi și el cum le mai aud și eu, pentru că îmi răsună încă în amintirea auzului.

De-aș izbuti să zugrăvesc toate acestea atît de mișcător încît să găsesc ecou în adîncurile sufletului cititorului, m-aș simți răsplătit pentru faptul de a le fi notat pe toate, oricît de scurt și de stîngaci.

A fost voia Domnului ca eu să fiu cruțat, ba chiar să rămîn cu sănătatea neștirbită ; dar înduram foarte greu întemnițarea între patru pereți, fără aer, pe care mi-am impus-o timp de patrusprezece zile. Nu m-am putut înfrîna să nu ies măcar pînă la poștă, să trimit o scrisoare fratelui meu. Și atunci m-a izbit, într-adevăr, adînca încremenire a străzilor.

Cînd am ajuns la poștă, am văzut un om care stătea într-un colț al curții și vorbea cu altul care se ivise la o fereastră. Un al treilea, ieșise în ușa clădirii poștei. În mijlocul curții zăcea o pungă de piele, de care atîrnau două cheițe, și cu bani în ea. Dar nimeni nu cuteza să o atingă.

I-am întrebat de cînd zăcea acolo, iar omul de la fereastră mi-a răspuns că aproape de un ceas. Nu o ridicaseră pentru că nu se ştia dacă persoana care o pierduse nu va veni s-o caute. Eu unul n-aveam nevoie de bani, iar punga nu părea să conţină o sumă prea mare, aşa încît nu m-am simţit deloc ispitit să mă amestec, ori să scot banii din ea, cu riscul la care te puteai aştepta. Dar cînd dădeam să plec, omul care deschisese uşa, a spus că o s-o ia el, ca s-o poată da îndărăt proprietarului, în caz că va veni s-o ceară. A ieşit în curte, a luat o găleată cu apă şi a aşezat-o chiar lîngă pungă. Apoi s-a dus din nou şi a revenit cu nişte praf de puşcă pe care l-a turnat din gros peste pungă, şi apoi l-a presărat pe pămînt, făcînd o dîră de vreo patru coţi de la pungă încolo. După care s-a îndepărtat pentru a treia oară şi s-a întors cu un cleşte înroşit în foc, pe care, cred, şi-l pregătise din timp. Întîi a dat foc dîrei de praf de puşcă, afumînd astfel aerul şi punga. Dar nu s-a mulţumit cu atît. A apucat apoi punga cu cleştele încins, şi a ţinut-o aşa pînă cînd pielea s-a ars, găurindu-se. După aceea a scuturat banii în găleata cu apă, şi aşa i-a dus înăuntru. Erau treisprezece şilingi, cîteva pence şi nişte bănuţi de aramă.

Se poate să fi fost mulţi oameni nevoiaşi care, de dragul banilor, s-ar fi repezit direct la pungă. Dar dintre ceilalţi, cei ce fuseseră cruţaţi erau, după cum aţi văzut, cît se poate de prevăzători.

Cam prin aceeaşi perioadă, m-am avîntat pe cîmp, spre malul apei. Eram nespus de curios să văd ce se întîmplă pe fluviu şi pe corăbii. Şi cum ştiam cîte ceva despre mare, gîndeam că una dintre cele mai bune căi de a te feri de molimă ar fi fost să te retragi la bordul unui vas. Arzînd să-mi astîmpăr curiozitatea din acest punct de vedere, am luat-o pe cîmp, în jos spre Blackwall, către treptele ce slujesc ca să tragi la ţărm, sau să iei apă din rîu.

Aici am văzut un sărman om mergînd de unul singur de-a lungul malului. M-am plimbat şi eu o bucată de timp,

uitîndu-mă la case, care erau toate închise. În cele din urmă, am intrat în vorbă, de la depărtare, cu bietul om. L-am întrebat mai întîi cum o duc oamenii de prin părţile acelea.

— Vai, domnule, mi-a răspuns. Ca vai de lume! Jumătate-s morţi, jumătate bolnavi. Apoi, arătînd spre o casă adăugă : Acolo, de pildă, au murit cu toţii, şi casa a rămas de izbelişte. Nimeni nu se încumetă să-i calce pragul. Un hoţ a intrat ca să fure, dar şi-a plătit foarte scump fapta, pentru că ieri noapte l-au cărat la cimitir. Pe urmă, arătînd spre alte case, a mai zis : Vedeţi, şi-acolo sînt duşi cu toţii : soţ, soţie şi cinci copii. Aici e casă închisă, vedeţi paznicul la uşă. Şi tot aşa şi cu celelalte case.

— Dar atunci, am zis eu, ce faci dumneata de unul singur pe aici ?

— Ei, răspunse omul. Sînt şi eu un biet amărît. A fost voia Domnului ca eu să fiu cruţat, deşi familia mi-e bolnavă, şi unul din copii mi-a murit.

— Cum poţi spune atunci c-ai fost cruţat ? mi-am arătat eu nedumerirea.

— Uitaţi-vă, urmă omul, arătînd către o căsuţă pricăjită. Aceea-i casa mea, şi acolo înăuntru se găsesc nevastă-mea şi doi copii — dacă s-or mai găsi. Căci nevastă-mea şi unul dintre copii s-au molipsit, dar eu nu mă apropiu de ei.

Cînd rosti aceste cuvinte, ochii i se umplură de lacrimi ; şi, pot să vă încredinţez, că şi ai mei aşijderea.

— Dar atunci, am zis eu, cum de nu te apropii de ei ? Cum ai putut să-i părăseşti pe cei care sînt carne din carnea şi sînge din sîngele dumitale ?

— Vai, domnule ! exclamă omul. Doamne fereşte să-i părăsesc. Muncesc pentru ei cît îmi stă în puteri. Şi, binecuvîntat fie Domnul, le dau tot ce le trebuie.

— Bine, om bun, am zis, ăsta-i mare lucru, faţă de cum stau în zilele noastre lucrurile cu oamenii săraci. Dar

cum faci de scoți o pîine și cum te ferești de boala asta îngrozitoare care ne-a zdrobit pe toți ?

— Eu, domnule, sînt barcagiu de meserie, și asta-i barca mea, care-mi servește și de casă. Ziua e unealta mea de lucru, iar noaptea dorm în ea. Și tot ce agonisesc, pun colo pe piatra aceea, zise arătîndu-mi un bolovan de cealaltă parte a drumului, la oarecare depărtare de casa lui. Apoi hăulesc și-i strig pe ai mei pînă mă aud. Iar dînșii ies din casă și iau ce le aduc.

— Bine, bine, prietene, dar cum mai poți scoate bani ca barcagiu ? Cine se mai plimbă azi cu barca ?

— Așa-i, domnule, dar pentru ceea ce fac eu barca îmi folosește. Vedeți colo, zise el arătînd cu degetul în jurul fluviului, la mare depărtare de oraș, vedeți cinci vase ancorate, și dincolo, mai în sus de oraș, vedeți opt sau zece corăbii legate cu lanțuri de țărm ? Toate acestea au familii întregi la bord : proprietarii lor și niște neguțători și așa mai departe, care s-au închis acolo și trăiesc pe vas, complet izolați. Iar eu am grijă de ei și le aduc cele de trebuință, le duc scrisorile și fac toate corvezile ca ei să nu trebuiască să coboare pe țărm. Și în fiecare noapte îmi leg barca mea de una din bărcile unuia dintre vase, și dorm acolo ; și, blagoslovit fie Domnul, pînă acum am fost cruțat.

— Bine, prietene, dar cum de te lasă să te urci la bord după ce ai fost pe țărm aici, unde-i un loc atît de infectat ?

— Cît despre asta, foarte rar urc pe punte. Pun tot ce-am cumpărat în barca lor, și ei o înalță apoi la bord. Dar chiar de-aș urca, dinspre partea mea nu-i nici o primejdie, pentru că eu nu intru în nici o casă de pe țărm, nu ating pe nimeni și nu mă apropii de familia mea. Le transport numai proviziile.

— Bine, am zis eu, dar asta-i și mai rău, pentru că proviziile astea le cumperi de la unul și de la altul, și cum toată partea asta de oraș e infectată, e primejdios măcar și să stai de vorbă cu cineva. Căci satul ăsta e așezat chiar la începutul Londrei.

— Asta-i drept, răspunse omul, dar nu m-aţi înţeles bine. Eu proviziile nu le cumpăr de aici. Vîslesc pînă la Greenwich şi cumpăr carne proaspătă de acolo, sau uneori vîslesc în josul rîului pînă la Woolwich şi cumpăr de acolo. Pe urmă mă duc la fermele răzleţe dinspre Kent, unde lumea mă cunoaşte, şi cumpăr păsări şi ouă şi unt, pe care le aduc apoi la corăbii, după cum îmi cer unii unele, şi alţii altele. Foarte rar debarc aici pe ţărm şi o fac numai ca s-o chem pe nevastă-mea, să aflu cum o mai duce mica mea familie şi să-i dau banii pe care i-am cîştigat.

— Sărmane om ! am exclamat eu. Şi cît ai adunat acum ?

— Patru şilingi, care se cheamă o sumă mare faţă de ce mai poate cîştiga un om sărac astăzi. Dar mi-au mai dat şi un săculeţ cu pîine, un peşte sărat şi nişte carne. Aşa că toate la un loc sînt de mare folos.

— Şi le-ai dat ? am întrebat eu.

— Nu încă, dar am strigat, nevastă-mea mi-a răspuns că încă nu poate ieşi, dar că într-o jumătate de oră s-ar putea să vină. Aşa că stau şi o aştept. Biata femeie, e cu totul sleită de puteri. Are o gîlmă care i-a spart, şi nădăjduiesc să scape cu viaţă. Dar mă tem de copil c-o să se piardă. Dacă asta-i voia Domnului...

Aci se opri şi izbucni în plîns.

— Bine, prietene, e o mare mîngîiere pentru dumneata să te încrezi în voia Domnului.

Şi mi s-a frînt inima gîndindu-mă cu cît mai bun decît mine era omul acesta simplu, care înfrunta primejdia. El nu avea loc de refugiu. Şi purta răspunderea unei întregi familii, iar eu fusesem scutit de asemenea griji. Curajul lui avea drept temei credinţa. Şi totuşi, îşi lua toate măsurile ca să-şi apere sănătatea.

Cînd aceste gînduri mi-au străbătut mintea, mi-am ferit faţa în lături, pentru că şi eu, ca şi dînsul, nu-mi mai puteam stăpîni lacrimile.

În cele din urmă, după ce am mai stat de vorbă, sărmana femeie a deschis uşa şi a strigat : „Robert ! Robert !“ El i-a răspuns rugînd-o să aştepte cîteva minute. După care a coborît treptele în goană pînă la barcă, a luat un sac în care se aflau proviziile căpătate de pe corăbii, apoi, cînd se întoarse, hăuli din nou. Pe urmă se îndreptă spre pietroiul pe care mi-l arătase, goli pe el sacul, aşezînd fiecare lucru deoparte, şi se retrase. Apăru soţia lui împreună cu un băieţel, ca să le ridice. Iar el o strigă şi-i spuse că una era de la căpitanul cutare, iar cealaltă de la căpitanul cutare, şi toate laolaltă de la Dumnezeu. După ce biata femeie a adunat lucrurile, s-a simţit atît de vlăguită încît nu le-a putut duce pe toate odată în casă, deşi nu era cine ştie ce greutate ; aşadar a lăsat săculeţul cu pesmeţi în grija băieţaşului, pînă avea să se întoarcă să-i ia.

— Bine, am zis eu, dar i-ai lăsat şi cei patru şilingi de care mi-ai spus că sînt cîştigul pe o săptămînă ?

— Da, da, o s-o auziţi chiar din gura ei.

Şi-i strigă din nou :

— Rachel, Rachel, ai luat banii ?

— Da, răspunse ea.

— Cîţi au fost ?

— Patru şilingi şi un bănuţ.

— Bine, bine, Domnul să vă aibă în pază.

Şi se întoarse să plece.

Aşa cum nu mi-am putut reţine lacrimile cînd am auzit povestea acestui om, tot astfel nu m-am putut reţine să nu-i vin în ajutor. Aşa încît l-am strigat :

— Ascultă, prietene, vino aici. Pentru că te cred că eşti sănătos, îndrăznesc să mă apropii. Uite, ţine, am spus scoţîndu-mi mîna din buzunar. Du-te şi cheam-o pe Rachel încă o dată, şi dăruieşte-i puţină mîngîiere şi din partea mea.

I-am mai dat şi eu patru şilingi şi l-am rugat să-i lase pe piatră şi să-şi cheme soţia.

Nu am cuvinte să zugrăvesc recunoştinţa omului, după cum nici el nu a găsit cuvinte ca să şi-o exprime, decît prin lacrimile ce-i şiroiau pe obraji. Şi-a chemat din nou soţia şi i-a spus că Domnul a muiat inima unui om străin, care, auzind de nefericirea lor, le-a dat atîta bănet, şi multe altele de acelaşi fel. Şi femeia şi-a arătat recunoştinţa prin semne şi a luat monedele cu bucurie. Din toţi banii pe care i-am cheltuit în acel an, nici unii nu mi s-au părut a fi investiţi cu mai mult folos.

După aceea l-am întrebat pe om dacă molima nu s-a întins şi la Greenwich. Mi-a spus că pînă în urmă cu două săptămîni nu se ivise nici un caz. Dar acum se temea că începuse să-şi arate colţii şi pe acolo. Însă numai în capătul oraşului dinspre Deptford Bridge. Dar el nu se ducea decît la o singură măcelărie şi la o singură băcănie de unde cumpăra tot ce i se cerea. Şi era foarte grijuliu.

L-am mai întrebat cum se face că oamenii aceia care se închiseseră pe corăbii nu-şi făcuseră stocuri de provizii ? Mi-a răspuns că unii dintre ei îşi făcuseră, dar, pe de altă parte, alţii au venit la bord numai cînd a intrat spaima în ei şi devenise prea primejdios să se mai ducă prin prăvălii să adune provizii. El îi servise pe toţi cei de pe două vase, pe care le arătă, şi care nu-şi procuraseră nici de unele. Doar pesmeţi marinăreşti şi bere marinărească. Iar el le cumpărase toate celelalte.

I-am pus apoi întrebarea dacă mai erau şi alte corăbii care se izolaseră, ca acestea două. Mi-a răspuns că pe tot cursul apei, pînă în faţa oraşului Greenwich, spre ţărmul de la Lime-house şi Redriff, toate vasele care au încăput, s-au înşirat două cîte două în mijlocul fluviului. Şi unele dintre ele aveau mai multe familii la bord. La întrebarea mea dacă nu i-a ajuns ciuma, mi-a spus că nu prea crede. Doar pe vreo două nave care n-au avut grijă să nu-şi lase marinarii să coboare la ţărm. Mi-a mai spus că-i o privelişte frumoasă să vezi toate aceste vase încremenite.

Cînd mi-a zis că are de gînd să plece la Greenwich de îndată ce se înalță fluxul, l-am întrebat dacă ar vrea să mă ia și pe mine, și apoi să mă aducă îndărăt, pentru că mă bătea gîndul să văd și eu corăbiile astea înșirate de care-mi vorbise el. Mi-a răspuns că mă va lua numai dacă-i dau cuvîntul meu de creștin și de om cinstit că nu port semne de boală. L-am încredințat că Domnul mă cruțase ; i-am adăugat că locuiam în White-Chappel, dar că mă săturasem să zac atîta între patru pereți și ieșisem să iau și eu o gură de aer curat. Și că nimeni din gospodăria mea nu fusese atins de boală.

— Mă rog, a zis omul, cum inima dumneavoastră bună a fost mișcată de nefericirea mea și a sărmanei mele familii, de bună seamă că nu veți fi atît de lipsit de îndurare încît să intrați în barca mea dacă nu sînteți pe deplin sănătos, ceea ce ar însemna, nici mai mult nici mai puțin, decît să mă ucideți pe mine, iar familia să mi se ducă de rîpă.

Bietul om îmi răscolea toată simțirea cînd vorbea despre familia lui cu atîta îngrijorare și cu atîta drag, încît la început mi-am zis că o să mă las păgubaș de drumul cu barca lui. I-am spus că mai curînd îmi las curiozitatea nepotolită, decît să-i dau lui pricini de tulburare ; cu toate că, mai presus de orice îndoială, și mulțumeam Cerului pentru acest lucru, eram mai sănătos decît cel mai sănătos dintre oameni. Ei bine, nu l-a lăsat inima să mă vadă renunțînd, ba, dimpotrivă, ca să-mi dovedească ce multă încredere avea în mine, acum stăruia să vin cu el.

Așadar, cînd s-a înălțat fluxul, am urcat în barca lui și m-a dus pînă la Greenwich. În timp ce el făcea cumpărăturile pe care trebuia să le facă, eu am urcat pe creasta dealului la poalele căruia se așterne orașul, și m-am întors cu fața spre răsărit, ca să pot vedea mai bine fluviul. Era într-adevăr o priveliște neobișnuită aceea a corăbiilor înșirate două cîte două, și în unele locuri cîte trei, după lărgimea albiei. Și asta nu numai în dreptul orașului, între

casele de pe maluri, adică în locul numit Ratcliff sau Redriff, ci pe cursul întregului fluviu, pînă la capul Long-Reach, adică pînă unde cuprindeai cu ochiul liber.

N-aș putea spune cîte corăbii erau, dar nu greșesc socotindu-le la cîteva sute ; și nu puteam decît să admir ideea, pentru că în acest chip zece mii de oameni, sau poate chiar mai mult, dintre cei ce se îndeletniceau cu treburile de navigație, izbutiseră să se adăpostească de furia mulțimei și-și duceau viața în tihnă și siguranță.

M-am întors acasă mulțumit de călătoria făcută și, îndeosebi, de bietul barcagiu. De asemeni mă bucuram să văd că se creaseră mici adăposturi pentru un număr atît de mare de familii, în aceste vremuri de bejenie. Am observat însă, că pe măsură ce violența molimei se înteța, corăbiile cu familii la bord se mutau tot mai departe de oraș pînă cînd, după cum mi s-a spus, unele au căutat refugiu chiar în apele mării, ancorînd prin golfurile și locurile sigure ale coastei de nord, atît cît s-au putut apropia de ea. Dar, pe de altă parte, nu toți acești cetățeni ce părăsiseră uscatul și-și făceau veacul la bordul corăbiilor au izbutit să ocolească molima, pentru că și dintre ei au murit mulți și au fost azvîrliți în apă, unii în coșciuge, alții, după cîte am auzit, fără, iar cadavrele lor erau uneori văzute plutind pe fluviu, purtate de valuri încolo și-ncoace.

Cred însă că acest lucru s-a întîmplat pe acele corăbii unde fie că oamenii nu s-au îmbarcat din timp și au rămas pe țărm pînă a fost prea tîrziu și boala le-a pătruns în trup fără, poate, ca ei înșiși să-și fi dat măcar seama, și astfel au adus-o la bord ; fie din pricină că, așa cum mi-a povestit barcagiul, n-au apucat să-și facă provizii de merinde, și s-au văzut nevoiți să trimită oameni pe țărm ca să cumpere ce se nimerea, ori s-au aprovizionat pe calea bărcilor ce veneau de la țărm. Și în felul ăsta s-a răspîndit și printre ei sămînța ciumei.

Aici e locul să arăt că ciudatul fel de a gîndi al londonezilor la acea vreme a dus în mare măsură la propria lor ruină. Molima a încolţit, cum am mai arătat în nenumărate rînduri, la capătul mai îndepărtat al oraşului şi s-a întins treptat şi cu încetineală către City. Primul zvîcnet a avut loc în decembrie, apoi a revenit în februarie, şi după aceea numai în aprilie. Şi de fiecare dată cîte puţin. Pe urmă a părut să se fi stins cu totul pînă în mai, ba chiar pînă în ultima săptămînă a lunii mai, cînd nu s-au înregistrat decît 17 cazuri, toate în acelaşi capăt al oraşului. Şi s-a menţinut într-aceleaşi graniţe chiar pînă au început să se numere cîte 3.000 de morţi pe săptămînă. Ceea ce a făcut ca populaţia din Redriff şi Wapping şi Ratcliff, adică de o parte şi de alta a fluviului, ca şi aproape toţi cei din Southwark, să-şi închipuie că ei vor fi scutiţi de molimă, sau, cel puţin, că printre ei boala nu se va dezlănţui cu prea mare violenţă. Mulţi îşi ziceau că mirosurile de smoală şi catran, de ulei, de răşină şi de sulf, care însoţesc meşteşugurile legate de navigaţie, o să-i apere. Alţii îşi făceau speranţe că boala o să-şi mistuie furia în Westminster şi în parohiile St. Giles şi St. Andrew, şi o să-şi sleiască puterile pînă să ajungă la ei.

Asemenea gînduri i-au făcut pe cei din Redriff, Wapping, Ratcliff şi Lime-House atît de încrezători, încît se măguleau singuri că ciuma o să se retragă fără să-i viziteze şi pe ei. Drept care n-au luat nici un fel de măsură de a se refugia la ţară sau de a se închide în case. Dimpotrivă, nu numai că nu se mişcau din loc, dar îi pofteau în casele lor pe prietenii şi cunoscuţii care se evacuau din City. Şi mulţi de prin alte districte s-au aciuit în această parte a oraşului, pe care o socoteau a fi în deplină siguranţă, ocolită de mînia cerească.

Şi din această pricină, cînd molima a năvălit peste ei i-a găsit mai uluiţi, mai nepregătiţi şi mai neajutoraţi decît cetăţenii de prin alte părţi. Căci în lunile septembrie şi octombrie, cînd au fost potopiţi de ciumă, nu mai exista

putința de a te refugia la țară, pentru că nimeni nu mai oferea găzduire unui străin, și nici în împrejurimile orașului. După cum mi s-a spus, mulți au luat drumul spre Surry, unde au fost găsiți morți de foame prin păduri și pe cîmp, acest ținut avînd mai multe petice de cîmp deschis, dar și mai multe păduri decît altele din vecinătatea Londrei. Au rătăcit mai cu seamă prin parohiile Camberwell, Dullege și Lusum, unde se pare că, de teama molipsirii, nimeni n-ar fi întins altuia o mînă de ajutor.

Cum aceasta a fost mentalitatea cetățenilor de pe malurile fluviului, iată de ce s-au văzut siliți să se retragă pe vase. Cei care au făcut-o din timp și cu chibzuială, îndestulîndu-se cu provizii astfel încît să nu fie nevoiți să coboare la țărm, ori să se aprovizioneze de la barcagiii care veneau cu merinde, și-au asigurat unul dintre cele mai ferite adăposturi. Dar cei care luați pe nepregătite au alergat în corăbii fără să-și ia măcar pîine cu ei, ori s-au refugiat în vase care n-aveau echipaj la bord pentru a duce corabia mai la depărtare, ori pentru a trimite oameni cu barca în josul rîului, unde se puteau face în siguranță cumpărăturile, s-au îmbolnăvit și pe corăbii la fel ca și pe uscat.

Dacă oamenii mai înstăriți s-au refugiat la bordul corăbiilor, cei mai nevoiași au căutat adăpost în șalupe, pescadoare, șlepuri sau bărci pescărești ; și mulți, mai ales barcagiii, s-au mutat în bărcile lor. Dar toți aceștia, mai cu seamă barcagiii, au avut parte de o soartă tristă, căci tot ducîndu-se după provizii pentru alții, și poate chiar pentru ei înșiși, au adus molima, care a dat iama în ei. Mulți dintre barcagii au murit singuri în luntrele lor, atît mai sus cît și mai jos de pod, și uneori erau găsiți abia după ce începuseră să putrezească.

Într-adevăr, mizeria cetățenilor de la capătul dinspre mare al orașului a fost vrednică de plîns și de cea mai adîncă milă. Dar vai ! În acele vremuri fiecare era atît de preocupat de propria lui piele, încît nu mai era loc de

milă și jale pentru alții. Căci fiecăruia îi dădea moartea tîrcoale, iar multora le și lăsase goluri în familie, așa că nimeni nu mai știa ce să facă și cum să se apere. Grija aceasta nimicise orice urmă de misericordie. Instinctul de apărare era legea primordială. Copiii fugeau departe de părinții care zăceau măcinați de boală. Și în unele cazuri, oricum mai rare decît primele, părinții își părăseau copiii. Au fost și niște exemple odioase, ba chiar două în aceeași săptămînă, în care mame, înnebunite și năucite de boală, și-au ucis propriii copii. Unul dintre aceste cazuri s-a petrecut nu departe de locuința mea. Dar sărmana creatură smintită n-a trăit destul pentru a-și da seama de păcatul pe care-l săvîrșise și, cu atît mai puțin, pentru a-și primi pedeapsa.

Nu-i de mirare că primejdia morții imediate seca seva iubirii și a grijii de aproape. Vorbesc, firește, în general, pentru că au existat și multe pilde de duioșie, milă și împlinire a datoriei la numeroși oameni, și unele dintre acestea au ajuns și la urechile mele. Pe toate le știu, desigur, din auzite. Pentru că nu aș putea pune mîna în foc pentru adevărul nici uneia dintre aceste întîmplări individuale.

Dar ca să vă înfățișez cîteva, dați-mi voie să vă spun că, unele dintre cele mai jalnice cazuri, în timpul pacostei, au fost cele ale femeilor gravide. Acestea, cînd ajungeau la soroc și erau cuprinse de dureri, nu se puteau bizui pe nici un fel de ajutor : nici tu moașă, nici tu vecină care să le ușureze chinurile. Cele mai multe moașe muriseră, mai ales dintre cele care erau folosite de populația săracă. Altele, dacă nu chiar toate moașele de mare vază, plecaseră la țară. Așa încît, o gravidă care nu era în stare să plătească un preț amețitor, nu putea găsi o moașă care să o ajute, sau dacă găsea, era una dintre cele nepricepute și neștiutoare. Drept care, un număr neînchipuit de mare de femei gravide se găseau în grea suferință. Unele nășteau, dar erau vătămate de brutalitatea și neștiința celor care, chipurile, le ajutau. Aceleași mîini ne-

pricepute pricinuiau moartea unui număr uriaș de nounăscuți, pretinzînd, în neștiința lor, că o salvează pe mamă, orice s-ar întîmpla cu copilul. Și, adeseori, se prăpădeau și mama și copilul. Mai ales în cazurile în care mama era atinsă de molimă, nimeni nu s-ar fi apropiat de ea, și adeseori pierea împreună cu fătul. Alteori mama murea de ciumă cu copilul pe jumătate născut, ori născut dar cu cordonul netăiat. Unele femei mureau în chinurile facerii, fără să ajungă să aducă pruncul pe lume. Asemenea cazuri erau atît de numeroase, încît e greu să-ți mai dai și o părere asupra lor.

Cîte unele apăreau în neobișnuitele cifre înregistrate în *Buletinele mortuare* (eu însă sînt departe de a crede că acestea se puteau apropia de cifra reală).

Apăreau sub denumirile :

„Moarte la naștere".
„Avortări și prunci născuți morți".
„Prunci nebotezați."

E interesant de comparat cifrele din perioadele în care molima a bîntuit mai năpraznic, cu cele de înainte de izbucnirea molimei.

Astfel în săptămînile dintre 3 ianuarie și 7 martie, situația, în total, a fost următoarea :

Moarte la naștere	*Avortări*	*Născuți morți*
48	24	100

Iar între 1 august și 3 octombrie :

291	61	80

La aprecierea acestor diferențe trebuie să se țină seama și de faptul că, potrivit cu părerea noastră, a celor care ne aflam pe atunci în Londra, în lunile august și septembrie nu rămăsese în oraș nici măcar a treia parte din populația care se găsise aici în ianuarie și februarie. Pe scurt, iată, comparativ, cifrele femeilor decedate datorită cau-

zelor mai sus arătate, cu un an înainte de molimă și în timpul acesteia :

	La naștere	189		La naștere	625
1664	Avortări și născuți morți	458	*1665*	Avortări și născuți morți	617
		647			1242

Repet, inegalitatea este cu atît mai izbitoare dacă se ține seama de micșorarea numărului populației. Nu am pretenția să cunosc cifra exactă a cetățenilor care rămaseseră în Londra, dar o presupunere pot să fac.

Prin cele de mai sus, am vrut doar să arăt nenorocirea acelor biete făpturi. Așa încît se întîmpla ca în *Sfînta Scriptură* : „Vai și amar de femeile gravide și de cele ce vor alăpta în acea zi !" Pentru că, într-adevăr, era vai și amar de ele.

Eu unul nu prea am avut de-a face cu familii în care s-au petrecut asemenea drame, dar mi-era de ajuns să aud strigătele acelor nefericite ființe. Cît despre starea gravidelor, ați văzut : 291 de femei moarte în chinurile facerii într-un răstimp de nouă săptămîni. Aceasta la o treime din numărul total al populației. Așa încît îl las pe cititor să calculeze singur proporția reală.

Nu încape îndoială că mizeria femeilor care alăptau era la fel de mare. În această privință, *Buletinele mortuare* nu sînt prea lămuritoare. Totuși unele arată cîte ceva : numărul sugarilor morți din lipsă de lapte, înregistrat în unele *Buletine* este mai crescut decît de obicei. Dar asta nu spune mare lucru. Nenorocirea era următoarea : 1. Unii prunci mureau din lipsa laptelui, întrucît mama decedase și restul familiei așijderea. Și dacă mi-e îngăduit să-mi dau o părere, cred că sute de nou-născuți au pierit în felul ăsta. 2. Alții mureau nu din lipsă de lapte, ci otrăviți de laptele doicii ; ba chiar în cazurile în care îi alăptase propria mamă și aceasta se îmbolnăvise, înseamnă că își

otrăvise fătul, chiar înainte de a fi ştiut ea că este bolnavă. În asemenea cazuri, pruncul murea înaintea mamei.

Nu pot decît să las în aceste file următorul avertisment pentru cazul cînd vreo altă cumplită molimă ar veni peste oraşul nostru : toate femeile gravide sau cu prunc la sîn trebuie să plece deîndată, dacă au mijloacele trebuincioase. Căci de se vor molipsi, suferinţele lor vor fi îndoite faţă de ale celorlalţi.

Aş putea să vă istorisesc nişte întîmplări de să vi se încrînceneze carnea, despre prunci vii găsiţi sugînd la sînul mamelor sau doicilor moarte. Sau despre o mamă din parohia mea, care văzînd că pruncul ei arată bolnav, a trimis după un spiţer ca să-i vadă copilul. Cînd a venit spiţerul, se zice că mama tocmai îşi alăpta pruncul şi, după cum se înfăţişa, ea părea pe deplin sănătoasă. Dar cînd spiţerul se apropie, văzu semnele bolii chiar pe sînul mamei. Nevoind să o înspăimînte pe biata femeie, îi ceru copilul ca să-l examineze. Duse copilul în leagănul care se afla în încăpere, şi, desfăşîndu-i scutecele, văzu aceleaşi semne şi pe trupşorul lui. Şi mama şi pruncul muriră înainte ca spiţerul să se fi întors la el acasă, pentru a trimite o doctorie de apărare tatălui căruia îi spusese întregul adevăr. Dacă mama a luat boala de la copil, sau copilul de la mamă, nu se ştie, dar mai de crezut e cea de-a doua ipoteză.

Acelaşi lucru s-a întîmplat şi în cazul unui copil adus acasă la părinţi din braţele unei doici care murise de ciumă. Mama copilului n-a şovăit să-l strîngă la pieptul ei. Pruncul a infectat-o şi au murit împreună, mamă şi copil.

Şi cel mai înăsprit dintre oameni ar vărsa lacrimi de-ar şti cît de multe erau mamele care-şi vegheau cu duioşie pruncii bolnavi, murind adeseori înaintea acestora, luînd boala de la ei şi, în numeroase cazuri, dîndu-şi sufletul în timpul ce copilul pentru care se jertfiseră se însănătoşea.

Se mai povestea de un neguţător din East-Smith-field, a cărui soţie era gravidă — aflîndu-se la primul născut —

și a fost cuprinsă de chinurile facerii bolnavă fiind de ciumă. Bietul om n-a putut găsi nici o moașă s-o ajute, nici o infirmieră s-o îngrijească. Cele două slujnice pe care le ținea, își luaseră tălpășița. Sărmanul negustător a alergat din casă în casă, ca ieșit din minți, dar nu a putut afla nici un ajutor. În cele din urmă, un paznic din poarta unei case infectate i-a făgăduit că a doua-zi în zori va veni cu o infirmieră. Nefericitul om se întoarse acasă cu inima zdrobită, și o ajută pe nevastă-sa atît cît se pricepu, făcînd el pe moașa. Copilul se născu mort și, după un ceas, își dădu și nevastă-sa duhul în brațele lui. Dimineața, cînd paznicul veni cu infirmiera după cum făgăduise, găsind ușa deschisă, intră și-l găsi pe nefericitul soț strîngîndu-și încă în brațe soția moartă ; și atît de strivit de durere, încît, numai la cîteva ceasuri și-a dat și el sufletul, fără să fi purtat cel mai mic semn de boală. Se prăbușise, pur și simplu, sub povara suferinței.

Am auzit despre unii care, la moartea celor dragi, s-au îndobitocit de durere. Și se mai vorbea de cazul unuia atît de doborît de suferință, încît, treptat capul i s-a lăsat cu totul între umeri, de nu i se mai vedea decît creștetul puțin deasupra liniei omoplaților ; încetul cu încetul, și-a pierdut glasul și judecata, iar capul, cu fața înainte, nu mai putea fi ridicat dintre umeri decît cu ajutorul altora. Bietul om nu și-a mai revenit niciodată ; a lîncezit așa vreun an și a murit. Și nici c-a fost văzut vreodată înălțîndu-și privirile din pămînt sau uitîndu-se la ceva anume.

Nu-mi pot lua însărcinarea de a povesti asemenea întîmplări altfel decît în linii mari, pentru că nu era lesne să afli amănunte ; uneori familiile în care se petrecuseră astfel de fapte fuseseră cu totul nimicite de ciumă. Dar cazuri fără număr de acest fel îți ajungeau la ureche sau ți se perindau prin fața ochilor. Străbătînd doar străzile, așa cum făceam eu, e prea greu să poți spune că faptul ăsta s-a întîmplat în cutare familie, iar celălalt în alta,

mai ales că lucrurile se petreceau în acelaşi timp, dar niciodată în acelaşi chip.

Pentru că vă vorbeam însă despre vremea cînd molima pustia părţile răsăritene ale oraşului, iar cei dinspre părţile fluviului se fuduleau că pe ei o să-i ocolească, închipuiţi-vă cum şi-au pierdut minţile cînd ciuma a năvălit peste ei. Pentru că într-adevăr a năvălit ca o hoardă înarmată. Şi ajungînd aci, mi-au venit iar în minte cei trei bărbaţi care au plecat din Wapping neştiind încotro s-o ia, şi despre care v-am mai pomenit : unul făcea pesmeţi marinăreşti, altul era ţesător de vele, iar al treilea dulgher ; toţi trei din Wapping sau de pe acolo.

Aşa cum v-am spus, toropeala şi siguranţa oamenilor de prin acele părţi erau atît de puternice, încît nu numai că nu s-au mutat, precum cei de prin alte locuri, dar se făleau în gura mare că ei sînt sănătoşi şi că sănătatea ţine cu ei. Aşa că mulţi oameni din City şi din suburbiile infectate s-au retras la ei, ceea ce se poate că a grăbit răspîndirea ciumei şi pe aici. Căci, deşi eu sînt de părere că, de îndată ce se ivesc primele semne ale unei molime, toţi cei care au putinţa de a se evacua trebuie să pornească din timp şi să golească oraşul ameninţat, totuşi, după ce toată lumea hotărîtă să plece a plecat, cei care au rămas, gata să-şi înfrunte soarta, trebuie să stea locului, şi nu să se vînture dintr-o parte într-alta a oraşului ; căci ei poartă în chiar straiele lor sămînţa ciumei, ducînd-o de la o casă la alta, spre blestemul şi răul tuturor.

Din aceeaşi pricină s-au dat ordine ca toţi cîinii şi pisicile să fie ucişi ; căci fiind animale domestice, alergau de la o casă la alta şi dintr-o stradă în alta, putînd să poarte în chiar blana lor acele efluvii sau emanaţii otrăvitoare ale bolnavilor infectaţi. Drept care, încă de la începuturile molimei, primarul şi judecătoriile, de comună înţelegere cu medicii, au scos o ordonanţă potrivit căreia de îndată trebuiau să fie omorîţi toţi cîinii şi pisicile. Se numea un

slujbaș care avea să răspundă de îndeplinirea acestei misiuni.

Dacă ar fi să luăm în seamă socotelile publice, e de necrezut cîte asemenea sărmane animale au fost ucise[1]. Se vorbea de patruzeci de mii de cîini și de cinci ori pe atîtea pisici, pentru că nu exista casă fără pisică, ba în unele se găseau chiar cîte cinci-șase. S-au depus de asemenea toate străduințile pentru stîrpirea șoarecilor și șobolanilor, mai cu seamă a acestora din urmă. S-au pus capcane de șoareci, și otrăvuri, și o mare mulțime din aceste dihănii au fost nimicite.

Adeseori cugetam eu iar și iar cît de nepregătită fusese întreaga obște pentru calamitatea care o pălise și în ce măsură dezastrul ce urmase se datora faptului că nu se luaseră la timp măsuri și prevederi atît publice cît și personale. Dacă s-ar fi făcut tot ce se cuvenea, numărul victimelor ar fi fost mult mai mic. Spun toate acestea ca un avertisment și ca o lecție pentru posteritate.

Dar să revin la istoria celor trei bărbați, o istorie îmbibată de morală în fiecare părticică a ei. Întreaga lor conduită, ca și a acelora cu care s-au însoțit, e un model vrednic de urmat pentru toți cei nevoiași, bărbați sau femei, în caz că s-ar mai ivi vreodată asemenea pacoste. Și cred că de n-ar fi decît acest țel, povestea tot merită a fi depănată, chiar dacă așa cum o știu eu nu oglindește întotdeauna întreg adevărul faptelor.

Doi dintre ei erau frați, unul fost ostaș care acum cocea posmagi, iar celălalt un marinar șchiop, care acum țesea pînze de corabie ; cel de-al treilea era dulgher.

Într-o bună zi, John posmagiul zice către frate-său Thomas, țesătorul de pînze :

---

[1] Toate măsurile de apărare împotriva ciumei prevăd uciderea animalelor domestice. În timpul epidemiei din 1543, fuseseră uciși toți cîinii, cu excepția celor de vînătoare. Cifrele date de Defoe par însă îndoielnice.

— Frate Tom, ce-o să se aleagă de noi ? Ciuma se întețește în oraș și se îndreaptă către Wapping. Ce ne facem?

— Adevăr grăiși, răspunse Thomas. Nici eu nu știu ce să mă fac, căci dacă molima se lățește în Wapping, eu voi fi dat afară din casă.

Și astfel se porniră să pună lucrurile la cale.

John : Să fii dat afară din casă, Tom ? Dacă așa se va întîmpla, nu știu zău cine o să te mai primească. Pentru că oamenii se tem acum unul de altul, și nu-i chip să mai găsești vreo locuință pe undeva.

Tom : Gazdele la care locuiesc eu sînt oameni cumsecade și se poartă cu bunătate față de mine. Dar ei spun că dacă mă duc zi de zi la lucru în oraș, e primejdios să mă întorc acasă. Și-au pus în gînd să se ferece în casă și să nu dea drumul nimănui să se apropie de ei.

John : Păi bine fac dacă au de gînd să rămînă în oraș.

Tom : S-ar putea să mă hotărăsc și eu să mă încui în casă, pentru că în afară de niște pînze care i s-au ordonat patronului meu și pe care le isprăvesc eu acum, n-o să mai capăt o bună bucată de vreme nimic de lucru. Treburile nu mai mișcă deloc. Pretutindeni muncitorii și slujitorii sînt dați afară, așa că s-ar putea să fiu bucuros să mă zăvorăsc în casă. Dar nu prea cred să primească gazdele mele una ca asta.

John : Și-atunci, ce-ai să te faci, frățioare ? Și ce-o să mă fac eu ? Căci și eu stau la fel de rău ca și tine. Gazdele la care locuiesc s-au mutat la țară, cu cățel și purcel, în afară de o singură slujnică ; dar și ea pleacă săptămîna viitoare și încuie casa. Așa că o să mă pomenesc lipsit de căpătîi chiar mai devreme decît tine. Dar eu am hotărît să-mi iau valea, numai de-aș ști încotro să mă duc.

Tom : Rău am făcut că n-am plecat dintru-nceput, că atunci ne erau toate căile deschise. Acum nu mai e chip să ne clintim. Dacă încercăm să ieșim din oraș, o să pierim de foame. Nimeni n-o să ne vîndă de-ale gurii pe banii

noştri, şi nici n-or să ne lase să trecem prin oraşe, darmite să ne găzduiască prin case.

John : Şi ce-i mai rău, nu prea am nici parale.

Tom : Cît despre asta nu-i bai. Eu am ceva pus deoparte, deşi nu mare lucru. Dar îţi spun că nu putem pleca la drum. Cunosc eu o pereche de oameni cumsecade de pe strada mea care au încercat să plece, şi cînd au ajuns la Barnet sau la Whetston, sau undeva pe acolo, oamenii erau gata să tragă în ei dacă ar fi vrut să facă un pas mai departe. Aşa că s-au întors îndărăt cu coada între picioare.

John : Ba eu i-aş fi lăsat să tragă în mine, dac-aş fi fost acolo. Dacă nu mi s-ar fi vîndut merinde pe bănişorii mei, atunci le-aş fi luat cu sila, chiar de sub nasul lor.
Şi dacă le-aş fi trîntit banii, n-ar fi avut pricină să mă urmărească în judecată.

Tom : Vorbeşti ca un vechi ostaş, de parcă te-ai afla încă în Ţările-de-Jos, Dar lucrurile sînt serioase. Oamenii sînt îndreptăţiţi să nu lase pe nimeni să se apropie de ei, în vremuri de bolişte, atîta timp cît nu ştiu dacă eşti sănătos sau nu. Şi nu-i drept să-i jefuim.

John : Nu, frate, nu m-ai înţeles. Eu n-aş jefui pe nimeni. Dar dacă nu mi s-ar da drum liber în vreun oraş sau pe şosea, şi dacă nu mi s-ar vinde mîncare pe banii mei, ar însemna că oraşul acela are dreptul să mă înfometeze şi să mă ucidă, ceea ce nu-i adevărat.

Tom : Dar te lasă liber să faci cale întoarsă, şi deci nu te înfometează.

John : Bun, dar oraşul următor în care m-aş întoarce iarăşi nu m-ar lăsa să merg mai departe şi uite aşa, între ele, aş muri de foame. Şi apoi, nu există nici o lege care să mă oprească să merg pe drumul mare, încotro doresc.

Tom : Ar însemna mare necaz să te ciorovăieşti cu ei în fiecare oraş întîlnit în cale. Ăsta nu-i lucru la care să se înhame nişte oameni săraci ca noi, mai ales în vremuri din astea.

John : Da de ce nu, frăţioare ? Noi ne aflăm într-o stare mai rea decît a oricui altcuiva. Nici să plecăm nu putem, şi nici să rămînem. Gîndesc aidoma ca leprosul din Samaria : „Dacă rămînem pe loc, moartea ne paşte". Vreau să spun, pe nişte oameni ca noi, fără o casă a noastră, şi fără ca cineva să ne dea găzduire. Şi nici pe stradă nu putem dormi. Nu ne rămîne decît să ne culcăm singuri în căruţa cu morţi. De aceea zic : dacă rămînem pe loc, moartea ne paşte sigur ; iar dacă plecăm, s-ar putea să murim. Eu unul sînt hotărît să plec.

Tom : Bine, pleci. Dar încotro pleci ? Şi ce ai să faci ? Şi eu aş veni cu dragă inimă cu tine, de-aş şti unde. Dar nicăieri nu avem cunoscuţi, nu avem prieteni. Noi aici ne-am născut şi aici vom muri.

John : Uite ce-i, Tom, întreaga ţară e ţara mea de baştină, la fel ca şi acest oraş. A spune că nu vrei să-ţi părăseşti, la vreme de molimă, oraşul în care te-ai născut, e ca şi cum ai spune că nu vrei să ieşi din casa ta cînd a luat foc. Eu m-am născut în Anglia, şi am dreptul să trăiesc în ea.

Tom : Dar ştii bine că, prin lege, orice vagabond poate fi oprit şi trimis îndărăt la ultimul lui domiciliu legal.

John : Dar cine o să mă ia pe mine drept un vagabond ? Nu doresc decît să pornesc la drumeţie, şi legea îmi dă dreptul s-o fac.

Tom : Oricît am pretinde noi că avem prin lege drept la călătorie sau la drumeţie, ei nu se vor lăsa duşi cu vorba.

John : A fugi ca să-ţi salvezi viaţa nu e un drept legal ? Şi oricine ştie că e un adevăr. Noi nu înşelăm pe nimeni.

Tom : Să zicem că ne lasă să trecem. Încotro vom merge ?

John : Oriunde ne vom putea salva viaţa. O să avem destul timp să ne gîndim la acest lucru cînd om izbuti să

ieşim din oraş. Din momentul în care mă văd ieşit din blestemata asta de Londră, nu-mi mai pasă unde mă duc.

Tom : Ne-om izbi de mari greutăţi. Nu ştiu ce să spun.

John : Bine, Tom, stai şi mai chibzuieşte un pic.

Acestea se întîmplau pe la începutul lunii iulie, şi cu toate că molima se întinsese în părţile de nord şi de apus ale oraşului, toate suburbiile aflate de o parte şi de alta a fluviului rămăseseră încă neatinse, aşa cum am mai arătat. Aceasta chiar şi cînd *Buletinele săptămînale* înregistrau 1006 morţi pe săptămînă.

Două săptămîni mai tîrziu, cei doi fraţi se întîlniră iar, dar de astă dată lucrurile se înrăutăţiseră. Ciuma înaintase vertiginos. *Buletinele* înregistrau acum cîte 2785 morţi pe săptămînă, şi cifrele erau în continuă creştere. Totuşi, de ambele maluri ale rîului situaţia era încă bună. Începuseră să mai moară însă şi prin Redriff, iar în Ratcliff muriseră vreo cinci-şase, cînd ţesătorul de vele veni la fratele lui, John, cuprins de spaimă, pentru că gazdele îi puseseră în vedere ca pînă într-o săptămînă să se mute. Şi fratele John se găsea la ananghie, căci şi el ajunsese pe drumuri şi se rugase de patronul lui să-l lase să se aciuiască într-o magazie ce ţinea de brutărie, unde îşi încropise un culcuş din paie acoperite cu nişte saci de ţinut pesmeţi, iar cu alţi asemenea saci se învelea.

Şi atunci, văzînd ei că nu mai era chip să găsească de lucru, sau vreo slujbă, sau vreo posibilitate de cîştig, hotărîră să facă tot ce le-o sta în putinţă ca să iasă din oraşul infectat ; şi au gîndit că, gospodărindu-se cu chibzuială, vor izbuti să trăiască din puţinul pe care-l aveau, atît cît o să ţină acesta. Iar după aceea, dacă vor găsi de lucru, vor lucra oriunde şi oricît şi orice fel de muncă.

În timp ce cumpăneau ei cum să treacă la fapte cît mai bine cu putinţă, află de planul lor şi cel de-al treilea, care-l cunoştea îndeaproape pe ţesătorul de vele, şi ceru să-i însoţească şi el. Aşadar, toţi trei se pregătiră de plecare.

Sumele de bani pe care le agonisise fiecare nu se prea potriveau între ele, dar cum ţesătorul de vele, care era mai procopsit decît ceilalţi, ştia bine că nu ar fi găsit el de lucru la ţară, pe lîngă că era şi şchiop, se învoiră cu toţii să pună banii laolaltă, cu condiţia ca oricare din ei ar fi izbutit să cîştige ceva prin muncă, să adauge cîştigul la fondul comun.

Se mai învoiră să-şi ia cu ei cît mai puţin calabalîc, pentru că hotărîseră să meargă la început pe jos ; şi cît mai departe, ca să-şi pună vieţile în siguranţă. Se sfătuiră îndelung între ei ce drum să apuce, şi-i prinseră şi zorii zilei fără să fi ajuns la o hotărîre.

În cele din urmă, marinarul zise o vorbă care le hotărî calea :

— Mai întîi de toate, începu el, e arşiţă mare, aşadar eu zic s-o luăm spre nord, ca să nu ne bată soarele în faţă şi pe piept, căci altminteri ne-am înăbuşi de căldură ; şi mi s-a mai spus că nu-i bine să ţi se înfierbînte sîngele, într-o vreme cînd boala s-ar putea să plutească în văzduh. În al doilea rînd, a urmat el, eu zic s-o pornim împotriva direcţiei din care o să sufle vîntul cînd plecăm, ca să nu ne ajungă din spate miasmele oraşului.

Ceilalţi doi se învoiră cu aceste măsuri, cu condiţia ca nu cumva vîntul să bată dispre sud, cînd ei se vor îndrepta spre nord.

Şi-a dat cu părerea şi John posmagiul, care înainte fusese ostaş :

— Întîi şi-ntîi, nici unul dintre noi nu se aşteaptă să găsim găzduire în vreun oraş, şi n-o să ne fie prea bine să dormim sub cerul liber. Cu toate că acuma e cald, s-ar putea să vină umezeală şi ploaie, ori noi trebuie să fim de două ori mai grijulii cu sănătatea noastră. De aceea zic, frate Tom, că tu care eşti ţesător de pînze, ai putea să ne faci cu uşurinţă un cort, pe care l-am ridica noaptea şi l-am strînge dimineaţa şi, în felul ăsta, nici că ne mai pasă

de toate hanurile din Anglia. Dacă avem un cort bun deasupra capului, o s-o scoatem cu bine la capăt.

Dulgherul se împotrivi la aceasta, spunîndu-le să lase totul în seama sa, căci seară de seară, cu securea şi ciocanul lui, pentru că alte unelte nu avea, o să le ridice o căsuţă de lemn, care o să-i mulţumească mai mult decît un cort.

Ostaşul şi dulgherul se ciorovăiră un timp asupra acestui punct, dar pînă la urmă birui ostaşul cu ideea cortului. Singura greutate era că trebuiau să-l care după ei, ceea ce le sporea mult povara, mai ales că vremea era foarte fierbinte. Dar iată că peste ţesătorul de vele a dat un noroc : stăpînu-său, care era şi frînghier, avea un căluţ care pe atunci nu-i făcea trebuinţă şi, dorind să vină în ajutorul a trei oameni cinstiţi, le dădu mîrţoaga ca să le care poverile. Ba chiar, în schimbul a trei zile de lucru, înainte de plecare, îi mai dădu ajutorului său o pînză mare de arboret, destul cît să facă un cort bun din ea. Ostaşul îl învăţă pe frate-său cum s-o croiască, şi curînd, sub îndrumarea lui, cortul fu isprăvit şi potrivit a fi înălţat pe nişte pari. Aşadar, iată-i gata de drum : trei bărbaţi, un cort, un căluţ şi o puşcă, pentru că ostaşul ţinea morţiş să plece cu armă, zicînd că acum nu mai era posmagiu ci soldat.

Dulgherul avea un săculeţ cu unelte, care i-ar fi putut folosi dacă găsea ceva de lucru pe drum, ca să-şi poată ţine zilele. Îşi puseră toţi banii laolaltă şi, p-aci ţi-e drumul.

Se pare că, în dimineaţa cînd porniră, vîntul bătea, după cum zicea marinarul care avea o busolă de buzunar, dinspre nord-vest. Aşa încît luară direcţia, sau mai curînd hotărîră să se îndrepte către nord-vest.

Dar li se ivi următoarea greutate : cînd o porniră din Wapping pe la capătul de lîngă Hermitage, cum ciuma se dezlănţuise aprig în părţile de nord ale oraşului, adică în parohiile Shoreditch şi Cripplegate, cei trei drumeţi şi-au zis că nu-i înţelept s-o ia prin vecinătatea acestor părţi.

Așa încît ocoliră pe drumul de răsărit, adică pe șoseaua Radcliff și lăsară în stînga biserica Stepney, ca să nu treacă pe lîngă cimitir, mai cu seamă că acum vîntul bătea mai tare din vest, adică tocmai dinspre părțile cele mai mîncate de boală ale orașului. Așadar, depărtîndu-se de Stepney, făcură un ocol mare, și ieșiră în drumul mare taman la Bow.

Aici, santinela de strajă la podul Bow i-ar fi luat la întrebări ; dar ei trecură drumul și apucară pe o potecă îngustă care înconjoară capătul orașului, dînd spre Old-Ford, și astfel fură scutiți de interogatorii și se îndreptară spre Old-Ford.

Pretutindeni polițaii stăteau de veghe, nu atît pentru a nu lăsa oamenii să treacă, ci pentru a-i împiedica de a-și căuta adăpost în tîrgurile lor. Cu atît mai mult cu cît se iscase pe atunci un zvon, lesne de crezut, cum că sărăcimea din Londra, strivită de suferințe și lihnită de foame, luase armele în mînă și se răsculase, așa încît avea acum să se năpustească peste toate tîrgurile din jur, ca să jefuiască merinde. Acesta era însă, din fericire, doar un zvon și nimic mai mult ; deși n-ar fi fost departe de a ajunge o realitate, pentru că populația nevoiașă era atît de hărțuită de boală și de lipsuri, încît cu greu putea fi stăvilită să nu-și ia cîmpii, prefăcînd în praf și pulbere tot ce întîlnea în cale. Și, așa cum am mai arătat, singura piedică adevărată era faptul că ciuma îi secera cu atîta înverșunare, încît sărmanii se învălmășeau cu miile la groapă, în loc să se năpustească cu miile în cîmp. Așa încît, deși buna gospodărire a primarului și a judecătorilor a ajutat mult la strunirea furiei și deznădejdii poporului și la frînarea jafurilor, totuși adevărații stăvilitori au fost căruțele cu morți. Căci în acele zile, numai în cinci parohii au murit 5000 de oameni în trei săptămîni, iar bolnavi erau probabil de trei ori pe atît. E drept că unii se însănătoșeau, dar mult mai mulți cădeau bolnavi zi de zi. Iar cînd *Buletinele săptămînale* anunțau 5000 de morți, dați-mi voie să

cred, ţinînd seama de condiţiile în care se făceau socotelile, că erau de două ori pe atît.

Dar să ne întoarcem la drumeţii noştri. La Old-Ford au fost cercetaţi, dar cum păreau mai curînd să vină de la ţară decît de la oraş, au scăpat uşor. Oamenii le vorbeau, ba i-au lăsat chiar să intre într-o cîrciumă unde se găseau poliţaiul şi sergenţii lui, şi acolo li s-a dat de băut şi de mîncat, ceea ce a făcut să le sporească vigoarea şi curajul. Şi tot aici le-a dat prin minte ca pe viitor, ori de cîte ori aveau să fie întrebaţi, să spună că veneau din Essex ; şi nu din Londra.

Cu şiretlicul ăsta, cuceriră bunăvoinţa poliţaiului de la Old-Ford, care le dădu o dovadă că veniseră din Essex şi trecuseră prin tîrgul lor, fără să se fi abătut prin Londra. Ceea ce nici nu era prea departe de adevăr, întrucît Wapping sau Radcliff nu fac parte nici din City, nici din Liberties.

Această dovadă, adresată poliţaiului următor, aflat la Hummerton, un cătun care ţinea de parohia Hackney, a fost atît de binevenită, încît nu numai că le-a deschis acolo cale liberă, dar le-a înlesnit şi obţinerea unui certificat de sănătate eliberat de un judecător de pace, la rugămintea poliţaiului. Şi astfel au putut străbate lungul şi fărîmiţatul tîrg Hackney (care se alcătuia pe atunci din mai multe cătune), şi au tot mers înainte pînă au ajuns la drumul mare dinspre nord, pe creasta Stamford-Hill.

La vremea aceea începuseră să se simtă osteniţi, aşadar hotărîră să ridice cortul şi să-şi petreacă prima noapte pe cărarea din spatele tîrgului Hackney, puţin mai încoace de locul unde aceasta dă în drumul mare. Găsind ei acolo un hambar, sau o clădire ce semăna a hambar, după ce se încredinţară că nu era nimeni înăuntru, ridicară cortul, cu partea din faţă rezemată de hambar. Îl aşezară în felul ăsta pentru că vîntul bătea vijelios în noaptea aceea, iar ei încă nu erau deprinşi să înnopteze în asemenea adăpost, şi nici măcar să-l încropească prea bine.

Acolo îi găsi somnul, dar dulgherul, un om serios şi cumpătat, neîmpăcîndu-se cu gîndul de a se lăsa aşa, în voia soartei, din prima noapte, nu putu să adoarmă oricît se străduí, şi atunci hotărî să iasă din cort, să ia arma şi să facă pe santinela, străjuindu-i pe ceilalţi doi. Astfel, cu arma în mînă, se plimba el în sus şi-n jos prin faţa hambarului, care se găsea în plin cîmp, lîngă drum, dar împrejmuit de o îngrăditură. Nu peste mult, auzi larmă de glasuri şi de oameni în număr mare, care păreau să vină, gîndi el, de-a dreptul spre hambar. Nu socoti de cuviinţă să-şi deştepte tovarăşii, dar după cîteva minute, cum larma creştea întruna, posmagiul îl strigă şi-l întrebă ce se întîmplă. După care sări şi el în picioare. Cel de-al treilea, ţesătorul şchiop, fiind foarte istovit, rămase în cort.

Aşa cum se aşteptaseră, mulţimea pe care o auziseră venea de-a dreptul spre hambar, cînd unul dintre drumeţii noştri îi somă, întocmai ca o santinelă, cu un : „Cine-i acolo ?“ Oamenii nu răspunseră pe dată, dar unul dintre ei se adresă altuia din spatele său :

— Vai ! Aşteptările noastre au fost înşelate. Au venit alţii şi au ocupat hambarul.

Cu toţii se opriră, cuprinşi parcă de mirare ; păreau să fie vreo treisprezece oameni şi nişte femei printre ei. Se sfătuiau ce să facă, şi din vorbele lor drumeţii noştri curînd aflară că şi aceia erau nişte nefericiţi ca şi ei, căutînd un adăpost şi puţină siguranţă. Ba mai mult, nu trebuiau să se teamă de apropierea lor, pentru că de îndată ce auziseră cuvintele „Cine e acolo ?“ femeile începuseră să strige speriate :

— Nu vă apropiaţi de ei ! Poate că sînt ciumaţi !

Apoi unul dintre bărbaţi zise :

— Să încercăm să stăm de vorbă cu ei.

La care femeile :

— Nu, în ruptul capului ! Dacă pînă acum Domnul ne-a cruţat, să nu ne băgăm singuri în primejdie ! Vă rugăm din toată inima.

Aşa încît drumeţii noştri îşi dădură seama că erau oameni de nădejde, care fugiseră la rîndul lor ca să-şi salveze vieţile. Cum le venise inima la loc, John îi spuse dulgherului :

— Hai să le dăm puţin curaj !

Atunci dulgherul le vorbi astfel :

— Hei, oameni buni ! Am aflat din vorba voastră că şi voi aţi fugit de acelaşi crunt vrăjmaş ca şi noi. Nu vă temeţi, nu sîntem decît trei la număr şi dacă voi nu sînteţi atinşi de boală, noi nu vă facem nici un rău. Nu am ocupat hambarul, ci am înnoptat într-un cort în afara lui, şi-l vom da la o parte ca să vă facem loc ; iar după aceea o să-l ridicăm din nou în altă parte.

După aceste cuvinte, se porni o discuţie între dulgher, al cărui nume era Richard, şi unul din grup, care se numea Ford.

Ford : Şi ne puteţi da încredinţarea că sînteţi cu toţii sănătoşi ?

Richard : Cît despre asta puteţi avea inima uşoară ; nu vă pîndeşte nici un rău. Vedeţi bine că nu voim a vă pune în primejdie şi de aceea v-am spus că noi nu am folosit hambarul, şi că vom muta cortul mai departe, ca să fim împăcaţi şi noi şi voi.

Ford : E o faptă frumoasă şi mărinimoasă. Dar dacă ne încredinţaţi că sînteţi sănătoşi, de ce să vă mutaţi adăpostul vostru, acum că vi l-aţi înjghebat şi aveţi şi voi dreptul la un strop de odihnă ? Noi o să intrăm în hambar, să ne odihnim un pic, fără să vă tulburăm pe voi.

Richard : Mă rog, dar voi sînteţi mai numeroşi decît noi. Nădăjduiesc că ne veţi încredinţa şi voi că sînteţi pe deplin sănătoşi, căci primejdia e la fel de mare şi pentru noi ca şi pentru voi.

Ford : Lăudat fie Domnul că unii au scăpat teferi, deşi puţini. Care o fi ursita noastră de acum încolo nu putem şti, dar pînă în acest moment am fost cruţaţi.

Richard : Din ce parte a Londrei veniți ? A ajuns molima prin părțile voastre ?

Ford : Da, da, chiar pustiește cu furie, altfel n-am fi fugit așa cum ne vedeți. Nu credem să mai rămînă mulți în viață în urma noastră.

Richard : De unde veniți ?

Ford : Cei mai mulți dintre noi din parohia Cripplegate ; vreo doi sau trei din parohia Clarkenwell, dar din capătul celălalt.

Richard : Și atunci cum de nu v-ați evacuat mai devreme ?

Ford : Am fost plecați o bucată de vreme, și apoi ne-am adunat și ne-am adăpostit cu toții în Islington, unde am avut la îndemînă o casă părăsită ; ne-am dus acolo așternuturile noastre și cîteva lucrușoare. Dar ciuma a dat peste noi și în Islington, iar o casă vecină cu a noastră a fost infectată și închisă. Așa încît am fugit cu toții în mare grabă.

Richard : Și încotro vă îndreptați ?

Ford : Acolo unde soarta ne va îndrepta pașii. Nu știu unde, dar Domnul îi îndrumă pe cei ce-și înalță ochii spre el.

Aici discuția se încheie, iar oamenii veniră la hambar și, cu oarecare greutate, se strecurară în el. Nu se găsea decît fîn înăuntru, dar își încropiră culcușuri pe cît putură și se lăsară furați de somn.

Era anotimpul cînd se crapă devreme de ziuă. Și cum Richard dulgherul făcuse de strajă în prima parte a nopții, John ostașul îl înlocui acum, preluînd el straja de dimineață, așa încît intră în vorbă cu străinii. Aceștia îi povestiră că atunci cînd plecaseră din Islington avuseseră de gînd să se îndrepte spre nord, către Highgate, dar fuseseră opriți la Holloway și cei de acolo nu-i lăsaseră să treacă mai departe. Așa c-au trebuit să străbată prin cîmp și peste dealuri spre răsărit, și au ajuns la „Rîul îngră-

dit“ [1], tot ținîndu-se departe de orașe. Au lăsat Hornsey în stînga, și Newington în dreapta, și au ajuns la Stamford-Hill din partea opusă celei din care veniseră drumeții noștri. Și acum îi bătea gîndul să treacă rîul, pe la mlaștini, și să se îndrepte spre codrii Epping, unde trăgeau nădejde să fie lăsați să se așeze. Se pare că nu erau săraci, cel puțin nu atît de săraci încît să se zbată în lipsuri. Aveau atîta cît să poată rezista, trăind cu mare cumpătare, două-trei luni, cînd, ziceau ei, era de așteptat ca vremea rece să oprească molima, sau cel puțin să-i sleiască violența ; dacă nu de alta, măcar pentru că nu va mai exista cine să-i molipsească.

În mare măsură, aceasta era și soarta drumeților noștri, numai că ei erau mai bine echipați pentru drum lung, și aveau de gînd să meargă mai departe. Cu toate că la început n-ar fi vrut să se îndepărteze de Londra mai mult de o zi de drum, astfel ca să poată avea vești de acolo la fiecare două sau trei zile.

Dar drumeții noștri au descoperit o piedică neașteptată și anume căluțul care le căra tot greul, dar din pricina căruia trebuiau să țină drumul mare. Pe cînd cei din grup tăiau peste plaiuri, fie că era sau nu potecă ori drum bătut. În felul acesta erau scutiți de a trece prin orașe, sau chiar de a se apropia de orașe, decît doar cînd trebuiau să cumpere de-ale gurii. Și cu acele prilejuri întîmpinau mari greutăți. De care vom vorbi însă la locul lor.

Dar cei trei oameni ai noștri erau nevoiți să țină drumul mare, neputînd să treacă peste țarini cu calul, sau să-i păgubească pe oameni stricîndu-le gardurile ori îngrăditurile, sau călcîndu-le semănăturile în picioare.

Dar tare ar fi vrut cei trei să se alăture grupului și să le împărtășească soarta. După ce mai stătură de vorbă, renunțară la planul lor dintîi, adică de a porni spre nord, și se hotărîră să se ducă împreună cu ceilalți în Essex.

[1] Apeductul construit în 1608—1613 de Sir Hugh Middleton pentru alimentarea Londrei cu apă.

Drept care, cînd se lumină bine de zi, îşi strînseră cortul şi-l încărcară în spinarea calului, apoi o porniră cu toţii laolaltă.

Încercară unele greutăţi la traversarea rîului cu barca, barcagiul temîndu-se de ei ; dar după ce discutară îndelung de la depărtare, barcagiul se învoi să lase barca într-un anumit loc, de unde aveau s-o ia ei singuri. Îi îndrumă apoi unde s-o lase, el avînd o altă barcă. Se pare că nu s-a atins timp de opt zile de prima barcă.

După ce i-au lăsat dinainte bani barcagiului, acesta le-a adus provizii de mîncare şi băutură, pe care le-a lăsat tot în barcă. Dar, aşa cum am spus, numai după ce a luat banii înainte.

Acum însă, drumeţii noştri erau în mare încurcătură cum să treacă rîul cu calul, barca fiind prea mică şi nepotrivită pentru aşa ceva. Pînă la urmă au trebuit să-l descarce de poveri şi calul a trecut apa înot.

De la rîu au luat-o spre pădure, dar cînd au ajuns la Walthamstow, oamenii din acest tîrg nu i-au lăsat să meargă mai departe, aşa cum se întîmpla dealtfel pretutindeni. Poliţaii şi sergenţii îi ţinură la depărtare, şi începură să poarte discuţii. Oamenii noştri le povestiră despre ei aceleaşi lucruri pe care le cunoaştem şi noi, dar tîrgoveţii nu le dădură crezare, spunîndu-le că mai veniseră pe acolo vreo două-trei grupuri care le înşiraseră aceleaşi baliverne, şi după aceea, în oraşele prin care trecuseră, cîţiva oameni se îmbolnăviseră de ciumă. Aşa că acei înşelători au fost prinşi, judecaţi şi pedepsiţi după merit. Drept care cîţiva dintre ei muriseră pe cîmp, fie de ciumă, fie de foame şi de lipsuri. Era, firește, o pricină foarte îndreptăţită pentru ca populaţia din Walthamstow să se arate foarte grijulie, şi să ia hotărîrea de a nu adăposti pe nimeni. Dar, aşa cum încerca să-i lămurească Richard dulgherul şi unul dintre bărbaţii din grup, nu exista nici o pricină ca să închidă drumurile şi să nu-i lase pe oameni doar să treacă prin oraş ; oameni care nu le cereau nimic

alta decît să fie lăsaţi a străbate străzile. Dacă cetăţenilor le era teamă, n-aveau decît să intre în casă şi să încuie uşile. Nimeni n-o să se poarte cu ei nici frumos nici urît, ci toţi or să-şi vadă mai departe de treburile lor.

Dar poliţaiul şi ajutoarele lui nici nu voiau să audă, şi rămîneau îndărătnici şi neînduplecaţi. Aşadar, cei doi care încercaseră să-i înmoaie, se întoarseră la tovarăşii lor de drum, să se sfătuiască ce-i de făcut. Situaţia era cît se poate de grea şi o bună bucată de timp nimeni n-a ştiut ce cale să apuce. Dar în cele din urmă, John posmagiul şi ostaşul, stînd o leacă pe gînduri, le zise să-l lase pe el să lămurească treburile. Îi ceru mai întîi lui Richard dulgherul să taie nişte crăci din copaci şi să le cioplească într-un chip cît mai asemănător cu puştile. După cîtva timp, aveau vreo cinci-şase puşti, care de la depărtare păreau a fi adevărate. Acolo unde ar fi trebuit să fie trăgaciul, le înveliră în cîrpe şi zdrenţe, aşa cum fac ostaşii pe vreme umedă, ca să le păzească de rugină. În rest, le mînjiră cu lut sau clisă, ca să le schimbe culoarea. În tot acest timp, restul grupului, sub îndrumările lui John, se aşezară pe sub copaci, cîte doi, cîte trei, şi aprinseră focuri, la mare depărtare unul de celălalt.

După care, el şi cu încă vreo doi înaintară şi ridicară cortul într-un loc unde putea fi bine văzut de la bariera înălţată de tîrgoveţi. Puseră de strajă în faţa cortului o santinelă, cu puşca adevărată — singura pe care o aveau. Santinela se plimba cu arma la umăr, aşa încît toată lumea să-l poată vedea bine. Legară şi calul de un gard din apropiere, şi aprinseră un foc de surcele uscate de cealaltă parte a cortului, pentru ca cetăţenii tîrgului să vadă numai focul şi fumul, nu şi ce se ascunde îndărăt.

După ce tîrgoveţii se uitară şi se tot uitară cu luare aminte, traseră încheierea, din tot ce se putea vedea, că erau împresuraţi de o mare mulţime înarmată şi îşi cam pierdură cumpătul. Nu i-ar fi supărat atîta să-i lase să plece, cît să-i lase să stea. Mai cu seamă văzînd că aveau

cai și arme, căci li se arătase un cal (la gard) și o pușcă la cort ; dar mai văzuseră ei și pe alții foindu-se pe cîmp, sau îndărătul îngrăditurilor, cu pușca la umăr. La asemenea priveliște, desigur că se speriară foarte. Și se pare că s-au dus la judecătorul de pace să-l întrebe ce-i de făcut. Nu știu ce i-a povățuit judecătorul, dar către seară au strigat de la barieră către santinela de la cort.

— Ce doriți ? răspunse John. [1]

— Ce aveți voi de gînd să faceți ? întrebă polițaiul.

— Să facem ? se miră John. Ce-ați vrea să facem ?

Polițaiul : De ce nu plecați ? Pentru ce stați aici ?

John : De ce ne opriți calea pe șoseaua națională și nu ne lăsați să ne urmăm drumul ?

Polițaiul : Nu sîntem obligați să vă lămurim de ce și pentru ce. Dar v-am spus totuși : din pricina ciumei.

John : Și noi v-am spus că sîntem sănătoși tun, deși nici noi nu eram obligați să vă dăm aceste lămuriri. Și totuși ne opriți drumul pe șoseaua națională.

Polițaiul : Avem dreptul să vă oprim, pentru siguranța noastră. Și apoi, nu e șoseaua națională, ci un drum particular. Vedeți bine că e o poartă aci. Și cine trece, plătește o taxă.

John : Și noi avem dreptul la siguranța noastră, în aceeași măsură ca și voi. Doar știți că am fugit din orașul nostru ca să scăpăm cu viață. E o faptă necreștinească și nedreaptă ca să ne opriți.

Polițaiul : Aveți libertatea să vă întoarceți de unde ați venit ; de la asta nu vă oprește nimeni.

John : Nu ; cel ce ne oprește e un vrăjmaș mai puternic decît voi. Altfel n-am fi fugit de el.

Polițaiul : Atunci puteți lua oricare alt drum.

John : Nu, nu ; bănuiesc că vă dați seama că am putea să vă punem pe fugă, pe voi și pe toți cei din tîrgul vostru,

[1] Se pare că John era în cort, dar auzindu-i, ieși și preluă el arma făcînd pe santinela, ca și cum înăuntru ar fi fost un ofițer superior (n.a.).

numai să vrem. Dar din moment ce ne-ați oprit aici, ne declarăm mulțumiți. Vedeți, ne-am făcut aici tabără, și aici vom rămîne. Trag nădejde că o să ne dați merinde.

Polițaiul : Noi să vă dăm merinde ? Ce tot spui acolo ?

John : Cum, doar n-o să ne lăsați să murim de foame. Dacă ne opriți aici, trebuie să ne și țineți.

Polițaiul : N-o să vă meargă prea bine dacă vă lăsați în seama noastră.

John : Dacă o să ne înfometați, o să ne luăm singuri partea.

Polițaiul : Doar n-aveți de gînd să ne atacați ?

John : Noi n-am rostit o vorbă despre atac. Dar de ce vreți să ne împingeți la una ca asta ? Eu sînt un vechi ostaș, și sînt învățat să fac foame. Și dacă vă închipuiți că lipsa de provizii ne va sili să facem cale întoarsă, vă înșelați amarnic.

Polițaiul : Dacă veniți cu amenințări, vom avea noi grijă să vă ținem piept. Am ordin să ridic populația împotriva voastră.

John : Dumneata ești cel care amenință, nu noi. Și dacă ne-ai pus gînd rău, e de datoria noastră să nu-ți dăm timp să treci la fapte. Peste cîteva clipe vom porni la asalt. [1]

Polițistul : Ce doriți de la noi ?

John : La început nu doream de la voi nimic alta decît să ne lăsați să trecem prin oraș. N-am fi făcut nimănui nici un rău și nimeni n-ar fi păgubit de pe urma noastră. Nu sîntem tîlhari, ci niște biete făpturi aflate la mare nevoie, încercînd să fugă de îngrozitoarea molimă din Londra, care nimicește mii de oameni în fiece săptămînă. Ne minunăm cum de puteți fi atît de lipsiți de inimă.

Polițaiul : Apărarea sănătății noastre ne-o cere.

John : Ce vă cere ?. Să vă înțărcați mila cînd e vorba de o asemenea năpastă ?

[1] Această amenințare i-a speriat într-atîta pe polițai și pe cei care-l însoțeau, încît pe dată au schimbat tonul (n.a.).

Poliţaiul : Uite ce-i, dacă vă prindeţi să treceţi peste cîmpul din stînga voastră, ocolind oraşul, atunci vi se vor deschide cîteva porţi.

John : Oamenii noştri călări [1] nu pot trece cu toată încărcătura pe poteca aceea. Şi apoi nici nu duce la drumul pe care vrem să-l luăm noi ; şi, la urma urmei, de ce să ne siliţi s-o luăm pe acolo ? În plus, ne-aţi ţinut aici întreaga zi fără nici un fel de hrană decît aceea pe care am adus-o cu noi. Socot c-ar trebui să ne trimiteţi nişte merinde.

Poliţaiul : Dacă o luaţi pe drumul pe care vă spunem noi, vă vom trimite nişte provizii.

John : Dac-o luăm pe acolo, înseamnă ca toate celelalte oraşe din comitat să ne închidă drumurile.

Poliţaiul : Dacă vă vor da provizii, ce vă pasă ? Văd că aveţi corturi, deci nu trebuie să cereţi adăpost.

John : Mă rog, ce cantitate de provizii ne trimiteţi ?

Poliţaiul : Cîţi sînteţi ?

John : Nu vă cerem acum hrană pentru toţi ai noştri ; noi sîntem împărţiţi în trei cete. Dacă ne veţi trimite pîine pe trei zile pentru douăzeci de bărbaţi şi şase-şapte femei, şi dacă ne veţi arăta drumul peste cîmp despre care ne-aţi vorbit, vom primi să ne abatem de la direcţia noastră, pentru ca oamenii voştri să nu se mai teamă de noi. cu toate că sîntem la fel de sănătoşi ca şi voi.

Poliţaiul : Şi ne puteţi încredinţa că ceilalţi oameni ai voştri n-or să ne mai dea bătaie de cap ?

John : De asta puteţi fi siguri.

Poliţaiul : Trebuie să făgăduiţi că nici unul dintre voi n-o să treacă nici cu un pas dincolo de locul unde vor fi aşezate merindele pe care o să vi le trimitem.

John : Pentru acest lucru îmi iau eu întreaga răspundere. [2]

---

[1] A nu se uita că aveau un singur cal (n.a.).

[2] Aci, John strigă pe unul din oamenii lui şi-i ceru să comunice căpitanului Richard şi celorlalţi să înainteze pe drumul de jos, spre mlaştini, urmînd să se întîlnească cu toţii în pădure (n.a.).

Ca urmare a acestei învoieli, la locul ales fură puse douăzeci de pîini şi patru ciozvîrte mari de carne de vacă, iar cîteva dintre porţi fură deschise ; trecură cu toţii, dar cetăţenii din tîrg nu avură curajul nici măcar să se uite la ei în timp ce înaintau ; dar oricum se lăsase seara, şi chiar dacă s-ar fi uitat n-ar fi văzut mare lucru şi nu şi-ar fi dat seama cît de puţini erau.

Aşa a reuşit s-o scoată la capăt John ostaşul. Însă întreaga poveste se răspîndi în ţinut, care intră pe dată în mare alarmă. Dacă drumeţii ar fi fost cu adevărat două-trei sute la număr, întregul comitat s-ar fi ridicat împotriva lor şi i-ar fi vîrît la închisoare sau poate că le-ar fi spart capetele.

Oamenii noştri au mirosit curînd lucrul ăsta, pentru că două zile mai tîrziu începură să întîlnească în drum potere călare sau pe jos, care scotoceau ţinutul în căutarea a trei mari cete de oameni înarmaţi cu puşti, care scăpaseră din Londra şi semănau ciuma peste tot. Şi nu numai că-i umpleau pe oameni de ciumă, dar pe unde treceau se ţineau de prădăciuni.

Călătorii noştri, la auzul acestor lucruri, îşi dădură pe dată seama că se aflau în primejdie şi, la sfatul lui John ostaşul, hotărîră să se despartă din nou. John cu calul şi cu cei doi tovarăşi de drum ai săi porniră spre Waltham. Ceilalţi se răzleţiră şi ei în două grupuri, şi se îndreptară spre Epping.

În prima noapte, se aşezară cu toţii în pădure, nu la mare depărtare unii de alţii, dar nu mai ridicară cortul, ca să nu bată la ochi. Pe de altă parte, Richard se puse pe treabă cu toporişca şi cu securea lui şi, tăind crăci de copaci, clădi trei bărăci sau bojdeuci, în care se adăpostiră cu toţii cît putură de bine.

Hrana pe care o căpătaseră la Walthamstow le ajunse din plin pentru noaptea aceea, iar în ce priveşte ziua următoare, se lăsară în voia soartei. Se descurcaseră atît de bine pînă acum sub îndrumările fostului ostaş, încît de

comună înțelegere îl numiră conducătorul lor. Și prima lui hotărîre păru foarte chibzuită. Anume, îi înștiință că acum se găseau destul de departe de Londra, încît să fie în siguranță. Cum nu aveau imediată nevoie de ajutorul celor din ținut ca să se întrețină, vor trebui să fie foarte grijulii ca nu cumva să se molipsească de la cei de prin acele locuri, la fel cum nici alții nu aveau să se molipsească de la ei. Trebuiau să fie foarte drămuiți, ca să le ajungă cît mai mult puținii bani pe care îi aveau ; cum nici nu putea fi vorba de acte de violență săvîrșite împotriva sătenilor din împrejurimi, urma ca, în condiția lor, să se mulțumească să obțină de la aceștia atît cît se va putea.

Cu toții se supuseră îndrumărilor lui. Așadar, își părăsiră cele trei barăci și, a doua zi, se îndreptară spre Epping. Căpitanul John, căci așa i se spunea acum, și cu soții lui, renunțară la planul lor de a se duce la Waltham, și se alăturară celorlalți.

Cînd se apropiară de Epping, se opriră și porniră să caute un loc prielnic în pădure, nu prea aproape de șosea, dar nici prea departe. Îl aflară într-o poieniță, sub un pîlc de copaci pitici. Aici își așezară tabăra, alcătuită din trei colibe mari, înjghebate din cîțiva pari, tăiați de dulgher și de cei care-l ajutau, și înfipți în pămînt în formă de cerc ; capetele parilor erau legate la vîrf, iar în părți golurile erau umplute cu rămurele și frunziș, astfel încît alcătuiau un adăpost închis și cald. În afara acestor colibe, mai aveau cortul, în care sălășluiau femeile, și un fel de șopron pentru cal.

Se întîmplă ca a doua sau a treia zi să fie la Epping zi de tîrg. Căpitanul John și cu încă un om se duseră la piață și cumpărară provizii, adică pîine și niște carne de oaie și de vacă. Iar două dintre femei se duseră separat, ca și cînd n-ar fi făcut parte din același grup, și mai cumpărară și ele ce putură. John luase calul și sacul folosit de dulgher pentru scule, ca să care proviziile în pădure. Între timp, dulgherul se pusese pe treabă și cioplise niște

bănci şi scăunaşe, din ce lemn putuse găsi, precum şi o masă pe care să se poată mînca.

Preţ de două sau trei zile, nimeni nu-i luă în seamă. Dar după aceea, o puzderie de oameni începu să iasă afară din oraş ca să se poată zgîi la ei şi îngrijorarea puse stăpînire pe întregul ţinut. La început, sătenilor le era teamă să se apropie, ceea ce nu-i supăra pe prietenii noştri, pentru că se zvonea că ciuma ajunsese la Waltham şi că, de două, trei zile, se ivise şi la Epping. Aşa încît John le strigă sătenilor să stea la depărtare de ei, pentru că, le zise el : „Noi sîntem teferi şi sănătoşi şi n-am vrea să aduceţi ciuma în mijlocul nostru, şi nici să spuneţi pe urmă că noi am răspîndit-o".

După aceasta, slujbaşii parohiei veniră să poarte discuţii cu ei de la depărtare, şi voiră să ştie cine erau şi cu ce drept îşi făcuseră lăcaş pe meleagurile lor.

John răspunse cu multă sinceritate că erau nişte sărmani cetăţeni londonezi care, prevăzînd năpasta ce avea să se abată peste ei, fugiseră din oraş la timp pentru a-şi salva vieţile şi, neavînd rude sau cunoscuţi la care să se adăpostească, se îndreptaseră la început spre Islington, dar ciuma urmărindu-i şi acolo, plecaseră mai departe. Şi, bănuind că cetăţenii din Epping n-ar fi fost bucuroşi să-i primească în oraşul lor, şi-au ridicat colibe şi corturi sub cerul liber, în pădure, gata fiind să îndure toate greutăţile şi asprimile unui astfel de adăpost, decît să le pricinuiască sătenilor nemulţumiri şi temeri că se vor molipsi de la ei.

La început, localnicii le vorbiră aspru şi le cerură să plece. Locul acela nu era al lor. Ziceau dînşii că-s teferi şi sănătoşi, dar de unde să ştie ei, sătenii, că nu erau ciumaţi şi că nu vor îmbolnăvi întregul comitat ? Aşa încît nu-i puteau lăsa să rămînă acolo.

John le răspunse cu stăpînire de sine, aducîndu-le o grămadă de argumente. Iată cum au sunat cuvintele lui :

„Londra era locul datorită căruia tîrgoveţii din Epping şi din împrejurimi îşi cîştigau pîinea cea de toate zilele.

Acolo desfăceau ei roadele pămînturilor lor şi din aceste cîştiguri îşi plăteau ei arendele pentru ferme. Şi era dureros că se puteau arăta neînduplecaţi faţă de locuitorii Londrei, de pe urma cărora cîştigau atît de bine. N-o să le fie deloc pe plac mai tîrziu cînd o să li se amintească de această neînduplecare a lor şi o să se vorbească despre barbaria, lipsa de ospitalitate şi de bunăvoinţă pe care le-au avut faţă de cetăţenii Londrei, cînd aceştia au fost nevoiţi să fugă din faţa celui mai crîncen vrăjmaş al omenirii. Va fi deajuns să se pomenească numele de Epping pentru ca ura londonezilor să fie stîrnită şi mulţimea să azvîrle cu pietre în oamenii de acolo, ori de cîte ori s-ar fi arătat la tîrg. Şi apoi, s-ar putea ca nici ei să nu fie scutiţi de molimă, ba chiar se auzea că la Waltham se ivise ciuma. Şi greu o să le mai vină celor care vor fugi de acolo, înainte ca boala să-i fi doborît, dacă nu li se va îngădui să-şi găsească adăpost nici măcar sub cerul liber."

Localnicii le răspunseră din nou că nu aveau nici o chezăşie că nou-veniţii erau într-adevăr sănătoşi. Fuseseră înştiinţaţi că la Walthamstow năvăliseră tot aşa cete întregi de oameni care ziceau că n-au nici urmă de boală, şi care au ameninţat să jefuiască oraşul şi să folosească forţa de nu vor fi lăsaţi să treacă. Fuseseră vreo două sute de indivizi, şi aveau cu ei arme şi corturi ca ostaşii din Ţările-de-Jos. Au stors provizii de la cetăţeni, ameninţîndu-i că dacă nu le dau de bună voie le vor da de nevoie. Le-au vîrît armele sub nas şi le-au poruncit în limbaj soldăţesc. O parte dintre aştia s-au risipit spre Rumford şi Bent-Wood şi au dus acolo ciuma cu ei ; acum aceste două mari oraşe erau infectate şi oamenii nu mai aveau curaj nici să se ducă la piaţă. Era foarte de crezut că şi grupul venit la ei făcea parte din acele cete, şi dacă-i pe aşa, meritau să fie trimişi la închisoare şi ţinuţi acolo pînă aveau să se răscumpere de tot răul pe care-l pricinuiseră şi de groaza şi spaima pe care le semănaseră în ţinut.

John le-a răspuns că ei nu trebuie să plătească pentru ceea ce făcuseră alții. Îi încredința că ei erau cu toții un singur grup și că niciodată nu fuseseră mai mulți decît acum (ceea ce, în treacăt fie spus, era adevărul curat), dar că au venit pe căi diferite și s-au unit pe drum, necazurile lor fiind aceleași. Erau gata să dea toate datele privitoare la ei oricui le-ar fi cerut, adică să-și comunice numele și adresele locuințelor, astfel încît să poată fi trași la răspundere dacă s-ar face vinovați de vreo încălcare a legii. Dealtfel localnicii puteau să vadă că ei se mulțumeau să trăiască în condiții potrivnice și nu doreau decît să li se îngăduie a respira aerul sănătos al pădurii, căci de n-ar fi fost sănătos n-ar fi rămas acolo.

— Dar, răspunse slujbașul, noi și așa ducem mulți săraci în circă și trebuie să avem grijă ca numărul lor să nu sporească. Desigur, nu ne puteți înfățișa vreo dovadă că nu veți fi o povară pentru parohie și pentru locuitorii ei, nu mai mult decît ne-ați putea dovedi că nu sînteți bolnavi.

— Uitați-vă ce-i, răspunse John, noi tragem nădejde să nu fim o povară pentru voi. Dacă ne veți procura provizii pentru acoperirea nevoilor noastre, vă vom fi foarte recunoscători. Dar așa cum nici la casele noastre nu am trăit din mila nimănui, tot astfel ne obligăm și acum să vă plătim în întregime, dacă Domnul ne va ajuta să ne întoarcem cu bine la locuințele și la familiile noastre, cînd starea normală se va reînscăuna la Londra. Și dacă ne e dat să murim aici, vă încredințăm că acela dintre noi care moare va fi îngropat de cei rămași în viață, fără vreo cheltuială din partea voastră. Doar dacă murim cu toții, ultimul dintre noi neputînd să se îngroape singur, va însemna să suportați voi o singură înmormîntare, deși, desigur, acel ultim om va fi lăsat destul în urmă-i încît să vă acopere cheltuielile. Dar, pe de altă parte, dacă vă veți zăgăzui canalele milei și nu ne veți ajuta cu nimic, vă făgăduim că nu vom încerca să obținem nimic prin forță sau prin furt.

Cînd puţinul pe care-l avem se va isprăvi, şi vom pieri de foame, înseamnă că aceasta a fost voia Domnului.

Vorbindu-le în aceste cuvinte bine cumpănite şi pline de duioşie, John le-a muiat localnicilor inimile şi ei s-au întors cu toţii la casele lor. Şi, cu toate că nu şi-au dat consimţămîntul ca străinii să rămînă în pădure, nici nu i-au supărat cu nimic. Şi sărmanii noştri prieteni au continuat să stea în acelaşi loc vreo trei-patru zile, fără nici un alt necaz. În acest timp, au înnodat oarecari legături cu o gospodărie de la marginea oraşului, şi cereau de la depărtare cîte ceva de care aveau nevoie, iar oamenii le lăsau tot la depărtare cele cerute, şi primeau plată cinstită pentru tot ce le dădeau.

Dar tineretul din oraş venea des pînă aproape de lăcaşurile oamenilor din pădure, şi se uita la ei şi le vorbea, dar tot de la depărtare.

Purtarea liniştită şi nedăunătoare a locuitorilor pădurii cîştigă inima populaţiei, căreia i se făcu milă de ei şi începu să-i vorbească de bine. Prima urmare a acestui fapt a fost că, pe o noapte ploioasă, un anume gentilom care locuia în vecinătate, trimise la ei o căruţă cu douăsprezece legături de paie, menite să le slujească atît de culcuş cît şi ca să-şi acopere şi să căptuşească laturile colibelor, pentru a le păstra uscate. Preotul dintr-o parohie învecinată, fără să ştie de fapta celuilalt, le trimise la rîndul lui două baniţe de grîu şi o jumătate de baniţă de mazăre.

Au fost, bieţii de ei, foarte recunoscători pentru aceste ajutoare şi mai cu seamă pentru paie, care însemnau o mare înlesnire. Căci cu toate că năstruşnicul dulgher le încropise nişte colibe în care zăceau ca în copaie, şi le umpluse golurile cu frunziş şi cu ce mai putuse găsi, şi cu toate că tăiaseră pînza de cort pentru a-şi face învelitori, totuşi dormeau în umezeală, pe pămîntul tare şi nesănătos. Pînă ce le sosiră aceste paie, care au fost pentru ei ca nişte saltele de puf şi, după cum s-a exprimat John, au fost

mai binevenite decît ar fi fost saltelele de puf în alte vremuri.

Acest gentilom şi cu preotul fiind primii care au dat o pildă de caritate faţă de sărmanii pribegi, restul sătenilor îi urmară pe dată, aşa că în fiecare zi primeau cîte ceva de la oameni, dar mai ales de la gentilomul din vecinătate. Unii le trimiteau scaune, scăunaşe, mese, sau alte obiecte gospodăreşti de care spuneau ei că ar avea nevoie. Alţii le-au trimis cearşafuri, pături şi învelitori, iarăşi alţii oale de lut şi vase de bucătărie pentru pregătirea bucatelor.

Îmboldit de această purtare prietenoasă, dulgherul le-a clădit în numai cîteva zile o casă cu căpriori şi acoperiş în regulă ; casa avea şi un cat în care şedeau la căldură, pentru că se arăta a fi un început de septembrie ploios şi rece. Acoperişul fiind însă bine astupat cu stuf şi pereţii foarte groşi, erau feriţi de frig. La un capăt, zidise un perete de lut, cu o vatră ; şi un alt meşter din grup izbutise cu mare străduinţă să încropească un burlan care să scoată afară fumul.

Aşadar, deşi locuinţa era primitivă, au stat foarte tihniţi pînă pe la începutul lui septembrie, cînd îi ajunseră nişte veşti proaste, fie că erau adevărate sau nu, anume că molima se înteţise la Waltham-Abby, de o parte, şi la Rumford şi Bent-Wood de cealaltă ; ba chiar că venise la Epping, Woodford şi în cea mai mare parte a oraşelor de pădure, fiind adusă de precupeţi şi de cei care tot plecau la Londra şi îndărăt cu provizii.

Dacă lucrul ăsta era adevărat, atunci venea în contradicţie cu acea legendă răspîndită în toată ţara, pe care eu însă n-o pot întări din cele ştiute de mine, anume că ţăranii care duceau merinde la tîrg nu s-au molipsit niciodată şi nu au adus boala cu ei la ţară. Se pare că amîndouă aceste crezuri au fost false.

Se poate totuşi că au luat boala mai greu, fără să fi fost însă vorba de un miracol, pentru că, într-adevăr, foarte mulţi veneau şi plecau, spre binele sărmanilor locuitori ai

Londrei, care ar fi fost hămesiți dacă țăranii ce-și desfăceau marfa la tîrg n-ar fi fost în bună măsură cruțați de molimă sau, cel puțin, mai ocrotiți decît te-ai fi așteptat.

Dar acum, noii noștri pădureni începură să fie strînși cu ușa, pentru că tîrgurile din jur erau contaminate și nu mai aveau încredere să se ducă după lucrurile de care aveau trebuință, ceea ce-i stînjenea foarte mult. Nu mai trăiau decît prin puținul pe care li-l trimiteau oamenii milostivi din tîrg. Dar, spre norocul lor, se întîmplă că alți gentilomi din ținut, care pînă atunci nu le trimiseseră nimic, începuseră să afle de ei și să-i ajute. Unul le trimise un porc gras ; alții două oi și un altul un viței. Pe scurt, aveau carne din belșug și, uneori, chiar și lapte și brînză și altele de acest fel. Duceau însă lipsă de pîine, căci, deși primiseră grîu, n-aveau cum să-l macine și să-l coacă. Boabele de grîu care le fuseseră trimise le mîncaseră prăjite, precum vechii israeliți, fără să le macine și să facă pîine din ele.

În cele din urmă găsiră ei o cale să-și ducă grîul la o moară de lîngă Woodford, unde izbutiră să-l macine. Și după aceea, John posmagiul făcu un cuptor atît de adînc și de uscat încît putu să coacă pesmeți. Și în felul acesta izbutiră călătorii noștri să trăiască fără ajutorul și proviziile tîrgoveților. Și bine le-a prins acest lucru, pentru că în scurt timp întregul ținut a fost împînzit de molimă, și se zicea că în satele din jur muriseră 120 de oameni, ceea ce pentru ei însemna îngrozitor de mult.

Drept care ținură din nou sfat. Acum sătenii nu se mai fereau de ei și nu se mai temeau c-or să pătrundă în locuințele lor, ba dimpotrivă, mai multe familii dintre cele mai nevoiașe își părăsiseră casele și-și clădiseră bordeie în pădure, așa cum făcuseră la început și oamenii noștri. Dar în curînd se dovedi că unii dintre cei ce se refugiaseră în pădure, veniseră în colibe cu boală cu tot. Nu pentru că se mutaseră la aer curat, ci pentru că o făcuseră prea tîrziu, după ce avuseseră de-a face cu vecini sau cu alți

oameni atinşi de boală, care purtau molima pe oriunde se duceau. Poate că asta să fi fost pricina, sau poate că nu avuseseră destulă grijă ca, odată mutaţi din tîrg, să nu mai vină în legătură şi să nu se mai amestece cu oameni bolnavi.

Oricum ar fi fost, cînd călătorii noştri văzură că ciuma se aciuise nu numai în tîrguri, dar şi în corturile şi colibele din pădure, se înspăimîntară, şi începură să se gîndească la plecare. Altminteri, ar fi însemnat să-şi pună vieţile în primejdie.

Nu-i de mirare că-i mîhnea adînc faptul că trebuiau să părăsească locul unde fuseseră primiţi cu atîta bunătate şi unde întîmpinaseră atîta omenie şi înţelegere. Dar nevoia şi ciudăţeniile vieţii, ale acestei vieţi pe care izbutiseră să şi-o păstreze pînă atunci, erau precumpănitoare şi nu vedeau ce altă ieşire din impas ar fi putut să existe. John se gîndi să stea de vorbă cu acel gentilom care fusese primul şi cel mai însemnat binefăcător al lor, şi să-i ceară sfatul şi sprijinul.

Bunul şi milostivul gentilom îi povăţui să plece, căci altminteri orice retragere le va fi tăiată de molimă. Dar încotro să se îndrepte, îi venea şi lui foarte greu să le spună. În cele din urmă, John îl întrebă dacă s-ar învoi (gentilomul fiind judecător de pace) să le dea certificate de sănătate, ca să le arate celorlalţi judecători cu care s-ar fi putut să aibă greutăţi, şi pentru ca să nu mai fie alungaţi îndărăt, acum cînd lipseau de atîta vreme din Londra. Judecătorul nu pregetă şi le dădu la toţi certificate, aşa că de acum încolo puteau călători în voie oriunde ar fi dorit.

Certificatul de sănătate întărea că locuiseră multă vreme într-un sat din comitatul Essex, că fuseseră examinaţi şi cercetaţi îndeajuns şi, cum de peste patruzeci de zile nu veniseră în nici un fel de legătură cu nimeni, şi nu dăduseră nici un semn de boală, puteau fi socotiţi pe deplin sănătoşi, drept care puteau fi primiţi fără grijă în

orice loc, întrucît plecarea lor din sat se datora spaimei de molimă, şi nu faptului că unul dintre ei s-ar fi îmbolnăvit.

Înarmaţi cu acest certificat, o porniră iar, însă cu mare părere de rău. Cum John nu voia să se îndepărteze prea mult de casă, se îndreptară spre mlaştini, către Waltham. Dar acolo întîlniră un om care păzea zăgazul rîului, dînd drumul la apă pentru vasele care mergeau în amonte sau în aval. Şi omul acela îi sperie cu nişte poveşti îngrozitoare despre boala care s-ar fi lăţit în toate oraşele de pe rîu, atît în Middlesex cît şi în Hertfordshire. Se pare însă că omul acela i-a minţit, pentru că veştile s-au dovedit a fi neadevărate.

Oricum, călătorii noştri se înspăimîntară şi hotărîră s-o ia prin pădure spre Rumford şi Bent-Wood ; dar li se spuse că drumul acela era bătut de o grămadă de refugiaţi din Londra, care se răspîndiseră prin pădurea numită Henalt şi care, neavînd nici hrană nici adăpost, nu numai că trăiau la buna întîmplare îndurînd mari lipsuri prin păduri şi pe cîmpii, dar hărţuiau satele, furînd şi prădînd, omorînd vitele şi aşa mai departe. Alţii îşi clădiseră colibe şi bordeie la marginea drumului şi cerşeau ajutor ; aşa încît autorităţile comitatului se simţiseră stingherite şi fuseseră nevoite să ia măsuri.

Auzind acestea, îşi dădură seama că, pe de o parte, nu se vor mai putea bucura din partea localnicilor de caritatea şi bunăvoinţa pe care le întîmpinaseră în locurile de unde veneau ; şi, pe de altă parte, că îi ameninţa şi pe ei primejdia de a fi atacaţi de cei aflaţi în aceeaşi restrişte ca şi dînşii.

În faţa acestei situaţii, John, căpitanul grupului, se întoarse, în numele celorlalţi, la bunul lor prieten şi binefăcător, care-i sprijinise şi pînă atunci şi, înfăţişîndu-i faptele, îi ceru cu umilinţă sfatul. Judecătorul îi povăţui să se întoarcă la vechile lor adăposturi sau, cumva, să se mute la mai mare depărtare de drum, şi-i îndrumă spre locul care ar fi fost cel mai potrivit pentru ei ; acum însă aveau

nevoie de o casă adevărată şi nu de colibe, pentru că era plină toamnă. Şi găsiră o clădire veche şi părăginită, care fusese cîndva o rezidenţă sau un mic conac, dar care era atît de dărăpănată încît nici nu mai putea fi locuită, şi obţinură consimţămîntul proprietarului fermei de care ţinea clădirea, ca s-o folosească după cum vor voi.

Iscusitul dulgher şi cu alţi cîţiva care lucrau sub îndrumarea lui se puseră pe treabă, şi în cîteva zile prefăcură paragina într-un adăpost sigur pentru vreme rea. Casa avea şi un cămin şi un cuptor, amîndouă dărîmate, dar meşterii-le aduseră în stare de folosinţă şi mai clădind de o parte şi de alta şoproane şi şuri, în curînd făcură din ea o locuinţă bună pentru toţi.

Aveau nevoie îndeosebi de scînduri pentru obloane, duşumele, uşi şi altele ; dar cum gentilomul de care am vorbit mai sus îi sprijinea, şi prin aceasta îşi cîştigaseră şi aprobarea sătenilor, şi cum, mai presus de toate, se ştia că sînt sănătoşi, fiecare le dădu ce-l lăsă inima.

Se statorniciră în această casă şi hotărîră să nu se mai clintească de aici. Văzuseră ei bine cît de potrivnic era întregul comitat tuturor celor ce veneau de la Londra. Şi ştiau că nicăieri nu s-ar fi bucurat de primirea prietenoasă şi ajutorul de care aveau parte aci.

Dar cu tot sprijinul şi încurajarea date de gentilomii din ţinut şi de sătenii din jur, totuşi oamenii noştri avură de îndurat multe neajunsuri, pentru că în octombrie şi în noiembrie vremea deveni din ce în ce mai rece şi mai jilavă, ori ei nu fuseseră deprinşi chiar cu atîtea asprimi. Aşa încît trecură prin fel de fel de suferinţe, răceli şi dureri în mădulare, dar ciuma nu se apropie de ei. Şi în luna decembrie se întoarseră îndărăt la casele lor.

V-am istorisit povestea lor pe larg, pentru a vă arăta cum s-au întîmplat lucrurile cu un mare număr de oameni care, de îndată ce molima s-a ostoit, s-au reîntors în oraş. Pentru că, aşa cum am mai arătat, mulţi dintre cei care avuseseră putinţa să se refugieze în case la ţară, se refu-

giaseră. Iar oamenii de rînd, care nu aveau prieteni prin alte părți, s-au răspîndit pe toate coclaurile, oriunde au putut afla adăpost, fie că aveau bani, fie că nu. Cei cu bani au plecat cît mai departe, pentru că aveau mijloace de trai ; dar cei cu buzunarele goale s-au izbit, așa cum ați văzut, de foarte mari neajunsuri și adeseori au trăit pe spinarea sătenilor. De aceea, i-au stînjenit mult pe tîrgoveți și pe țărani, care uneori i-au și trimis la închisoare, deși nu prea știau ce să facă cu ei și șovăiau cînd era vorba să le dea pedepse. Dar adeseori i-au izgonit dintr-un loc în altul, pînă cînd oamenii n-aveau altă ieșire decît să se întoarcă la Londra.

Cînd am aflat istoria lui John și a fratelui său, am cercetat și am aflat că au fost nenumărați oameni săraci care s-au risipit pe la țară, în toate locurile, și unii dintre ei au aflat adăpost prin șuri, hambare sau șoproape, atunci cînd au dat peste oameni binevoitori ; mai cu seamă cînd puteau dovedi cît de cît cine sînt și, în special, că plecaseră din Londra la timp. Alții, la fel de numeroși, și-au încropit colibe și bordeie prin păduri sau pe cîmp, sau au trăit ca pustnicii prin gropi ori peșteri. Și în acele locuri, puteți fi siguri că s-au luptat cu cele mai cumplite greutăți ; așa încît unii dintre ei au preferat să se întoarcă la Londra și să înfrunte primejdia. Și bordeiele au fost adeseori găsite pustii, iar sătenii gîndeau că oamenii din ele muriseră de ciumă, și nu cutezau să se apropie, cel puțin o bună bucată de vreme. Și e cu putință ca mulți pribegi din aceștia să fi murit fără nimeni la căpătîi, pur și simplu din pricina lipsurilor.

Într-un bordei a fost găsit odată un om mort, și pe gardul ce îngrădea un cîmp din vecinătate fuseseră scrijelite cu briceagul lui, cu litere ba mari, ba mici, următoarele cuvinte :

O, jAlE !
AMîNdoI MUriM
VaI, VaI !

Dat fiind că a fost găsit un singur mort se bănuieşte că al doilea om a scăpat ; sau poate că a murit mai înainte, şi celălalt l-a îngropat cum a putut.

V-am mai arătat şi cum s-au apărat de molimă cei legaţi de navigaţie, adică felul în care corăbiile zăceau „în larg" cum se spune, în şiruri, una cu prova în pupa celeilalte, pe tot cuprinsul fluviului. Mi s-a spus că se înşirau tot aşa pînă la Gravesend şi chiar mai jos, în orice loc unde erau mai adăpostite de vînt şi de vremea rea. Şi n-am auzit ca ciuma să fi pătruns la bordul corăbiilor, cu excepţia acelora ancorate cam pînă la Deptford, deşi oamenii coborau în satele, oraşele şi fermele de pe ţărm după păsări, carne de porc şi de viţel şi alte provizii.

De asemeni, am văzut că şi barcagiii de dincolo de pod au găsit mijloace de a urca pe fluviu cu bărcile, cît mai departe au putut. Şi mulţi dintre ei şi-au adus întreaga familie în bărcile pe care le-au acoperit cu pînze şi cu învelişuri de balot şi le-au căptuşit cu paie, făcîndu-şi sălaş în ele. Şi şi-au aliniat bărcile de-a lungul ţărmului la mlaştini, iar unii dintre ei şi-au făcut din pînze mici corturi pe ţărm, şi ziua stăteau sub cort, iar noaptea se culcau în bărci.

Am auzit că malurile rîului erau străjuite de bărci şi de oameni, care au rămas acolo atîta timp cît au avut mijloace de întreţinere sau cît au putut căpăta cîte ceva de la săteni. Şi, într-adevăr, oamenii de la ţară, atît gentilomii cît şi ţăranii, s-au arătat gata să-i ajute, şi pe barcagii şi pe mulţi alţii, numai că nu s-ar fi învoit în ruptul capului să-i primească în satele sau în casele lor, şi nici că-i putem învinovăţi pentru aceasta.

Am cunoscut un cetăţean crunt lovit de soartă, căruia molima îi răpise nevasta şi copiii. Nu mai rămăseseră în viaţă decît el, două slujnice şi o rubedenie, o femeie bătrînă care-i îngrijise cît putuse pe cei ce se pierduseră. Omul acesta nemîngîiat s-a mutat într-un sat din apropierea Londrei, deşi nu chiar o suburbie, şi a închiriat

acolo o casă goală, de la proprietarul ei. După cîteva zile, a făcut rost de un camion, l-a încărcat cu toate mobilele şi avutul lui, ca să şi le aducă în noua casă. Sătenii s-au împotrivit la intrarea camionului în sat, dar mai cu sfada, mai cu forţa, camionagiii au izbutit să-l aducă pînă în faţa casei omului. Acolo însă poliţaiul s-a împotrivit din nou şi nu i-a dat voie să care lucrurile în casă. Mobilele au fost descărcate şi lăsate la uşă, iar camionul s-a întors la Londra. Omul nostru a fost chemat să se înfăţişeze la judecătorul de pace, iar el s-a supus. Judecătorul i-a cerut să cheme îndărăt camionul şi să-şi reîncarce lucrurile în el, dar omul nici n-a vrut să audă. Drept care judecătorul i-a poruncit poliţaiului să-i urmărească pe camionagii, să-i aducă înapoi şi să-i silească să transporte lucrurile îndărăt la Londra. Or dacă nu, să le depoziteze undeva pînă la noi ordine. Şi dacă nu-i poate găsi pe camionagii, iar proprietarul nu consimte să se descotorosească de lucruri, atunci acestea să fie trase, cu cîngi, din faţa casei şi arse în stradă. Bietul om a trebuit să-şi trimită lucrurile înapoi, văitîndu-se şi protestînd împotriva cruzimii cu care fusese tratat.

Dar nu exista cale de mijloc. Nevoia de a-şi apăra vieţile îi împingea pe oameni la asemenea cruzimi, de care, în alte împrejurări, nu s-ar fi făcut vinovaţi. Dacă omul acela a mai trăit sau a murit n-aş putea să vă spun. Dar se zice că fusese şi el atins de ciumă ; sau poate că oamenii au iscat acest zvon ca să-şi scuze purtarea neomenoasă faţă de el. Se prea poate însă ca sau el sau lucrurile lui, sau şi el şi lucrurile să fi fost purtători de boală, din moment ce toată familia îi pierise cu puţin înainte.

Ştiu că locuitorii din tîrgurile şi oraşele din vecinătatea Londrei au fost învinovăţiţi pentru lipsa lor de înţelegere faţă de nenorociţii care au fugit din oraş de teama bolii. Şi din cît se spunea, săvîrşiseră multe fapte haine. Dar eu unul pot să afirm că a existat şi multă milă, ajutorare şi bunăvoinţă, atunci cînd localnicii îşi dădeau

seama că nu-i pîndește vreo primejdie. Dar cum fiecare dintre orașe își hotăra singur felul de a se comporta, au fost desigur și cazuri în care sărmanii refugiați au avut parte de mari neajunsuri și s-au pomenit izgoniți îndărăt în orașul infectat. Ceea ce a pricinuit multă zarvă și proteste împotriva celor din afară, iar plîngerile erau pe buzele tuturor.

Și totuși, în ciuda atîtor prevederi, nu a existat tîrg sau oraș pe o rază de zece (sau chiar douăzeci) de mile de Londra în care să nu se fi ivit mai multe sau mai puține cazuri de ciumă și care să nu fi avut morții săi.

Și a mai fost o pricină care i-a făcut pe cei de la țară să se poarte cu stricteţe față de londonezi, mai cu seamă față de cei săraci. Și anume, așa cum am mai spus într-un loc, se pare că cei ce se știau bolnavi vădeau o oarecare vinovată înclinație de a-i îmbolnăvi și pe alții.

Doctorii au dezbătut mult între ei explicația acestui fapt. Unii spuneau că făcea parte din însăși natura bolii, anume că cei atinși de molimă erau cuprinși de un soi de pizmă și de ură împotriva semenilor lor, de parcă boala căuta cu vrăjmășie să se împlînte nu numai în trupurile oamenilor, dar sădea și în firea bolnavilor nevoia de a face rău, așa cum un cîine turbat, oricît ar fi fost de blînd înainte, se repede să-i muște pe cei ce i-au fost mai apropiați și mai dragi.

Alții puneau faptul pe seama firii omenești în genere, care nu îndură să vadă că alții din aceeași speță sînt mai puțin nefericiți, și care, cînd dă de necaz, ar vrea să-i știe pe toți loviți deopotrivă.

Alții însă vorbeau de nepăsarea pe care ți-o dă deznădejdea ; nemaiștiind și nemaisinchisindu-se de ceea ce făceau, nepăsători față de bine și de rău, bolnavii nu se mai fereau nici ei și nici pe cei din jur. Și, într-adevăr, cînd oamenii se lasă în voia soartei și nu se mai sinchisesc de prudență sau de primejdie în ce-i privește pe ei. nu-i de mirare că nu se mai gîndesc la binele celorlalți.

Dar eu înclin să dau o altă întorsătură acestei grave dezbateri și să găsesc o explicație diferită sau un nou răspuns. Anume, eu nu acord încredere faptului în sine. Dimpotrivă, afirm că lucrurile nu s-au întîmplat astfel și că nu era vorba decît de un zvon stîrnit de populația satelor și orașelor din afara Londrei împotriva refugiaților londonezi, pentru a justifica, sau cel puțin a scuza greutățile și răutățile făcute acestora, și despre care se vorbea atît de mult. Și în aceste ciocniri, se poate ca ambele părți să fi purtat o vină. Cu alte cuvinte, londonezii care aveau pretenția să fie primiți și adăpostiți în casele sătenilor, la vreme de molimă, de multe ori purtînd boala în ei, se văitau de cruzimea și de nedreptatea țăranilor și tîrgoveților care-i izgoneau și-i sileau să plece îndărăt cu familiile și cu lucrurile lor. Iar pe de altă parte, cei din alte orașe, pomenindu-se cu londonezii peste ei, gata să le intre în case fie că voiau sau nu, au iscat zvonul că oamenii ar fi fost ciumați și că nu se sinchiseau de ceilalți, ba dimpotrivă, se străduiau chiar să-i molipsească. Și nici una nici alta nu erau absolut adevărate, cel puțin nu în felul în care erau înfățișate.

Ce-i drept, cei de la țară erau mereu pușI pe jăratec de veștile că londonezii aveau să se năpustească asupră-le cu forța, nu numai cerînd ajutoare, ci pur și simplu dedîndu-se la jaf și prădăciuni, și că alergau pe străzi cu ciuma în ei, fără nici o fereală. Se mai zicea că nu s-a luat nici o măsură de închidere a caselor și de împiedicare a celor bolnavi de a-i molipsi pe alții.

Ori, ca să nu-i nedreptățim pe londonezi, trebuie arătat că aceștia nu s-au dedat la violențe decît în unele cazuri răzlețe, de care am vorbit. Pe de altă parte, am arătat cîtă grijă au depus primarul și Consilierii Orășenești pentru asigurarea ordinei în întregul oraș și în suburbii ; după cum la fel au făcut judecătorii de pace și slujbașii parohiali în alte părți. Londra ar putea sluji ca model tuturor orașelor din lume în ce privește buna orînduire și desăvîr-

şita ordine, chiar atunci cînd molima era în toi, iar populaţia covîrşită de suferinţă şi istovire.

Un lucru trebuie cu deosebire subliniat, spre cinstea înalţilor slujbaşi, pentru că se datora chibzuinţei lor şi anume cumpănirea cu care au dus la îndeplinire marea şi greaua misiune de închidere a caselor contaminate. E drept că, aşa cum am mai arătat, închiderea caselor a însemnat pricina unor mari nemulţumiri, aş putea spune chiar că a celor mai mari nemulţumiri la vremea aceea. Pentru că a-i zăvorî în casă pe cei sănătoşi laolaltă cu cei bolnavi era un lucru cumplit, iar vaietele celor astfel popriţi îţi sfîşiau inima. Şi se umpleau străzile de strigătele celor care îşi revărsau furia sau cereau milă. Ei n-aveau alt mijloc de a veni în legătură cu prietenii lor decît vorbind la fereastră, şi-i auzeai la ferestre văicărindu-se atît de jalnic, încît topeau nu numai sufletele celor cu care discutau, dar şi pe ale trecătorilor ce se nimereau pe acolo. Şi printre aceste văicăreli nu o dată se auzeau dojeni la asprimea şi uneori la obrăznicia paznicilor postaţi la uşile lor. Iar paznicii le răspundeau cu destulă neruşinare. Şi uneori îi înfruntau şi pe cei din stradă, care stăteau de vorbă cu suszisele familii. Pentru această obrăznicie sau pentru purtarea lor neomenoasă, vreo şapte-opt dintre aceşti paznici şi-au pierdut viaţa. Nu ştiu dacă trebuie să folosesc cuvîntul „asasinat", pentru că nu sînt în măsură să intru în amănuntele cazurilor în speţă. E drept că paznicii îşi împlineau o datorie pentru care fuseseră numiţi de către o autoritate legală. Şi a ucide un slujbaş public, în exerciţiul funcţiunii, înseamnă, în limbajul legii, un asasinat. Dar cum instrucţiunile primite, sau autoritatea în numele căreia acţionau nu-i împuternicise să insulte sau să-i oropsească pe cei ce se aflau în paza lor, ori de cîte ori se întîmpla asemenea lucru însemna că o făceau pe cont propriu şi nu întru împlinirea datoriei. Acţionau deci ca persoane particulare şi nu ca slujbaşi oficiali. Şi deci, dacă-şi atrăgeau răfuieli pentru

asemenea păcătoşenii, înseamnă că şi-o făceau cu mîna lor. Şi, într-adevăr, paznicii erau înconjuraţi de atîta ură şi sudalme, fie că erau meritate sau nu, încît orice li s-ar fi întîmplat nimeni nu i-ar fi plîns, ba dimpotrivă, ar fi spus că aşa le trebuie. Şi nu-mi amintesc ca cineva să fi fost pedepsit, sau mai bine zis aspru pedepsit, pentru încăierările şi răfuielile cu paznicii de la uşă.

Am arătat ce vicleşuguri foloseau oamenii ca să evadeze din casele închise şi să înşele veghea paznicilor. Dar ţin să repet că magistraţii au procedat cu multă înţelepciune şi au făcut destule înlesniri familiilor aflate la mare nevoie, fie îngăduind ca bolnavii să fie scoşi din case şi transportaţi la Spitalul de ciumaţi, sau în alte locuri fie, în unele cazuri, acceptînd ca persoanele sănătoase să se mute din casele închise, dacă dovedeau că sînt neatinse de boală şi că, acolo unde se duceau, vor rămîne închise în casă atît cît li se va cere.

De asemeni, autorităţile au dat dovadă de o deosebită grijă în ce priveşte aprovizionarea familiilor sărace cu hrană şi medicamente. Şi nu s-au mulţumit să dea doar dispoziţii slujbaşilor însărcinaţi cu asemenea treburi, dar Consilierii Orăşeneşti în persoană veneau de multe ori călare la casele sărace şi-i întrebau pe oameni, discutînd pe fereastră, dacă au ce le trebuie sau nu, dacă mai au nevoie de ceva şi dacă paznicii au transmis toate mesajele lor şi au adus ceea ce li s-a cerut. Dacă oamenii răspundeau că da, totul era în regulă. Dar dacă se plîngeau că nu erau aprovizionaţi cum trebuie şi că paznicul nu-şi făcea datoria sau nu se purta omeneşte cu ei, aceştia (adică paznicii) erau de cele mai multe ori îndepărtaţi şi înlocuiţi cu alţii.

E adevărat că plîngerile puteau fi neîndreptăţite, şi dacă paznicul avea destule dovezi ca să-l convingă pe slujbaş că lucrurile nu stăteau aşa şi că, dimpotrivă, cei din casă îi făcuseră lui rău, atunci era păstrat în post, iar familiile păzite îşi primeau dojana. Dar, desigur, nu putea fi

vorba de o anchetă, pentru că cele două părți nu prea puteau fi puse față-n față, și ciocnirile nu erau bine lămurite din stradă și pe fereastră.

În general, autoritățile țineau partea celor popriți în casă, și-l înlocuiau pe paznic, ceea ce părea a fi lucrul cel mai drept și cu urmări mai puțin grave. Căci dacă paznicul fusese cel nedreptățit, puteau cu ușurință să se răscumpere față de el dîndu-i un alt post de același fel ; dar dacă familia închisă era cea care avea dreptate, nu exista nici un chip de a li se da satisfacție, iar răul putea fi fatal, întrucît era vorba de viețile lor.

Multe și felurite ciocniri de acest fel au avut loc între paznici și bieții oameni închiși în case, în afara celor pe care le-am arătat și care aveau în vedere doar evadarea prin șiretlic. Uneori paznicii nu veneau, alteori erau beți sau dormeau cînd oamenii aveau nevoie de ei, și în asemenea cazuri își atrăgeau întotdeauna o pedeapsă aspră.

Dar, deși s-a făcut tot ce era de făcut sau s-a putut face în aceste împrejurări, totuși închiderea caselor și deținerea forțată a celor sănătoși împreună cu cei bolnavi avea foarte mari neajunsuri, și unele dintre ele tragice, care ar merita să fie consemnate, dacă am avea îndeajuns spațiu. Cum însă a fost o hotărîre consfințită printr-o lege avînd în vedere binele public și năzuind spre un țel binefăcător, trebuie să spunem, trecînd peste neplăcerile individuale pe care le-a pricinuit, că scopul scuză mijloacele.

Cu toate acestea, plutește încă și azi îndoiala dacă, pînă la urmă, prevederea a contribuit cu ceva la stăvilirea molimei, și eu unul n-aș putea răspunde afirmativ. Pentru că boala nu numai că n-a fost zăgăzuită, dar nici un puhoi nu se dezlănțuie mai năvalnic și mai cotropitor decît s-a dezlănțuit ciuma în întreaga ei vîltoare. Și asta deși casele contaminate au fost închise cu cea mai mare strictețe posibilă. Sigur este însă că dacă numai persoanele bolnave ar fi fost poprite, nici unul dintre cei sănătoși, nevenind în legătură cu ele, nu s-ar fi putut molipsi. Ce-i drept — și

pe acest lucru vreau să pun accent — molima a fost răspîndită pe nesimţite, de persoane care nu păreau infectate şi care nu ştiau nici pe cine molipsiseră şi nici de la cine se molipsiseră.

De pildă, în White-Chappel a fost închisă o casă din cauza unei slujnice bolnave care avea doar nişte pete, nu semnele propriu-zise ale bolii, şi care pînă la urmă s-a însănătoşit. Totuşi oamenii din acea casă, timp de patruzeci de zile n-au avut libertatea de a se mişca sau de a respira puţin aer curat. Lipsa de aer, teama, furia, indignarea şi alte neajunsuri legate de asemenea stare au făcut ca stăpîna casei să se îmbolnăvească de friguri, iar examinatorii care o cercetară hotărîră că era vorba de ciumă, deşi medicii se împotriviră acestui verdict. Oricum, familia a fost silită să intre din nou în carantină, tocmai cînd primele patruzeci de zile erau pe punctul de a se termina. Acest lucru i-a copleşit de atîta amărăciune şi mînie, încît, cei mai mulţi din familie, încarceraţi între patru pereţi şi lipsiţi de mişcare şi de aer curat, au căzut la pat cu felurite boli, unul după altul. Cîţiva au făcut scorbut, unul nişte colice violente, ceea ce iarăşi le-a prelungit întemniţarea. Pînă cînd, unul sau altul dintre cei care însoţeau examinatorii pentru a cerceta bolnavii şi, chipurile, a-i elibera, le-a adus într-adevăr ciuma în casă şi i-a infectat pe toţi. Cei mai mulţi au murit, nu de ciuma de care au fost bănuiţi la început, ci de ciuma adusă de cei puşi să-i ocrotească.

Şi lucruri din astea se petreceau în dese rînduri, fiind cele mai primejdioase urmări ale închiderii caselor.

În acele zile am întîmpinat şi eu nişte neplăceri, care la început m-au mîhnit şi m-au tulburat rău deşi, după cum s-a dovedit pînă la urmă, nu mi-au adus nici un fel de necaz. Anume, Consiliul Orăşenesc m-a numit examinator al caselor din vecinătatea locuinţei mele. Noi făceam parte dintr-o parohie întinsă, care avea la îndemînă nu mai puţin de optsprezece examinatori — oamenii îi numeau vizitatori. M-am străduit din răsputeri să fiu scutit de asemenea în-

datorire, şi am folosit toate argumentele cu putinţă. În special, am ţinut să arăt că eu eram împotriva închiderii caselor şi că nu se cuvenea să mă oblige a fi unealta unei hotărîri care venea în contradicţie cu principiile mele, şi despre care nu credeam că slujeşte scopului urmărit. Dar tot ce am putut obţine a fost scurtarea duratei de îndeplinire a îndatoririi de la două luni, cît era termenul prevăzut, la trei săptămîni, cu condiţia ca să găsesc eu pe cineva vrednic să mă înlocuiască în restul timpului. Lucru foarte greu, căci nu găseai la tot pasul oameni potriviţi şi dispuşi să primească asemenea misiune.

În legătură cu închiderea caselor trebuie să recunosc însă un singur rezultat bun şi de însemnătate : izolarea forţată a bolnavilor, care altminteri ar fi bîntuit străzile, mai cu seamă cînd erau cuprinşi de delir, ceea ce ar fi fost şi îngrozitor şi primejdios pentru populaţie. Dealtfel, aşa se întîmplase la început, înainte de a fi fost popriţi în case. Ba chiar aveau atîta libertate încît se duceau şi cerşeau pe la uşile oamenilor, văicărindu-se că-s bolnavi de ciumă şi cerînd cîrpe ca să-şi oblojească rănile, sau ce li se mai năzărea în delirul lor.

O biată nefericită doamnă, soţia unui cetăţean de vază (dac-o fi adevărat ce se povesteşte), a fost omorîtă în strada Aldersgate de către una din aceste oropsite făpturi. Cică bolnavul o luase razna pe stradă, aiurînd şi cîntînd în gura mare, aşa că trecătorii ziceau că se îmbătase. Dar el ţipa că-i ciumat, şi se pare că acesta era adevărul. Şi ieşindu-i în cale doamna de care am vorbit, a dat s-o sărute. Sărmana femeie s-a speriat foarte, crezînd că are de-a face doar cu o brută, şi a prins a alerga, dar strada fiind pustie, nu s-a găsit nimeni prin apropiere ca s-o ajute. Văzînd că derbedeul o ajunge din urmă s-a întors şi l-a îmbrîncit cu atîta putere încît, omul fiind foarte slăbit, a căzut. Dar, din nefericire, în căzătură a înşfăcat-o şi a tras-o după el pe biata femeie şi, brutalizînd-o, a sărutat-o. Ce-i mai rău

însă, după ce-a săvîrşit această faptă, i-a spus că-i bolnav de ciumă şi adicătelea de ce să nu-i dea şi ei boala. Femeia fusese şi aşa destul de înspăimîntată, mai ales că era şi gravidă. Dar cînd îl auzi că-i şi ciumat, se porni să ţipe şi apoi leşină. Cu toate că şi-a revenit în simţiri, totuşi după cîteva zile şi-a dat sufletul, fără să se ştie vreodată dacă luase boala sau nu.

Se mai povestea de un alt bolnav care a venit şi a bătut la uşa unei familii de prieteni, pe care obişnuia să-i viziteze. Servitorul i-a dat drumul înăuntru şi, spunîndu-i că stăpînul casei se afla sus, omul a zbughit-o pe scări şi a năvălit în odaia în care întreaga familie era adunată la cină. Gazdele se ridicară de pe scaune, puţin mirate, neştiind ce se întîmplase. Dar omul le spuse să stea liniştiţi pentru că venise numai să-şi ia rămas bun de la ei. La care l-au întrebat :

— Dar de ce, domnule... ? Unde ai de gînd să pleci ?

— Unde am de gînd să plec ? răspunse el. Am ciumă şi mîine noapte voi muri.

E lesne de închipuit, dar nu şi de descris, groaza care i-a cuprins pe toţi ai casei. Femeile şi fiicele gazdei, care erau doar nişte copile, s-au speriat de moarte şi au pornit să alerge care-ncotro, unele coborînd altele urcînd şi, după ce se adunară pe cît putură, se încuiară în odăile lor şi începură să strige la fereastră după ajutor, de parcă îşi pierduseră minţile. Stăpînul casei, mai liniştit decît femeile, deşi speriat şi aţîţat, a dat să pună mîna pe nepoftit şi să-l zvîrle afară pe scări, dar chibzuind un pic la starea în care se găsea bolnavul şi la primejdia de a-l atinge, se îngrozi şi rămase încremenit. În tot acest timp, bolnavul, măcinat la minte ca şi la trup, stătea neclintit şi parcă mirat. În cele din urmă, se răsuci pe călcîie şi spuse cu cea mai mare linişte ce se poate închipui :

— Vai, ăştia îmi sînteţi ! Va să zică fugiţi de mine ? Atunci o să mă duc acasă şi o să mor acolo.

Şi coborî pe dată. Servitorul care îl lăsase înăuntru veni după el, luminîndu-i drumul cu o lumînare, dar se temu să treacă pe lîngă oaspete ca să-i deschidă uşa şi rămase pe scări, urmărindu-l ce face. Omul deschise uşa şi apoi o trînti în urmă-i.

A trebuit să treacă un timp pînă cînd familia să-şi revină din spaima pe care o trăsese, dar cum n-a avut de suferit nici o urmare, au folosit după aceea felurite prilejuri ca să povestească totul cu mare satisfacţie (de asta puteţi fi siguri).

Cu toate că bolnavul plecase din casa lor, am auzit că le-au trebuit cîteva zile ca să-şi alunge temerile şi n-au mai circulat prin casă pînă n-au afumat toate încăperile cu felurite mirodenii şi miresme, şi cu fum de catran, de praf de puşcă şi de sulf, fiecare dintre ele aprinse pe rînd. Şi pînă ce nu şi-au spălat temeinic toată îmbrăcămintea şi altele de felul ăsta.

Cît despre bietul bolnav, nu-mi mai aduc aminte dacă a trăit sau a murit.

Lucru sigur este că dacă n-ar fi fost încuiaţi în case, bolnavii cu minţile rătăcite de fierbinţeală şi delir ar fi umblat brambura pe străzi ; şi chiar şi aşa mulţi au făcut-o, vătămîndu-i pe cei ce le ieşeau în cale, aidoma cîinelui turbat care o ia razna şi-i muşcă pe toţi. Nu mă îndoiesc că dacă vreo făptură scoasă din minţi de frigurile bolii s-ar fi repezit să muşte pe careva, cel rănit s-ar fi îmbolnăvit fără leac, chiar dacă pînă atunci fusese cu desăvîrşire sănătos.

Am mai auzit despre o asemenea creatură care a fugit din pat în cămaşă, cu minţile zdruncinate de tortura pricinuită de gîlmele infectate, trei la număr în cazul lui. Şi-a încălţat pantofii şi a dat să-şi pună şi mantaua, dar infirmiera i s-a împotrivit şi i-a smuls mantaua de pe el. Omul a doborît-o la pămînt, a trecut peste ea, a alergat pe scări în jos şi apoi s-a năpustit în stradă, în cămaşă de noapte, drept spre Tamisa. Infirmiera, alergînd după el a strigat

la paznic să-l oprească. Dar paznicul speriat de smintit şi temîndu-se să-l atingă, l-a lăsat în voie. Omul a coborît treptele spre rîu, şi-a zvîrlit cămaşa de pe el, s-a cufundat în apă şi, fiind un bun înotător, a pornit să străbată fluviul înot. Curentul apei împingîndu-l spre vest, a ajuns la debarcaderul Falcon Stairs unde a coborît la ţărm. Întrucît era în puterea nopţii, nu se afla ţipenie de om pe străzi şi a început să alerge hai-hui, gol puşcă. După un timp, apa venind iarăşi mare, omul se aruncă din nou şi înotă îndărăt. Se urcă la ţărm, o luă iar la goană pe străzi şi, ţuşt în pat. Şi această extraordinară experienţă l-a lecuit de boală. Mişcarea violentă a braţelor şi a picioarelor a făcut să-i coacă şi să crape umflăturile pe care le avea la subţiori şi pe vintre, iar răceala apei a domolit fierbinţeala din sîngele lui.

Trebuie să adaug că am istorisit această întîmplare aşa ca şi pe celelalte, cu alte cuvinte ca pe un fapt care mi-a ajuns la cunoştinţă, aşadar n-aş putea pune mîna în foc că lucrurile s-au petrecut întocmai şi mai cu seamă că omul s-a tămăduit pe această neobişnuită cale. Mărturisesc că nici nu mi se pare a fi cu putinţă. Dar mie îmi slujeşte ca să vă arăt actele disperate pe care le înfăptuiau la acea vreme oamenii cuprinşi de vîltoarea delirului şi a nesăbuinţei. Şi cîte asemenea n-ar mai fi avut loc dacă bolnavii n-ar fi fost împiedicaţi prin închiderea caselor. Acesta, socotesc eu, a fost cel mai mare folos, dacă nu cumva *singurul,* al crudei măsuri luate.

Pe de altă parte, lumea se plîngea şi bombănea amarnic împotriva metodei.

Jalnice erau strigătele celor bolnavi care, cu judecata rătăcită din pricina durerilor chinuitoare sau a fierbinţelii care făcea să le clocotească sîngele, se vedeau fie întemniţaţi în case, fie legaţi de pat sau de scaune, pentru a fi împiedicaţi să-şi facă singuri cine ştie ce rău. Zbierau cît îi ţinea gura că erau încătuşaţi şi că nu li se îngăduie să moară în voie.

Această năpustire a bolnavilor în stradă a fost un lucru cumplit şi autorităţile au făcut tot ce le-a stat în putinţă ca s-o împiedice, dar cum, de cele mai multe ori, lucrurile se întîmplau noaptea şi pe neaşteptate, slujbaşii nu erau întotdeauna la faţa locului ca să-şi poată face datoria. Şi, adeseori, chiar cînd asemenea evadări aveau loc în timpul zilei, cei ce trebuiau să-i oprească se fereau să se amestece. Căci, ajunşi la asemenea stadiu, bolnavii erau mai molipsitori ca oricînd şi ar fi fost din cale afară de primejdios să pui mîna pe ei. De cele mai multe ori alergau fără să-şi dea măcar seama de ceea ce fac, şi goneau pînă cînd cădeau morţi, sau pînă îşi istoveau puterile atît de rău, încît se prăbuşeau vlăguiţi şi după o jumătate de ceas ori un ceas îşi dădeau duhul. Cel mai sfîşietor era însă faptul că în acea jumătate de ceas îşi redobîndeau judecata limpede şi atunci, dîndu-şi seama de ce se întîmplă cu ei, îşi plîngeau durerea şi soarta amară prin bocete şi vaiere care-ţi zdrobeau inima.

Cele mai multe din aceste întîmplări se petrecuseră înainte ca dispoziţia de închidere a caselor să fi fost pusă cu stricteţe în aplicare ; căci la început paznicii nu se arătară chiar atît de neînduplecaţi în paza oamenilor aflaţi în case. Aceasta pînă cînd cîţiva dintre cei ce-şi încălcaseră îndatoririle au fost aspru pedepsiţi pentru vina de a fi lăsat oamenii asupra cărora vegheau, fie bolnavi, fie sănătoşi, să se strecoare afară din case. Dar după ce slujbaşii care-i supravegheau pe paznici luară hotărîrea să urmărească felul în care aceştia îşi îndeplineau misiunea, cei popriţi în case s-au izbit de cele mai mari restricţii.

Şi dacă bolnavii n-ar fi fost izolaţi în felul în care am arătat, Londra ar fi devenit în acele zile cel mai lugubru loc din lume. Pentru că străzile ar fi fost presărate cu morţi, şi ar fi murit în stradă tot atîţia cît şi în case. Bolnavii în plin delir nu puteau fi ţinuţi decît cu forţa în casă, şi mulţi dintre cei nelegaţi s-au azvîrlit pe fereastră cînd au văzut că nu pot ieşi pe uşă.

Faptul că oamenii nu puteau ţine legătura unii cu alţii în acele vremuri de durere a făcut cu neputinţă ca cineva să cunoască toate întîmplările extraordinare care aveau loc în diferite familii. Socot că niciodată nu s-a putut afla cu exactitate cîţi oameni cuprinşi de delir s-au înecat în Tamisa sau în rîul Hackney care curge dinspre mlaştini. *Buletinele săptămînale* înregistrau prea puţine dintre aceste cazuri. Şi din ele nu puteai şti niciodată cine se înecase dintr-un accident şi cine nu. Dar eu unul gîndesc, din cîte am aflat sau am observat, că în acel an au murit înecaţi mult mai mulţi decît cei trecuţi în toate *Buletinele* luate laolaltă, pentru că multe cadavre n-au putut fi pescuite.

Şi la fel de mulţi au pierit şi prin alte mijloace de sinucidere. De pildă, un om din strada Whitecross şi-a dat foc în propriul său pat. Unii zic că a făcut-o singur, alţii zic că a fost mîna infirmierei care-l îngrijea. Ce se ştie însă sigur e că omul era bolnav de ciumă.

Se poate socoti o întîmplare fericită, şi de multe ori mi-am repetat pe atunci acest lucru, că în acel an n-au izbucnit în oraş focuri, sau cel puţin nu focuri mari. Altminteri ar fi fost un dezastru. Ar fi însemnat ori ca lumea să lase focurile nestinse, ori să se adune în mulţimi şi îmbulzeli, fără a ţine seama de primejdia molipsirii, fără a se gîndi în ce case intră, pe ce mobile pun mîna sau printre ce oameni se amestecă.

Dar, în afară de un foc în parohia Cripplegate, şi de vreo două trei vîlvătăi care au fost înăbuşite pe dată, în tot lungul anului am fost scutiţi de nenorociri de acest fel.

Circula povestea unei case din Swan-Alley, în care întreaga familie se molipsise şi muriseră cu toţii. Ultima persoană, o femeie, zăcea moartă pe podea şi se pare că se întinsese să moară în faţa vetrei. Cîţiva tăciuni au sărit, zice-se, din sobă şi au aprins scîndurile şi grinzile. Duşumeaua ar fi ars, se spune, pînă la femeia moartă, iar flăcările au ocolit trupul neînsufleţit, cu toate că nu era înfăşurat decît într-un cearşaf. Iar focul s-ar fi stins de la

sine, fără să mistuie întreaga casă, deşi nu era decît o coşmelie din lemn.

Cît adevăr zace în această poveste n-aş şti să spun. Oricum, însă, focul avea să pîrjolească oraşul abia în anul următor, dar în anul ciumei l-a scutit.

E chiar de mirare că nu s-au întîmplat mult mai multe nenorociri ţinînd seama de crizele de nebunie în care chinurile bolii îi azvîrleau pe bieţii oameni, cînd se aflau singuri.

Am fost de multe ori întrebat — şi mărturisesc că nu am ştiut ce răspuns să dau — cum se face că atîţia oameni bolnavi bîntuiau străzile, deşi casele infectate erau examinate cu multă strictеţe şi apoi închise şi vegheate.

Singurul răspuns pe care m-aş pricepe să-l dau ar fi acela că într-un oraş cu o populaţie ca a Londrei nu era cu putinţă să descoperi la timp fiecare casă infectată şi s-o închizi pe dată. Astfel încît oamenii aveau deplina libertate să circule pe străzi, atîta timp cît nu se ştia că aparţin tagmei celor molipsiţi.

Ar mai exista o explicaţie pe care mai mulţi medici au dat-o primarului şi anume : într-o anumită etapă, furia bolii se propaga cu atîta repeziciune, oamenii se îmbolnăveau atît de brusc şi mureau atît de curînd, încît nu era cu putinţă şi nici n-ar fi avut rost să cauţi să afli cine era bolnav şi cine sănătos. Şi închiderea caselor nu se putea face în ritmul în care se răspîndea boala. Pe anumite străzi toate casele erau infectate, şi în anumite case, toate persoanele care le locuiau. Dar mai grav era faptul că în momentul cînd se afla de unele case că ar fi contaminate, cei mai mulţi dintre locatari fie că muriseră, fie fugiseră de teama de a fi închişi între patru pereţi. Aşa încît nici nu mai avea vreo noimă să consideri acele case infectate şi să le închizi. Boala îşi luase tributul şi le pustiise înainte măcar de a se fi ştiut că cineva din familie fusese atins.

Cred că aceste lămuriri sînt deajuns pentru a convinge orice persoană înzestrată cu judecată că nu stătea nici în puterea autorităţilor şi nici a vreunei metode sau căi omeneşti să frîneze răspîndirea bolii. Aşadar, închiderea caselor nu a fost decît un mijloc foarte slab pentru slujirea scopului urmărit. Binele pe care-l aducea era cu totul disproporţionat faţă de suferinţele pricinuite celor popriţi.

În timpul cît am îndeplinit misiunea mea oficială, am avut dese prilejuri de a mă convinge de zădărnicia măsurii. De pildă, ori de cîte ori eram trimis în calitate de examinator sau vizitator să cercetez locuinţe infectate, nu se întîmpla să dau peste vreo casă lovită de boală în care cîţiva membri ai familiei să nu fi fugit sau să nu se fi făcut nevăzuţi. Autorităţile se supărau şi-i învinuiau pe examinatori că nu-şi fac inspecţia cum trebuie. Dar, aşa cum am arătat, casele fuseseră infectate cu mult înainte de a fi aflat noi.

Deşi misiunea mea oficială şi atît de primejdioasă nu a ţinut decît jumătate din durata obişnuită care, aşa cum am arătat, se ridica la două luni, totuşi am avut destul timp să-mi dau seama că nu exista chip ca noi examinatorii să fim încunoştiinţaţi la vreme de starea reală a vreunei familii ; singura cale era să întrebăm din uşă-n uşă sau să ne informeze vecinii. Nici o autoritate nu ne-ar fi putut impune să intrăm în fiecare casă şi nici un cetăţean nu ar fi acceptat o astfel de sarcină, pentru că ar fi însemnat să ne expunem cu siguranţă primejdiei de molipsire şi de moarte, atît noi cît şi familiile noastre. Şi nici un cetăţean cu mintea la cap, adică un om pe care să te fi putut bizui, nu ar fi rămas în Londra dacă ar fi ştiut că riscă să fie supus la asemenea crudă cerinţă.

Dat fiind deci că nu ne puteam forma o părere sigură decît întrebîndu-i pe vecini ori familia, şi că nu întotdeauna se cuvenea a da crezare celor spuse de aceştia, nu era cu pu-

tinţă să risipeşti nesiguranţa care plutea în jurul unor atari probleme.

E drept că orice cap de familie era obligat prin lege să-l înştiinţeze pe examinatorul din districtul său, în răstimp de două ore, de îmbolnăvirea oricărei persoane din casa lui, de îndată ce apăreau semnele infecţiei ; dar se găseau atîtea căi de ocolire a acestei dispoziţii, încît rareori venea încunoştiinţarea înainte ca toţi ai casei, sănătoşi ori bolnavi, să-şi fi pus la cale evadarea. Şi, cum am mai arătat, mulţi dintre aceşti evadaţi purtau boala în ei, deşi se credeau perfect sănătoşi. Unii dintre aceşti oameni căzeau fulgeraţi de moarte în plină stradă, şi nu pentru că ar fi fost brusc loviţi de ciumă ca de un glonte ucigaş, ci pentru că aveau de multă vreme infecţia în sînge. Numai că boala, nutrindu-se în taină din organele lor vitale, nu se arăta pînă nu le prindea şi inima în gheară, cu o putere mortală, iar bolnavul îşi dădea sufletul într-o clipă, de parcă ar fi leşinat brusc sau ar fi fost apucat de un atac de apoplexie.

Ştiu că mulţi dintre medicii noştri au crezut o vreme că oamenii care mureau subit în stradă fuseseră atacaţi de boală în chiar clipa cînd se prăbuşiseră, de parcă o mînă din ceruri i-ar fi pocnit în creştet, sau ar fi fost izbiţi de trăsnet. Mai tîrziu, însă, au avut prilejul să-şi schimbe părerea. Căci după cercetarea cadavrelor celor astfel surprinşi de moarte, s-a văzut că întotdeauna prezentau semnele bolii sau alte dovezi sigure că ciuma se cuibărise de multă vreme în organismul lor fără ca ei să fi prins de veste.

Aşadar, noi examinatorii nu aflam că molima pătrunsese într-o casă, decît atunci cînd era prea tîrziu şi deci zădarnic să o mai închidem.

De pildă, în Petticoat-Lane, două case alăturate au fost infectate în acelaşi timp. Dar boala a fost atît de bine ascunsă de cei ai casei, încît examinatorul, care era un vecin al meu, nu a aflat de ea decît în clipa cînd a fost înştiinţat

că toți locatarii muriseră și că trebuiau trimise căruțele cu morți ca să-i încarce. Cei doi stăpîni ai caselor își luaseră de comun acord toate măsurile și își potriviseră în așa fel interesele, încît atunci cînd examinatorul se afla prin preajmă apăreau cînd unul cînd altul și răspundeau, sau mai binezis minteau, fiecare acoperindu-l pe celălalt, sau îi puneau pe vecini să spună că sînt sănătoși tun — s-ar putea ca vecinii nici să nu fi cunoscut adevărul. Tot acest lanț de minciuni s-a desfășurat pînă cînd moartea a dezvăluit toate tainele, iar căruțele au fost chemate în puterea nopții să adune morții ; atunci abia a devenit tragedia cunoscută. Dar cînd examinatorul ceru polițaiului să închidă ambele case, nu se mai găseau în ele decît trei oameni vii : doi într-o casă, și unul muribund în cealaltă. În fiecare dintre case era cîte o infirmieră și cele două femei au povestit că fuseseră îngropați pînă atunci cinci morți, iar ceilalți membri ai familiilor, destul de mulți la număr, se răspîndiseră care-ncotro, unii fiind sănătoși, alții bolnavi. Molima se statornicise în cele două case de vreo nouă sau zece zile.

Tot așa, într-o altă locuință de pe aceeași stradă, capul unei familii bolnave, cînd își dădu seama că nu mai putea ascunde adevărul și nevoind să-și vadă casa închisă, se baricadă singur ; își pictă o mare cruce roșie pe ușă, și cuvintele „Domnul să ne aibă în pază". În acest fel îl înșelă pe examinator, care crezu că polițaiul închisese casa din dispoziția celuilalt examinator, căci în fiecare district funcționau doi. Și datorită acestui vicleșug, omul avea cale liberă să intre și să iasă din casă după bunul plac, deși locuința era infectată. Pînă cînd, în cele din urmă, șiretlicul său a fost dat în vileag și atunci stăpînul casei și acei servitori care erau încă sănătoși au dat bir cu fugiții. Drept care, casa nici nu a mai trebuit să fie închisă.

Iată de ce a fost atît de greu, dacă nu chiar cu neputință să se stăvilească răspîndirea bolii. Asemenea lucru s-ar fi putut înfăptui numai dacă oamenii nu ar fi socotit

închiderea caselor drept o mare pacoste şi s-ar fi grăbit să vadă această măsură dusă la îndeplinire, anunţînd autorităţile, onest şi disciplinat, deîndată ce s-ar fi ivit primele semne de boală în familia lor. Dar nu te puteai aştepta la una ca asta, drept care puţine locuinţe au fost închise la vreme. Doar cele ale calicimii, care nu avea mijloace de a ascunde boala, şi ale cîtorva familii care se lăsaseră cuprinse de asemenea spaimă şi uimire, încît se dăduseră singure de gol.

De îndată ce mi-am putut găsi un înlocuitor, care a acceptat noua misiune de dragul banilor, m-am eliberat din slujba oficială. Nu făcusem decît trei săptămîni în loc de două luni. Dar şi astea mi-au părut nesfîrşite, ţinînd seama că era luna august, lună cînd molima începuse să bîntuie cu turbare în partea noastră de oraş.

În îndeplinirea acestei misiuni nu mă puteam împiedica să-mi spun părerea, de faţă cu vecinii mei, cu privire la închiderea forţată a oamenilor în case, şi anume că era nu numai o măsură dureroasă, dar şi zadarnică. Şi cu toţii gîndeau ca şi mine că dacă persoanele sănătoase dintr-o casă infectată ar fi fost pe dată îndepărtate de cele bolnave — cu excepţia celor care de bună voie ar fi declarat că vor să rămînă alături de molipsiţi — atunci lucrurile ar fi stat mai bine din multe puncte de vedere. Şi nici cei bolnavi, atîta timp cît aveau încă judecata limpede, nu s-ar fi plîns de izolare. Căci numai cînd delirul le tulbura minţile începeau să protesteze împotriva cruzimii de a fi popriţi. Mai eram noi de părere că lucrul cel mai drept şi mai chibzuit ar fi fost ca cei teferi, îndepărtaţi din casele infectate, să stea un timp retraşi, atît pentru binele lor cît şi pentru siguranţa celorlalţi. Şi anume, socoteam că douăzeci sau, cel mult, treizeci de zile, ar fi fost deajuns ca să-şi dea seama dacă sînt sănătoşi şi nu prezintă primejdia de a-i molipsi pe alţii.

Şi, de bună seamă, dacă această semicarantină ar fi avut loc în case special pregătite în asemenea scop, nimeni

nu s-ar fi considerat nedreptăţit sau insultat de o atare restricţie.

O altă observaţie pe care vreau s-o mai fac este aceea că, după ce îngropăciunile s-au înmulţit în asemenea hal, oamenii nu se mai sinchiseau să tragă clopotele, să bocească sau să-i jelească pe morţi, ori să îmbrace veşminte de doliu, aşa cum se făcea de cînd lumea. Ba nici măcar să-i îngroape pe morţi în coşciuge. Şi, cînd molima se dezlănţuise potop, se renunţase chiar şi la închiderea caselor. Se pare că toate măsurile de acest fel au fost folosite pînă ce şi-au dovedit singure zădărnicia, şi ciuma s-a întins cu o furie căreia nimic nu-i putea sta împotrivă, aşa cum avea, un an mai tîrziu, să se întindă şi focul, care a înghiţit oraşul cu asemenea violenţă, încît bieţii oameni, încremeniţi de disperare, nici n-au mai încercat să-l stingă. Tot aşa şi acum, se uitau unul la altul şi se lăsau în voia deznădejdii.

Străzi întregi erau pustii, nu numai din pricina închiderii oamenilor în case ci, pur şi simplu, pentru că fuseseră văduvite de cei ce le locuiseră. Uşile zăceau deschise, ferestrele erau trîntite de vînt în casele rămase de izbelişte, unde nu se mai găsea nimeni să le închidă.

Pe scurt, oamenii se lăsaseră întru totul covîrşiţi de spaimă, gîndind că orice măsură sau metodă se dovedise a fi în van, că se stinsese orice fel de speranţă şi că nu-i mai aştepta nimic decît un dezastru universal.

Şi tocmai cînd această deznădejde generală atinsese culmea, providenţa a întins o mînă şi a gîtuit furia molimei, care a încetat la fel de surprinzător precum a început. Dar despre acest lucru voi vorbi la locul potrivit.

Acum trebuie să vă mai povestesc încă despre ciuma ajunsă pe culmile tăriei ei, pustiind totul în cale, şi despre oamenii prăbuşiţi în cea mai neagră disperare. E greu de crezut la ce dezlănţuiri de patimi erau împinse bietele făpturi omeneşti ajunse la graniţele răbdării. Şi aceste aspecte sînt tot atît de mişcătoare ca şi restul ; ele pot năuci pute-

rea de judecată a unui om întreg. Ce-ar putea răscoli mai adînc sufletul decît să vezi un om în toată firea, aproape despuiat, scăpat din casa lui şi poate chiar din pat, ţîşnind din Harrow-Alley, o încrucişare de uliţe, curţi şi ganguri, de obicei foarte populate, de prin părţile unde sînt măcelăriile, în White-Chappel ? După cum spuneam, ce poate fi mai răscolitor decît să-l vezi pe omul ăsta dănţuind şi cîntînd de zor în plină stradă, făcînd o mie de gesturi deşănţate, în timp ce vreo cinci-şase femei şi copiii lui aleargă după el ţipînd şi strigîndu-i să vină îndărăt, sau implorînd trecătorii să-l prindă şi să-l aducă acasă. Implorări zadarnice pentru că nimeni n-ar fi cutezat să-l atingă ori să se apropie de el.

A fost o întîmplare care m-a îndurerat şi m-a tulburat îngrozitor cînd am urmărit-o de la fereastră. Pentru că îmi dădeam seama că sărmanul zănatic se afla chiar atunci, în timp ce dănţuia, prins în tortura unor dureri de neîndurat, căci, spuneau ceilalţi, avea două gîlme care nu putuseră fi făcute să crape ori să supureze. Medicii sperau să ajungă la acest rezultat tratîndu-le cu substanţe caustice. Şi nenorocitul avea acum pe el asemenea substanţe care-i pîrjoleau carnea ca un fier înroşit în foc.

Nu vă pot spune ce s-a întîmplat cu acel om, dar cred că a continuat să se lase pradă smintelilor, pînă cînd s-o fi prăbuşit mort.

Nu-i de mirare că însuşi oraşul arăta groaznic. Obişnuita forfotă de pe străzile din City încetase, desigur, cu desăvîrşire, Bursa nu era închisă [1], dar nimeni nu mai călca pe acolo. Focurile [2] abia de mai mocneau : fuseseră aproape stinse de o ploaie repede şi zglobie. Dar nu era numai vina ploii. Unii medici stăruiau că focurile nu numai că sînt

[1] După cum arată Pepys în *Jurnalul* său, la sfîrşitul lunii iulie s-a închis şi Bursa pe două luni de zile.

[2] O proclamaţie a primarului din 2 septembrie 1665 prevedea ca, începînd de la 5 septembrie, timp de trei zile şi trei nopţi să ardă continuu focuri în toate străzile, curţile şi aleile din City.

nefolositoare, dar sînt chiar dăunătoare sănătății omului [1].

Aceștia stîrniseră mare zarvă și se plînseseră chiar primarului. Pe de altă parte, alți medici, la fel de străluciți ca și primii, s-au împotrivit celor dintîi și au adus argumente cum că focurile sînt și trebuie să fie folositoare pentru domolirea molimei.

Nu mă simt în stare să vă înfățișez argumentele susținute de cele două părți ; ce-mi aduc eu aminte este doar faptul că s-au ciorovăit strașnic unii cu alții. Unii erau pentru focuri, dar ziceau că trebuie să fie numai foc de lemne și nu de cărbuni. Ba chiar din anumite soiuri de lemn, mai ales brad sau cedru, care răspîndesc puternice efluvii de terebentină. Alții susțineau că cele mai bune sînt focurile de cărbune, pentru că răspîndesc miros de sulf și bitum. Iar alții erau cu totul împotriva focurilor și de un fel și de altul. Pînă la urmă, primarul a poruncit să nu se mai aprindă focuri și asta mai ales pentru că toată lumea și-a dat seama că molima era atît de crîncenă încît își bătea joc de toate metodele, ba mai mult, după fiecare încercare de a o înăbuși părea chiar să se întețească în loc să descrească.

Inerția autorităților a izvorît din neputința lor de a interveni cît de cît, și nu din teama de a se expune primejdiei sau din dorința de a se descotorosi de povara răspunderii ce le apăsa umerii. Căci, ca să fim drepți, slujbașii oficiali nu și-au cruțat nici truda, nici viața.

Dar toate strădaniile lor au rămas fără răspuns ; molima își făcea de cap, iar oamenii, speriați și îngroziți în ultimul hal, păreau să fi depus armele și, așa cum am mai arătat, se lăsaseră, neputincioși, pradă deznădejdii.

[1] Defoe reflectă aici o veche controversă asupra valorii preventive și curative a focurilor. În epidemiile precedente, ca și în 1665, fuseseră aprinse focuri pe străzile Londrei, conform tradiției care spunea că Hippocrate salvase Atena de ciumă prin foc. Hodges în *Loimologia*, ca și alți medici de mai tîrziu, au obiectat împotriva focurilor, ca fiind lipsite de orice efect.

Cînd spun că se lăsaseră pradă deznădejdii nu mă gîndesc la ceea ce se numeşte o deznădejde fatalistă, religioasă, privind condiţia omului în general ci, pur şi simplu, pierduseră orice speranţă de a scăpa de molimă, de a-i supravieţui.

Şi, într-adevăr, ciuma devasta cu o forţă de nebiruit şi prea puţini dintre cei atinşi de molimă în lunile august sau septembrie, cînd boala îşi atinsese culmile, au mai scăpat cu viaţă. Acum lucrurile se întîmplau altfel decît în lunile iunie, iulie şi începutul lui august cînd, aşa cum am mai observat, mulţi dintre cei infectaţi îşi tîrau boala zile întregi şi o duceau încă mult deşi aveau otrava în sînge. Acum însă, adică în ultimele două săptămîni din august şi primele trei din septembrie, bolnavii mureau în două-trei zile, cel mult, şi mulţi chiar în ziua cînd luau boala. Nu ştiu dacă acest lucru se datora înrîuririi nefaste a planetei Cîinelui [1], aşa cum pretindeau astrologii noştri ; sau poate că sămînţa bolii sădită în mulţi ajunsese în aceste zile la maturitate. Tot ce ştiu este că în această perioadă s-a raportat moartea a 3 000 de oameni într-o singură noapte. Ba chiar, unii care au urmărit fenomenul mai îndeaproape, pretind că toţi aceştia au murit doar în două ore, între unu noaptea şi trei dimineaţa.

Faptul că în aceste săptămîni procentul celor care au murit subit a fost simţitor mai mare decît în trecut, poate fi dovedit printr-o sumedenie de pilde, unele întîmplate chiar în vecinătatea mea. O familie care locuia nu departe de mine, alcătuită din zece persoane, arăta teafără şi sănătoasă luni de dimineaţă. Luni seara căzură la pat o slujnică şi o calfă, care a doua zi în zori muriră ; marţi se îmbolnăviră cealaltă calfă şi doi dintre copii, şi muriră unul în aceeaşi seară, iar ceilalţi doi miercuri. Pe scurt, pînă

[1] E vorba de perioada de cinci săptămîni care începe de obicei din 3 iulie, prin înălţarea stelei Sirius în constelaţia Cîinelui Mare E în general o perioadă de arşiţă nesănătoasă.

sîmbătă la prînz se prăpădiră stăpînul şi stăpîna casei, patru copii şi patru slujitori, iar casa rămase pustie. Singurul suflet care mai pîlpîia pe acolo era cel al unei bătrîne venite să ia în primire lucrurile din casă pentru fratele fostului stăpîn, care locuia în apropiere.

După cum ai mai văzut, multe case rămîneau cu desăvîrşire goale, toţi cei care le locuiseră cîndva fiind adunaţi de căruţa cu morţi. Mai cu seamă într-o alee aflată puţin mai departe şi numită Moses şi Aaron, se spunea că era o serie întreagă de case una lîngă alta în care nu mai exista suflare de om viu, ba chiar se pare că în unele dintre ele morţii fuseseră lăsaţi prea îndelung pînă să fie scoşi. Şi aceasta nu din pricină — aşa cum neadevărat scriseseră unii — că viii nu mai prideau să-i îngroape pe cei morţi, ci pentru că prăpădul fiind atît de mare în acea alee, nu mai avea cine să le dea de veste groparilor să vină să-şi încarce povara.

Se spunea, dar nu ştiu cu cît adevăr, că unele dintre trupurile neînsufleţite ajunseseră chiar în stare de descompunere, şi cum căruţele nu puteau înainta decît pînă la gardul ce împrejmuia aleea, cărăuşii au avut de îndeplinit o muncă foarte grea.

Nu ştiu despre cîte cadavre a fost vorba, tot ce ştiu este că de obicei lucrurile nu se petreceau în felul acesta.

Am arătat că lumea părăsise orice speranţă de a supravieţui ; ei bine, însăşi această disperată neputinţă a avut, timp de trei sau patru săptămîni, un efect foarte straniu asupra noastră. Anume, oamenii deveniră dintr-odată mai curajoşi şi mai îndrăzneţi ; nu se mai fereau unul de altul, nu se mai zăvorau între patru pereţi, ci se duceau oriunde şi peste tot, ba chiar stăteau de vorbă unii cu alţii. De parcă şi-ar fi spus unul celuilalt : „Nu te întreb cum o duci, şi nici nu-ţi spun cum o duc eu ; e sigur că în scurt timp şi tu şi eu o să ne prăpădim, aşa că nu mai are importanţă dacă eşti sănătos sau bolnav". Şi aşa circulau, în disperare, pretutindeni.

Şi nu numai că se adunau în public dar, în chip uluitor, se îmbulzeau în biserici, fără să se mai întrebe lîngă cine sau departe de cine să se aşeze, ce mirosuri dăunătoare inspiră, cum arată oamenii din jur. Se socoteau a fi doar nişte morţi vii şi veneau la biserică fără cea mai mică fereală, înghesuindu-se, de parcă scînteia de viaţă din ei nu mai avea nici o importanţă în comparaţie cu ţelul pentru care se strîngeau acolo. Într-adevăr, osîrdia cu care veneau, ca şi gravitatea şi atenţia cu care ascultau, vădeau că bieţii de ei îşi căutau ultimul refugiu, gîndind că ziua aceea era poate cea de pe urmă din viaţa lor.

Şi au mai fost şi alte urmări bizare, anume, cînd veneau la biserică, se ştergea orice prejudecată sau scrupul în legătură cu persoana care le predica din amvon. Fără îndoială, calamitatea doborîse foarte mulţi dintre slujitorii bisericeşti, iar alţii se evacuaseră la ţară, neavînd tăria să o înfrunte. Cum numeroase dintre bisericile parohiale rămăseseră fără predicator, oamenii nu se mai împotriveau acum să dea ascultare dizidenţilor, care, de oîţiva ani încoace, în urma legii parlamentare denumite *Act de Uniformizare* [1] rămăseseră fără pîine. Nici preoţii rămaşi nu le mai făceau acum vreo greutate celorlalţi, ci le acceptau ajutorul, astfel încît aşa-zişii clerici reduşi la tăcere, aveau acum prilejul să deschidă iar gura şi să predice poporului.

Cred că e locul aici să discut, şi nădăjduiesc că şi alţii vor fi luat aminte, despre felul în care priveliştea apropiată a morţii îi împacă între ei pe oamenii de bună credinţă. Numai bunăstarea şi uşurătatea cu care îndepărtăm de noi orice perspectivă tristă ne îmboldesc la zîzanii, la ură, la prejudecăţi, la uitarea milei şi a omeniei, lucruri care se întîlnesc atît de des printre noi toţi.

[1] Act emis la 19 mai 1662, prin care preoţii neconformişti, o cincime din clerul bisericii anglicane, au fost excluşi de la oficierea slujbelor.

Încă un an de ciumă și toate certurile dintre noi s-ar fi stins ; o înfruntare, față-n față, cu moartea sau cu boala aducătoare de moarte și orice urmă de pizmă din firea noastră s-ar spulbera, vrăjmășiile dintre noi s-ar topi, și toate lucrurile ne-ar apărea într-o lumină cu totul deosebită decît pînă atunci. Tot așa cum în acea vreme oamenii i-au primit în sînul bisericii pe cei certați cu legile ei oficiale ; și tot așa cum preoții dizidenți care, urmîndu-și un principiu, se rupseseră de comunitatea bisericii anglicane, erau acum mulțumiți să se întoarcă la vechile biserici parohiale și să se conformeze unor ritualuri pe care altădată le renegaseră.

Dar pe măsură ce teroarea molimei s-a domolit, lucrurile și-au reluat vechile făgașuri nedorite, și au decurs iarăși ca în trecut.

Pomenesc toate acestea cu interesul cronicarului ; nu am de gînd să intru în argumentele vreuneia dintre părți, sau să le determin să-și însușească o viziune mai înțelegătoare. Nici nu cred că o astfel de încercare ar fi potrivită sau menită să izbîndească. Dimpotrivă, deosebirile par să se lărgească și să se adîncească tot mai mult, și cine sînt eu ca să-mi închipui că aș izbuti să înrîuresc prin vreun cuvînt o parte sau alta ? Limpede e numai că moartea ne va împăca pe toți. De cealaltă parte a mormîntului reîncepe frăția. În ceruri nu ne va mai despărți nici o prejudecată și nici un fel de scrupul. De ce însă nu izbutim asemenea minune și aici pe pămînt, n-aș putea spune. Și nici nu vreau să mai discut despre acest lucru ; cred că e deajuns să-l deplîngem.

Aș putea vorbi mult și bine despre grozăviile din acele vremi și aș putea descrie cumplitele ciudățenii care puteau fi văzute zi de zi ; lucruri stranii la care boala îi împingea pe sărmanii ieșiți din minți. Pe străzi aveau mereu loc acum scene de coșmar și familiile ajunseseră să se îngrozească de ele însele.

Dar după ce v-am povestit cum un bolnav legat în pat, negăsind nici o altă cale de a se descătuşa, şi-a dat singur foc cu lumînarea care, din nefericire, îi era la îndemînă, şi a ars cu pat cu tot. Şi după ce v-am mai zugrăvit cum un altul, din pricina chinurilor de neîndurat, juca şi cînta despuiat în stradă, nemaifiind în stare să deosebească o exaltare de alta, repet deci, după ce v-am istorisit acestea toate, ce aş putea să mai adaug ? Ce-aş mai putea spune ca să înfăţişez mai viu cititorului tragedia acelor zile, sau să-i dau o idee mai limpede despre o dramă cu fire atît de încîlcite ?

Trebuie să mărturisesc că şi pentru mine erau zile înfiorătoare, că ajungeam uneori la capătul puterii de a răbda, şi că nu mă mai însufleţea tăria de la început. Pacostea care pe mulţi îi făcuse să plece aiurea, pe mine mă împingea în casă şi, în afară de călătoria la Blackwall şi la Greenwich de care v-am povestit şi care a fost un soi de excursie, mi-am petrecut restul timpului cît mai mult între patru pereţi, aşa cum procedasem şi cu două săptămîni înainte de această aventură. V-am mai spus că adeseori mă căiam pentru hotărîrea mea de a nu mă clinti din oraş, cînd aş fi putut pleca împreună cu fratele meu şi cu familia lui. Dar, oricum, era prea tîrziu. Şi după ce m-am retras şi am stat o bună bucată de vreme în casă, înainte ca nerăbdarea mea să mă fi pus pe drumuri, am fost chemat, aşa cum v-am arătat, ca să mi se încredinţeze acea urîtă şi primejdioasă misiune, care m-a scos iar printre oameni. Dar după ce am încheiat-o, dat fiind că molima era în toi, m-am sihăstrit din nou, şi am rămas iar în casă vreo zece-douăsprezece zile. Timp în care, stînd mereu la fereastră, mi-a fost dat să văd spectacole sfîşietoare, desfăşurate chiar pe strada noastră ; unul dintre ele l-a alcătuit acea creatură înnebunitoare care dănţuia şi cînta în agonia chinurilor.

Dar au mai fost multe altele. Nu trecea zi sau noapte fără să se întîmple ceva cumplit la capătul dinspre acea Harrow. Alley, unde erau sălaşele populaţiei sărace, cei

mai mulţi dintre ei fiind măcelari sau oameni cu îndeletniciri legate de tăierea vitelor.

Uneori, izbucneau din acea alee puhoaie de oameni, mai cu seamă femei, făcînd o larmă asurzitoare, un amestec de ţipete, plînsete, răcnete pe care şi le adresau una alteia ; o gălăgie de nu mai ştiai ce să crezi.

Aproape întreaga noapte căruţa cu morţi zăcea în capătul aleii, căci dac-ar fi pătruns în ea, n-ar fi avut cum să întoarcă şi, oricum, nu putea înainta decît foarte puţin. Zăcea deci acolo, aşteptîndu-şi morţii ; şi cum cimitirul era foarte aproape, de îndată ce căruţa se umplea, se ducea să-şi deşerte încărcătura şi se întorcea iarăşi.

Eu cu neputinţă să descrii ţipetele înfiorătoare şi zarva cu care aceşti nenorociţi aduceau la căruţă trupurile neînsufleţite ale copiilor şi ale rudelor. Şi după numărul celor ce însoţeau mortul ai fi zis că n-a mai rămas unul în urmă, sau că în ulicele acelea locuia atîta lume cît să umple un oraş întreg.

Uneori, în puterea nopţii îi auzeai strigînd : „Mă omoară !“ sau : „Foc !“ Dar îţi dădeai lesne seama că nu erau decît glasul delirului şi vaierele unor oameni striviţi de boală.

Cred însă că în zilele de care vă vorbesc pretutindeni era la fel, pentru că timp de şase sau şapte săptămîni furia bolii a întrecut orice măsură. Ba chiar a ajuns la asemenea limite încît a început a fi stîrbită şi acea minunată ordine despre care v-am vorbit şi care făcea cinste autorităţilor. Mă refer la prevederea ca pe străzi să nu fie văzut nici un mort şi nici o îngropăciune să nu aibă loc la lumina zilei. Şi totuşi, pentru o scurtă vreme, aceste măsuri au fost încălcate.

Există un lucru pe care nu vreau să uit a vi-l spune şi de aceea îl pomenesc aici. Am găsit extraordinar şi, într-adevăr, părea a fi mîna unei justiţii imanente, faptul că toţi prezicătorii, astrologii, ghicitorii sau cum şi-or mai fi zicînd toţi acei şarlatani şi scamatori care îţi calculau

datele zodiacului sau tălmăceau visele, pieriseră parcă de pe faţa pământului. Nu mai întîlneai unul. Sînt încredinţat că foarte mulţi dintre ei au picat în vîltoarea molimei, întrucît riscaseră să rămînă în oraş, ispitiţi de făgăduinţele unor mari avuţii. Şi într-adevăr se îmbogăţiseră din nebunia şi nesocotinţa oamenilor. Dar acum amuţiseră. Mulţi dintre ei se întorseseră în ţărîna mumă, nedovedindu-se în stare să-şi prezică propria soartă sau să-şi calculeze propriul zodiac.

Unii oameni au fost destul de aspri încît să declare că toţi şarlatanii muriseră. Eu nu cutez să fac asemenea afirmaţie. Tot ce pot spune e că după stingerea molimei n-am auzit ca vreunul din aceştia să-şi mai fi făcut apariţia.

Dar să mă întorc la observaţiile mele din zilele cele mai groaznice ale năpastei. Am ajuns acum, după cum v-am spus, la luna septembrie, care a fost, cred, cea mai fioroasă lună pe care a cunoscut-o Londra vreodată. Căci, consultînd toate dările de seamă asupra celorlalte molime care bîntuiseră înainte în Londra, n-am dat peste nimic care să semene cu această cumplită lună septembrie.

De la 22 august la 26 septembrie, adică numai în cinci săptămîni, numărul de morţi înregistrat de Buletinele săptămînale s-a ridicat la aproape 40.000. Iată cum arătau *Buletinele :*

De la 22	la 29 aug.	7496
„ „ 29 aug.	la 7 sept.	8252
„ „ 7 sept.	„ 12 „	7690
„ „ 12 „	„ 19 „	8297
„ „ 19 „	„ 26 „	6460
	Total :	38195

E un număr oricum impresionant, dar dacă v-aş repeta iarăşi motivele pe care le aveam de a nu crede în exactitatea acestor înregistrări, aţi fi de acord cu mine să socotim că, una peste alta, şi proporţional cu înregistrările din

săptămînile precedente şi cele următoare, au murit în acest răstimp zece mii de oameni pe săptămînă.

Oamenii, mai ales cei din City, erau cu desăvîrşire năuciţi. Spaima era atît de copleşitoare, încît pînă şi cei care cărau morţii îşi pierdură curajul ; ba chiar unii dintre ei muriră deşi fuseseră bolnavi de ciumă şi se însănătoşiseră ; iar alţii se prăbuşiră chiar în timp ce cărau morţii la groapă, gata să-i zvîrle înăuntru. Lucru care a sporit şi mai mult zăpăceala oraşului, pentru că groparii se făliseră că ei sînt ocrotiţi şi că moartea trece pe lîngă ei. Ni s-a povestit că o căruţă care străbătea Shoreditch a fost părăsită de cărăuşi şi lăsată în seama unui singur om ; acesta a murit în stradă, iar caii, înaintînd nestruniţi, au răsturnat carul, presărînd drumul cu cadavre.

Altă căruţă răsturnată a fost găsită în groapa mare din Finsbury Fields. Vizitiul fie că murise, fie că fugise părăsind căruţa, iar caii trecînd prea aproape de muchea gropii, se prăvăliseră cu car cu tot. Unii ziceau că şi vizitiul fusese răsturnat, iar carul se prăbuşise peste el. Ajunseseră la această încheiere pentru că i se găsise biciul în groapă, printre morţi. Dar nu cred că se poate socoti un lucru sigur.

După cîte am auzit însă, în parohia noastră, Aldgate, căruţele încărcate cu morţi au fost adeseori găsite la poarta cimitirului, părăsite, fără vizitiu, fără clopotar, fără cărăuş, fără nimeni, şi în asemenea cazuri, ca şi în multe altele, nici nu se ştia ale cui sînt cadavrele dinăuntru, pentru că, uneori, trupurile neînsufleţite erau pur şi simplu coborîte cu funii din balcoane sau pe ferestre ; cîteodată morţii erau aduşi la căruţe de către cărăuşi, altă dată îi aduceau rudele ; dar, aşa cum recunoşteau chiar cărăuşii, nimeni nu-şi bătea capul să le mai ţină socoteala.

Veghea autorităţilor era acum pusă la grea încercare, dar, trebuie să mărturisim că şi de astă dată au fost la înălţime. Oricît de vitrege erau împrejurările, două lucruri n-au fost niciodată trecute cu vederea, atît în oraş cît şi în suburbii :

1. Aprovizionarea s-a păstrat tot timpul îndestulătoare, iar prețurile alimentelor nu au crescut, sau, oricum, în foarte mică măsură.

2. Trupurile neînsufleţite nu zăceau neîngropate sau descoperite ; şi, cu rarele excepţii pe care le-am semnalat şi care au avut loc numai la începutul lunii septembrie, în timpul zilei nu se vedea nici o înmormîntare.

Poate că această din urmă afirmaţie a mea nu va fi crezută, din pricina altor scrieri care au mai fost publicate de atunci şi în care se spune că morţii zăceau neîngropaţi. Eu susţin sus şi tare că nu e adevărat. Sau dacă s-a întîmplat vreodată aşa ceva, trebuie să fi fost în casele în care cei în viaţă găsiseră mijloacele de a evada, aşadar nimeni nu mai putuse da de veste cărăuşilor să ridice morţii. Şi asemenea cazuri au fost puţine la număr.

Cum eu însumi am lucrat pentru scurtă vreme în astfel de probleme în parohia în care locuiam, parohie la fel de pustiită de ciumă ca şi celelalte, pot face afirmaţii în deplină cunoştinţă de cauză. Repet cele susţinute mai sus : nu au rămas cadavre neîngropate, cel puţin nu dintre cele de a căror existenţă să fi aflat slujbaşii oficiali ; şi în nici un caz din pricină că nu s-ar fi găsit cine să care morţii sau cine să-i îngroape. Şi cu asta am spus totul. Ce s-a întîmplat uneori prin văgăunile sau cocioabele din aleea Moses şi Aaron reprezintă un procent infim. Şi chiar şi acolo morţii au fost îngropaţi de îndată ce-au fost descoperiţi.

Cît despre primul punct, cel privitor la aprovizionare, la lipsa de merinde sau la scumpetea lor, deşi am pomenit mai sus cum stăteau lucrurile, voi reveni mai tîrziu asupra lor. Totuşi, două lucruri trebuie arătate aici :

1. Preţul pîinii [1] nu a fost decît foarte puţin ridicat. Căci la începutul anului, în prima săptămînă din martie,

[1] Prin dispoziţia primarului şi a Consiliului Orăşenesc *Buletinele săptămînale* comunicau regulat greutatea şi preţul pîinii.

pîinea din făină de grîu costa un penny şi cîntărea zece uncii şi jumătate [1], pentru ca în toiul molimei preţul să rămînă acelaşi şi greutatea să scadă doar la nouă uncii şi jumătate. La începutul lunii noiembrie, greutatea a revenit la zece uncii jumătate. Ceea ce, cred că sînt îndreptăţit să afirm, niciodată nu s-a mai auzit în vreun oraş, la vreme de asemenea năpastă.

2. Nu s-a putut vorbi niciodată (spre marea mea mirare) de lipsă de brutari sau de cuptoare care să aprovizioneze populaţia cu pîine.

S-a observat însă, în multe familii, că slujnicele care se duceau la brutării, cu coca plămădită acasă, doar ca s-o pună la cuptor, aşa cum era obiceiul vremii, se întorceau uneori molipsite de boală.

În tot timpul cumplitei molime au existat doar două spitale de ciumaţi. Unul în Londra, pe Old-Street şi unul în Westminster.

Oamenii nu au fost nici o clipă constrînşi să se ducă la spital. Şi nici n-ar fi fost nevoie de vreo măsură de constrîngere, pentru că erau mii de bolnavi săraci, care, neavînd cine să-i ajute, şi nici case ca lumea şi nici un fel de venit în afară de mila publică, ar fi fost fericiţi să fie duşi la spital unde ar fi primit îngrijirile cuvenite.

Cred că acesta poate fi socotit singurul punct slab în întreaga operă de administrare a oraşului. Anume faptul că la spital nu erai primit decît dacă plăteai — în bani sau în poliţe — fie la intrare, fie la ieşire dacă te vindecai şi apucai să ieşi. Pentru că numeroşi bolnavi au fost tămăduiţi, iar la spitale fuseseră numiţi cei mai buni doctori.

După cum am mai spus, grosul bolnavilor trimişi la spital erau slujnicele care se molipsiseră în timp ce făceau tîrguielile pentru familiile în serviciul cărora erau. Şi cînd se întorceau acasă bolnave, erau, în general, trimise la spital, pentru siguranţa celorlalţi ai casei.

[1] Circa 300 gr.

Şi atît de bine au fost îngrijiţi bolnavii transportaţi la spital, încît pe tot cuprinsul molimei, la spitalul din Londra nu s-au înregistrat decît 156 de morţi, iar la cel din Westminster 159.

Cînd am spus că ar fi trebuit să avem mai multe spitale, nu am vrut să înţeleg că toţi bolnavii ar fi trebuit internaţi. Dacă, aşa cum se pare că au gîndit unii, s-ar fi renunţat la închiderea caselor şi toate persoanele atinse de boală ar fi fost pe dată expediate din locuinţele lor la spital, lucrurile ar fi stat, de bună seamă, mult mai rău. Înseşi mutarea şi transportarea bolnavilor ar fi constituit un mijloc de răspîndire a molimei. Şi, mai mult, îndepărtarea unui bolnav din casă nu ar fi însemnat asigurarea că restul familiei în mijlocul căreia locuise molipsitul se bucură de sănătate deplină. Lăsaţi în voia lor, ceilalţi membri ai familiei, molipsiţi şi ei fără să bănuiască, i-ar fi umplut şi pe alţii de ciumă.

Pe de altă parte, deprinderile familiilor de a ascunde boala şi a trece sub tăcere persoanele bolnave, ar fi dus la situaţii cînd toţi ai casei s-ar fi îmbolnăvit înainte ca examinatorii să fi prins măcar de veste.

Şi, încă un punct important, numărul din cale afară de mare al bolnavilor ar fi întrecut capacitatea oricăror spitale, ca şi putinţa slujbaşilor publici de a-i descoperi şi a-i transporta.

Toate aceste lucruri au fost mult dezbătute în acele zile şi le-am auzit adeseori discutate. Autorităţile aveau destul de furcă pentru a-i convinge pe oameni de necesitatea închiderii caselor, şi a-i împiedica să-i tragă pe sfoară pe paznici şi să evadeze. Greutăţile pe care le întîmpinau arată limpede că ar fi fost cu neputinţă să-i silească pe bolnavi să-şi părăsească paturile şi locuinţele. Pentru aşa ceva, n-ar fi fost deajuns să intervină slujbaşii primăriei, ar fi fost nevoie de o oaste întreagă de slujbaşi. Şi pe de altă parte, oamenii erau destul de furioşi şi de înrăiţi încît să fie în stare să-i ucidă pe cei care li s-ar fi amestecat

astfel în viaţa lor sau a rudelor şi a copiilor lor, orice pedeapsă i-ar fi aşteptat după aceea.

O asemenea măsură i-ar fi înnebunit de-a binelea pe nefericiţii a căror minte şi aşa era clătinată.

Dar autorităţile au socotit de cuviinţă să-i trateze pe oameni cu îngăduinţă şi înţelegere, şi nu cu violenţă şi teroare cum ar fi fost în cazul cînd i-ar fi tîrît pe bolnavi afară din case şi i-ar fi internat cu sila în spital.

Toate acestea mă duc cu gîndul îndărăt, la zilele cînd ciuma de-abia se ivise, sau, mai bine zis, cînd se ivise ameninţarea ca molima să cuprindă întregul oraş, şi oamenii mai înstăriţi intraseră în alarmă şi se înghesuiau să părăsească Londra. Aşa cum am arătat, convoaiele erau atît de masive, şi o asemenea îmbulzeală de trăsuri, cai, camioane şi căruţe care scoteau lumea afară din oraş, încît aveai impresia că nu mai rămîne nimeni pe loc. Şi dacă ar fi ieşit atunci vreo ordonanţă sau vreo dispoziţie care să fi speriat cetăţenii, anume ceva care să fi cerut oamenilor să se orînduiască altfel decît aveau ei de gînd, cred că şi în Londra şi în suburbii s-ar fi iscat nenumărate tulburări.

Dar autorităţile au făcut tot ce-au putut ca să încurajeze lumea : au emis ordonanţe menite să asigure buna ordine pe străzi şi să aducă oamenilor cît mai multe înlesniri.

În primul rînd, primarul şi ajutoarele sale, Consiliul Orăşenesc şi cel Comunal, precum şi delegaţii lor au luat hotărîrea, pe care au şi publicat-o, ca nici unul dintre ei să nu părăsească oraşul ci să rămînă la dispoziţia cetăţenilor, pentru păstrarea bunei rînduieli în oricare loc, şi asigurarea dreptăţii în orice prilej. De asemeni, pentru distribuirea ajutoarelor caritabile hărăzite săracilor. Într-un cuvînt, pentru împlinirea datoriei şi a răspunderilor încredinţate lor de către obşte.

Ca urmare a acestor hotărîri, primarul, ajutoarele sale şi toţi ceilalţi ţineau sfat aproape în fiecare zi, pentru a

lua acele măsuri ce se dovedeau necesare pentru păstrarea liniştii şi a ordinii publice. Şi, cu toate că faţă de cetăţeni arătau cea mai mare blîndeţe şi înţelegere, totuşi, ori de cîte ori aveau de-a face cu răufăcători, adică borfaşi, spărgători de case, ori dintre cei ce prădau morţii sau oamenii bolnavi, se arătau neînduplecaţi în pedepse. Împotriva acestora, primarul şi Consiliul Orăşenesc au continuat să publice felurite ordonanţe.

Poliţaii şi slujbaşii bisericeşti au fost şi ei siliţi să nu părăsească oraşul, sub ameninţare de pedeapsă, sau, dacă ţineau totuşi să plece, trebuiau să-şi găsească înlocuitori, persoane de încredere şi destoinice, pe care urma să le încuviinţeze delegaţii districtuali ai Consiliilor Orăşenesc ori Comunal.

Răspundeau direct pentru înlocuitorii aleşi de ei şi, în caz că aceştia ar fi decedat, tot ei urmau să găsească oameni în loc.

Toate aceste hotărîri au domolit în bună măsură temerile populaţiei, mai cu seamă în primele zile ale molimei, cînd toată lumea părea gata să fugă, încît se ivise primejdia ca Londra să rămînă un oraş pustiu, lăsat doar pe mîna calicimii. Şi, în schimb, satele şi tîrgurile din împrejurimi să fie supte şi secătuite de mulţimea năvălitorilor.

Autorităţile nu au pregetat să-şi împlinească misiunea cu mare curaj, după cum făgăduiseră. Primarul şi ajutoarele sale erau mereu văzuţi cutreierînd străzile şi fiind de faţă în locuri de grea primejdie. Şi, cu toate că se fereau de prea marea apropiere a oamenilor, totuşi, în cazuri grave, niciodată nu s-au dat îndărăt să-i primească pe cetăţeni şi să le asculte cu mare răbdare păsul.

Primarul îşi construise în sala de sfat un soi de galerie care-l despărţea de cetăţeni, cînd le asculta jalbele. În felul acesta, putea să apară în public şi să fie ferit în acelaşi timp.

Tot aşa, slujbaşii oficiali, denumiţi slujbaşii primarului, luau parte pe rînd la întrevederile cu cetăţenii, părînd

mereu a fi de veghe. Şi dacă unii dintre ei cădeau bolnavi, aşa cum se întîmpla adeseori, pe dată alţii le luau locul, pînă cînd se ştia cu siguranţă dacă primii vor trăi sau vor muri.

La fel îşi îndeplineau datoria şi ajutorii de primar precum şi membrii Consiliului Orăşenesc. Iar slujbaşii acestora aşteptau şi ei ordinele mai marilor lor. Astfel încît în toate cazurile ivite s-a făcut întruna dreptate, fără vreo contenire sau ştirbire.

În al doilea rînd, tot în grija lor cădea asigurarea şi păstrarea libertăţii de aprovizionare în pieţile publice. Şi în orice zi de tîrg, îi puteai vedea fie pe primar, fie pe unul sau pe amîndouă ajutoarele sale, străbătînd călare pieţele pentru a urmări cum sînt duse la îndeplinire dispoziţiile lor, şi dacă ţăranii au deplina libertate şi încurajare de a veni la tîrg cu produsele agricole, şi de a se înapoia acasă. Şi mai vegheau ca nu cumva vreo privelişte macabră, ivită în stradă, să-i înspăimînte pe ţărani, făcîndu-i să nu mai vină la oraş.

De asemeni şi brutarii erau ţinuţi la ordine, iar conducătorul breslei, împreună cu cei din consiliul său, erau îndrumaţi să ducă la îndeplinire ordonanţele primăriei şi să vegheze ca greutatea pîinii să fie cea legal prevăzută de primar pentru săptămîna respectivă. Toţi brutarii aveau datoria să ţină cuptoarele continuu aprinse. Pentru orice încălcare a acestei dispoziţii, şi-ar fi pierdut privilegiile de cetăţeni liberi ai oraşului Londra.

Prin aceste mijloace, oraşul a fost întotdeauna aprovizionat cu pîine din belşug şi la acelaşi preţ, după cum am mai arătat. Iar pieţele n-au fost niciodată lipsite de merinde, ba dimpotrivă erau atît de îmbelşugate, încît adeseori m-am mustrat pentru temerile mele şi părerile de rău că n-am plecat aiurea, cînd aveam în faţă pilda ţăranilor care veneau de bună voie şi plini de cutezanţă

la tîrg, de parcă nici n-ar fi fost vorba de bolişte în oraş, sau de primejdia de a se molipsi.

A fost, de bună seamă, o foarte înţeleaptă măsură a autorităţilor aceea de a îndepărta de pe străzi orice ar fi putut stîrni spaima : cadavre, sau orice alt semn neplăcut la vedere. Doar dacă, aşa cum am mai spus, bolnavii se prăbuşeau morţi în stradă ; şi, în asemenea cazuri, erau pe dată acoperiţi cu o pînză sau un cearşaf, sau tîrîţi pînă la cimitirul cel mai apropiat, unde zăceau pînă la căderea nopţii.

Noaptea se petreceau toate treburile înfricoşătoare, tot ce era sinistru sau primejdios. Noaptea erau cărate cadavrele, noaptea erau îngropaţi morţii, noaptea erau arse obiectele infectate. Noaptea erau azvîrlite grămezile de trupuri neînsufleţite în gropile adînci din diferitele cimitire. Iar pînă se crăpa de ziuă, totul era iarăşi acoperit şi astupat cu ţărînă. Astfel încît la lumina zilei nu se vedea şi nu se auzea nici urmă de năpastă, decît pustietatea străzilor şi răscolitoarele vaiere şi plînsete ce răzbeau prin ferestrele şi uşile caselor şi prăvăliilor închise.

Liniştea şi pustietatea străzilor erau mai puţin vădite în City decît în suburbiile mărginaşe, în afară de lunile cînd, aşa cum am arătat, molima şi-a făcut drum către est şi de acolo s-a întins peste întregul oraş.

A fost într-adevăr un act de milă a Providenţei faptul că ciuma, izbucnită întîi într-un anumit capăt al oraşului, pe măsură ce se lăţea cuprinzînd şi alte părţi, se retrăgea din locurile unde bîntuise pînă atunci. Cu alte cuvinte nu s-a înstăpînit pe partea de est a oraşului, pînă ce nu şi-a sleit puterile în suburbiile vestice. Şi aşa, pe măsură ce creştea într-o parte, slăbea în alta. De pildă :

S-a ivit mai întîi, în St. Giles şi capătul dinspre Westminster şi a dat iama prin aceste locuri pînă spre mijlocul lunii iulie. În cea de a doua jumătate a lui iulie i s-a muiat furia în parohiile vestice şi s-a îndreptat atunci spre est,

cotropind năprasnic Cripplegate, St. Sepulcher, Clarkenwell, St. Brides şi Aldersgate. În tot timpul cît făcea prăpăd prin aceste parohii, părţile de la sud de fluviu, precum şi Stepney, White-Chappel, Aldgate, Wapping şi Ratcliff, n-au fost atinse mai deloc. Aşa încît oamenii de pe aici îşi vedeau nepăsători de treburi, îşi făceau negoţurile, ţineau prăvăliile deschise, aveau legături unii cu alţii, de parcă nici n-ar fi fost vorba de vreo molimă pe meleagurile noastre.

Chiar cînd suburbiile din nord şi nord-vest erau putrede de ciumă, adică Cripplegate, Clarkenwell, Bishopsgate şi Shoreditch, în tot restul oraşului starea era destul de normală. Iată cifrele :

Buletinul morţilor pricinuite de tot felul de boli între 25 iulie şi 1 august

St. Giles Cripplegate	554
St. Sepulchers	250
Clarkenwell	103
Bishopsgate	116
Shoreditch	110
Stepney	127
Aldgate	92
White-Chappel	104
Cele 97 parohii din City	228
Toate parohiile din Southwark	205
Total	1889

Aşadar, în acea săptămînă, numai în cele două parohii Cripplegate şi St. Sepulchers numărul morţilor a depăşit cu patruzeci şi opt totalul celor decedaţi în toate parohiile din City, din Southwark şi suburbiile de est luate laolaltă.

Datorită acestui fapt, parohiilor din City li s-a dus în toată Anglia faima că ar fi sănătoase. Era lucru ştiut, mai cu seamă în comitatele şi tîrgurile megieşe, de unde veneau proviziile pentru Londra. Şi faima a dăinuit mult

mai multă vreme decît starea de sănătate. Căci atunci cînd ţăranii veneau la oraş prin Shoreditch sau Bishopsgate, sau prin Oldstreet şi Smithfields, dădeau cu ochii numai de străzi pustii, de locuinţe şi prăvălii ferecate ; iar rarii trecători care se mai iveau pe acolo, mergeau numai pe mijlocul drumului. Dar cînd ajungeau în City, lucrurile aveau cu totul altă faţă. Pieţele şi dughenele erau deschise, lumea forfotea pe stradă ca în vremurile normale, deşi mai rărită la număr. Şi aşa a continuat pînă spre a doua jumătate a lui august şi începutul lui septembrie.

Dar în acele luni toate s-au schimbat, molima s-a potolit în parohiile din vest şi nord-vest, şi a năpădit în schimb cu toată greutatea parohiile din City şi suburbiile estice, precum şi Southwark. Şi s-a lăsat cu vîrf şi îndesat.

Şi atunci întreaga City a căpătat o înfăţişare lugubră. Prăvăliile şi-au închis porţile, străzile s-au golit de oameni. Doar pe Strada-Mare oamenii mai circulau uneori, mînaţi de nevoi. Pe la amiază, îi vedeai mişunînd pe acolo, dar serile şi dimineţile nu întîlneai picior de om, nici pe acolo, nici în Cornhill sau Cheapside.

Aceste observaţii ale mele au fost pe deplin întărite de *Buletinele mortuare* din acele săptămîni, din care v-am înfăţişat mai sus un extras privitor la parohiile de care v-am vorbit. Cifrele grăiesc de la sine.

Buletinul săptămînal care marchează descreşterea molimei în părţile de vest şi de nord ale oraşului, arăta după cum urmează :

De la 12 la 19 septembrie

St. Giles Cripplegate	456
St. Giles in the Fields	140
Clarkenwell	77
St. Sepulchers	214
Shoreditch	183
Stepney	716
Aldgate	623

White-Chappel	532
Cele 97 parohii din City	1493
Toate opt parohiile din Southwark	1636
	6070

Iată bizara întorsătură pe care au luat-o lucrurile, o întorsătură tristă, care, dacă ar mai fi ţinut încă două luni, nu ştiu zău dacă ar mai fi rămas mulţi în viaţă. Dar, aşa cum am spus, printr-un capriciu milostiv al Providenţei părţile de nord şi de vest ale oraşului, unde prăpădul la început fusese cumplit, şi-au ridicat, după cum vedeţi, capul la lumină. Şi pe măsură ce pîrjolul se întindea în alte părţi, oamenii de aici începeau să-şi redobîndească speranţele. Iar săptămîna ce-a urmat a schimbat şi mai mult starea lucrurilor, încurajînd speranţele nou ivite.

De pildă :

De la 19 la 26 septembrie

St. Giles Cripplegate	227
St. Giles in the Fields	119
Clarkenwell	76
St. Sepulchers	193
Shoreditch	146
Stepney	616
Aldgate	496
White-Chappel	346
Cele 97 parohii din City	1268
Cele 8 parohii din Southwark	1390
Total :	4877

De la 26 septembrie la 3 octombrie

St. Giles Cripplegate	196
St. Giles in the Fields	95
Clarkenwell	48
St. Sepulchers	137

Shoreditch	128
Stepney	674
Aldgate	372
White-Chappel	328
Cele 97 parohii din City	1149
Cele 8 parohii din Southwark	1201
Total :	4328

După cum se vede, jalea cea mare se lăsase acum peste City şi peste părţile sudice. Pe acestea, pe Aldgate, White-Chappel şi Stepney căzuse de astă dată greaua pacoste, şi aceasta a fost perioada cînd *Buletinele săptămînale* au atins cele mai monstruoase cifre, după cum v-am mai spus. Şi cînd, de fapt, mureau zece sau chiar douăsprezece mii de oameni pe săptămînă. Pentru că v-am împărtăşit convingerea mea de neclintit că niciodată nu s-ar fi putut ţine socoteala exactă a numărului de morţi.

Ba chiar, unul dintre medicii cei mai străluciţi, care de atunci încoace a publicat o dare de seamă asupra acelor timpuri, împreună cu observaţiile lui, carte scrisă în limba latină [1], afirmă că într-o singură săptămînă ar fi murit douăsprezece mii de oameni şi că într-o anume singură noapte au murit patru mii. Eu unul nu-mi amintesc însă să fi fost o asemenea noapte fatală, cu un atît de înfiorător număr de morţi. Totuşi, scrisele lui întăresc spusele mele cu privire la nesiguranţa *Buletinelor săptămînale*.

Şi acum, îngăduiţi-mi să mă reîntorc, deşi s-ar putea spune că mă repet, la descrierea condiţiilor jalnice în care se găsea oraşul, şi mai cu seamă acea parte unde sălăşluiam eu.

City şi suburbiile învecinate, în ciuda marelui număr de oameni care se refugiaseră la ţară, erau încă însufle-

[1] Referire la *Loimologia*, scrisă de doctorul Nathaniel Hodges în 1672, tradusă în engleză de John Quincy şi publicată în 1720.

ţite, ba poate chiar mai însufleţite decît de obicei, pentru că multă vreme lumea a nutrit credinţa că ciuma nu se va atinge de City, de Southwark, de Wapping sau de Ratcliff. Cu atîta tărie le intrase oamenilor în cap asemenea idei, încît mulţi locuitori ai suburbiilor din vest şi din nord se mutaseră prin aceste părţi estice, spre a dobîndi mai multă siguranţă. Şi, după cum mă bate pe mine gîndul, mutîndu-se ei au mutat şi ciuma prin aceste locuri, mai devreme decît ar fi venit ea altminteri.

Aici am iarăşi prilejul de a lăsa o observaţie spre folosul urmaşilor, cu privire la felul în care oamenii se molipsesc unul de la altul. Şi anume, ciuma n-a fost luată de cei sănătoşi *numai de la cei bolnavi,* ci şi de la cei ce se simţeau BINE. Daţi-mi voie să mă explic : prin bolnavi îi înţeleg pe cei declaraţi ca atare, care căzuseră la pat şi se aflau sub îngrijire, sau care aveau umflături sau gîlme pe trup. De ăştia toată lumea ştia să se ferească, mai cu seamă că se aflau la pat, sau în condiţia în care boala nu putea fi ascunsă.

Dar cei ce se simţeau *bine,* cu alte cuvinte, cei ce luaseră boala şi o purtau în trupul şi în sîngele lor, dar nu-i arătau semnele, nu-şi dădeau deloc seama de acest lucru, şi această neştiinţă ţinea zile întregi. Aceştia duceau pretutindeni cu ei suflarea morţii şi o împrăştiau asupra celor ce le veneau în preajmă. Pînă şi veşmintele lor erau îmbibate de boală, mîinile lor infectau lucrurile asupra cărora se lăsau, mai cu seamă dacă erau calde şi jilave, ori bolnavii năduşeau mult.

Ei, şi era cu neputinţă să-i deosebeşti pe aceşti oameni care, aşa cum am spus, nu aveau habar c-ar fi bolnavi. Ei erau cei ce se prăbuşeau şi leşinau în stradă. Căci adeseori îşi vedeau de treburi şi circulau pe străzi pînă-n cea din urmă clipă, adică pînă cînd, dintr-odată, îi năpădea sudoarea, li se muiau mădularele, se aşezau pe pragul unei uşi şi mureau. E drept, cînd îi cuprindea asemenea slăbiciune, se străduiau din răsputeri să ajungă pînă la uşa lor,

și cîteodată izbuteau doar să se tîrască pînă acasă și să-și dea duhul decum intrau. Alteori se socoteau sănătoși pînă cînd le ieșeau semnele pe trup, tot fără să știe, și atunci mureau la un ceas sau două după ce se întorceau acasă, deși cît fuseseră pe afară se simțiseră bine.

Aceștia erau cei primejdioși pentru mulțime, cei de care oamenii teferi ar fi trebuit să se ferească. Dar, pe de altă parte, cum i-ai fi putut dibui ?

Și tot asta-i pricina pentru care o asemenea molimă nu poate fi stăvilită, în ciuda tuturor strădaniilor omenești. Nu-i poți deosebi pe bolnavi de sănătoși atîta timp cît ei înșiși nu se știu a fi atinși de boală.

Am cunoscut un om care colinda fără grijă străzile Londrei în timpul molimei din 1665, purtînd la el un antidot sau o licoare întăritoare din care lua o înghițitură ori de cîte ori se socotea în primejdie. Și avea el un semnal care-i vestea primejdia, așa cum n-am mai întîlnit la nimeni nici înainte nici după aceea. Și nici n-aș ști să spun cît de mult se putea bizui pe el. Anume, avea o rană la un picior și ori de cîte ori se afla în preajma unor oameni molipsiți și infecția începea să lucreze și asupră-i, rana de la picior începea să-l înțepe, dîndu-i semnalul de alarmă. Îl înțepa, pălea și se înălbea. Așa încît, de cîte ori începea să-și simtă rana, însemna că sosise momentul să se retragă, ori să aibă grijă să ia o dușcă din doctoria pe care o purta mereu asupră-i în acest scop. Și se pare că rana îl înțepa adeseori cînd se găsea în tovărășia unor oameni ce se socoteau ei înșiși teferi și zdraveni, și apăreau tot așa și în ochii celorlalți. Dar omul nostru se ridica dintr-odată în picioare și spunea deschis :

— Prieteni, în această încăpere se află careva bolnav de ciumă.

Și atunci adunarea se spărgea pe loc.

Toate aceste fapte au fost o dovadă limpede pentru toată lumea că molima nu poate fi ocolită de cei ce se în-

vîrtesc printre alții, într-un oraș contaminat, în care oamenii nu se știu a fi purtători de boală pentru ceilalți.

Și în acest caz, a-i închide pe cei sănătoși sau a-i îndepărta pe cei bolnavi e la fel de zădarnic. Doar dacă s-ar putea merge pe fir îndărăt, izolîndu-i pe toți cei cu care bolnavii au venit în legătură înainte de a fi știut măcar că sînt bolnavi. Și nimeni n-ar ști, în asemenea împrejurare, pînă unde să meargă sau unde să se oprească. Căci nimeni n-ar ști cînd sau unde sau cum sau de la cine a luat boala.

Bănuiesc că asta-i pricina pentru care atîția afirmă că însuși aerul ar fi pătruns de boală și infectat [1], așadar n-au de ce să ia seama cu cine vin în legătură, din moment ce boala plutește în văzduh. Am văzut mulți oameni adînc tulburați și uluiți, exclamînd :

— Bine, dar nu m-am apropiat niciodată de vreun bolnav ! Nu am venit în legătură decît cu oameni sănătoși și totuși, iată, am luat boala.

— Sînt încredințat că e o pedeapsă venită de-a dreptul din ceruri, spune altul, încercînd să vadă înfățișarea solemnă a lucrurilor.

Iar cel dintîi spune din nou :

— Nu am venit niciodată în preajma bolii sau a vreunei persoane infectate. Se vede că boala plutește în văzduh. O tragem în piept odată cu aerul și, deci, n-ai cum să i te împotrivești.

Acest punct de vedere a făcut pe mulți oameni, mai cu seamă în cea de-a doua jumătate a molimei, atunci cînd aceasta își atinsese cele mai înalte culmi, să fie mai nepă-

[1] Aci și în continuare Defoe împrumută punctul de vedere al contagioniștilor, deosebit de cel al efluvioniștilor. Concepția efluvioniștilor, susținută de William Boghurst în *Loimographia* (1666) afirma că boala provine din miasmele exalate de putreziciunile din pămînt, extrase la suprafață de căldura soarelui și purtate de vînt.

sători şi mai puţin prevăzători decît la început. Asemenea turcilor, însuşindu-şi un soi de fatalism, ziceau că dacă-i voia Domnului să-i lovească, atunci e totuna de stau acasă ori pleacă din oraş, pentru că tot îi nimereşte. Drept care se duceau fără pic de teamă chiar şi în case infectate, sau se însoţeau cu persoane bolnave ; vizitau ciumaţi şi după aceea, cînd se molipseau, se culcau în pat alături de nevestele lor. Şi care a fost urmarea ? Aceeaşi ca şi în Turcia sau în celelalte ţări în care oamenii săvîrşesc asemenea nesăbuinţe : anume, s-au îmbolnăvit cu toţii şi au murit cu sutele şi cu miile.

Departe de mine să hulesc sau să arăt lipsă de credinţă în Domnul, care în asemenea prilejuri trebuie să fie întruna prezent în gîndurile noastre. Dar minţile oamenilor nu trebuie împuiate cu idei despre mînia şi răzbunarea cerească [1], ba dimpotrivă.

Nici un om nu trebuie să vadă în asemenea lucruri mîna răzbunătoare a Domnului şi să le pună doar în seama Proniei cereşti. Numeroase persoane bolnave de ciumă au fost tămăduite, iar mulţi alţii au fost ocrotiţi de de infecţie, ceea ce dovedeşte că nu de răzbunare e vorba. Socotesc o minune şi faptul că eu am fost cruţat de boală, şi vorbesc despre aceasta cu nemărginită recunoştinţă.

Dar cînd pomenim despre ciumă ca de o boală stîrnită de cauze naturale, ne gîndim şi la faptul că a fost răspîndită tot prin mijloace naturale şi omeneşti. Fie din milă, fie din răzbunare, puterea divină lasă toate înfăptuirile pe seama oamenilor, care-şi văd de drumul lor firesc şi omenesc. Providenţa îşi rezervă dreptul să-şi facă apariţia, în chip supranatural, numai cînd găseşte ea de cuviinţă.

Dar în cazul unei molime, nu se prea vădeşte prilej de intervenţii supranaturale, ci se desfăşoară din plin doar

[1] Defoe se ridică aci împotriva faimosului orator englez, episcopul Andrews, care afirma că ciuma este expresia mîniei divine împotriva păcatului şi că, de cîte ori izbucneşte o molimă, înseamnă că Dumnezeu e mînios.

cursul firesc al lucrurilor. În această firească înlănțuire de cauze și efecte își găsește loc și tainica transmitere a bolii pe neobservate, dar inevitabil, care înseamnă destulă răzbunare în sine, fără s-o mai atribuim miracolelor și forțelor supranaturale.

Puterea de pătrundere a acestei boli e atît de aprigă, și molipsirea se produce în asemenea măsură pe nesimțite, încît, cu oricîtă grijă te-ai feri, tot e zadarnic, atîta timp cît stai locului.

Dar am toate temeiurile să cred, și în această afirmație mă sprijin pe atîtea exemple încă vii în amintirea mea încît nimic nu mi-ar putea clinti convingerea, deci zic că am toate temeiurile să cred că nimeni în țara asta nu s-a îmbolnăvit în alt chip decît prin molipsire, luînd boala, pe cale firească, de la altcineva, prin atingerea veșmintelor, sau prin inhalarea mirosurilor cuiva mai dinainte infectat.

Acest lucru este dovedit și de felul în care s-a ivit molima la Londra, adusă odată cu mărfurile sosite din Olanda, și venite acolo din Levant. Prima izbucnire de ciumă la noi a avut loc într-o casă din Long-Acre, unde au fost depozitate și deschise întîia oară baloturile cu asemenea mărfuri. De la acea casă s-a răspîndit fără veste la altele prin legăturile cu cei infectați, sau prin molipsirea slujbașilor parohiali care i-au vegheat sau îngropat pe morți și așa mai departe. Toate acestea sînt argumente de bază că boala s-a răspîndit de la om la om și de la casă la casă, și nu altminteri.

În prima locuință infectată au murit patru persoane. O vecină, auzind că stăpîna primei case căzuse la pat, a venit să o vadă și, cînd s-a întors acasă a adus boala în sînul familiei ei. A murit și vecina și toți ceilalți din gospodărie. Un preot chemat să o împărtășească pe stăpîna celei de a doua case s-a îmbolnăvit pe dată și a murit, trăgînd după el la groapă pe cîțiva dintre ai lui.

Atunci au început medicii să cadă pe gînduri, pentru că în primele zile nici prin minte nu le-a dat că ar fi vorba

de o molimă generală. Cei trimiși să cerceteze morții au comunicat că, nici mai mult nici mai puțin, e vorba de ciumă, cu toate semnele ei înfricoșătoare și, dat fiind că cei bolnavi avuseseră felurite legături cu o mulțime de persoane care, după cum era de bănuit, se și molipsiseră, exista amenințarea să izbucnească o molimă generală și era cu neputință să i se pună stavilă.

Din acest punct de vedere, părerile medicilor se potriveau cu observațiile pe care aveam să le fac eu mai tîrziu, anume că boala se răspîndea pe nesimțite. Pentru că cei știuți a fi bolnavi nu puteau molipsi decît pe cei ce veneau în nemijlocită legătură cu ei ; dar omul care se pătrunsese de infecție fără să-și dea seama, și mergea în mijlocul mulțimilor încredințate că au de-a face cu o persoană sănătoasă, putea molipsi o mie de alți oameni, care la rîndul lor dădeau boala mai departe, toți fără să aibă habar, și fără să simtă urmările decît cu zile și zile mai tîrziu.

De pildă, multe persoane aflau că s-au molipsit de ciumă numai cînd, spre uimirea lor de negrăit, îi descopereau semnele pe propriul lor trup. Și după aceea, rareori aveau mai mult de șase ceasuri de trăit. Căci petele acelea care se numeau semne, erau de fapt pete de gangrenă, adică de carne moartă care se strîngea în niște gîlci nu mai mari decît un ban de argint, bătătorite și tari ca o bucată de corn. Și cînd boala ajungea aici, nu mai urma decît moartea. Și totuși, cum v-am spus, oamenii nu știau că-s bolnavi sau că ceva nu-i în regulă cu ei pînă cînd nu se iveau aceste semne pe trupul lor. Cu toate că, așa cum oricine își poate da seama, infecția lîncezea de mult în ei, Și, prin urmare, răsuflarea lor, nădușeala lor, straiele lor, fuseseră molipsitoare cu multe zile înainte.

Toate acestea au prilejuit o mare felurime de cazuri, despre care, de bună seamă, medicii au mai multe prilejuri să-și reamintească decît aș avea eu. Totuși unele din-

tre ele mi-au căzut și mie sub ochi, sau mi-au ajuns la urechi, și vă voi vorbi despre cîteva dintre acestea.

Un anume cetățean, care a trăit tihnit și neatins de boală pînă în luna septembrie, cînd toată greutatea molimei se lăsase în City, se făloșea cu mare veselie și chiar cu trufie cît de grijuliu se arătase el și cum niciodată nu se apropiase de vreun bolnav. Și-i zice atunci un altul, un vecin de-al lui :

— Nu te încrede prea mult, domnule... E greu de deosebit cine-i bolnav și cine nu. Pentru că uite acu vezi omul viu și numai peste un ceas îl și vezi mort.

— Asta-i drept, răspunde omul nostru, care nu se încredea prostește în soartă, ci numai, văzînd că scăpase pînă atunci, începuse, ca și alții, să se culce pe-o ureche. E drept, și nu mă socotesc scutit de primejdie, numai că nădăjduiesc să nu mă fi apropiat niciodată de vreo persoană purtătoare de boală.

— Ba ! zice vecinul. Nu te aflai dumneata mai deunăzi la crîșma „Capul taurului", din Gracechurch, împreună cu domnul... ?

— Așa-i, răspunde fălosul. Dar nu mai era nimeni pe acolo de care să fi avut pricină să ne temem.

La care vecinul n-a mai rostit o vorbă, nevoind să-l amărască pe bietul om. Dar această tăcere îi stîrni celuilalt curiozitatea, și văzîndu-l pe vecin că dă îndărăt fu cuprins de neliniște și-l întrebă cu glas puternic și arzător :

— Doar n-ai să-mi spui că a murit ?

Vecinul continuă să păstreze tăcere și nu făcu decît să-și lase privirile în pămînt și să mormăie ceva ca pentru sine. Iar cel dintîi se făcu alb ca varul, și rosti doar atît :

— Atunci și eu sînt un om mort.

Se duse acasă și chemă un spițer de pe aceeași stradă ca să-i dea un leac de fereală, pentru că nu se socotea încă bolnav. Dar cînd spițerul îi deschise haina la piept, scoase un oftat și-i spuse doar atît :

— Înalță-ți ochii spre ceruri.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, omul muri.

Așadar, vă rog și pe dumneavoastră să judecați, după un caz ca acesta de mai sus, dacă aveau autoritățile vreo putință de-a zăgăzui — fie prin întemnițarea bolnavilor în case, fie prin îndepărtarea lor — o molimă care se întindea de la om la om, chiar cînd aceștia se socoteau cu desăvîrșire sănătoși, și continuau să se socotească astfel zile întregi.

Ar fi aici locul să ne punem întrebarea cam cîtă vreme putea un om să poarte sămînța bolii în el înainte de a o descoperi în chip fatal. Și cît timp putea să pară sănătos, deși de fapt era o primejdie pentru toți ceilalți care-i veneau în preajmă ? Ei bine, cred că nici cei mai destoinici dintre medici n-ar putea răspunde la această întrebare mai mult decît pot eu. Ba poate că observația unui om oarecare ar întrece puterea lor de observație. Părerea medicilor din străinătate este că boala poate lîncezi amorțită în om, sau în vinele lui, un timp îndelungat. Din această pricină ei folosesc carantina pentru toți cei ce intră în golfurile sau în porturile lor, venind din locuri îndoielnice. Carantina, adică patruzeci de zile, zic ei, e deajuns pentru bătălia organismului cu un asemenea vrăjmaș, bătălie în care ori îl biruie, ori i se supune.

Dar eu unul, pornind de la observațiile mele, nu cred că oamenii pot ține piept infecției, fiind în același timp primejdioși pentru alții, mai mult de cincisprezece-șaisprezece zile.

Pe acest temei, cînd o casă era închisă în oraș pentru că murise careva de ciumă în ea, dacă pînă-n șaisprezece sau optsprezece zile nimeni din familie nu se mai îmbolnăvea, autoritățile deveneau mai puțin stricte față de cei din respectiva casă, și închideau ochii, lăsîndu-i să plece. Nici oamenii nu se mai fereau de ei, ba chiar gîndeau că erau mai călîți, deoarece înfrînseseră vrăjmașul în propria lor casă.

Uneori, însă, descopereau că vrăjmaşul stă pitit la pîndă mult mai multă vreme.

Pornind de la toate aceste observaţii mai sus înşirate trebuie să spun că, deşi în cazul meu întîmplarea a voit ca lucrurile să se petreacă altminteri, socotesc şi las ca un avertisment că : *cel mai bun leac împotriva ciumei este să fugi cît poţi din calea ei.*

Cunosc oameni care spun : „Dacă va voi Domnul mă va ocroti în focul primejdiei şi, tot astfel, dacă va voi Domnul, mă va lovi chiar atunci cînd eu o să mă socot în afară de orice primejdie".

Asemenea gînduri au făcut să rămînă locului, în oraş, mii de oameni ale căror învelişuri pămînteşti au fost apoi zvîrlite cu grămada din căruţe în gropile uriaşe. Oameni care, cred eu, dacă ar fi fugit din faţa primejdiei, ar fi scăpat cu viaţă. După toate probabilităţile, s-ar fi salvat.

Şi dacă acest lucru le va intra temeinic în minte oamenilor, sînt încredinţat că un viitor prilej de aceeaşi natură o să găsească populaţia altfel pregătită, şi înarmată cu alte măsuri decît cele care au fost luate în 1665, sau în molimele asemănătoare izbucnite în străinătate.

Cu alte cuvinte, autorităţile vor trebui să cugete la împărţirea oamenilor în grupuri mici şi la îndepărtarea lor din timp, la o cît mai mare distanţă unii de alţii. Şi nu să lase o molimă atît de năprasnică, foarte primejdioasă pentru oamenii îngrămădiţi în mulţimi, să-şi facă mendrele printre sute de mii de victime adunate laolaltă, aşa cum a fost cazul la noi şi cum ar mai fi dacă ciuma s-ar ivi iar.

Cu ciuma e ca şi cu focul : cînd cuprinde numai cîteva case, ard doar acele case, sau dacă vîlvătaia izbucneşte într-o casă răzleaţă, singuratică, o mistuie numai pe aceea. Dar cînd ia foc un oraş cu case dese şi îngrămădite una-n alta, atunci furia se înteţeşte, rade şi prăpădeşte tot ce-i stă în cale.

Aş putea ticlui multe planuri prin care autorităţile din acest oraş, dacă vor mai avea vreodată prilej să se lupte

cu un asemenea flagel (şi ferească Domnul să mai aibă), ar putea să-i îndepărteze pe cei mai ameninţaţi. Prin aceştia îi înţeleg pe săraci : cerşetorii, lihniţii, truditorii. De aceştia trebuie să aibă grijă autorităţile, pentru că cei înstăriţi au singuri grijă de ei, de slujitorii şi de copiii lor.

În felul acesta, oraşul şi suburbiile ar fi atît de chibzuit eliberate, încît molima n-ar mai avea la îndemînă decît a zecea parte din populaţie. Dar hai să presupunem că ar rămîne în oraş o treime din populaţie, adică două sute cincizeci de mii de oameni, şi tot s-ar simţi mai la largul lor şi ar fi mai bine pregătiţi să facă faţă molimei şi mai puţin expuşi la urmările ei, decît ar fi acelaşi număr de cetăţeni înghesuiţi într-un oraş mai mic, ca Dublin, de pildă, sau Amsterdam.

E adevărat că în timpul ciumei, din 1665 sute de familii, ce zic eu, chiar mii de familii au părăsit Londra. Dar mulţi dintre ei au plecat prea tîrziu, şi nu numai că i-a ajuns moartea pe drum, dar au dus molima cu ei prin ţinuturile pe unde s-au risipit, şi i-au îmbolnăvit pe cei la care s-au dus să caute refugiu. Ceea ce a zăpăcit lucrurile, făcînd ca mijlocul cel mai bun de apărare împotriva bolii să devină un mijloc de răspîndire a ei.

Şi acest lucru mă întoarce iar cu gîndul la cele ce am sugerat înainte şi care se cer mai bine lămurite aici. Anume, oamenii plecau, în aparenţă sănătoşi, şi aşa se socoteau multe zile după ce boala dospea în trupurile lor, pînă cînd le ataca organele vitale şi le vătăma minţile. Însuşi faptul că plecaseră, dovedeşte acest lucru. Şi aceşti oameni au infectat oraşele prin care au trecut ; astfel se face că ciuma s-a răzleţit, mai mult sau mai puţin, în toate oraşele mari din Anglia. Şi pretutindeni auzeai că a adus-o londonezul cutare sau alt londonez.

Vă rog să luaţi aminte că atunci cînd vorbesc de asemenea primejdioşi purtători de boală, mă gîndesc la cei ce nu-şi dădeau seama că sînt bolnavi, căci dacă ar fi fost

conştienţi, atunci ar trebui să ne gîndim la ei ca la nişte ucigaşi cu bună ştiinţă, strecuraţi în mijlocul oamenilor sănătoşi. În asemenea caz, s-ar fi adeverit spusele de care v-am mai vorbit şi pe care eu le socotesc cu totul lipsite de temei. Anume că cei bolnavi nu se sinchiseau să-i ferească pe alţii, ba chiar căutau să-i molipsească. Eu gîndesc, după cum v-am mai spus, că situaţia mai sus arătată a izvodit asemenea vorbe, care, nădăjduiesc, să nu fi avut în ele vreun sîmbure de adevăr.

Ştiu bine că nu se pot trage încheieri generale după un fapt particular, dar v-aş putea numi oameni ai căror vecini sau ale căror familii sînt încă în viaţă şi care prin purtarea lor au dovedit contrariul învinuirilor ce s-au adus celor bolnavi.

De pildă, un bărbat, cap de familie, locuind în apropiere de mine, s-a îmbolnăvit de ciumă. Gîndea că o luase de la un biet lucrător care fusese în serviciul lui şi în casa căruia se dusese cu puţin în urmă, ca să-l vadă sau ca să-i ceară să-i termine cine ştie ce treabă. Încă de cînd ajunsese în pragul casei sărmanului lucrător simţise oarecare îngrijorare, dar nu şi-a dat seama că era bolnav decît a doua zi, cînd a căzut şi el la pat. Şi decum s-a îmbolnăvit, a cerut să fie dus într-o altă clădire din curtea casei lui, unde se găsea un atelier, căci omul era alămar, iar deasupra atelierului mai era o încăpere. Acolo a zăcut şi acolo a murit şi nu a îngăduit nimănui să-l îngrijească, în afară de o infirmieră străină. Nu le-a dat voie nici soţiei, nici copiilor sau servitorilor să se apropie de cămăruţa lui, ca nu cumva să se molipsească. Le trimitea binecuvîntările şi rugăciunile lui prin infirmieră, care vorbea cu ei de la depărtare. Şi toate astea pentru că bolnavul ştia foarte bine că, nelăsîndu-i să se apropie de el, ceilalţi vor fi cruţaţi.

Trebuie să observ aci că ciuma, la fel ca şi alte boli, cred, se manifesta felurit, în funcţie de organismul omului. Unii se lăsau pe dată doborîţi şi erau cuprinşi de fier-

binţeală, vărsături, dureri de cap îngrozitoare, junghiuri în spate, şi apoi urmau chinurile de neîndurat care-i făcea să turbeze. La alţii boala se vestea prin umflături şi tumori pe gît, pe vintre sau la subţiori, buboaie care, pînă se spărgeau, îi supuneau la cele mai de neînchipuit torturi. În timp ce alţii, aşa cum am arătat, se molipseau pe nesimţite, răul strecurîndu-se pe furiş în sîngele lor, pînă cînd cădeau leşinaţi în stradă, şi treceau în moarte fără să se chinuiască.

Nu sînt medic ca să pot lămuri de ce una şi aceeaşi boală se desfăşura atît de felurit la unul şi al altul. Şi nici măcar nu-i treaba mea să fac observaţiile pe care le-am făcut, pentru că doctorii au cercetat aceste lucruri cu mult mai mult succes decît mine, iar părerile mele s-ar putea să se deosebească în unele privinţe de părerile lor. Eu nu fac decît să vă înfăţişez ceea ce ştiu sau am auzit, sau gîndesc eu despre cazurile în speţă, adică ceea ce a intrat în cîmpul observaţiilor mele cu privire la felurile diferite în care se arăta boala în unele cazuri. Dar trebuie să subliniez din nou că deşi prima formă de care v-am vorbit, adică boala făţişă, cea însoţită de fierbinţeală, vărsături, dureri de cap, junghiuri şi umflături era mai greu de îndurat pentru bolnavi, din cauza chinurilor şi a agoniei cumplite la care-i supunea, totuşi mai primejdios era cel de-al doilea chip sub care se înfăţişa flagelul. Căci dacă cei ce prezentau prima formă adeseori se tămăduiau, mai cu seamă dacă buboaiele spărgeau [1], în schimb în cea de-a doua formă nu puteai aştepta alt sfîrşit decît moartea. Pe de altă parte, după cum am mai spus, cea de-a doua formă însemna o primejdie permanentă pentru cei din jur, căci bolnavii, neştiuţi de alţii şi nici de ei înşişi, împrăştiau

[1] Medicina contemporană accentua asupra necesităţii de a extrage din organism veninul bolii concentrat în umflăturile caracteristice ciumei bubonice, fie prin medicamente, fie prin plasturi aplicaţi extern ori prin intervenţii chirurgicale.

pretutindeni moarte, în timp ce otrava pătrunzătoare se strecura tiptil în sîngele lor într-un chip cu neputinţă de descris sau măcar de gîndit.

Acest fel de a te molipsi şi a-i molipsi şi pe alţii pe neştiute se vădea pe două căi, foarte ades întîlnite în acele vremuri. Şi nu cred să existe persoană care să fi locuit la Londra pe vremea molimei şi să nu fi cunoscut o sumedenie de cazuri de ambele feluri.

1. Părinţii, taţi şi mame, se purtau cu ai lor în chip firesc, ca şi cum ar fi fost cu desăvîrşire sănătoşi, ceea ce îşi închipuiau că şi sînt, pînă cînd îşi infectau pe nesimţite întreaga familie, ducînd-o la pieire. Şi de bună seamă că altfel ar fi stat lucrurile dacă i-ar fi muncit măcar o umbră de teamă că ei înşişi n-ar fi perfect teferi.

Am auzit povestea unei familii în întregime infectate de către tată, iar semnele bolii se iviseră la ceilalţi înainte ca tatăl să fi descoperit că el e purtătorul răului ; dar la o cercetare mai atentă s-a dovedit că boala era sădită de mai multă vreme în el. Şi cînd şi-a dat seama că-şi otrăvise singur toată familia, şi-a pierdut minţile şi a dat să-şi ia viaţa, dar a fost împiedicat de cei ce vegheau asupră-i. Oricum, în cîteva zile a murit.

2. A doua cale era aceea a persoanelor care fiind socotite sănătoase, atît de ei înşişi cît şi de toţi cei care-i observaseră zile în şir, simţeau la un moment dat lipsa poftei de mîncare, sau o uşoară vătămătură la stomac. Ba unii îşi păstrau pofta de mîncare, simţind chiar foame lacomă, şi singurul lucru care-i supăra era o uşoară durere de cap. Trimiteau după doctor ca să afle care-i necazul şi, spre uluiala lor, se pomeneau pe muchea gropii, cu semnele ciumei pe trup, sau încleştaţi în gheara de nebiruit a bolii.

E groaznic să te gîndeşti cum asemenea persoane, ca acestea despre care am vorbit mai sus, fuseseră, timp de o săptămînă sau două, soli ai morţii, cum îi uciseseră pe cei pentru care şi-ar fi dat oricînd viaţa ; cum sărutările lor

duioase și îmbrățișările cu care-și dezmierdau copilașii sufla-seră moarte asupră-le.

Așa s-a întîmplat, și cazurile de acest fel au fost foarte numeroase, și v-aș putea înșira puzderie de exemple. Și dacă lovitura te nimerește pe nesimțite, dacă săgeata zboară pe nevăzute și ochiul n-o poate desluși, atunci la ce bun toate măsurile de a-i închide sau a-i îndepărta pe cei bolnavi ? Da, sînt bune prevederile, dar numai pentru cei fățiș bolnavi ori molipsiți. Dar ce te faci cu miile de sănătoși, care seamănă moarte oriunde pătrund ?

Era o întrebare care-i nedumerea foarte pe medicii noștri, îndeosebi pe spițeri și pe felceri, care nu se simțeau în stare să-i deosebească pe bolnavi de cei sănătoși. Erau cu toții convinși că într-adevăr așa stăteau lucrurile, că la nenumărați oameni ciuma se strecura odată cu sîngele în vinele lor, că otrava bolii le pîndea mințile, că nu erau decît hoituri mergînd pe două picioare, suflînd moartea pe gură [1] și răspîndind otravă prin însăși nădușeala lor. Și totuși, cînd îi priveai, arătau aidoma cu toți cei sănătoși. Da, toate capetele luminate cunoșteau acest lucru, dar nu se dumireau ce-ar fi de făcut ca să-i poți descoperi pe bolnavi.

Prietenul meu, doctorul Heath, era de părere că-ți poți da seama dacă omul e bolnav sau nu după mirosul respirației. Dar, zicea tot el, cine cutează să tragă în piept respirația altuia, doar ca să se informeze ? Ar însemna să inspiri izul bolii în organismul tău, pînă să-ți dai seama dacă celălalt e sănătos sau nu.

Alții ziceau că omul trebuie pus să sufle peste o bucată de sticlă, și atunci, răsuflarea condensîndu-se, se pot desluși la microscop fel de fel de creaturi vii, cu forme bizare,

[1] Defoe reflectă în aceste pasaje controversele din literatura medicală a vremii asupra faptului dacă ciuma se transmitea sau nu prin respirația bolnavului. Părerea doctorului Hodges că acest lucru ar fi posibil, a fost respinsă de doctorul George Pye în lucrarea sa *Dizertație asupra ciumei* (1721).

monstruoase şi înspăimîntătoare, asemănătoare cu balaurii, şerpii, tîrîtoarele şi diavolii, cumplite la vedere. Dar eu mă îndoiesc de adevărul acestor lucruri şi apoi, pe vremea aceea, după cît ţin eu minte, nu prea aveam microscoape [1] cu care să facem asemenea experienţe.

Alţi învăţaţi erau de părere că răsuflarea unui purtător de ciumă ar otrăvi, ba chiar ar ucide pe loc o păsăre. Şi nu numai o păsăruică, ci chiar un cocoş sau o găină. Şi chiar dacă orătania nu nioare pe dată, oricum dă cobea în ea. Dacă mai cu seamă cade cloşcă, atunci toate ouăle sînt putrede.

Dar toate acestea sînt simple păreri, pe care nu le-am văzut întărite prin nici un exemplu sau experienţă, şi nici de la alţii n-am auzit să fi văzut. Aşa încît vi le ofer şi eu cum le-am primit, însoţite doar de o singură observaţie : anume că există multe probabilităţi să fie adevărate.

Unii au venit cu ideea ca persoanele bănuite a fi bolnave să sufle puternic peste apă fierbinte, şi atunci la suprafaţa apei se iveşte un soi de spumă. Şi alte lucruri, de pildă substanţele cleioase ar face un fel de crustă dacă suflă bolnavul asupra lor.

Dar din toate acestea eu am tras încheierea că molipsirea avea loc pe căi cu neputinţă de descoperit, şi că nici un fel de isteţime sau iscusinţă omenească nu putea împiedica răspîndirea bolii.

Mai era un lucru care îmi apărea mie drept o nedumerire peste care nu se putea trece şi la care eu unul nu vedeam decît un singur răspuns. Şi anume : Aşa cum s-a mai spus, prima moarte datorită ciumei a avut loc cam prin 20 decembrie 1664, în Long Acre. Acel prim om care s-a molipsit a luat boala, se zicea, pe calea unui balot de mătăsuri importate din Olanda, balot care a fost deschis în casa unde locuia.

[1] În ciuda afirmaţiei lui Defoe, nişte microscoape foarte elementare existau încă din 1590.

Dar după aceea nu s-a mai auzit de nici un caz de ciumă sau de nici o moarte pricinuită de această boală pînă la 9 februarie. Adică pînă şapte săptămîni mai tîrziu, cînd a mai murit un om în aceeaşi casă. După care boala păru să se fi stins şi o bună bucată de vreme nu ne-a mai dat nici o bătaie de cap. Căci în *Buletinele săptămînale* nu a mai fost înregistrată nici o moarte din cauză de ciumă pînă la 22 aprilie, cînd au mai avut loc alte două îngropăciuni, nu în aceeaşi casă, dar pe aceeaşi stradă. Ba chiar, din cîte îmi aduc aminte, era vorba de o casă vecină cu prima. Dar acest lucru s-a întîmplat cu nouă săptămîni mai încolo. Şi după aceea, iarşi nu s-a mai auzit nimic timp de două săptămîni, după care a izbucnit din nou în mai multe străzi şi s-a împrăştiat în fel şi chip.

Acum, întrebarea care se pune este următoarea : unde a zăcut sămînţa bolii în tot acest timp ? Cum de a lîncezit atîta vreme, şi de ce dintr-odată şi-a dat drumul ? Ori boala nu se transmitea prin molipsire de la om la om, ori dacă da, înseamnă că unii pot duce răul în ei, fără bună ştiinţă, zile în şir, ba chiar săptămîni în şir. Şi atunci nu-i de-ajuns o carantină, adică patruzeci de zile, ca să te asiguri că-s sănătoşi, ci o sesantină, adică şaizeci de zile, sau chiar mai mult.

Ce-i drept, aşa cum am arătat la început şi cum îşi pot aduce aminte mulţi dintre cei încă în viaţă, a fost o iarnă grea, foarte geroasă, care a ţinut vreo trei luni, fapt menit, după cum spun doctorii, să ţină infecţia în frîu. Dar atunci, să-mi îngăduie luminăţiile lor să observ că dacă boala a fost, să spunem, doar îngheţată, asemenea apelor unui rîu, ar fi ţîşnit, odată cu dezgheţul, tot ca şi rîul în torent năvalnic ; ori boala a dat îndărăt tocmai între februarie şi aprilie, adică de îndată ce s-a muiat gerul, şi vremea s-a arătat blîndă şi caldă.

Există însă o altă cale prin care nedumerirea de mai sus poate fi limpezită şi cred că tot aducerile mele aminte îmi vor fi de ajutor. Şi anume, nu e deloc sigur că, într-a-

devăr, nimeni n-a murit de ciumă în acele lungi răstimpuri, adică de la 20 decembrie la 9 februarie şi de la 9 februarie la 22 aprilie. Simpla mărturie o constituie *Buletinele săptămînale,* şi pe aceste *Buletine* nu poţi pune temei, oel puţin eu unul socot că nu m-aş putea bizui pe ele în apărarea unei ipoteze, sau în găsirea răspunsului la o întrebare de asemenea însemnătate. Ştiam cu toţii la vremea aceea, şi cred că aveam pricini întemeiate să credem astfel, că vina era a slujbaşilor parohiali, a examinatorilor, a celor ce aveau misiunea să raporteze decesurile şi, mai ales, boala care a pricinuit decesul.

La început oamenii făceau tot ce puteau ca nu cumva vecinii să creadă că locuinţa lor ar fi infectată. Drept care îi mituiau pe slujbaşi pentru a înregistra morţile ca datorate altor boli decît ciuma. Şi ştiu că acest fapt s-a petrecut în multe locuri, ba cred chiar că la început aşa s-au întîmplat lucrurile în toate casele în care se iviseră cazuri de ciumă. E lesne să-ţi dai seama de aceasta urmărind în *Buletinele săptămînale* creşterea vertiginoasă, în timpul molimei, a numărului de decesuri datorate altor boli decît ciuma.

De pildă, în lunile iulie şi august, cînd molima atinsese una dintre culmile sale, se înregistrau săptămînal o mie, pînă la o mie două sute şi chiar o mie cinci sute de morţi pricinuite de alte boli. Şi nu-i adevărat că sporise numărul celorlalte boli sau că se înteţiseră. Crescuse doar numărul familiilor şi caselor infectate de ciumă, dar care dobîndiseră hatîrul de a-şi trece morţii ca seceraţi de alte boli, pentru a nu-şi vedea locuinţele închise.

De pildă :

Decesuri datorate altor boli decît ciumei

De la 18 la 25 iul.	942
„ „ 25 iul. la 1 aug.	1004
„ „ 1 aug. la 8 „	1213
„ „ 8 „ „ 15 „	1439

De la 15 aug. la 22 aug.	1331
„ „ 22 „ „ 29 „	1394
„ „ 29 „ „ 5 sept.	1264
„ „ 5 sept. „ 12 „	1056
„ „ 12 „ „ 19 „	1132
„ „ 19 „ „ 26 „	927

Nu încape nici o îndoială că cea mai mare parte a acestor decesuri, sau măcar o mare parte se datora ciumei, dar slujbaşii fuseseră convinşi să le înregistreze altminteri, punîndu-le îndeosebi pe seama cîtorva anume boli după cum urmează :

	De la 1 la 8 aug.	*la 15 aug.*	*la 22 aug.*	*la 29 aug.*
Friguri	314	353	348	383
Tifos	174	190	166	165
Îmbuibare cu hrană	85	87	74	99
Boli de dinţi	90	113	111	133
Total	663	743	699	780

	De la 29 aug. la 5 sept.	*la 12 sept.*	*la 19 sept.*	*la 26 sept.*
Friguri	364	332	309	268
Tifos	157	97	101	65
Îmbuibare	68	45	49	36
Boli de dinţi	138	128	121	112
Total	727	602	580	481

Mai erau şi alte boli care, tot aşa, sporiseră pe neaşteptate şi, desigur, din aceleaşi pricini : bătrîneţea, oftica, vărsăturile, buboaiele, colicile şi altele, care trădau, fără putinţă de tăgadă, cazuri de ciumă.

Dar cum pentru familii era de cea mai mare însemnătate să nu se ştie că pătrunsese molima în casele lor, atîta timp cît puteau preîntîmpina răspîndirea veştilor, îşi luau toate măsurile de a ascunde adevărul. Şi cînd bolnavii mu-

reau, atunci examinatorii și căutătoarele erau convinse să înscrie morțile ca fiind datorate altor boli.

Acest fapt, zic eu, poate explica lungul răstimp care s-a scurs între moartea primului bolnav de ciumă, înregistrată în *Buletine,* și momentul cînd molima a izbucnit cu furie, fără a mai putea fi trecută sub tăcere.

Dar înseși *Buletinele săptămînale* din acel răstimp dezvăluie asemenea adevăr. Căci deși nu pomenesc nimic de ciumă, totuși vădesc o simțitoare întețire a bolilor înrudite cu ciuma, adică opt, douăsprezece, șaptesprezece morți de tifos într-o săptămînă, cînd de fapt nu se ivise nici un caz de tifos, ci doar cîteva de ciumă. Pînă în acele zile morțile datorate tifosului se ridicau la una, două, cel mult patru pe săptămînă. Tot astfel, după cum am mai observat, numărul de morți pricinuite de alte boli creștea într-o anume parohie și în cele învecinate, mai mult decît în toate celelalte, deși nu se pomenea cuvîntul „ciumă".

Ceea ce arată clar că boala își vedea de drumul ei și oamenii se molipseau de zor, deși noi cu toții aveam impresia că molima fusese înfrînată, iar reizbucnirea ei, mai tîrziu, ne-a umplut pe toți de mirare.

Se mai poate ceva, anume ca sămînța bolii să fi rămas îngropată mai departe în alte părți ale acelui balot cu mătăsuri, care poate că nu a fost de la început desfăcut în întregime. Sau poate să se fi cuibărit în veșmintele primei persoane molipsite. Căci n-aș putea crede că cineva din aceeași casă, care a luat boala de la bun început, să fi arătat teafăr și sănătos timp de nouă săptămîni, astfel încît nici el nici alții să nu-și fi dat seama de nimic. Dar chiar de-ar fi așa, am avea de-a face doar cu un argument în plus în sprijinul teoriei mele: anume că boala se cuibărește în cine n-ai crede și trece pe neștiute și pe negîndite de la unul la altul.

Mare era buimăceala oamenilor la acea vreme. Și cînd lumea a început să înțeleagă că se putea molipsi, în chip uluitor, de la persoane despre care ai fi putut jura că sînt

sănătoase, porni să se ferească şi să se păzească de oricine se afla în preajmă.

Îmi aduc aminte că, într-o zi, nu mai ştiu dacă era duminică sau nu, în biserica din Aldgate, într-o strană ticsită, unei doamne i s-a năzărit deodată că simte un miros neplăcut. Pe loc şi-a închipuit că e vreun ciumat în strană, şi-a murmurat bănuiala în urechea vecinei, după care s-a ridicat şi a plecat. De îndată s-a ridicat şi persoana următoare, şi după ea toţi ceilalţi. Pe rînd s-au ridicat şi toate persoanele din stranele învecinate şi au părăsit biserica, fără ca cineva să fi ştiut de ce şi pentru ce.

Această situaţie i-a făcut pe toţi să folosească fel de fel de leacuri, unele băbeşti, altele recomandate de medici, menite să preîntîmpine infecţia răspîndită prin respiraţie. Aşa încît ori de cîte ori păşeai într-o biserică înţesată, încă de la intrare te izbea un amestec de mirosuri mai înţepător, deşi nu la fel de sănătos, ca acela dintr-o spiţerie sau dintr-o dugheană de arome şi doftorii. Pe scurt, întreaga biserică mirosea ca un flacon cu săruri : într-un colţ numai parfumuri, în altul licori aromatice, balsamuri, şi o mare felurime de unsori şi ierburi ; în alt colţ, săruri şi alcooluri, după cum îi trăsnea fiecăruia să se apere.

Totuşi, am observat că după ce lumea s-a pătruns de credinţa sau mai curînd de siguranţa că boala era răspîndită de oameni ce păreau sănătoşi, bisericile şi sălile de întruniri publice s-au golit simţitor faţă de cum erau înainte. Dar un lucru trebuie arătat spre cinstea londonezilor: niciodată, pe răstimpul întregii molime, bisericile nu au fost închise, şi oamenii nu au încetat să se roage, decît doar în acele parohii lovite de urgie, şi chiar şi acolo numai cît a ţinut furia bolii.

Într-adevăr, nimic nu era mai ciudat decît curajul cu care se duceau oamenii la slujbe, chiar în zilele cînd se temeau să scoată capul afară din casă pentru orice altă treabă. Cînd spun aceasta, mă gîndesc la zilele dinainte de marea pustiire.

Toate acestea sînt dovezi că, la vremea molimei, oraşul era încă foarte populat, în ciuda mulţimilor care-l părăsiseră la primul semnal de alarmă, şi al acelora care luaseră drumul pădurilor şi codrilor, cînd furia bolii se dezlănţuise cu înverşunare. Într-adevăr, îngrămădeala şi puhoiul de oameni care se înghesuiau în biserici în ziua sabatului, mai cu seamă în acele părţi din oraş unde ciuma se mai domolise, sau unde încă nu-şi arătase colţii, erau de-a dreptul uimitoare.

Dar despre acestea voi vorbi puţin mai încolo. Deocamdată doresc să revin la chestiunea transmiterii bolii de la unul la altul. Înainte ca oamenii să-şi dea seama de ce-i aceea infecţie şi de felul cum se molipseau unii de la alţii, nu se păzeau decît de cei ce arătau cu adevărat bolnavi. Dacă întîlneau pe cineva cu capul înfăşurat sau cu gîtul oblojit — căci astfel arătau cei procopsiţi cu gîlme — atunci pe dată se speriau. Dar cînd întîlneau un domn bine îmbrăcat, cu şalul la gît şi mănuşile în mînă, pălăria pe cap şi părul bine pieptănat, ei, de un asemenea ins nimeni nu se temea. Şi oamenii stăteau la taclale, mai cu seamă cu vecinii sau cu alţii pe care-i cunoşteau.

Dar cînd medicii ne-au încredinţat pe toţi că primejdia venea în aceeaşi măsură de la sănătoşi — adică de la cei ce păreau teferi — ca şi de la cei bolnavi, şi că oamenii care se socoteau cruţaţi de molimă erau uneori cei mai primejdioşi, spun deci, cînd toate acestea au fost înţelese cum trebuie, şi-lumea şi-a dat seama de rădăcina acestor lucruri, fiecare a început să se ferească de celălalt, şi foarte mulţi s-au ferecat în casă, pentru a nu trebui să se găsească în tovărăşia nimănui, şi pentru a nu îngădui ca cineva care s-ar fi aflat într-o tovărăşie îndoielnică să le calce pragul sau să le vină în preajmă. Sau, cel puţin, să nu se apropie de ei atît cît să le simtă respiraţia ori mirosul trupului. Şi cînd erau nevoiţi să discute de la depărtare cu vreun străin, îşi clăteau întotdeauna gura cu vreun leac de fereală, sau

își îmbibau hainele cu el, pentru a îndepărta și a respinge infecția.

Trebuie arătat că, atunci cînd oamenii au pornit să-și ia asemenea măsuri de prevedere, ei au fost mai puțin expuși primejdiei și în casele lor boala nu s-a dezlănțuit chiar cu atîta furie ca în altele și, făcînd abstracție de ocrotirea dată de Domnul, mii de familii au fost cruțate de ciumă datorită măsurilor mai sus arătate.

Dar în capetele celor nevoiași era cu neputință să vîri asemenea cunoștințe. Aceștia îi trăgeau înainte cu țipetele și vaierele lor sfîșietoare ori de cîte ori pierdeau pe cineva drag, dar nici că se sinchiseau de sănătatea lor. Atîta timp cît se simțeau bine, se avîntau cu un curaj vecin cu nebunia și plini de îndărătnicie drept în gura hulpavă a morții. Cînd era vorba de o slujbă, primeau orice fel de însărcinare, chiar dintre cele mai primejdioase și mai supuse molipsirii. Și dacă le atrăgeai luarea aminte, numai că-i auzeau răspunzîndu-ți :

— Trebuie să-mi încredințez soarta în mîinile Domnului. Dacă mă ia la el, înseamnă că s-a zis și cu grijile mele și cu mine.

Sau :

— Așa, și ce altceva ați vrea să fac ? Doar să crăp de foame. E totuna dacă mori de ciumă sau de foame. N-am de lucru și ce mi-ar mai rămîne de făcut ? Sau să cerșesc, sau să primesc o slujbă ca asta.

Despre orișice ar fi fost vorba : îngroparea morților, îngrijirea ciumaților, paza caselor infectate și închise, răspunsul lor suna întotdeauna la fel.

E adevărat că nevoia te învață și ce nu ți-e voia, și nici un alt argument n-ar fi fost mai puternic. Dar răspunsurile lor erau întotdeauna aceleași, chiar dacă nevoile nu erau mereu aceleași.

Asemenea lipsă de prudență a sărăcimii a făcut ca ciuma să se dezlănțuie cu atîta violență printre ei. Și acest fapt, adăugat la mizeria condițiilor lor de trai, i-a făcut

să moară cu toptanul. Cînd cădeau bolnavi, se năpusteau asupra lor otova boala, foamea, lipsurile şi şubrezenia organismului.

Am avut multe prilejuri de a fi martor atît la mizeria calicimii precum şi, uneori, la actele caritabile înfăptuite de unii oameni evlavioşi, care le trimiteau zi de zi ajutoare şi provizii atît de hrană cît şi de doctorii sau de ce altceva mai aveau nevoie. Şi avem datoria de onoare faţă de felul de a se purta al oamenilor din acele zile, de a nota aici că nu numai sume mari, ci chiar unele foarte mari au fost trimise primarului şi Consiliului Orăşenesc pentru ajutorarea şi întreţinerea bolnavilor lipsiţi de mijloace. Şi o sumedenie de oameni împărţeau personal mari sume de bani pentru ajutorarea săracilor, sau trimiteau mesageri care să se intereseze de familii cu osebire oropsite şi bolnave. Ba chiar unele doamne foarte pioase se lăsau transportate de atîta zel mizericordios, şi erau atît de încredinţate că Providenţa le va ocroti, ştiind că împlinesc o mare datorie faţă de aproapele lor, încît se duceau în persoană ca să împartă pomeni calicimii, ba chiar vizitau familiile sărace în casele lor infectate de boală, le aduceau infirmiere care să-i îngrijească pe bolnavi, le plăteau spiţeri şi felceri, primii ca să le dea leacuri şi prişniţe şi altele care le făceau nevoie, ceilalţi ca să le cresteze şi să le oblojească umflăturile şi tumorile, ori de cîte ori era cazul. Şi astfel, le ofereau celor săraci binefacerea unor ajutoare substanţiale, precum şi a unor calde rugăciuni înălţate pentru ei.

Nu-mi iau răspunderea de a afirma, aşa cum pretind unii, că nici una dintre aceste persoane caritabile nu a căzut sub gheara bolii. Tot ce pot spune este că eu personal nu am cunoscut vreuna care să se fi îmbolnăvit, şi pomenesc de acest lucru spre a-i încuraja şi pe alţii să se poarte la fel în caz că vreo altă pacoste s-ar mai abate asupra noastră. Şi cei care-şi pun vieţile în primejdie pentru a aduce săracilor mîngîiere şi ajutor într-o asemenea nă-

pastă, pot nădăjdui să fie cruțați cît timp își împlinesc opera de binefacere.

Și această caritate nu a venit numai din partea cîtorva; ci (după cum vedeți nu pot părăsi cu ușurință subiectul ăsta) milostivirea oamenilor înstăriți atît din Londra cît și din suburbii ori de pe întreg cuprinsul țării a fost atît de largă, încît un număr uriaș de oameni, care altminteri ar fi fost răpuși de boală și de lipsuri, au izbutit să supraviețuiască pe această cale. Și cu toate că nici eu și, din cîte știu, nici nimeni altul, nu ar putea ajunge la o cunoaștere exactă a sumelor contribuite, totuși cred că, așa cum am auzit de la o persoană care a cercetat în amănunțime acest fapt, s-au dăruit nu mii și mii de livre, ci sute de mii de livre, în scopul ajutorării săracilor din orașul năpăstuit. Ba chiar cineva mi-a spus odată că el socotește valoarea contribuțiilor la o sută de mii de livre pe săptămînă. Acestea erau împărțite de slujbașii bisericești în parohii, de primar și de Consiliul Orășenesc în diferitele districte și circumscripții și de tribunale și curțile judecătorești în altele. Pe lîngă acestea și mai presus de ele, ajutoarele au fost împărțite de mîinile pioase ale persoanelor caritabile de care am vorbit. Și au continuat vreme de săptămîni la rînd.

Nu știu dacă-i adevărat sau nu, și mărturisesc că-i vorba de o sumă foarte mare, dar am auzit vorbindu-se că numai în parohia Cripplegate, într-o singură săptămînă, s-a donat, pentru îngrijirea săracilor, suma de 17 800 de livre. Și dacă acest lucru e adevărat, atunci se poate da crezare și mărimii celorlalte donații.

Dintre numeroasele semne de milă și ocrotire din partea Providenței, care s-au lăsat peste oraș, și dintre care multe sînt vrednice a fi pomenite, unul dintre cele mai minunate a fost această înmuiere a inimilor oamenilor din toate colțurile țării, care de bună voie și-au deschis larg băierile pungii întru sprijinirea și ușurarea chinurilor bieților londonezi.

Şi bunele urmări ale acestui fapt au fost simţite pe multe căi şi au dus, mai cu seamă, la redobîndirea sănătăţii a mii de cetăţeni şi la izbăvirea multor familii de foamete şi moarte.

Şi dacă tot am vorbit despre mila cerească, aşa cum s-a arătat ea la vremea molimei, nu pot să nu pomenesc din nou, cu toate că am mai vorbit despre acest lucru, de felul cum a tălăzuit boala dintr-un capăt al oraşului în celălalt, înaintînd încet şi treptat, asemenea unui nor greu şi întunecos care pluteşte deasupra capetelor noastre, îngroşîndu-se şi înnegurîndu-se la un capăt, pe măsură ce se subţiază la celălalt.

Tot astfel şi ciuma care s-a năpustit dinspre vest spre est, lăsa urme tot mai slabe îndărătu-i, pe măsură ce înainta într-o singură direcţie, astfel încît acele părţi din oraş care nu fuseseră încă bîntuite, sau în care furia bolii se mistuise, aveau (după cum s-a văzut) putinţa de a sări în ajutorul celor potopite de molimă.

Pe cînd dacă boala s-ar fi întins otova peste întregul oraş şi peste suburbii, pustiind cu aceeaşi violenţă toate părţile deodată, aşa cum s-a întîmplat în unele locuri din alte ţări, întreg trupul naţiunii ar fi fost vlăguit şi ar fi pierit cîte douăzeci de mii de oameni pe zi, după cum se spune că s-au petrecut lucrurile la Neapole [1], şi nici că s-ar mai fi putut ajuta oamenii unii pe ceilalţi.

Căci, trebuie ţinut seama că acolo unde făcea prăpăd ciuma, oamenii nu mai erau buni de nimic, ci storşi de disperare. Dar înainte de a-i fi cotropit valul, sau de îndată ce se retrăgea de pe locurile lor, erau cu totul alţii, şi nu pot decît să consemnez că aceasta s-a dovedit a fi o trăsătură generală omenească : anume aceea de a uita de neca-

[1] Sursa lui Defoe a fost, probabil, *Dare de seamă asupra Marii Ciume din Neapole din 1656, în care au murit 20 000 de persoane într-o zi*, retipărită în 1721 în *Culegere de documente rare şi preţioase.*

zuri de îndată ce primejdia a trecut. Dar despre acest lucru voi mai vorbi.

Nu trebuie să uit a vă înfăţişa pe scurt starea negoţului la vremea calamităţii, şi anume a negoţului cu ţările străine, precum şi a celui intern.

Despre negoţul cu străinătatea nu sînt multe de spus. Toate ţările din Europa care făceau negoţ erau cumplit înspăimîntate de noi. Nici un port din Franţa, Olanda, Spania sau Italia n-ar fi primit vasele noastre în apele lor sau n-ar fi purtat corespondenţă cu noi. Cu olandezii ne aflam în termeni foarte proşti, ba chiar pe picior de război, deşi poporul care are de luptat cu asemenea crunt vrăjmaş acasă la el, nu mai are chef să se bată pe pămînturile altora.

Aşadar, neguţătorii noştri îşi opriseră activitatea, corăbiile lor nu mai puteau naviga niciunde, adică nicăieri în afara fruntariilor ţării. Mărfurile şi bunurile lor, cu alte cuvinte roadele muncii noastre, n-ar fi fost atinse în nici o altă ţară. Străinii se temeau de mărfurile noastre în aceeaşi măsură ca şi de oameni. Şi pe drept cuvînt, pentru că ţesăturile noastre de lînă [1] reţineau în ele boala ca şi organismul omenesc, dacă erau împachetate de mîinile unei persoane bolnave ; şi erau la fel de primejdioase la atingere ca şi un om molipsit.

De aceea, dacă vreo corabie din Anglia acosta la ţărmul vreunei ţări străine, şi dacă aceia primeau ca marfa să fie debarcată pe uscat, baloturile erau desfăcute în locuri foarte bine aerisite, special pregătite în acest scop.

Vasele londoneze însă nu erau primite în nici un port şi sub nici un cuvînt nu li s-ar fi îngăduit să-şi descarce mărfurile.

[1] Exista credinţa că produsele de origine animală, adică bunurile din lînă, blană, piele, aveau certe afinităţi cu „particulele otrăvite" care generau ciuma, şi că erau îmbibate de efluviile veninoase, care se dislocau din ele şi se împrăştiau din nou în aer sub acţiunea căldurii şi vîntului.

Cele mai severe țări din acest punct de vedere erau Spania și Italia. În Turcia și în Insulele Arcadice [1], după cum li se spunea pe atunci, ca și în insulele stăpînite de turci și de venețieni, nu erau chiar atît de neînduplecați. Ba chiar la început nu ne-au pus nici un fel de piedică. Și patru corăbii care se aflau pe drum cu încărcături pentru Italia, adică pentru porturile Livorno și Neapole, aflînd că produsele le sînt respinse, cum suna formula, s-au îndreptat spre Turcia, unde li s-a îngăduit să-și descarce încărcăturile fără să li se facă vreo greutate ; numai că atunci cînd au ajuns acolo, parte din mărfurile lor nu erau potrivite pentru acea țară, și cum altele fuseseră arvunite de negustătorii din Livorno, căpitanii corăbiilor nu au avut nici dreptul nici ordinul de a dispune de mărfuri. Așadar, negustătorii noștri s-au ales cu mari pagube.

Dar asta n-a însemnat nimic decît un risc de afaceri. Iar negustătorii din Livorno și din Neapole, fiind avertizați, au trimis alte corăbii să încarce mărfurile menite lor și nu pieței din Smyrna și Iskanderun [2].

Greutățile întîmpinate în Spania și Portugalia au fost și mai mari. Căci aceste țări nu îngăduiau în ruptul capului ca vreo corabie englezească și, mai cu seamă, londoneză să intre în apele lor și, sub nici un chip, să-și descarce mărfurile.

Se povestea că o corabie din Anglia izbutise să-și descarce pe furiș încărcătura, alcătuită din baloturi de țesături și pînzeturi englezești, mătăsuri de Kersey și alte asemenea bunuri, iar spaniolii au poruncit ca toate mărfurile, pînă la ultimul fir, să fie arse, și au osîndit la moarte pe oamenii care le căraseră la țărm.

Eu înclin să cred că povestea e adevărată, cu toate că nu pot susține sus și tare acest lucru. E foarte de crezut,

[1] Arhipelagul grecesc.
[2] Iskanderun sau Alexandretta, port în Turcia asiatică.

ţinînd seama că primejdia era mare de tot, întrucît pe atunci ciuma bîntuia cu furie prin Londra.

Am mai auzit că vasele noastre au semănat ciuma şi prin alte ţări, în deosebi în portul Faro din insulele Algarne, aparţinînd de regatul Portugaliei. Se pare că acolo au murit cîteva persoane de ciumă, dar vestea nu şi-a găsit confirmare.

Pe de altă parte însă, cu toate că spaniolii şi portughezii se păzeau cu atîta străşnicie de noi, totuşi pînă la începutul lunii iulie partea comercială a Londrei, adică City şi districtele dinspre fluviu, nu prezentau nici o primejdie, întrucît, aşa cum s-a arătat, molima se ţinea în Westminster. Iar corăbiile aflate pe fluviu au fost scutite de primejdie pînă spre începutul lunii august.

Căci pînă la 1 iulie în întreaga City nu se înregistraseră decît şapte morţi, iar în Liberties şaizeci [1], unul în parohiile Stepney, Aldgate şi White-Chappel ; şi numai doi morţi în cele opt parohii din Southwark.

Pentru ţările străine însă, acest lucru era lipsit de însemnătate, căci în întreaga lume se răspîndise vestea că toată Londra era pustiită de ciumă. Şi n-aveau cum să afle în ce fel se desfăşura molima, în care parte a oraşului a încolţit sau pînă unde s-a întins.

Şi apoi, după ce boala a pornit să se lăţească, s-a împrăştiat cu atîta repeziciune, încît n-avea nici un rost să mai încerci a îndulci rapoartele ori a-i face pe cei din străinătate să nu afle întregul adevăr. Cifrele comunicate de *Buletinele săptămînale* grăiau de la sine. Faptul că mureau două mii, sau trei-patru mii de oameni pe săptămînă era deajuns ca să înspăimînte toate ţările din lume care se ocupau cu negoţul. Iar cînd, mai tîrziu, City a fost într-a-

[1] Unul din cazurile foarte rare în care cifrele date de Defoe diferă de cele ale *Buletinelor mortuare*, care înregistrează, pînă la 27 iunie, 100 de morţi de ciumă în City şi Liberties.

devăr năpădită de ciumă, întreaga lume s-a pus în gardă împotriva Angliei.

Un lucru este însă sigur, anume că veştile, călătorind aiurea, nu pierdeau nimic din greutate ba, dimpotrivă, se umflau. Molima era într-adevăr cumplită şi nefericirea poporului uriaşă, aşa cum v-aţi dat şi dumneavoastră seama din tot ce v-am povestit pînă acum. Dar zvonurile ce ajungeau în străinătate erau infinit mai înfiorătoare şi nu-i de mirare că prietenii noştri de pe alte meleaguri, ca de pildă agenţii care lucrau pentru fratele meu, mai cu seamă cei din Portugalia şi Italia, ţări cu care se făcea cea mai mare parte din negoţul nostru, aflaseră că la Londra mureau douăzeci de mii de oameni pe săptămînă. Mai aflaseră că morţii zăceau neîngropaţi cu mormanele ; că cei vii nu pridideau să-i îngroape pe cei morţi, iar cei sănătoşi nu pridideau să-i îngrijească pe bolnavi ; că întregul regat fusese împînzit de ciumă ; că urgia era universală, aşa cum nu mai fusese vreodată în vreo parte a lumii.

Şi cînd le trimiteam noi veşti despre starea reală a lucrurilor, nu ne dădeau crezare. Nu le venea a crede că nu murise decît o zecime din populaţie, că în Londra mai existau cinci sute de mii de oameni în viaţă ; că acum lumea începuse din nou să iasă în stradă, că acei ce plecaseră se reîntorceau la căminele lor, că în oraş era iar forfota obişnuită şi că golurile nu se simţeau decît în familiile care-şi pierduseră rudele şi vecinii.

După cum vă spuneam, nu le venea a crede asemenea lucruri, şi dacă cineva ar întreba acum despre noi la Neapole sau în alte oraşe de pe coasta Italiei, i s-ar spune că, în urmă cu mulţi ani, Londra a fost secătuită de o cumplită molimă, care secera cîte douăzeci de mii de oameni pe săptămînă, şi aşa mai departe.

După cum am aflat şi noi că ciuma care a izbucnit la Neapole în anul 1656 a răpus cîte douăzeci de mii de oameni pe zi, cifră despre care am toate temeiurile să cred că e neadevărată. Dar toate aceste zvonuri năstruşnice erau

foarte dăunătoare pentru negoţul nostru, pe lîngă faptul că se dovedeau nedrepte şi insultătoare prin ele însele. Dăunătoare pentru că a trebuit să se scurgă un lung răstimp, după ce molima se mistuise cu totul, pînă cînd negoţul nostru cu ţările străine să-şi poată redobîndi poziţiile pierdute. Pentru că flamanzii şi olandezii, îndeosebi aceştia din urmă, au folosit foarte mult de pe urma nenorocirii noastre, cucerind toate pieţele, ba chiar cumpărînd tot felul de mărfuri englezeşti de prin părţile nebîntuite de molimă, mărfuri pe care le transportau în Olanda şi în Flandra, iar de acolo le vindeau mai departe în Spania şi în Italia, prezentîndu-le drept bunuri produse de ei.

Uneori au fost descoperiţi şi pedepsiţi, adică şi mărfurile şi corăbiile le-au fost confiscate. Pentru că, într-adevăr, mărfurile noastre, ca şi oamenii care le făuriseră, purtau germenii bolii, aşadar era primejdios să atingi sau să desfaci baloturile, sau să le inhalezi mirosurile. Drept care, acele popoare riscau, prin negoţul lor clandestin, nu numai să răspîndească molima în propriile lor ţări, ci să o semene şi în sînul naţiunilor cărora le vindeau bunurile. Ţinînd deci seama de numărul de vieţi puse în primejdie de urmările unei asemenea acţiuni, trebuie spus că numai nişte oameni lipsiţi de conştiinţă s-ar fi putut prinde într-o astfel de treabă.

N-am căderea să afirm că, într-adevăr, aşa s-au întîmplat lucrurile cu acele popoare. Dar ce ştiu, este că în propria noastră ţară aşa a fost. Căci, fie prin oamenii refugiaţi din Londra, fie pe căile negoţului, care legau între ei pe londonezi cu tot felul de oameni din alte comitate sau din marile oraşe englezeşti, ciuma s-a răspîndit mai devreme sau mai tîrziu pe tot cuprinsul regatului, în toate oraşele şi tîrgurile, mai cu seamă în cele manufacturiere, precum şi în toate porturile.

Aşadar, mai devreme sau mai tîrziu, mai mult sau mai puţin, toate locurile de însemnătate din Anglia au fost invadate de ciumă. Ba chiar, pe alocuri, şi regatul Irlandei,

deşi nu chiar într-un chip atît de generalizat. Ce s-a întîmplat în Scoţia, nu am avut prilej să aflu.

Trebuie arătat, însă, că în timp ce Londra era măturată de ciumă, porturile lăturalnice, cum le numim noi, făceau negoţ din plin, mai ales cu ţările învecinate sau cu propriile noastre colonii. De pildă, porturile Colchester, Yarmouth şi Hull, de partea cealaltă a Angliei, au continuat să exporte în Olanda şi la Hamburg mărfuri manufacturiere produse de ţinuturile din vecinătate, mult timp după ce negoţul cu Londra fusese cu desăvîrşire închis. Tot astfel oraşele Bristol şi Exeter, prin portul Plymouth, făceau negoţ cu Spania, Insulele Canare, Guinea şi Indiile de Vest. Şi, mai ales, cu Irlanda.

Dar cum pînă la urmă ciuma s-a împrăştiat peste tot, cu furia pe care a avut-o în Londra în lunile august şi septembrie, toate sau cea mai mare parte din aceste oraşe s-au infectat, iar negoţul cu Anglia a fost supus unui embargo, şi apoi cu desăvîrşire oprit [1], aşa cum voi arăta cînd voi vorbi despre negoţul intern.

Un lucru trebuie însă observat, şi anume : un mare număr de nave soseau din străinătate spre Anglia. Acestea fie că fuseseră vreme îndelungată prin alte părţi ale lumii, fie că atunci cînd porniseră de acasă nu aflaseră încă de molimă, sau nu-i cunoscuseră proporţiile, veneau acum cutezătoare în susul fluviului şi-şi descărcau cargourile, aşa cum aveau datoria s-o facă. Doar în cele două luni, august şi septembrie, cînd toată greutatea molimei se lăsase în părţile de mai jos de pod, nimeni nu a mai îndrăznit să-şi facă apariţia pentru treburi de negoţ.

Acest lucru a ţinut însă numai cîteva săptămîni, în care timp vasele ce se îndreptau din larg spre casă, mai ales

[1] Influenţa unei carantine impuse vaselor comerciale a fost larg dezbătută în 1721. Doctorul George Pye, combătîndu-l pe doctorul Mead, arăta : „Ciuma ar putea distruge 100.000 de vieţi, dar oprirea comerţului ar distruge de zece ori pe atîta".

cele a căror încărcătură nu era supusă stricăciunii, au ancorat vremelnic în aşa numitul Pool [1], ori porţiunea cu apă proaspătă a Tamisei. Unele au coborît chiar pînă la rîul Medway, trecînd pe acesta, iar altele au lăsat ancora pe Nore, mai jos de Gravesend.

Aşa încît, în a doua jumătate a lunii octombrie, o întreagă flotă de vase comerciale s-a reîntors la Londra, alcătuind un spectacol cum nu se mai văzuse de mulţi ani încoace.

Două mărfuri însă, au continuat să vină pe calea apei, aproape fără întrerupere, spre binele şi folosul bieţilor londonezi doborîţi de necazuri. Acestea au fost grîul sosit de pe coastă şi cărbunii din Newcastle.

Grîul era transportat în vase mici, venind din portul Hull, sau din alte locuri, prin portul Humber, de unde se aduceau mari cantităţi de cereale produse în Yorkshire şi Lincolnshire. O a doua sursă a negoţului cu grîu o alcătuiau oraşele Lynn în Norfolk, Wells, Burnham şi Yarmouth, toate situate în acelaşi comitat. Iar a treia ramură de aprovizionare cu grîu era cea de pe rîul Medway, pornind din Milton, Feversham, Margate, Sandwich şi toate celelalte porturi mici de pe coasta Kent şi Essex.

Mai exista o foarte bună linie de negoţ cu grîne, unt şi brînzeturi, venite de pe coasta Suffolk.

Toate aceste vase menţineau cursul continuu al negoţului şi soseau fără întrerupere, descărcîndu-şi mărfurile la piaţa numită Bear-Key, de unde aprovizionau din belşug oraşul cu grîu, atunci cînd transportul pe uscat începuse să şchioapete şi cînd ţăranii se săturaseră să mai vină din toate locurile.

Păstrarea neştirbită a liniei de negoţ pe calea apei s-a datorat în mare măsură chibzuinţei primarului, care a luat măsuri pentru a-i feri de primejdie pe ofiţeri şi pe

[1] Partea de fluviu în care trag vapoarele cînd se întorc în patrie între ambele maluri, începînd de la Turnul Londrei pînă la Cuckold's Point (n.a.).

marinari, cînd se îndreptau spre Londra, dînd dispoziţii ca grîul să fie cumpărat pe dată oricînd doreau să-l desfacă, iar docherii să descarce cu mare repeziciune vasele încărcate cu grîu, astfel încît echipajele să nu fie nevoite a coborî pe ţărm. Banii le erau aduşi la bordul vaselor, muiaţi într-o găleată cu oţet.

Al doilea negoţ intern de mare însemnătate era cel cu cărbuni din Newcastle pe Tyne. Fără de cărbuni, oraşul ar fi fost la mare ananghie. Căci se foloseau cantităţi mari de cărbune nu numai pentru focurile de pe străzi, dar şi în case şi în familii. Focurile au ars întreaga vară, chiar pe cînd afară era arşiţă, după cum ne sfătuiseră medicii.

Unii medici s-au împotrivit la focuri zicînd că temperatura fierbinte din case şi din încăperi e un mijloc de răspîndire a bolii, care şi aşa duce la o înfierbîntare şi o fermentare a sîngelui. Se ştie, ziceau ei, că pe vreme caldă boala se lăţeşte şi se înteţeşte, iar la frig se restrînge. Drept care trăgeau încheierea că toate bolile molipsitoare devin mai violente la căldură, care nu face decît să le hrănească şi să le înviorezе puterea de molipsire.

Alţii însă demonstrau că numai căldura atmosferică poate propaga infecţia, pentru că vremea fierbinte şi zăpuşeala umplu aerul de paraziţi şi hrănesc hoarde întregi de felurite vietăţi otrăvitoare, care se prăsesc în hrana noastră, în plante, ba chiar şi în trupul nostru şi a căror simplă duhoare poate da naştere la infecţie. Pe de altă parte, căldura aerului sau vremea zăpuşitoare, cum i se spune, înmoaie şi istoveşte trupul, amorţeşte spiritul, deschide porii şi, în acest fel, ne pregăteşte tocmai bine pentru luarea bolii, sau a oricărei influenţe dăunătoare, fie pe calea vaporilor otrăvitori şi vătămători, fie pe orice altă cale atmosferică. În schimb, căldura focului, şi mai ales a focurilor de cărbuni din case, are o cu totul altă acţiune, întrucît dogoarea focului e de altă natură, iute şi aprigă, o căldură hărăzită nu să alimenteze ci să consume, să împrăştie toate efluviile otrăvitoare, pe care căldura din aer

mai curînd le exală şi le rîncezeşte, în loc să le separe şi să le mistuie.

Pe de altă parte se arăta că particulele de sulf sau de azot, care se găsesc adeseori în cărbune, împreună cu substanţa bituminoasă care produce arderea, duc la purificarea şi la limpezirea aerului, făcîndu-l mult mai sănătos şi mai curat pentru respiraţie, după ce acei paraziţi viermuitori sînt împrăştiaţi şi arşi.

Această din urmă părere a precumpănit, şi trebuie să mărturisesc că pe bună dreptate. A fost dealtfel întărită şi de experienţa publică, deoarece multe case în ale căror încăperi ardeau întruna focuri, au rezistat infecţiei. Şi la aceasta se adaugă şi propria mea experienţă. Am găsit că un foc zdravăn păstrează în odăi o atmosferă foarte plăcută şi sănătoasă, şi cred cu tărie că aceasta a fost pricina pentru care toţi cei din gospodăria mea s-au simţit bine, mult mai bine decît s-ar fi simţit altminteri.

Dar să mă întorc la cărbuni ca obiect de negoţ. N-a fost uşor ca acest negoţ să fie menţinut, mai cu seamă că pe atunci ne aflam în război deschis cu olandezii [1]. Corsarii olandezi ne capturaseră o mulţime de şlepuri cu cărbuni, ceea ce a făcut ca celelalte vase să fie foarte prudente şi să nu iasă în larg decît mai multe laolaltă.

După un timp însă, corsarii fie că s-au temut să le mai captureze, fie că mai marii lor le-au interzis, ca nu cumva şlepurile englezeşti să fie infectate. Ceea ce a dat vaselor noastre putinţa de a naviga mai liber.

Pentru a păzi de molipsire aceşti neguţători din nord, primarul nu a îngăduit decît ca un anumit număr de vase cu cărbuni să ancoreze în acelaşi timp în *Pool* şi a dat dispoziţii ca încărcătura lor să fie preluată de şalande şi alte vase mai mici, aparţinînd pazei de coastă, sau vînzătorilor de cărbuni, care coborau, în acest scop, pînă la Deptford şi Greenwich şi chiar mai departe.

[1] La 22 februarie 1665 Anglia declarase război Olandei.

Alţii descărcau mari cantităţi de cărbune în anumite locuri de pe coastă, acolo unde vasele puteau trage la ţărm, ca de pildă la Greenwich, Blackwal şi alte localităţi. Le descărcau în grămezi uriaşe, ca şi cum cărbunele urma să fie depozitat, în vederea vînzării. Dar de îndată ce şlepurile plecau, cărbunele era transportat.

În felul acesta, echipajele de pe şlepuri nu veneau în legătură cu oamenii de pe coastă ; ba nici măcar nu se vedeau.

Şi totuşi, în ciuda tuturor acestor prevederi, ciuma tot s-a răspîndit printre cărbunari, sau bine zis printre vasele cu cărbuni. Şi foarte mulţi marinari şi-au găsit moartea. Dar, ceea ce-i mai rău, au dus-o cu ei la Ipswich, Yarmouth, Newcastle pe Tyne şi în alte porturi şi localităţi de coastă, unde, în special la Newcastle şi Sunderland, a răpus o sumedenie de vieţi.

Faptul că se aprindeau atîtea focuri a dus într-adevăr la consumul unei neobişnuite cantităţi de cărbuni. Şi în momentul cînd navigarea şlepurilor a fost întreruptă — ceea ce s-a întîmplat o dată sau de două ori, nu mai ţin minte dacă din cauza vremii potrivnice sau a unor acţiuni războinice din partea inamicilor — preţul cărbunelui a crescut extraordinar, ajungînd chiar pînă la patru livre baniţa. Dar de îndată ce vasele au pornit iar a naviga, cărbunele s-a ieftinit din nou, şi cum după aceea transportul a devenit mai liber, preţul s-a păstrat scăzut în tot restul anului.

Focurile publice, aprinse în pieţe, despre care am mai vorbit, ar fi consumat, după socoteala mea, peste şase mii de baniţe pe săptămînă, dacă ar fi continuat să ardă. Ceea ce înseamnă o cantitate uriaşă. Dar atîta timp cît au fost socotite folositoare, nu s-a precupeţit nici o cheltuială.

Aşa cum am arătat însă, unii dintre medici au cerut stingerea lor, aşa încît focurile nu au ars mai mult de patru sau cinci zile.

Au fost aprinse vreo şaptesprezece focuri, dintre care unul la Casa vamală, unul la poarta Bridewell, unul la colţul străzii Leadenhall, unul la poarta de nord şi unul la poarta de sud a Bursei, unul la primărie, unul în faţa locuinţei primarului în St. Helens, unul la intrarea de vest a catedralei St. Paul, unul la intrarea în biserica Bow, şi aşa mai departe.

Nu-mi mai aduc aminte dacă s-au aprins focuri şi la porţile oraşului, dar la piciorul Podului a fost cu siguranţă unul, şi anume pe lîngă biserica St. Magnus.

Ştiu că au avut loc multe ciorovăieli în ce priveşte foloasele focurilor şi unii au zis că numărul de morţi a sporit din pricina lor. Dar eu unul sînt încredinţat că cei ce afirmă atari lucruri nu au nici o dovadă în sprijinul lor, aşa încît refuz să le dau crezare.

E momentul acum să vă înfăţişez cum stăteau lucrurile în ce priveşte negoţul din interiorul Angliei acelor cumplite zile, îndeosebi bunurile manufacturiere şi negoţul în Londra.

La început, cînd a izbucnit molima, e lesne de închipuit că spaima care a cuprins întreaga populaţie a dus la încremenirea oricărui fel de negoţ, în afară de cel cu alimente şi bunuri strict trebuincioase supravieţuirii. Dar chiar şi acesta s-a dovedit mult mai scăzut decît altădată din pricină că o sumedenie de oameni părăsiseră oraşul şi mulţi alţii erau bolnavi, ca să nu-i mai punem la socoteală pe cei ce muriseră. Aşa încît chiar şi negoţul cu merinde scăzuse la două treimi, dacă nu chiar la jumătate faţă de consumul de hrană înregistrat înainte la Londra.

A fost voia Domnului ca acel an să aibă recolte foarte îmbelşugate de grîne şi fructe, dar să fie sărac în fîneaţă şi iarbă de păşunat. Drept urmare, pîinea era ieftină, datorită belşugului de grîu. Carnea era iarăşi ieftină, pentru că vitele n-aveau iarbă de păscut. Dar din aceeaşi pricină se scumpiseră untul şi brînzeturile, iar fînul se vindea în piaţa de lîngă White-Chappel cu patru livre încărcătura.

Această stare de lucruri nu-i atingea însă pe cei săraci. Din fericire era belşug din toate soiurile de fructe : mere, pere, prune, cireşe, struguri. Şi, pe măsură ce lumea se împuţina, preţurile lor se ieftineau. Dar acest lucru făcea ca săracii să le mănînce pînă la ghiftuială, ceea ce le pricinuia tulburări de stomac, dureri de burtă, greţuri şi altele, care adeseori îi împingeau spre ciumă.

Dar să ne întoarcem la chestiunile de negoţ. În primul rînd, faptul că negoţul cu ţările străine era oprit sau, în cel mai bun caz, întrerupt şi mult îngreunat, a dus la o îngheţare a producţiei manufacturiere, care în general era menită exportului. Şi cu toate că uneori neguţătorii din străinătate aveau mare nevoie de mărfuri, acestea nu puteau fi expediate, întrucît căile navale erau închise pentru vasele englezeşti, care, aşa cum am arătat, nu erau primite în porturi.

Această stare de lucruri a pus capăt producerii de bunuri manufacturiere, hărăzite exportului, în cea mai mare parte din Anglia, cu excepţia cîtorva porturi lăturalnice. Dar chiar şi acestea au fost curînd nevoite să-şi înceteze activitatea, pentru că ciuma le-a năpădit, treptat, pe toate.

Cu toate că oprirea negoţului cu străinătatea a fost resimţită în întreg trupul ţării, totuşi cel mai grav lucru a fost întreruperea negoţului lăuntric cu mărfuri manufacturiere, destinate consumului local. De obicei acestea circulau prin mîinile londonezilor, ori la Londra încetase orice negoţ.

Aşa cum am mai spus, la Londra, toţi meşteşugarii, neguţătorii şi lucrătorii manuali rămăseseră fără de lucru, ceea ce dusese la concedierea din slujbă a unui mare număr de meseriaşi şi muncitori de toate soiurile şi îndeletnicirile, întrucît nimeni nu mai avea nevoie de bunurile pe care se pricepeau ei să le făurească.

Stare de lucruri care a făcut ca la Londra o sumedenie de oameni lipsiţi de familie să rămînă pur şi simplu pe drumuri. Ba chiar şi numeroase familii a căror bunăstare

atîrna de meşteşugul capului de familie. Pe toţi aceştia îi pîndea o cruntă mizerie. Şi nu pot decît să repet iar şi iar că, spre cinstea cetăţenilor Londrei, vrednică a fi pomenită peste veacuri şi veacuri atîta timp cît se va mai putea vorbi despre aceste lucruri, prin marea lor mărinimie, mii şi mii de oameni căzuţi pradă lipsurilor şi deznădejdii au putut fi ajutaţi. Astfel încît nu se va putea spune vreodată că vreun om a pierit de foame şi de mizerie. Cel puţin nu atîta vreme cît autorităţiile au avut cunoştinţă de nevoile lui.

Îngheţarea negoţului cu mărfuri manufacturiere ar fi avut urmări şi mai grave în restul ţării, dacă unii dintre patronii de ateliere, în special postăvari şi croitori, n-ar fi continuat lucrul pînă la sleirea deplină a stocurilor de materiale şi a puterilor, dînd astfel mai departe de lucru celor nevoiaşi. Îşi vedeau în continuare de muncă, în credinţa că de îndată ce molima se va domoli, lumea se va repezi să le cumpere mărfurile şi vor vinde atîta, încît vor fi în stare să acopere golurile de acum.

Dar numai cîţiva manufacturieri înstăriţi şi-au putut îngădui asemenea hotărîre. Cei mai mulţi nu s-au simţit în stare să le urmeze pilda, aşa încît negoţul manufacturier din Anglia a suferit pagube de neînchipuit, Năpasta care dăduse peste Londra i-a lovit greu pe toţi din întreaga ţară care trăiau de pe urma muncii lor.

Ce-i drept, îngrozitoarea pacoste care avea să zguduie Londra în anul următor, urma să răscumpere din plin pagubele pricinuite de ciumă. Dacă primul flagel care a năpăstuit oraşul a sărăcit şi a şubrezit negoţul în întreaga ţară, cea de-a doua urgie, la fel de aprigă ca şi cea dintîi, a dus în schimb la îmbogăţirea ţării. Căci marele foc care a pîrjolit Londra chiar în anul următor molimei a prefăcut în scrum şi pulbere o uriaşă cantitate de bunuri de gospodărie, îmbrăcăminte şi alte obiecte, precum şi depozite întregi de mărfuri manufacturiere, venite din toate colţurile ţării.

E de necrezut ce înviorare a cunoscut negoțul țării după această a doua calamitate, cînd a fost nevoie să se astupe toate găurile și să se acopere toate pagubele pricinuite de incendiu.

Așadar, toate brațele în stare de muncă din întreaga țară au fost puse în mișcare, ba chiar s-au dovedit a fi prea puține și a fost nevoie de cîțiva ani pentru a acoperi piețele de desfacere și a răspunde tuturor nevoilor.

Pe de altă parte, toate piețele din străinătate fuseseră golite de mărfurile noastre din cauza opririi exportului și a lungului răstimp scurs pînă cînd să poată fi reluat negoțul liber și deschis.

Așadar, la cererile străinătății s-au adăugat nevoile locale, fapt care a dat un nemaipomenit impuls producerii de tot soiul de bunuri. Nicicînd n-au cunoscut producția manufacturieră din întreaga Anglie și negoțul un asemenea avînt ca în primii șapte ani de după ciuma și focul care au mistuit Londra.

Nu-mi mai rămîne acum să vorbesc decît despre partea iertării de crunta osîndă care ne-a încercat.

După ce în ultima săptămînă din septembrie ciuma a atins punctul ei cel mai de vîrf, furia a început să i se mai potolească. Îmi aduc aminte că prietenul meu, doctorul Heath, venind la mine să mă vadă cu o săptămînă înainte, mi-a mărturisit convingerea lui că pînă-n cîteva zile violența molimei avea să se astîmpere. Dar cînd mi-am aruncat ochii peste *Buletinul mortuar* din acea săptămînă, care atingea cifrele cele mai ridicate din întregul an, adică 8297 de morți datorate tuturor bolilor, l-am dojenit și l-am întrebat pe ce își întemeiază el spusele. Răspunsul lui nu m-a mulțumit pe măsura așteptărilor.

— Uite ce-i, mi-a zis el, judecînd după numărul de bolnavi și de infectați care există în momentul de față, în săptămîna trecută ar fi trebuit să fie douăzeci de mii în loc de opt mii de morți, dacă molima și-ar fi păstrat virulența mortală de acum cîteva săptămîni. Pentru că pe atunci

oamenii mureau în două-trei zile, în timp ce acum moartea se produce în cel puțin opt-zece zile ; pe atunci dacă se însănătoșea unul din cinci bolnavi, pe cînd acum dacă mor doi din cinci. Ascultă la mine, vei vedea că următorul *Buletin* va marca o descreștere a numărului de morți. Și vei mai vedea mult mai mulți tămăduiți decît înainte. Cu toate că în momentul ăsta încă sînt o puzderie de molipsiți fără să știe și cu toate că zilnic cad o sumedenie la pat, totuși de murit mor mult mai puțini, pentru că boala și-a pierdut din tărie.

Doctorul Heath a adăugat că speră, și că nu-i vorba doar de o simplă speranță, ca molima să fi depășit punctul de criză și să înceapă a se stinge.

Și, într-adevăr, în săptămîna următoare *Buletinul* a arătat o descreștere a numărului de morți cu aproape două mii.

E drept că ciuma încă biciuia cu înverșunare, și că cifra de morți înregistrată în acel *Buletin* se ridica la 6460, iar în cealaltă săptămînă la 5720. Totuși prezicerea prietenului meu se arăta îndreptățită, oamenii se însănătoșeau mai repede și numărul celor ce se loculau era mult mai mare decît înainte.

Și, într-adevăr, dacă n-ar fi fost așa, ce s-ar fi ales de oropsita Londră ? Căci, potrivit spuselor prietenului meu, la acea vreme existau nu mai puțin de șaizeci de mii de oameni molipsiți, din care au murit 20.477, și aproape 40.000 s-au tămăduit. Pe cînd, dacă boala ar fi secerat cu tăria de pînă atunci, probabil că ar fi murit cincizeci de mii, dacă nu și mai mulți, și alți cincizeci de mii ar fi căzut la pat. Căci în acele zile se părea că se va îmbolnăvi întregul popor al Londrei și că nici un suflet nu va scăpa.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, observația prietenului meu începu să se adeverească din ce în ce. Descreșterea numărului de decese se făcea tot mai simțită, iar săptămîna următoare din octombrie a marcat încă o scădere a numărului de morți cu 1849. Ceea ce vrea să spună că cifra

deceselor datorate ciumei era doar de 2 665, pentru ca în săptămîna imediat următoare să mai scadă cu 1 413.

Şi totuşi erau încă o mulţime de bolnavi, ba chiar numărul celor declaraţi bolnavi era mai mare ca de obicei, şi zilnic se îmbolnăveau alţii. Totuşi, aşa cum se vede din cifrele de mai sus, puterea de a omorî a bolii se ostoise.

Dar felul de a fi al oamenilor noştri e foarte nesăbuit. Nu ştiu dac-o fi la fel în toată lumea şi nici nu-i treaba mea să aflu. Dar la noi, aşa după cum la prima spaimă pricinuită de izbucnirea molimei porniseră să se păzească unul de celălalt, să fugă dintr-o casă în alta, şi să se reverse în puhoaie afară din oraş, cu o frică mai mare decît s-ar fi cuvenit, gîndeam eu ; tot aşa acum cînd începură să se răspîndească veştile că boala nu mai era la fel de molipsitoare ca înainte şi că, chiar de se lua, nu mai era atît de ucigătoare şi că o mulţime de bolnavi se însănătoşeau zi de zi ; ei bine, oamenii căpătară dintr-odată atîta curaj, şi deveniră atît de nepăsători faţă de primejdie, încît nu se sinchiseau de ciumă mai mult decît de oricare altă boală obişnuită, ba nici măcar atît. Şi nu numai că se însoţeau fără a sta pe gînduri cu cei care aveau umflături sau buboaie, şi care, deci, erau cît se poate de molipsitori, dar chiar beau şi mîncau împreună cu ei, îi vizitau acasă, ba chiar, după cum mi s-a spus, intrau în încăperile unde unii dintre aceştia zăceau bolnavi.

Mi se părea un lucru cu totul necugetat. Prietenul meu, doctorul Heath îmi spunea — şi spusele lui izvorau din experienţă — că boala era la fel de molipsitoare şi că foarte mulţi oameni continuau să se îmbolnăvească, numai că, adăuga el, nu mai mureau atîţia ca înainte.

Totuşi eu socot că mureau încă destui şi, chiar dacă nu mureau, boala în sine era îngrozitoare, durerile şi gîlmele chinuitoare, iar primejdia unui deznodămînt trist, deşi nu mai era de neînlăturat, nu fusese încă pe deplin exclusă ; toate acestea laolaltă cu tratamentul foarte neplăcut, as-

pectul respingător al bolii şi multe alte necazuri legate de ea ar fi fost de-ajuns să determine pe oricare om sănătos să nu se amestece cu bolnavii, şi să fie lă fel de grijuliu în paza împotriva molipsirii.

Şi mai era ceva care se adăuga la grozăvia bolii : anume cumplitul tratament prin ardere cu substanţe caustice, pe care felcerii le aplicau pe umflături pentru a le face să spargă şi să supureze. Altminteri pericolul morţii ar fi fost de neînlăturat chiar şi în această fază mai blîndă. Pe de altă parte, tortura crîncenă a buboaielor, care, deşi nu-i mai împingea pe oameni în ghearele nebuniei, aşa cum se întîmplase în cazurile de care v-am vorbit, îi supuneau totuşi la chinuri de nedescris. Şi cei care trebuiau să le îndure, deşi acum scăpau cu viaţă, se văitau cît îi ţinea gura, îi blestemau pe cei care le spuseseră că primejdia încetase şi se căiau pentru pripeala şi lipsa de judecată cu care îşi căutaseră singuri necazul.

Dar lipsa de minte a oamenilor nu s-a sfîrşit aici, pentru că suferinţele celor care s-au scuturat cu uşurinţă de orice prudenţă au fost mult mai adînci. Şi, cu toate că mulţi scăpau cu viaţă, mai mureau încă destui. Şi, ca o ultimă urmare neplăcută, a încetinit ritmul de descreştere a numărului de morţi. Căci, din momentul cînd vestea bună a început să se răspîndească prin oraş cu repeziciunea fulgerului, iar oamenii şi-au băgat în cap că primejdia încetase, am descoperit că următoarele două *Buletine săptămînale* nu mai înfăţişau aceeaşi proporţie de descreştere a morţilor ca cel dintîi. Explicaţia acestei constatări o constituie tocmai faptul că oamenii se aruncau singuri în gura lupului, dînd la o parte orice precauţie sau grijă sau fereală. Porneau numai de la încredinţarea că boala n-o să-i atingă sau, chiar dacă or să se molipsească, în nici un caz n-or să moară.

Medicii combăteau din răsputeri această nouă şi nesăbuită stare de spirit a populaţiei, ba s-au publicat chiar şi nişte instrucţiuni care au fost răspîndite pretutindeni în

oraş şi în suburbii, şi prin care li se recomanda oamenilor să continue a fi rezervaţi şi a folosi cea mai mare prudenţă în purtarea lor, chiar dacă molima e în descreştere. Prin aceste instrucţiuni se arăta că lipsa de precauţie poate duce la pericolul unei reveniri a bolii, subliniindu-se că o reîntoarcere poate fi mai fatală şi mai primejdioasă decît fusese întreaga molimă pînă atunci. Se aduceau o sumedenie de argumente şi de explicaţii pentru lămurirea şi dovedirea acestor fapte, dar ar însemna s-o lungesc prea mult dacă vi le-aş mai repeta aici.

Toate acestea erau însă în van ; prima bucurie şi surpriza de a fi văzut cifrele din *Buletinele săptămînale* simţitor descrescute îi ameţiseră în asemenea măsură pe oameni, încît nu se mai lăsau pătrunşi de nici o nouă spaimă şi nu se lăsau convinşi decît de faptul că se terminase cu necazurile şi cu moartea. Şi dacă le vorbeai era ca şi cum ai fi vorbit la pereţi. Îşi deschideau prăvăliile, colindau străzile, îşi vedeau de afacerile lor, stăteau de vorbă cu oricine le ieşea în cale, fie că aveau vreo treabă cu acela sau nu, dar fără să-l întrebe dacă-i sănătos, fără măcar să fie munciţi de cea mai mică temere că s-ar putea molipsi, chiar dacă l-ar fi ştiut atins de boală.

Această pripeală şi lipsă de prudenţă i-a costat viaţa pe mulţi care în tot timpul molimei se închiseseră în case şi se feriseră de alţii, izbutind pînă atunci să se păstreze sănătoşi.

Purtarea aceasta nebunească a mers atît de departe încît, în cele din urmă, pînă şi preoţii au început să le vorbească oamenilor despre nesocotinţa lor şi primejdia în care se puneau. Ceea ce le-a mai strunit puţin entuziasmul şi i-a făcut întrucîtva mai prudenţi. Dar nesăbuinţa a mai avut şi o altă urmare care n-a mai putut fi înfrînată. Căci zvonurile despre darea îndărăt a molimei s-au răspîndit nu numai în oraş ci şi în întreaga ţară, avînd aceeaşi consecinţă. Fugarii atîta osteniseră de a se ţine departe de

Londra şi atîta ardeau de nerăbdare să se întoarcă acasă, încît au năvălit puhoi îndărăt, fără nici o teamă, fără vreo măsură de prevedere, şi au început să cutreiere străzile de parcă n-ar mai fi existat nici un pericol.

Era într-adevăr o plăcută surpriză să-i vezi, căci deşi mureau încă între o mie şi o mie opt sute de oameni pe săptămînă, totuşi în oraş era o însufleţire de parcă nici urmă de boală n-ar fi fost.

Ca o urmare a invaziei, în *Buletinele săptămînale* numărul deceselor a crescut cu patru sute în prima săptămînă din noiembrie. Şi dacă ar fi fost să dau crezare spuselor medicilor, în acea săptămînă s-au îmbolnăvit peste trei mii de oameni, majoritatea acestora făcînd parte dintre noii sosiţi.

Un bărbier din St. Martins le Grand, John Cock pe nume, a fost cea mai grăitoare pildă a acestei situaţii. Adică a reîntoarcerii pripite a londonezilor, de îndată ce molima s-a domolit. Acest John Cock a părăsit oraşul laolaltă cu întreaga sa familie ; şi-a zăvorît casa şi a plecat la ţară, după cum au făcut atîţia alţii. Aflînd el prin luna noiembrie că molima a dat îndărăt şi că acum n-au mai fost decît 905 morţi într-o săptămînă, şi aceştia nu numai de ciumă ci de toate bolile, s-a hotărît să se întoarcă acasă. Gospodăria lui era alcătuită din zece persoane, adică el, soţia lui, cinci copii, două calfe şi o slujnică. Abia dacă se reîntorsese de o săptămînă şi îşi reluase meşteşugul, cînd ciuma a dat iama în familia lui. În cinci zile au murit toţi în afară de o singură persoană. Au murit el, soţia lui, toţi cei cinci copii şi cele două calfe. A rămas în viaţă numai slujnica.

Dar mila Domnului a fost mai mare decît eram noi îndreptăţiţi să nădăjduim. Căci, aşa cum am spus, tăria bolii s-a vlăguit, molima s-a stins şi, pe deasupra a venit iarna, aerul s-a limpezit şi s-a răcit, ba chiar s-a pornit şi un ger usturător. Şi pe măsură ce gerul se înteţea, cei

mai mulţi dintre cei ce căzuseră bolnavi se tămăduiau, iar oraşul îşi redobîndea sănătatea.

E drept că pe cîţiva i-a mai întors boala chiar şi în luna decembrie, iar *Buletinele* au crescut cu o sută de morţi, dar în scurt timp totul s-a potolit şi viaţa a reintrat pe vechiul ei făgaş.

Şi era minunat să vezi cît de însufleţit arăta oraşul. Aşa încît un străin nici n-ar fi putut să-şi dea seama ce ştirbită era populaţia, şi nici casele nu păreau văduvite de cei ce le locuiseră. Nu se vedeau decît foarte puţine case goale sau chiar deloc, pentru că nu era lipsă de chiriaşi.

Aş dori să pot spune că aşa precum oraşul avea o nouă înfăţişare, tot astfel şi oamenii îşi arătau un chip nou. Nu mă îndoiesc că erau mulţi pătrunşi de conştiinţa faptului că scăpaseră cu viaţă şi recunoscători pentru că fuseseră proteguiţi în toiul unei asemenea primejdii. Ar fi lipsit de inimă să judeci altminteri cînd e vorba de un oraş cu populaţia Londrei, sau un oraş ai cărui locuitori se arătaseră atît de cucernici la vremea molimei. Dar dacă sentimente de acest fel se făceau simţite în unele familii sau la unii indivizi răzleţi, trebuie spus că, în general, felul de a fi al oamenilor era aidoma ca înainte, şi deosebirile nu se prea făceau observate.

Ba unii ziceau chiar că lucrurile se înrăutăţiseră, şi că moravurile poporului decăzuseră şi mai rău. Anume că oamenii, înăspriţi de primejdia prin care trecuseră, asemenea marinarilor scăpaţi dintr-o furtună, deveniseră mai răi şi mai nătîngi, mai îndrăzneţi şi mai căliţi în vicii şi în imoralitate decît fuseseră înainte.

Ar trebui scrisă o lungă cronică dacă ar fi să redăm în amănunţime acea perioadă de refacere treptată a oraşului şi de revenire a vieţii pe vechile făgaşe.

Acum, alte părţi din Anglia erau la fel de violent atacate de ciumă precum fusese Londra înainte. Oraşele

Norwich, Peterborough, Lincoln, Colchester[1] și altele erau năpădite de molimă, iar autoritățile londoneze au început să stabilească legi privitoare la purtarea și legăturile noastre cu acele orașe. Ce-i drept nu le puteau interzice locuitorilor lor să vină la Londra, pentru că oricum nu i-am fi putut recunoaște, așa încît, după multe consfătuiri, primarul și Consiliul Orășenesc au fost nevoiți să renunțe la această soluție.

Tot ce-au putut face a fost să-i avizeze și să-i avertizeze pe localnici să nu primească în casele lor și să nu aibă de-a face cu oameni despre care știau că vin din acele anume orașe infectate.

Dar vorbele lor se pierdeau în vînt, pentru că locuitorii Londrei se considerau acum atît de scutiți de primejdia ciumei, încît nu se mai sinchiseau de nici un fel de avertisment. Păreau să fie încredințați că aerul se însănătoșise, ca și cum aerul, asemenea omului care avusese odată vărsat de vînt, nu se mai putea infecta din nou. Această convingere venea în sprijinul ideii că boala plutește în văzduh, și că molipsirea nu se producea deci de la bolnav la sănătos. Trăsnaia asta a avut atîta înrîurire asupra oamenilor, încît nu pregetau să se amestece laolaltă, bolnavi și sănătoși. Nici măcar mahomedanii care, stăpîniți fiind de principiul predestinării nu pun nici un temei pe ideea primejdiei de molipsire, lăsîndu-se în voia soartei, nici măcar ei, spuneam, n-ar putea fi mai îndărătnici decît s-au dovedit pe atunci locuitorii Londrei. Cei care erau zdraveni și sănătoși și se întorseseră în oraș venind de la aer curat, cum se obișnuia să se spună, nu șovăiau nici o clipă să intre în casele, ba chiar în odăile, ba chiar în paturile celor bolnavi de ciumă și încă nevindecați.

[1] Dintre orașele de provincie menționate de Defoe, Colchester și Norwich au fost cele mai afectate. În special orașul Colchester a fost infectat un lung răstimp care a ținut din vara anului 1665 pînă în iarna lui 1666.

Unii au plătit într-adevăr cu prețul vieții pentru cutezanța lor. Foarte mulți au căzut bolnavi, iar medicii au avut de furcă mai mult ca oricînd, cu singura deosebire că numărul pacienților care se însănătoșeau pînă la urmă era mult mai mare decît înainte. Ce-i drept, se tămăduiau aproape toți, dar se îmbolnăveau mult mai mulți acum, cînd numărul de morți nu depășea o mie sau o mie două sute pe săptămînă, decît pe vremea cînd mureau cinci-șase mii săptămînal.

Iată cît de nesocotiți erau pe atunci oamenii în importantele chestiuni de sănătate și de molipsire. Și cît de potrivnici în a urma povețele celor care le voiau binele.

Cînd s-au reîntors în oraș refugiații, li se părea foarte ciudat faptul că, interesîndu-se și întrebînd de prietenii lor, descopereau că unele familii fuseseră cu totul rase de pe fața pămîntului, de parcă nici n-ar fi existat vreodată. Și nici nu se găsea cineva care să reclame sau să aibă dreptul de a moșteni puținul ce rămăsese de pe urma lor. În asemenea cazuri, tot ce se mai putuse găsi fusese, într-un fel sau altul, înstrăinat sau furat.

Se spunea că bunurile rămase fără stăpîn reveneau în chip firesc regelui, care era moștenitorul universal, și am auzit — sperînd să fie măcar în parte adevărat — că regele acorda primarului și Consiliului Orășenesc asemenea posesiuni rămase de izbeliște, pentru a fi folosite în beneficiul celor lipsiți de mijloace, al căror număr era foarte mare. Căci, trebuie arătat că, deși în timpul violenței aprige a molimei cazurile deznădăjduite și prilejurile de caritate fuseseră mult mai numeroase, totuși sărăcia era mai cruntă acum cînd boala se domolise, pentru că toate canalele filantropiei publice secaseră. Oamenii știau că marea primejdie trecuse, așadar își legaseră din nou băierile pungilor. Și totuși cazurile individuale erau încă nespus de impresionante și nevoile celor săraci foarte apăsătoare.

Deşi se putea spune că sănătatea se reînscăunase în oraş, totuşi negoţul cu străinătatea încă nu începuse să miște şi avea să mai treacă multă vreme pînă cînd străinii să primească din nou vasele noastre în porturile lor.

Cît despre olandezi, aşa cum am mai arătat, neînţelegerile dintre ei şi Curtea noastră duseseră cu un an în urmă la izbucnirea unui război. Aşadar, din această parte, negoţul nostru fusese cu desăvîrşire întrerupt.

Dar şi Spania, Portugalia, Italia, precum şi Hamburgul ca şi toate porturile baltice s-au ferit multă vreme de noi şi a trebuit să treacă luni şi luni pînă cînd negoţul să fie reluat.

Dat fiind că molima răpusese asemenea mulţimi, după cum s-a arătat, numeroase, dacă nu chiar toate parohiile, au fost nevoite să amenajeze cimitire noi, pe lîngă cel din Bunhill-Fields despre care am mai pomenit. Multe dintre aceste cimitire au continuat să rămînă în funcţiune şi să fie folosite pînă în ziua de azi. Altele însă au fost părăsite, ba chiar, fapt despre care, mărturisesc, nu pot vorbi decît cu oarecare îngîndurare, au fost refolosite în alte scopuri, sau prefăcute în terenuri de construcţie, trupurile celor morţi fiind astfel tulburate, răsturnate, dezgropate, unele chiar înainte de să fi pierit carnea de pe oase, şi apoi mutate în alte locuri, asemenea unor mormane de gunoaie sau de vechituri.

Am avut şi eu cunoştinţă despre soarta unora dintre aceste noi cimitire, după cum urmează :

1. O bucată de teren din spatele străzii Goswel, lîngă Mount-Mill, care era o rămăşiţă a vechilor linii de întărituri sau fortificaţii ale oraşului. Aci fuseseră îngropaţi, claie peste grămadă, morţi din parohiile Aldersgate, Clarkenwell şi chiar din City. Ei bine, din cîte ştiu, această bucată de pămînt a fost prefăcută după molimă într-o grădină de ierburi medicinale, iar mai tîrziu folosită ca teren de construcţie.

2. O altă bucată de pămînt dincolo de Black Ditch, cum i se spunea pe atunci, la capătul aleii Holloway, în parohia Shoreditch, a fost prefăcută în maidan de porci, sau folosită în alte scopuri domestice, dar scoasă cu totul din funcție ca cimitir.

3. Capătul de sus al aleii Hand în strada Bishopsgate, care era pe atunci o pajiște verde, folosită ca loc de îngropăciune în deosebi de parohia Bishopsgate, cu toate că și multe căruțe din City, mai ales din parohia St. All-hallows on the Wall, își vărsau morții acolo.

Nu pot vorbi despre acest loc decît cu multă părere de rău. Îmi aduc aminte că, la doi sau trei ani după încetarea molimei, terenul a intrat în stăpînirea lui Sir Robert Clayton [1]. Se spunea, dar nu știu cu cît adevăr, că pămîntul intrase în posesiunea regelui, din lipsă de moștenitori, pentru că toți cei care ar fi putut reclama vreun drept asupra lui fuseseră răpuși de ciumă, și că Sir Robert Clayton dobîndise de la regele Charles II dreptul de a-l administra.

Oricum o fi ajuns în stăpînirea lui, sigur este că pămîntul a fost închiriat pentru construcții, sau că a fost folosit astfel chiar din hotărîrea lui Sir Clayton.

Prima casă ridicată aci a fost o clădire mare, frumoasă, încă și azi în picioare, cu fața spre strada sau drumul numit Hand-Alley, care, deși i se spune „alee", e o stradă în toată regula.

Celelalte clădiri ridicate în același șir, avînd în capătul de nord locuința de care am vorbit mai sus, sînt zidite toate pe pămîntul în care au fost îngropați atîția și atîția morți, iar cînd terenul a fost săpat pentru temelii, scheletele au fost dezgropate și unele dintre ele se vedeau atît de bine, încît puteai deosebi țestele femeilor după părul lung, iar la unele schelete carnea nu se desprinsese încă

[1] *Sir Robert Clayton* (1629—1707), negustor bogat și politician, fost primar și membru în Parlament, crunt adversar al conservatorilor. Apare ca personaj în romanul lui Defoe, *Roxana*.

de pe oase. Drept care oamenii au început să protesteze, unii zicînd că ar exista primejdia redeşteptării bolii.

Şi atunci, pe măsură ce ieşeau la iveală schelete şi cadavre, acestea erau transportate la repezeală în alt colţ al aceluiaşi teren şi aruncate talmeş-balmeş într-o groapă adîncă, săpată special în acest scop, care poate fi recunoscută şi azi prin faptul că e singurul petec de pămînt pe care nu s-a clădit, slujind ca pasaj spre o altă casă de la capătul de sus din Rose Alley, peste drum de sala de întruniri care s-a construit acolo mulţi ani mai tîrziu. Iar în partea de pasaj îngrădită, care alcătuieşte un mic scuar, zac îngropate osemintele şi rămăşiţele a aproape două mii de cadavre transportate de căruţele cu morţi în acel an de groază.

4. Pe lîngă acestea, mai exista un cimitir în Moorfields, la intrarea în strada care poartă acum numele de Old Bethlem şi care a fost mult lărgită de atunci.

N.B. Autorul acestui *Jurnal* e îngropat în acest cimitir, potrivit dorinţei sale, sora sa fiind înmormîntată în acelaşi loc cu cîţiva ani înainte.

5. Parohia Stepney, întinzîndu-se dinspre partea de est a Londrei către nord, chiar pînă la marginea cimitirului Shoreditch, dispunea de o bucată de teren, pentru îngroparea morţilor săi, chiar în vecinătatea suszisului cimitir. Aceasta, bănuiesc, a fost integrată de-atunci încoace în suprafaţa cimitirului Shoreditch. În afară de acesta, parohia mai deţinea încă alte două locuri de îngropăciune : unul în Spittlefields, pe care s-a clădit mai tîrziu o capelă sau un tabernacol, la îndemîna acestei mari parohii, şi un altul în Petticoat-lane.

În acea vreme, parohia Stepney folosea nu mai puţin de alte cinci cimitire. Unul dintre ele se afla în locul unde se înalţă astăzi biserica parohială St. Paul's Shadwel, iar altul pe locul de azi al bisericii parohiale St. John la Wapping. Pe atunci, acestea două nu erau parohii de sine stătătoare, ci aparţineau de Stepney.

Aş mai putea vorbi de multe alte cimitire, dar cum cele de mai sus mi-au fost mai cunoscute, mi-am amintit de ele în împrejurarea de faţă. În general, se poate observa că la acea vreme de grea năpastă, londonezii au fost siliţi să deschidă noi cimitire în cele mai multe dintre parohiile mărginaşe, pentru a putea îngropa extraordinarul număr de victime care au murit într-un răstimp atît de scurt.

Dar pentru ce nu a existat grija de a se feri locurile de îngropăciune de folosinţa lor în alte scopuri, astfel încît odihna morţilor să nu fie tulburată, n-aş putea să vă spun. Tot ce pot face este să vă mărturisesc că mi se pare un lucru nedrept. Dar cine poartă vina, nu ştiu.

Ar fi trebuit să menţionez că şi secta quakerilor avea pe atunci un cimitir numai al lor, şi care este încă în funcţiune. Aveau de asemenea şi o căruţă specială, care transporta morţii lor. Iar faimosul Solomon Eagle, despre care v-am mai pomenit, cel care spunea că ciuma e o osîndă a cerului şi care alerga despuiat pe străzi strigînd oamenilor că mînia Domnului a pogorît asupră-le, pedepsindu-i pentru păcatele lor, tocmai el şi-a pierdut nevasta chiar a doua zi după izbucnirea molimei. A fost una dintre primele victime transportate de căruţa cu morţi a quakerilor, în noul lor cimitir.

Aş fi putut împăna acest Jurnal al meu cu mult mai multe lucruri interesante care s-au petrecut la vremea molimei şi, mai cu seamă, cu legăturile care au avut loc între primar şi Curtea refugiată la Oxford, aşa cum am mai arătat, vorbindu-vă despre directivele care se primeau din cînd în cînd din partea cîrmuirii, cu privire la măsurile ce trebuiau luate în acea situaţie atît de critică.

Dar adevărul este că Curtea se sinchisea atît de puţin de nenorocirile noastre, iar acest puţin pe care-l făcea era atît de lipsit de însemnătate, încît nu văd de ce mi-aş mai bate gura de pomană. Singurele fapte vrednice a fi pomenite sînt fixarea unei zile de post în fiecare lună şi trimi-

terea ajutoarelor regale pentru sprijinul celor nevoiași. Dar despre amîndouă aceste lucruri am mai vorbit.

Cu aspră dojană erau priviți acei medici ce-și părăsiseră bolnavii în timpul molimei și care acum se reîntorceau în oraș. Nimeni nu voia să le mai ceară ajutorul. Li se spunea dezertori și adeseori vedeai lipite pe ușile lor fîșii de hîrtie pe care scria : „Aici se găsește un doctor de închiriat !" Așa încît mulți dintre acești medici au fost nevoiți o bună bucată de vreme să stea cu mîinile în sîn, sau să-și schimbe locuințele și să se mute în locuri noi, printre oameni care nu-i cunoșteau.

La fel s-a întîmplat și cu clericii care fugiseră din oraș. Se făcuseră de ocară în ochii lumii și oamenii scriau poezioare și cuvinte usturătoare la adresa lor, lipind pe ușile bisericilor afișe cu inscripțiile : „Amvon de închiriat", sau, uneori, „Amvon de vînzare", ceea ce era și mai rău.

Una dintre nefericirile noastre, și nu cea mai neînsemnată dintre ele, a constat în faptul că odată cu stingerea molimei nu s-a stins și acel spirit de sfadă și vrăjmășie, defăimare și vrajbă care tulburase și înainte pacea lăuntrică a națiunii noastre. Se spunea despre acestea toate că ar fi rămășițele vechilor certuri care aduseseră în ultima vreme vărsări de sînge și atîta neliniște. Dar cum ultimul *Act de scutire de pedeapsă* [1] păruse să ducă la adormirea vrăjmășiei în sine, guvernămîntul ceruse întregii națiuni să restatornicească pacea între familii și între persoane.

Asemenea pace nu putea însă fi dobîndită. Mai cu seamă după domolirea molimei la Londra ; cu toate că oricine ar fi văzut împrejurările cărora oamenii au trebuit să le facă față și felul în care s-au înțeles și s-au mîngîiat unul pe altul la restriște, ar fi crezut că pe viitor avea să-i

[1] Emis la 29 august 1660, documentul prevedea iertarea de pedeapsă, cu unele excepții, a celor ce se răzvrătiseră împotriva Coroanei.

unească spiritul carităţii şi că nu se vor mai ciondăni unul cu altul. Da, oricine i-ar fi văzut pe atunci, ar fi gîndit că, în cele din urmă, oamenii se vor uni într-un spirit nou.

Dar, aşa cum am mai spus, nu s-a putut ajunge la asemenea biruinţă. Certurile au rămas, biserica anglicană fiind incompatibilă cu presbiterienii.

De îndată ce primejdia ciumei a fost înlăturată, clericii dizidenţi care se urcaseră la amvoanele părăsite de slujitorii lor de drept, au trebuit să se retragă, cea ce era de aşteptat. Dar nimeni n-ar fi crezut că cei care îi acceptaseră să le ţină locul cît au fost bolnavi, de îndată ce se vor însănătoşi se vor năpusti asupră-le, şi-i vor hărţui cu legile lor penale [1] şi-i vor prigoni. Chiar şi noi, cei care ţineam de biserica anglicană, am socotit că era o purtare extrem de aspră şi nu puteam fi de acord cu ea sub nici un chip.

Dar aşa a vrut cîrmuirea, astfel încît nu aveam voie să crîcnim. Tot ce puteam spune era doar că nu noi purtam vina şi deci nu puteam răspunde de ceea ce se întîmpla.

Pe de altă parte, însă, nu puteam fi de acord nici cu dizidenţii care le imputau preoţilor anglicani că plecaseră, dezertînd de la misiunea lor şi părăsindu-i pe oamenii aflaţi în primejdie, tocmai cînd aceştia ar fi avut nevoie de mai multă mîngîiere, şi aşa mai departe. Nu puteam fi de acord, zic, pentru că nu toţi oamenii sînt însufleţiţi de aceeaşi credinţă şi de acelaşi curaj, iar *Scriptura* ne învaţă să-i judecăm cu milă şi bunătate.

Ciuma este un vrăjmaş cumplit, înarmat cu spaime şi grozăvii cărora nu orice om e îndeajuns de călit să le reziste sau îndeajuns de pregătit să li se împotrivească.

E clar că mulţi dintre preoţii care dispuneau de mijloace au bătut în retragere şi au fugit punîndu-şi pielea în

[1] *Codul Clarendon, Actul corporaţiilor* şi alte legi menite să impună restricţii sau să ducă la abolirea oricărei încercări de nonconformism religios.

siguranță. Dar e la fel de adevărat că mulți alții au rămas locului, sau au căzut pradă bolii, părăsindu-și din această pricină misiunea.

Și tot la fel de adevărat e și faptul că unii dintre clericii dizidenți le-au preluat locul, iar curajul lor este vrednic de laudă și de înaltă prețuire. Dar aceștia n-au fost chiar atît de numeroși. Nu s-ar putea afirma că dizidenții au rămas cu toții locului și că nici unul nu s-a refugiat la țară, după cum nu s-ar putea spune că preoții bisericii oficiale au plecat cu toții dînd bir cu fugiții. Și chiar dintre cei care au plecat, foarte mulți și-au găsit mai întîi înlocuitori, preoți care să-i substituie, oficiind slujbele în locul lor, și vizitîndu-i pe bolnavi, atît cît era cu putință.

Așa încît, dacă privim lucrurile în mare, trebuie să fim îngăduitori cu ambele părți, mai ales dacă ținem seama că un an ca acest 1665 n-a avut pereche în întreaga noastră istorie. Și nu întotdeauna numai înaltul curaj îi face pe oameni să supraviețuiască unei atari calamități.

Poate că n-ar fi trebuit să spun așa ceva ci mai curînd să amintesc aici doar de curajul și osîrdia preoților de ambele crezuri, care nu și-au precupețit viața pentru a fi de folos bieților oameni aflați la grea încercare. Despre aceasta ar fi trebuit să vorbesc și nu de faptul că, de amîndouă părțile, au fost și exemple de dezertare de la datorie. Dar zîzaniile dintre ai noștri m-au silit să arăt contrariul.

Unii dintre cei care rămăseseră locului, nu numai că se împăunau prea mult cu faptul ăsta, dar îi defăimau cît puteau pe cei ce plecaseră, învinuindu-i de lașitate, de părăsirea turmelor lor, de faptul că fuseseră năimiți de bogătași și altele asemenea.

Fac apel la mila și înțelegerea oamenilor de inimă, rugîndu-i să încerce a privi îndărăt și a cugeta cu gravitate la spaimele ce-au bîntuit acele zile. Și oricine va face acest lucru își va da seama că era nevoie de mult mai mult decît obișnuita tărie omenească pentru a le putea înfrunta. Îți cerea alt fel de curaj decît cel de care ai nevoie pen-

tru a te așeza în fruntea unei oști și a lua cu asalt un batalion de călăreți pe cîmpul de luptă. Însemna pur și simplu să iei cu asalt moartea încălecată pe calul ei livid.

A fi rămas locului însemnase într-adevăr a fi ales moartea, și nimic mai puțin, mai ales după cum se înfățișaseră lucrurile la sfîrșitul lui august și începutul lui septembrie și după cum făgăduiau să continue. Căci, îndrăznesc să spun, nimeni nu s-ar fi așteptat ca molima să ia o asemenea întorsătură bruscă și numărul morților să scadă dintr-odată cu 2000 într-o săptămînă, cînd, după cum se știa, atîta amar de lume căzuse la pat. În această perioadă au plecat foarte mulți dintre cei care stătuseră pînă atunci în Londra.

Și apoi, dacă pe unii i-a înzestrat Domnul cu mai multă tărie decît pe alții, era oare firesc ca aceștia să se împăuneze cu faptul că ei îndurașeră greul, și să-i țină de rău pe cei care nu se puteau lăuda cu același dar de a răbda ? Nu ar fi trebuit mai curînd să dea dovadă de umilință și recunoștință pentru că fuseseră de mult mai mare folos decît alți semeni ai lor ?

Gîndesc că trebuie să cinstim amintirea unor asemenea oameni printre care s-au numărat clerici și medici, felceri, spițeri, judecători și slujbași de toate felurile, toți oameni de mare folos, care și-au primejduit viața pentru împlinirea datoriei, așa cum au făcut cei mai mulți dintre cei care au rămas locului pînă-n ultimul moment. Și numeroși dintre ei nu numai că și-au primejduit viața dar au și pierdut-o.

La un moment dat am făcut o listă a acestora, vreau să spun o listă pe slujbe și profesiuni a acelor care au murit în acest chip, adică pe altarul datoriei. Dar un ins particular ca mine, nu are putința să urmărească toate amănuntele cu acuratețe. Îmi amintesc că am notat șaisprezece preoți, doi membri ai Consiliului Orășenesc, cinci medici, treisprezece felceri, toți aceștia numai în City și în Liberties, și numai înainte de începutul lunii septembrie.

Dar cum momentul de mare criză al molimei s-a dezlănțuit abia după aceea, desigur că lista e departe de a fi completă. Cît despre gradele mai de jos, cred că au murit vreo patruzeci și șase de polițai și sergenți, numai în parohiile Stepney și White-Chappel.

Oricum, n-aș fi putut să-mi continui lista, căci în septembrie, cînd boala s-a năpustit asupră-ne ca turbată, n-a mai fost cu putință să ții vreo socoteală. Morții nu mai puteau fi numărați cu unitățile, ci cu grămezile și erau îngropați tot cu grămezile, adică fără număr. Se scotea cîte un *Buletin săptămînal* în care erau înregistrați șapte sau opt mii de morți, sau cît le venea la îndemînă. Dar dacă ar fi să dau crezare unor oameni care circulau mai mult și erau mai obișnuiți decît mine cu asemenea chestiuni, deși și eu colindam destul pentru un om care nu avea mai multe treburi decît aveam eu, ei bine, dacă ar fi să le dau crezare, în prima parte a lunii septembrie au murit nu mai puțin de douăzeci de mii de persoane pe săptămînă.

Cu toate că unii întăresc adevărul acestor spuse, eu unul prefer să iau în seamă cifrele oficiale. Șapte și opt mii de morți pe săptămînă e îndeajuns ca să dovedească cele ce v-am istorisit despre grozăvia acelor vremi. Și cred că e mai satisfăcător pentru mine, cel ce scriu aceste rînduri, ca și pentru dumneavoastră, cei care le citiți, să pot spune că v-am înfățișat totul în chip cumpănit, mai curînd păstrînd măsura decît depășind-o.

Așa deci, toate acestea fiind zise, aș fi dorit ca atunci cînd am fost sloboziți de năpastă purtarea noastră să se fi deosebit prin caritate și bunătate, în amintirea nenorocirii prin care trecusem, și nu prin îngîmfarea pentru cutezanța noastră de a fi rămas locului, de parcă toți cei care au fugit în fața mîniei Domnului nu erau decît niște lași, sau de parcă cei care au rămas locului nu-și datorau în bună parte curajul unei simple ignoranțe. Sau de parcă a disprețui mînia Domnului nu înseamnă mai curînd un soi de disperare criminală decît un adevărat curaj.

Nu pot decît să amintesc iar şi iar că slujbaşii civili, ca de pildă poliţaii, sergenţii, oamenii primarului şi ai ajutorilor de primar, ca şi slujbaşii parohiali, toţi aceştia a căror misiune era să aibă grijă de populaţia nevoiaşă, şi-au împlinit datoria cu mult curaj, chiar cu mai mult curaj decît alţii, pentru că munca lor era legată de mari riscuri, şi se ducea numai în rîndurile celor săraci, care erau mai expuşi primejdiei de a se infecta şi, odată infectaţi, se găseau în cea mai jalnică stare. Mai trebuie adăugat că un mare număr dintre aceşti slujbaşi au murit, şi nici că s-ar fi putut să se întîmple altminteri.

N-am vorbit încă deloc despre doctoriile sau amestecurile pe care le foloseam în mod obişnuit în acele cumplite zile, ori de cîte ori ieşeam în stradă, aşa cum făceam eu.

Despre multe dintre acestea am pomenit cînd v-am înfăţişat cărţile şi reţetele vracilor şi doftorilor noştri şarlatani, de care m-am ocupat destul. Trebuie însă să arăt că Colegiul Medical publica zilnic mai multe reţete care se dovediseră folositoare în procesul practicii de zi cu zi. Dar cum acestea au fost tipărite, nu mai are rost să le repet.

Dar nu mă pot împiedica să vă istorisesc ce i s-a întîmplat unuia dintre vraci. Făcuse omul mare vîlvă în jurul unui neîntrecut leac de pază împotriva ciumei, pe care oricine l-ar fi folosit nu s-ar mai fi molipsit niciodată şi n-ar fi fost nici măcar supus primejdiei de infectare. Şi vraciul acesta care, e de presupus, nu ieşea niciodată în oraş fără să folosească faimosul său leac, s-a îmbolnăvit de ciumă şi după două sau trei zile şi-a dat duhul.

Eu nu mă număr printre cei ce urăsc sau disprețuiesc medicina. Dimpotrivă, am pomenit în numeroase rînduri despre respectul cu care urmam sfaturile prietenului meu, doctorul Heath. Cu toate acestea, trebuie să recunosc că nu făceam mare lucru ca să mă feresc de boală, ba chiar aproape nimic, cu excepţia faptului că purtam asupră-mi un amestec de săruri puternic mirositoare, pentru cazul

în care vreo duhoare nesănătoasă mi-ar fi izbit nările, sau aș fi trecut pe lîngă un loc de îngropăciune sau pe lîngă vreun mort.

Și nici nu-mi mențineam starea de spirit veșnic aținată și înfierbîntată cu întăritoare, vin și alte băuturi, după cum făceau unii. Ba chiar, un medic foarte cunoscător [1] s-a deprins atît de mult cu alcoolul, încît nu s-a mai putut dezvăța de el cînd molima a încetat și a căzut în darul beției pe viață.

Îmi amintesc că prietenul meu medicul îmi povestise că există un anume număr de droguri și leacuri dovedite a fi bune și folositoare în caz de molipsire. Și din acestea, sau cu acestea, medicii puteau prepara o infinită felurime de doctorii, așa cum cei care cîntă din clopoței pot scoate sute de melodii diferite doar din ordinea și din felul cum ating aceiași șase clopoței.

Și toate aceste felurite amestecuri erau într-adevăr foarte bune.

— Așadar, îmi spunea prietenul meu, nu-i de mirare că în calamitatea de acum se oferă o puzderie de doctorii și că aproape fiecare medic prescrie sau prepară alt amestec, după cum îl duce pe el capul sau experiența. Dar, dac-ar fi să cercetăm toate doctoriile prescrise de toți medicii din Londra, am descoperi că fiecare dintre ele are aceleași componente, doar în proporții și amestecuri felurite, după cum îl taie capul pe fiecare medic.

Drept care, adăuga amicul meu, oricine dintre noi, dacă ar ține seama de propria lui constituție, de felul de viață, și de împrejurările în care s-a molipsit, și-ar putea prepara singur doctoriile din drogurile și amestecurile obișnuite.

Numai că, urma el, unii recomandă unul dintre droguri ca fiind cel mai tare, iar alții, altul. De pildă, unii

[1] Medicul cunoscător care se trata cu vin și a rămas alcoolic este, probabil, Dr. Nathaniel Hodges care, în *Loimologia* descrie virtuțile alcoolului ca antidot.

medici socotesc că *Pill. Ruff* [1] care se mai numeşte şi hapul antipestilenţial este medicamentul suveran. Alţii, în schimb, zic că melasa veneţiană[2] este suficientă în sine ca să te facă să reziști molimei. Părerea mea, zicea el, e că acest din urmă leac e bine de luat înainte, ca să preîntîmpini infecţia, şi celălalt, ca să scapi de ea. Potrivit cu această părere, am luat şi eu de cîteva ori melasă veneţiană, care m-a făcut să năduşesc din plin, şi după aceea m-am socotit călit împotriva infecţiei, atît cît te poate căli o doctorie.

Cît despre vracii şi şarlatanii de care roia oraşul, nici că s-a mai auzit vreo vorbă. Mare mi-a fost mirarea cînd am văzut, aşa cum am mai spus, că timp de doi ani de la încetarea molimei nimeni nu a mai dat ochi cu ei sau n-a mai auzit vorbindu-se de ei.

Unii îşi închipuiau că fuseseră toţi pînă la unul doboriţi de ciumă, ba chiar vedeau în aceasta o răzbunare cerească pentru că, din poftă de cîştig, îi înşelaseră pe bieţii oameni, împingîndu-i la groapă. Dar eu nu pot merge atît de departe. E sigur că au murit mulţi dintre ei — de unii aflasem şi eu. Mă îndoiesc însă că ar fi fost cu toţii măturaţi de pe faţa pămîntului. Cred, mai curînd, că mulţi au plecat la ţară şi şi-au încercat şi pe acolo leacurile pe sărmanii încrezători, care voiau să se păzească de molimă înainte de a se fi ivit printre ei.

- Sigur este însă că foarte multă vreme nu a mai apărut picior de vraci în Londra sau în împrejurimile ei.

Erau însă numeroşi doctori care tipăreau foi cu reţete preparate de ei pentru curăţirea trupului — cum îi spuneau ei — după ciumă, reţete foarte folositoare, ziceau, mai cu seamă pentru cei care fuseseră bolnavi şi se tămăduiseră.

---

[1] *Pilulae Rufi*, un compus din aloe şi smirnă.

[2] Numită şi „Melasa lui Andromac", un compus din 65 de ingrediente, printre care şi venin de viperă. Se spune că ar fi fost preparată prima oară de Andromac, medicul lui Nero.

Dar după părerea mea, și cred că și a celor mai străluciți medici ai vremii, ciuma în sine era un mijloc îndeajuns de puternic de curățire a organismului. Și cei care trecuseră prin ea și scăpaseră, nu mai aveau nevoie de alt medicament care să le cureţe trupul. Durerile aprige, umflăturile care erau aduse la punctul de spargere și apoi ținute deschise de către medici, îi purificaseră îndeajuns. Și în felul acesta erau îndepărtate și alte boli sau pricini de boală.

Cum aceasta era părerea oficială a medicilor, vracii și șarlatanii n-ar mai fi avut cum să cîștige o pîine.

Au mai fost cîteva mici spaime, care s-au stîrnit după potolirea molimei. Nu știu dacă, într-adevăr, așa cum spun unii, zvonurile au urmărit să sperie lumea și să tulbure ordinea ; dar din cînd în cînd ni se spunea că ciuma avea să se reîntoarcă în scurt timp.

Și faimosul Solomon Eagle, quakerul despuiat, despre care am mai vorbit, proorocea în fiece zi noi și noi nenorociri. Mai existau și alții care spuneau că Londra nu fusese încă îndeajuns de pedepsită și că ne așteptau încă lovituri și mai grele și mai dureroase.

Dacă toți acești prooroci s-ar fi oprit aici, sau dacă ar fi intrat în amănunte și ne-ar fi spus că în anul următor orașul avea să fie mistuit de foc, atunci într-adevăr, cînd a venit marele pîrjol, nimeni nu ne-ar fi putut învinui că am plecat urechea cu respect la prevestirile lor. Și poate că am fi căzut pe gînduri și am fi cercetat mai în adîncime tîlcul spuselor lor și acest dar al prezicerii. Dar cum ei nu prooroceau decît o reîntoarcere a ciumei, nimeni nu s-a mai ostenit să le dea ascultare.

Și totuși, aceste zvonuri atît de dese ne mențineau într-o permanentă stare de îngrijorare, și dacă cineva murea subit, sau dacă se mărea numărul cazurilor de tifos, intram cu toții în alarmă. Nu mai spun ce era cînd creștea numărul cazurilor de ciumă, căci pînă la sfîrșitul anului s-au menținut întruna două-trei sute de cazuri de ciumă.

Şi, aşa cum am spus, la fiecare creştere a acestora ne apuca groaza.

Cei care îşi amintesc de Londra dinainte de foc, trebuie să ştie că locul pe care-l numim astăzi Newgate-Market nu exista. Dar pe la mijlocul străzii care se cheamă azi Strada Băşicii Umflate şi care-şi trage numele de la măcelarii ce obişnuiau să taie oile şi să le pregătească în acel loc (şi care aveau, pare-se, obiceiul să umfle carnea, suflînd cu o ţeavă în ea, pentru a o face să pară mai groasă şi mai grasă, înşelătorie pentru care au fost pedepsiţi de primar), deci de pe la mijlocul acestei străzi, pînă spre Newgate, se întindeau două şiruri lungi de abatoare, unde se vindea carne.

În aceste abatoare s-au prăbuşit într-o zi moarte două persoane, în timp ce cumpărau carne, ceea ce a dat naştere unui zvon că toată carnea ar fi infectată, zvon care a înspăimîntat lumea şi a stricat în întregime piaţa pentru vreo două-trei zile. Ca după aceea să se constate că zvonul fusese cu desăvîrşire mincinos.

Dar cînd frica pune stăpînire pe cuget, nimeni nu mai poate răspunde de ceea ce se întîmplă.

În orice caz, a fost voia Domnului ca vremea iernatică să continue, prilejuind astfel reînsănătoşirea oraşului, iar în luna februarie a anului următor molima a încetat cu totul [1], aşa încît nici noi nu ne mai lăsam cu uşurinţă speriaţi.

Mai exista o chestiune dezbătută de specialişti şi care la început i-a cam nedumerit pe oameni şi anume : cum să dezinfectezi casele şi lucrurile celor care au fost bolnavi de ciumă ? Cum să faci iarăşi bune de locuit casele părăsite şi rămase pustii în tot timpul molimei ?

[1] În realitate, morţile datorate ciumei au continuat. De la 30 ianuarie la 27 februarie 1666, *Buletinele săptămînale* înregistrează 222 decesuri în urma ciumei.

Medicii prescriau tot felul de arome şi amestecuri de un fel şi de altul. Iar cei care le ascultau poveţele intrau la cheltuieli grele şi, după părerea mea, zădarnice. În timp ce săracii care nu făceau decît să ţină ferestrele deschise zi şi noapte şi să ardă sulf, smoală şi praf de puşcă prin încăperi, ajungeau la aceleaşi rezultate. Ba acei dintre refugiaţi care s-au dovedit mai nerăbdători şi care, aşa cum am arătat, s-au înapoiat în oraş în pripă, înfruntînd toate riscurile, n-au pregetat să intre în case şi în posesia bunurilor lor aşa cum erau, fără să facă aproape nimic.

În general însă, oamenii grijulii şi chibzuiţi au luat cîteva măsuri de aerisire şi afumare a caselor şi au ars mirodenii, tămîie, răşină şi sulf în încăperile bine închise, după care au deschis ferestrele şi au lăsat ca aerul să absoarbă toate miresmele printr-o ultimă ardere de praf de puşcă.

Alţii au aprins focuri mari care au ars cîteva zile şi cîteva nopţi în şir.

Tot încercînd să afume, vreo doi trei şi-au dat foc la case şi le-au afumat atît de temeinic încît au ars pînă-n temelii. Asemenea cazuri au fost în Ratcliff, în Holborn şi în Westminster. Au mai luat foc şi vreo alte două-trei case, dar din fericire incendiul a fost stins la timp. Iar slujnica unui cetăţean, din Thames Street cred, a dus atît de mult praf de puşcă în casa stăpînului ei, ca să distrugă orice urmă de infecţie, şi a mînuit cu atîta nepricepere explozibilul, încît a făcut să sară în aer o parte din acoperişul casei.

Dar încă nu venise momentul ca oraşul să fie purificat prin foc, deşi nici prea departe nu era. Căci nouă luni mai tîrziu, aveam să-l văd prefăcut în scrum.

Şi cîţiva dintre filozofii noştri de doi bani, au pretins că abia atunci a fost nimicită ultima sămînţă a ciumei,

şi nu mai înainte. O idee prea caraghioasă[1] ca să o mai discutăm aici, căci, dacă într-adevăr sămînţa ciumei a rămas prin case şi nu a fost nimicită decît de foc, cum se face atunci că nu s-a mai ivit nici un caz de boală ? Şi apoi focul nici nu s-a atins de suburbiile şi marile parohii Stepney, White-Chappel, Aldgate, Bishopsgate, Shoreditch, Cripplegate şi St. Giles, care au fost cu atîta violenţă bîntuite de ciumă, şi în care, totuşi, nimeni nu s-a mai îmbolnăvit.

Dar, ca să ne întoarcem de unde am plecat, desigur că oamenii care aveau grijă de sănătatea lor au luat măsuri de curăţire a caselor şi în acest scop, s-au folosit o sumedenie de lucruri costisitoare, care, pot să spun, nu numai că le-au aromat casele lor, după cum au dorit, dar au îmbălsămat întregul văzduh cu miresme plăcute şi înviorătoare, din care se împărtăşeau şi alţii pe lîngă cei ce plătiseră bani grei pentru ele.

Şi, la urma urmei, deşi săracii, aşa cum am arătat, s-au pripit să se întoarcă în oraş, bogătaşii n-au dat dovadă de prea mare grabă.

E drept că unii oameni de afaceri au revenit, dar cei mai mulţi dintre ei nu şi-au adus familiile pînă în primăvară, cînd toată lumea s-a convins că ciuma nu se va mai reîntoarce.

Curtea regală s-a înapoiat la Londra curînd după Crăciun, dar aristocraţia şi mica nobilime, cu excepţia celor care aveau slujbe administrative, au mai rămas o bucată de timp în afara oraşului.

E locul să observ aici că, în ciuda înverşunării cu care a secerat ciuma la Londra şi prin alte locuri, totuşi de

[1] Deşi Defoe dispreţuieşte părerea „filozofilor de doi bani" că marele incendiu ar fi înlăturat cu totul pericolul ciumei, totuşi ideea a fost reluată de Richard Bradley, un distins om de ştiinţă, care, în 1721, observînd că din 1665 nu se mai ivise nici un caz de ciumă în Anglia, a tras concluzia că incendiul din 1666 nu numai că distrusese sămînţa şi ouăle vietăţilor dăunătoare, dar purificase şi aerul astfel încît acestea să nu se mai poată dezvolta.

flota noastră nu s-a atins [1]. E drept că la un moment dat era mare căutare — atît pe fluviu cît şi pe străzile oraşului — de oameni şi echipaje pentru vase. Dar acest lucru s-a întîmplat pe la începutul anului, cînd molima abia de se ivise şi, în orice caz, nici vorbă să se fi întins pînă în acele părţi ale oraşului unde se fac recrutări de echipaj.

Şi, cu toate că războiul pe care-l purtam cu olandezii era departe de a fi o binefacere în acele momente, iar marinarii făceau serviciul în silă, ba mulţi dintre ei chiar se văitau că fuseseră tîrîţi cu forţa, totuşi, pentru flotă, războiul s-a dovedit a fi o violenţă izbăvitoare, pentru că altminteri oamenii mării ar fi pierit în valurile calamităţii generale. Şi cei care s-au eliberat după încheierea termenului din vară, deşi au avut pricini de grea amărăciune, pentru că, atunci cînd s-au înapoiat, şi-au găsit cea mai mare parte din familie în groapă, totuşi puteau aduce mulţămită Domnului pentru că, de voie de nevoie, fuseseră îndepărtaţi din raza morţii.

Într-adevăr, în acel an am dus un crunt război cu olandezii, şi am purtat o crîncenă bătălie pe mare [2] din care olandezii au ieşit puternic zgîlţîiţi. Dar şi noi am pierdut o sumedenie de oameni şi cîteva nave.

Dar, aşa cum am spus, ciuma nu s-a atins de flotă, şi cînd vasele s-au întors în rada portului, molima începuse să se stingă.

Aş fi bucuros să pot încheia această redare a unui an nespus de amar cu cîteva exemple înălţătoare. Adică de adîncă recunoştinţă către Dumnezeu care ne-a izbăvit de groaznica năpastă.

De bună seamă că împrejurările izbăvirii, ca şi grozăvia vrăjmaşului de care am fost izbăviţi au clătinat conştiinţa întregii naţiuni.

---

[1] Informaţia este inexactă. Conform documentelor Birourilor Navale, precum şi *Jurnalului* lui Samuel Pepys, s-au înregistrat frecvente cazuri de ciumă şi în rîndurile flotei.

[2] Bătălia de la Lowestoft, din 3 iunie 1665.

Împrejurările izbăvirii au fost într-adevăr, așa cum am mai arătat, cu totul deosebite, ținînd seama mai ales de starea înfiorătoare în care ne aflam cu toții cînd, spre uluirea întregului oraș, a licărit speranța unei opriri a molimei.

Nimic altceva decît o minune cerească n-ar fi putut-o opri.[1] Molima părea să-și bată joc de orice încercare a medicinei de a o înfrîna și spumega de furie răpunînd vieți în lung și-n lat. Dac-ar fi continuat tot așa, în cîteva săptămîni orice urmă de viață din oraș ar fi secat. Oamenii erau sfîșiați de deznădejde, inimile înecate de frică, sufletele cotropite de groază, spaimele morții se oglindeau pe fiecare chip omenesc.

Și chiar în acea clipă, cînd pe drept cuvînt am fi putut rosti : „Zădarnică a fost orice încercare umană", chiar în acea clipă a fost voia Domnului să domolească furia bolii și să-i vlăguiască tăria, astfel încît, deși mulți se îmbolnăveau încă, puțini mureau. Și primul *Buletin săptămînal* a arătat o descreștere de 1843 morți, ceea ce a însemnat foarte mult !

E cu neputință să zugrăvesc schimbarea ivită pe chipurile oamenilor în acea joi dimineață, cînd a apărut *Buletinul săptămînal de* care v-am vorbit. Expresia fețelor radia de un zîmbet de bucurie și de tainică surpriză. Oamenii își strîngeau unul altuia mîna pe stradă, aceiași oameni care altădată se fereau să-și iasă în cale și traversau cînd se întîlneau.

[1] Încetarea bruscă a ciumei în 1665, a constituit o problemă căreia epidemiologii și istoricii ciumei au încercat să-i găsească un răspuns. Naratorul lui Defoe găsește o explicație religioasă. Aceasta este desigur conformă cu mentalitatea epocii și a naratorului H.F., dar nu și cu concepția lui Defoe că molima s-a datorat unor cauze naturale. Epidemiologii moderni au sugerat mai multe ipoteze : 1. Dezvoltarea imunității la șobolani și la muște, principalii purtători ai bacilului. 2. Descreșterea virulenței bacilului. 3. Măsurile sanitare și o mai eficientă stîrpire a rozătoarelor. 4. Descreșterea comerțului cu țările răsăritene, puternic infectate etc.

Pe străzile mai strîmte, deschideau ferestrele şi se strigau dintr-o casă în alta, întrebîndu-şi vecinii cum se mai simt şi dacă au auzit vestea cea mare cum că molima s-a domolit.

Unii, cînd auzeau că-i vorba de o veste mare, se întorceau din drum şi întrebau : „Ce veste ?“ Şi cînd li se răspundea că ciuma a dat înapoi şi că cifra morţilor din *Buletin* descrescuse cu aproape 2 000, strigau în gura mare : „Domnul fie lăudat !“ Şi oamenii plîngeau de bucurie, spunînd că ei nu aflaseră încă nimic. Atît de mare era veselia poporului, de parcă li s-ar fi întors morţii de la groapă.

Aş putea să vă înşir tot atît de multe lucruri necugetate făcute din prea mare bucurie, cîte se făcuseră şi din prea mare durere. Dar asta ar însemna să ştirbesc din preţul bucuriei.

În ce mă priveşte, trebuie să vă mărturisesc că, puţin înainte ca această minune să se întîmple, începusem să mă simt tare descurajat. Căci numărul celor care căzuseră bolnavi în ultimele două săptămîni era atît de fantastic, pe lîngă cei ce mureau, iar văicărelile care răzbeau de pretutindeni erau atît de răscolitoare, încît a te aştepta să scapi în continuare nevătămat părea nebunie curată. În toată vecinătatea nu mai exista altă casă neinfectată în afară de a mea. Şi dacă ar fi mers aşa mai departe, în scurt timp n-ar mai fi existat vecini care să se molipsească.

E greu de crezut cu cîtă turbare se dezlănţuise boala în ultimele trei săptămîni. Dacă ar fi să dau crezare acelei persoane ale cărei socoteli le-am găsit întotdeauna întemeiate, atunci în aceste trei săptămîni de care vă vorbesc muriseră nu mai puţin de treizeci de mii de persoane, şi peste o sută de mii se îmbolnăviseră.

Într-adevăr, numărul îmbolnăvirilor era cutremurător şi toţi cei al căror curaj se ţinuse dîrz pînă atunci, începuseră acum să-şi piardă orice speranţă.

Şi chiar în toiul acestei deznădejdi, cînd oraşul Londra părea să fie cu adevărat nimicit de calamitate, vrăjmaşul a fost dezarmat : săgeţile şi-au pierdut otrava. Era un lucru miraculos, şi pînă şi medicii rămăseseră uluiţi. Oriunde mergeau, îşi găseau pacienţii simţindu-se mai bine, fie că năduşiseră zdravăn, fie că gîlmele spărseseră ori buboaiele se retrăseseră şi umflătura din jurul lor îşi schimbase culoarea, fie că fierbinţeala dăduse îndărăt, durerea cumplită de cap se potolise, sau se ivise vreun alt semn de însănătoşire.

Şi în cîteva zile, toată lumea a început să se lecuiască : familii întregi care căzuseră la pat şi cărora preoţii le citiseră rugăciunile, aşteptînd sosirea morţii, reînviaseră acum şi se tămăduiseră, fără ca vreunul dintre ei să se fi pierdut.

Şi aceasta s-a întîmplat nu datorită vreunui leac nou descoperit, sau vreunei metode ori tratament nou, ori vreunei noi experienţe chirurgicale. Era ca şi cum aceeaşi tainică mînă nevăzută care pogorîse la început ciuma asupră-ne, ar fi ridicat-o acum.

Nu vă vorbesc ca un exaltat ; întreaga lume a gîndit la fel. Boala a fost pur şi simplu vlăguită, veninul i s-a stins. N-au decît filozofii să caute explicaţia în natură. Dar pînă şi acei medici care nu aveau nici un grăunte de credinţă în ei s-au văzut nevoiţi să admită că părea un lucru supranatural, că era un fenomen extraordinar şi că nu-i puteau găsi nici o explicaţie.

Dacă aş spune că acesta a fost un semn de chemare să ne arătăm recunoştinţa, mai ales noi cei ce ne-am aflat sub îngrozitoarea ameninţare a creşterii bolii, unii dintre dumneavoastră ar gîndi, poate, că voi a înălţa un imn de slavă şi a ţine o predică în loc de a scrie o istorie, căutînd să vă ofer învăţăminte în loc de observaţii asupra lucrurilor. Ceea ce mă face să-mi strunesc avîntul.

N-am să neg că au fost destui oameni care, după cîte arătau, şi-au înălţat sufletul în recunoştinţă. Toată lumea

era atît de adînc impresionată, încît nici cei mai răi dintre oameni nu s-ar fi putut împotrivi imboldului.

Era un lucru obișnuit să întîlnești pe stradă străini de Londra, care ne erau necunoscuți, și care-și exprimau surprinderea. Într-o zi, de pildă, străbătînd cu Aldgate, care forfotea de lume, numai ce văd un bărbat venind dinspre Minories și uitîndu-se cu mirare în susul și-n josul străzii. După care, își desface larg brațele și exclamă :

— Dumnezeule, ce schimbare ! Abia săptămîna trecută am fost pe aici și nu vedeai țipenie de om pe stradă !

Un altul, auzindu-l, adăugă :

— E o minune. E ca într-un vis.

— Lăudat fie Domnul, zice un al treilea, și lui trebuie să-i înălțăm mulțumiri.

Și toți acești trei oameni erau complet străini între ei.

Asemenea saluturi puteai auzi întruna pe străzi. Și, în pofida unui oarecare dezmăț care-și făcuse loc, oamenii cei mai simpli colindau străzile mulțumind Domnului că fuseseră izbăviți.

Dar, așa cum am spus, lumea se scuturase de orice îngrijorare și o făcuse cam pripit. Într-adevăr, nu ne mai temeam să trecem pe lîngă un om cu o scufă albă pe cap, sau cu gîtul oblojit, ori cu un picior șchiopătînd din pricina durerilor chinuitoare a buboaielor de pe vintre. Numai cu o săptămînă înainte asemenea priveliște ne-ar fi înspăimîntat cumplit. Dar acum strada era plină de aceste biete făpturi care se vindecau treptat. Și, ca să le facem dreptate, toți aceștia păreau foarte pătrunși de neașteptata fericire ce dăduse peste ei.

Ar însemna să-i nedreptățesc dacă n-aș admite că, după convingerea mea, mulți dintre ei erau cu adevărat recunoscători. Dar, trebuie să mărturisesc că, despre cea mai mare parte a poporului nostru s-ar putea spune, pe bună dreptate, ceea ce s-a spus și despre israeliți, după ce-au fost sloboziți de oastea faraonului și, străbătînd Marea Roșie, au privit îndărăt și i-au văzut pe egipteni năpădiți

de ape. S-a spus că : „Au înălţat laudă Domnului, dar foarte curînd au uitat de minunile lui".

Nu vreau să merg mai departe, pentru că aş fi socotit necruţător, sau poate nedrept, dacă m-aş pierde în cugetări neplăcute asupra lipsei de recunoştinţă a oamenilor — oricare ar fi fost pricina acesteia — şi a reînvierii tuturor soiurilor de vicii şi răutăţi în sînul nostru. Eu însumi am fost martorul a multe şi multe dintre acestea.

De aceea, voi încheia descrierea acelui an năpăstuit cu o poezioară de-a mea, stîngace, dar sinceră, pe care am aşezat-o la finele notaţiilor mele, în acelaşi an în care am compus-o :

O ciumă groaznică în Londra bîntui
În una mie şase sute şaize'ş'cinci, an de neuitat,
Şi un ocean de suflete pieri ;
Dar iată că eu am scăpat.

H.F.

FINIS

Lector: NICOLAE TEICĂ
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Bun de tipar: 11.X.1980. Coli ed: 14,89. Coli tipar: 9,5.



Comanda nr. 361
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

daniel defoe



«Daniel Defoe este marele inventator al romanului modern; el a inventat nu numai romanul de moravuri, romanul istoric și romanul de aventuri, dar și acea formă monografică care, dealtfel, nu a mai fost mult folosită după el. Toți romancierii englezi îi datorează cîte ceva.»

EDUARD JALOUX

editura minerva

Lei 5